

DE
VERITATE,

Prout distinguitur a Revelatione,
a Verisimili, a Possibili, & a Falso.

Cui Operi additi sunt Duo alii tractatus:

PRIMUS,
DE CAUSIS ERRORUM;

ALTER,
DE RELIGIONE LAICI;

Vnà cum Appendice ad Sacerdotes
De Religione Laici, & quibusdam Poematibus.

AUTORE

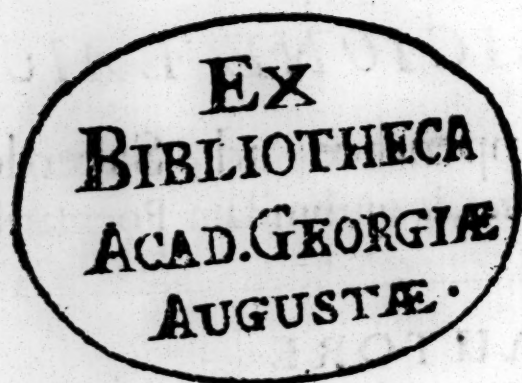
EDOARDO Barone **HERBERT**
De **CHERBURY** in **ANGLIA**,
Et Castri Insulæ de **KERRY** in **HIBERNIA**,
Et Pari utriusque Regni.

LONDINI, 1645.

100

EX
BIBLIOTHECA
ACAD. GEORGIAE
AUGUSTAE.

LECTORI INGENUO.

Quia de Veritate satis ambitiosus prostare videatur Titulus, præmittere placuit, veritates Intellectus, non Fidei hoc in opere proponi. Quæ igitur ad Fidem attinent, propriâ luce conspicienda relinquimus; Adeo novum omne interea istiusmodi declinamus dogma, ut sola veritatum universalium ^{iniquata} sustineat Institutum nostrum. Quæ ideò circa Fidei Mysteria, hinc inde disseminata comperies, tanquam è re natâ emergentia habe; neque enim aliter quæ heic attulimus distinguere, & seorsim explicare licuit. Quod ad æquatum inde libri subiectum, est communis illa in omni homine sano & integro veritatem investigandi ratio; quæ quàm ardua sit, vel ex eo conjicias, quòd nullo in publicum prodierit saculo, qui Argumentum istud ex professo tractaverit. Quid quod inter rei literariæ candidatos neminem adhuc convenire potuerim, qui aptam Veritatis definitionem tradere in se reciperet? Deterruit fortasse texture difficultas, eoque magis, quòd non tam è rebus ipsis, quàm aliorum opinionibus doctrinæ conflare aggressi sint Syntagma. Nihilosecius, cum errores devitantes, tum in veritates solennes crebrò impingentes Authores celeberrimos observamus (sed fœlici dicam an fortuito incursum) certè utcunque vera perhiberi possint, quæ ab istis prædicantur, num ipsi veri haud abs re ambigatur. Qui enim verum imprudens dixerit, an ille statim verus fuerit? Sed detur fuisse: At qualis illa veritas? Nonne veluti abnormem sermonem à rudioribus illis (qui artem legendi vel scribendi ignorant) prelatum, ita indigestum omne, vel ex tenui conjecturâ ortum Mathema, precariam quandam & obnoxiam disciplinam existimaveris Lector? Utcunque se res habeat, nos quidem non solummodo plurimum illis tribuimus, sed eorum sententias, ubi veræ fuerint, summo honore amplectimur. Dum tamen leges, & sanctiones Veritatis heic traditas nescivisse visi sint, & sibi ipsis & aliis

imposuisse sæpenuerò animadvertimus. Ante vestibulum igitur
(ne dicam in Apodyterio) scruta, scilicet opiniones, exuant Ady-
ta Veritatis ingressuri. Omnia enim ad sensum (ubi ipsi nihil an-
te verterint) patere saltem, vel recludi comperient. Miserè enim
nobiscum actum esset, si ad objecta externa percipienda certa
daretur Norma, nulla autem ad internas, æternas veritates (ubi
suo ordine retexuntur) sine errore superesset via. Neq; te moveat,
quòd ista à veteri non satis explicentur Scholà. Dum enim alio-
rum placita convellere, potiùs quàm quod res fuit docere, satius
habuerunt, vel fœde destituebant, vel in medio saltem relinque-
bant veritatem. Sed neq; auspiciatiores (ubiq;) posterioris istius
sæculi Scriptores dicendi sunt. Quantumvis enim vibrantia at-
tollant supercilia, dum tamen ratione excussà, sese aliorum man-
cipant opinionibus, unà cum libertate animum abjecisse videntur.
Fit ita, ut pro Regionum & Fidei diversitate, in id potissi-
mum incumbant, ne illos domi malè multet inopia, adeoque non
tam quid in se verum, quàm quid sibi ipsis utile exquirant. Ideo
in Doctorem suorum sententiam non ^{χειρὸν} ~~χειρὸν~~ ^{πῦρ} ~~πῦρ~~ ^{via} ~~via~~ solum, sed pedibus
etiam ire videntur, à quâ neq; transversum digitum recedunt,
nisi ut acuminis specimina aliqua ostentent. Non est igitur à lar-
vato aliquo vel stipendioso Scriptore, ut verum consummatum
opperiaris. Illorum apprimè interest, ne personam deponant, vel
aliter quidem sentiant. Ingenuus & sui arbitrii ista solummodò
præstabit Author. Quo nomine tamen, ne laudem occupasse vi-
deamur, sciat Lector, ut liberè quidem philosophemur, nullasq;
subinde transeamus in partes, ut veritatem sine dote (quemad-
modum olim dictum) quæramus; nobis tamen ad alia omnia
ferè, quàm literarum studia (uti oportuit) exequenda otium
fuisse; Partim Armis in diversis regionibus, partim quinquennas
li Legationi in Gallia, partim negotiis tum publicis, tum privatis
vacavimus. Neq; erit igitur, ut ita accuratum hoc in Argumento
exspectes scrutinium, cum istam ob causam, tum quod Lib. nostro
De errorum causis quæ heic obscura tam rationibus, quam ex-
emplis

emplis illustrare (præsertim ubi ista grata fuisse intelligam) ju-
vante Deo propositum habeamus. Satis fuerit interea ista Ve-
ritatis fundamenta (ad Euthygrammæ cujusdam Ichnographiæ
modum) posuisse. Ad Methodum quod spectat; nova omnino
cùm sit, vel ^{ἀναγκασιῶν} necessum fuit, vel usitata saltem (ubicunq;
fieri potuit) in nostrum pertrahere sensum vocabula. Posterius
illud placuit, tum eam potissimum ob causam, quod quædam sa-
niori intelligentiæ, alia vel ipsis Natalibus restituantur. Ita
Natura quæ aliquibus Fatum, aliis depravatum quiddam sig-
nificat, & Libertas arbitrii quæ nonnullis illiberale quiddam
sonat, eo sensu à nobis accipiuntur, quem ex Elencho sequente
intelliges Lector. Quapropter non tam verba, quàm definitiones
nostræ consulendæ sunt. Neque enim in doctrinâ arduâ No-
menclaturæ vulgari stare volumus. Hoc si impetravero, non erit
(uti spero) unde hæc nostra vel Orthodoxis, vel quidem Hete-
rodoxis displicuisse mereantur; cùm non ad controversias excitan-
das, sed solvendas, vel saltem eliminandas editus sit liber hic,
quod te scire volui Lector.

Elenchus

---

*Elenchus verborum, quæ alio ac vulgari sensu
à nobis accipiuntur.*

Natura heic est Providentia divina universalis.

Gratia Providentia divina particularis.

Libertas arbitrii est sensus internus à facultate illâ, ex quâ se flectere undequaque potest homo, oriundus.

Instinctus Naturales sunt Notitiæ Communes, sive Sacrailla Principia, contra quæ disputare nefas, quorum sex Notas, pag. 60. videre licet.

Facultas est illa vis Animæ interna, quæ diversum sensum ad diversum objectum explicat.

Eadem sunt, quæ post terminos exactè expensos eodem modo afficiunt facultates nostras : *Similia* quæ pene eodem : *Diversa* in quibus aliquod commune : *Opposita & Contraria* in quibus nihil.

Revelatio est indicatio quædam à *Numine* immediatè alicui vel aliquibus facta, unde vel verum, vel bonum aliquod eximium supernaturali quodam prorsus modo commonstratur & ostenditur.

Verisimile est id, quod cum neque verum simpliciter, neque falsum respectu nostri perhiberi possit, ancipitem sensum inducit, & de præteritis præcipuè heic prædicari solet.

Possibile est id, quod cum neq; verum simpliciter, neq; falsum respectu nostri perhiberi possit, ancipitem utique sensum inducit, & de futuris heic prædicari solet.

Falsum simpliciter id est quod cum neque Verisimile, neque Possibile propriè perhiberi possit, Vero sive Communi, sive Particulari, sive Revelato ita opponitur, ut contradictionem aliquam implicet.

Um eò jam deventum sit, ut à prioribus sæculis excogitatæ Opiniones nostris id negotii facebant, ut nullus jam sit ferè mortalium, qui in proprio & sibi condicò veritatem indagandi modo acquiescat, sed ad normam peregrinæ alicujus sive Ecclesiæ, sive Scholæ se ita componat, ut sua omnino abneget: Cum denique non jam, quod olim, de rerum veritate sit omnis quæstio, sed quod mirum priscis illis temporibus visum fuisset, ipsa etiam rerum vexetur Bonitas; Quid modò tam integrum, tam sanum in rebus, ut sit, quò anxius & sui malè compos animus se vertat? Hinc tot sectæ, schismata, διαρέσεις, αποδιαρέσεις, ηε διαρέσεις, ex quibus ingenia doctorum, conscientiæ indoctorum miserè torquentur. Ut non jam mundus, sed ipsa mundi doctrina ex pugnantis & temere inter se collatis principiis constare videatur; Cum tamen portentosum istud & informe opinionum Chaos anima quædā veritatis permeet, vitam & motum ipsis etiam erroribus suppeditans; illam utcunque investigare, eruere, & sibi vindicare hoc in Opere propositum habemus. Quod quidem eo animo & pietate tractandum cepimus, ut ea quæ sunt *Naturæ sive Providentiæ rerum communis*, cum *Gratiâ sive Providentiâ rerum particulari* ita conciliemus, ut utrique sua stet dignitas.

Primò igitur *Veritatem* ipsam, postea etiam quæ tanquam vera adferuntur, expendimus; ita ante merces ipsa venire solet in examen statera, quæ nisi justa fuerit, neq; erunt quæ ex illâ æstimantur. Nunquam satis interea mirari subit, auctores utcunque veros in doctrinis suis haberi velle, cum *quid* sit veritas, vel *qualis*, vel *quanta*, vel *quotuplex*, vel *ad quid*, vel *quomodo*, vel *quando*, vel *ubi*, vel *unde*, vel *cujus gratiâ* sit, adeo nesciant, ut neq; quæ ipsi de veritate prout

lêrunt, intellexisse videantur. Sunt plane insullâ, quæ de *Veritate* vulgò prædicantur; quorum historiam ut paucis subtexamus, observare licet, Palliatorum veterum tam infœlix & protervum sæculis suis semper extitisse genus, ut pari studio, & ambitu, & *omnia* sciri posse & *nihil*, docuerint. Hii veritatem in puteo latere, se hoc unicum scire se nihil scire, & sexcentas hujusmodi ineptias & contradictiones, ut hominum sapientissimi existimarentur, affirmantes; Illi, alterâ ex parte, ex principiis cognitionis (quæ sola nostra) etiam principia constitutionis rerum mirâ temeritate adstruentes, se nihil denique non perspectum habere, damno veritatis inæstimabili prædicantes.

Hinc in varias diduci classes cœptum est, unoquoque prout fautores invenerit, e populi suffragiis inane & tumultuarium emendicante nomen. Hanc litem in rem suam ut verteret, subsequenter sæculis nova et eatenus incognita emerfit *Didactica*, quæ ratione omnino præposterâ, doctrinas suas ex fide quâdam etiam implicitâ petitas sancire conata est, propius certè eo nomine ad illos, qui *nihil* sciri potuisse docuere, accedens. Sed iniquo iudicio & luxatis facultatibus; dum enim Fidem Rationi præponunt, sententiâ ferunt antequam causa dicatur. Denique quid non isto pacto imponi possit, cui demum non liceat ista obtendere? Quæ igitur sententiæ pervulgatæ infidet veritas, ex iis quædam, quæ supra rationem, credenda docens, ita explicanda venit, ut *Notitiæ illæ Communes*, sive recepta *demonstrationum principia* rata habeantur, etiamsi nullo prævio facultatum indicio constent. Quod igitur in omnium est ore, tanquam verum accipimus, neque enim sine *Providentiâ illâ Universalî* momenta actionum disponente fieri potest quod ubique fit; denique si quicquam intra nos *Instinctus Naturalis* potest, hoc potest certe; qui cum in *Elementis*, plantis, irrationaliter, hoc est sine discursu operetur; cur non

non in nobis idem præstiterit, præsertim in iis quæ ad nostram spectant conservationem; cum in Homine & plura desiderentur, & in illo demum reliqua perficiantur animantia? Ex Consensu igitur Universali, doctrinam *Instinctus Naturalis* eruiamus; quam omnino, etiamsi ratione vacet, credendam ducimus. Nos interim (non diffitemur) diu torsere opinionum *luctæ* & contradictiones; dum modò hii, modò illi se veros in doctrinis suis, reliquos falsarios, mendaces, impostores clamitant; eadem fronte ex adversâ parte disputatum fuit, neque habui quò confugerem, proprias abnegare, alienas edoctus amplecti facultates. Tandem etiam & desipere jubeor, neque aliquibus in doctrinis mitius agitur, si tergiversarer, quàm ut damnationem utrinque subirem æternam. Certè utcunque terroribus istis, siue justis, siue injustis affecti, præsidium aliunde quam à Deo Opt. Max. non expectavimus. Ad hunc igitur conversi, ex verâ fide, oratione, & totis quæ *Gratiam*, siue *Providentiam suam particularem* provocant facultatibus, auxilium ejus salutare impetravimus. Deinde etiam Auctores evolvimus, ut quid fuerit ista *Veritas*, ex communi sententia, exploratum haberemus; Hunc interea librum *veram Philosophiam*, illum *veram Theologiam*, illum *veram Ecclesiæ doctrinam*, illum *verum salutis mysterium*, in diversis Philosophiis, religionibus, linguis, regionibus, sæculis comperimus. Cum igitur *Veritatem*, tanquam commune prædicatum, omnis doctrinæ scopum esse advertimus, definitiones *Veritatis*, undique ex auctoribus conquiesivimus; sed vel nullas, vel mutilas, vel contradictorias, vel quæ rem circumloquuntur, invenimus. Dehinc abjectis libris, *Veritates* nostras (quas tanquam *naturæ & gratiæ opus commune*, publici juris facimus) in ordinem digessimus.

Proinde neque *Omnia* sciri posse, neq; *Nihil* deprehendimus;

dimus; sed *quædam*. Ea scilicet, quæ *facultatem aliquam attestantem* obtinent, neque statim, si adsit facultas & objectum, inter se conformantur. *Conditiones* enim nisi accedant mediæ, intra suos utrinque sistent terminos. Inde *Veritatem* inter objecta & facultates conformitatem summè conditionalem comperimus. Denique & legibus & Analogiâ veritatum expensis, omnem facultatem cum objecto suo proprio conformari posse, sub quibusdam conditionibus deprehendimus; proinde & Facultatem illam quæ Beatitudinem æternam appetit, cum omni homini insit, frustra dari non posse; sed ex medio, sive conditionibus suis, verâ nimirum *Religione*, conformari posse advertimus. Neque enim sine medio finem, vel Deus proposuit, vel ipsa rerum natura patitur. Est igitur *Beatitudo æterna possibilis*; Mecum interea consentiet humanum genus, (congrua si sit Homini, quæ *Rosæ, Communis illa Notitia*) easdem obtinere vires, quæ eodem modo afficiunt facultates totas. A nobis igitur universum æstimamus humanum genus, & easdem facultates in foro interiori hominis cujuscunq; sani & integri etiam ab omni ævo descriptas fuisse (tanquam *Notitiam aliquam communem*) proponimus. Proinde & facultates ad Sapientiam, Resipiscentiam, Scientiam, Conscientiam, quæ nobis una cum objectis traditæ, nulli defuisse vel sæculo, vel regioni, vel quidem Homini existimandum est; vires easdem quæ Pergami olim, modò obtinet rosa. Idem de *Facultatibus, Objectis*, immo & de *Providentia rerum Universali* existimandum est. Ita enim instructi rectius de rebus sentiemus; ut variæ interim rerum conformitates à verisimili historia conjiciantur. Si tamen veritatem illam æternam, ex probâ facultatum conformatione (quam heic tradimus) in promptu esse Lector existimet, aliquam *Veritatis* definitionem apud se cogitet, vel demum ex auctoribus exhibeat. Si autem vel nulla adsit,

vel

vel inepta, nonne miserè impingetur? Videat definitionem illam, quâ veritas dicitur, *Id quod est*, annon errori quodammodo competat; videat an ex definitione illâ, quâ veritas perhibetur *Rectitudo sola mente perceptibilis*, veritatem eruere possit; videat an ex illis definitionibus quibus Veritas, sive *adæquatio*, sive *congruentia*, sive *conformitas*, sive *rei & intellectus*, sive *intellectus & rei* statuitur, deprehendere valeat, quibus legibus res & intellectus, sive intellectus & res, vel adæquentur, vel congruant; vel conformentur. Nimius essem, si singulas recenserem: apud te igitur tuam cogita definitionem, tuas leges, tuas conformitates. Nulla autem si adsit, unde factum satis in foro interiori existimes, nostra expende. Quâ enim fronte veritates obtrudes tuas, si neq; cunctas facultates proprias, neque earum vires & fortitudinem in objectis cognatis propriis, neque leges & conditiones conformitatum, neque demum quid sit ipsa *Veritas*, nondum perspicias; vel (ut paucis dicam) totas veritates complecteris, cum non occurrant conditiones, unde vel unus conformatur sensus. Decem adesse oportet, ut nudos istos spectes characteres; si scis perge; sin minus, antequam progrediaris, expède. Qui enim sensus falli aliquando circa objecta docent, vera prædicant; sed conditiones si adsint, qui illos falli posse docent, ipsi sunt falsi. Qui igitur ita de omnibus ambigunt, ut *nihil* sciri posse contendant, conditiones ex quibus facultates cum objectis conformantur, ignorant, neque aliter de illis sentiendum est. Totum igitur in hoc situm negotium est, ut *numerum & ordinem facultatum*, *leges* denique ex quibus conformantur cum objectis cognatis, sive propriis sive communibus, adsequaris. Neque enim verum aliquod veritate nimirum *intellectus* esse potest, quod facultatem aliquam attestantem non asserit, verum licet ex veritate *rei* existat. Hoc igitur tanquam doctrinæ nostræ funda-

mentum jacimus; neque tamen istâ ex distinctione (quam utilissimam comperies) factum satis existimes; nisi enim veritatem rei à veritate *apparentiæ*, veritatem *conceptus* à veritate *intellectus* distinguere valeas, te totum à Sophistis expedies nunquam. Universa igitur *Veritatis* nostræ doctrina, ad *probam facultatum conformationem* reducitur, quas varias in se ipso (juxta objectorum differentias) unusquisque comperiet. Quodcunque interea verum est, lubenter creditur (Harmonicè enim objecta facultatibus, & vice versâ respondent) ut ideo post singulas propositiones maturè expensas, in omni doctrina advertas, quis detur sensus, cum se variè ex doctrinis affici unusquisque sentire possit. Ideò cum Gratitude in Deum, Iustitia, Fortitudo, Temperantia jubentur, *Adensus* (ita enim sonat verbum) datur internus, & intus respondet *Facultas*, quæ rem ita esse docet. Demum ad amissum *Consensus Universalis* doctrina ista probatur; nemo enim aliter sensit; sed in vitiis & opinionibus, neque *adensus* datur integer, neque *Consensus Universalis* respondet, sed hæsitazione excipitur, quod ex istis suaderi solet. Quod igitur heic docemus, est, *ne sapiamus ultra facultates*; sed ut id semper in lectione auctorum occurrat, *Ex qua facultate* probant, suas quas adducunt sententias. Si enim quæ vera, facultatem aliquam attestantem, debitè conformatam obtinent; quæ falsa obtinebunt nullam. Ad te igitur spectare non possunt, quæ debitè expensa ut sint, nullo facultatū indicio constant. Miro interim artificio *vera, verisimilia, possibilia, & falsa* inter se committi solent, quorum separationem per Zetetica nostra (quæ propositiones singulas expendit) instituemus; tutissimum interea contra opiniones præsidium, ut ne nimium credas, nisi totas deglutire satius ducas contradictiones.

Revelationi inter hæc sua stet veritas, quam lubenter agnoscimus eâ lege, ut verè revelatum esse constet, quod isto nomi-

nomine objicitur. Quemadmodum enim revelationes sanæ à tentationibus insanis; ita quidem quæ fide historicâ traduntur, ab iis quæ fide divinâ accipiuntur, non ipso solummodo sentiendi actu, sed toto etiam cœlo distare videntur. Tantum abest interea, ut novam aliquam adstruamus opinionem, ut maximè receptam sententiam ex omni Philosophia, religione, sæculo venemur; illi adstipulantes ubique, nisi ubi *discursus* ipsi sensui rectè conformato adverlatur; vel cum aliquâ *Notitiâ Communi* ex diametro pugnat; universalia enim nulla ut sint falsa dogmata, latè tamen errorem (ubi magnam veri misturam obtinet) sese diffundere sæpenumero observamus. Ideò nihil ita animum invadit ac *Religio*, etiam falsa; nullam cum habeat vel antiquiorem, vel magis necessariam conformitatem mens nostra, quàm illam quæ cum Deo instituitur. Nos interim de veritate in *sermone*, in *scriptura*, in *actione* (quia facilè ex nostris intelligi possunt) pauca subjunximus.

Si tamen contendat quispiam, se verum, etsi unde sit illa veritas, nesciat, (uti lucem, licet nunquam intueatur solem) percipere posse, non moramur; nos ista præfati, totam *Veritatis* doctrinam septem propositionibus complectemur, quarum explicationem ad calcem adjecimus, ab humilibus istis principiis ad majora adfurgentes.

I.

Est Veritas.

EX propositione istâ quæ contra insanos & Scepticos instituitur, nihil præterea volumus, quàm *Veritatem esse*

II.

Hæc veritas est coæterna, seu coæva rebus.

EX propositione istâ subiectum veritatis statuitur, scilicet *Ens*: quodcunque igitur in rebus est, vel fuit, vel quidem erit, huic *coæterna* datur seu *coæva essendi veritas* cum ipso convertibilis; unde non in scite à Neotericis vocatur *passio Entis*. Ideò autem adjungimus *coævam*, ut veritates æternæ ab iis quæ sunt ad tēpus distinguantur; veritas enim ista, *Herbertus sedet*, non erit vera, illo ambulante.

III.

Hæc veritas est ubique.

PER propositionem tertiam, *locus* sive *latitudo* veritatis investigatur; *Ens* igitur quodcunque sive finitum, sive infinitum, sive non *Ens* etiam sub expanso veritatis cadit, est enim veritas quædam circa *non entia, ficta & falsa*: verè enim talia perhiberi possunt. Latissimum quiddam igitur est veritas, ita proximè ad *infiniti* naturam accedens, ut *Ens* ipsum quodammodò transcendat.

IV.

Hæc veritas est in se manifesta.

PER propositionem istam, à veritate illa quæ est in rebus per se, sive ratione illâ ex quâ res à non rebus distinguuntur,

tur, devenitur ad veritatem illam, quæ est in *apparentiis rerum*; atq; inde proprietas quædam veritatis rerum designatur, scilicet *sui manifestatio*, quam *Veritatem apparentiæ* proprio nomine vocamus. Esse autem *in se manifestam* dicimus, quia ut sit in nobis, plura desiderantur. Est autem admodum conditionalis *Veritas apparentiæ*; neq; facilè cum rebus ipsis conformatur. Ideò falsæ esse possunt *apparentiæ*, *res* falsæ esse non possunt; sua tamen veritas *apparentiæ* *falsæ* inest, verè enim ita apparebit; vera tamen ex veritate rei non erit; ideò omnino veritates *apparentiarum* à veritatibus quæ sunt *in rebus* distinguimus; quia hæc conditionalis, illa verò est absoluta; hæc reale quiddam, illa res ipsa existat; hæc explicari & quodammodo sejungi possit, illa in seipsâ manens, uno eodémq; modo ubique se habeat: quâ verò lege, *Veritas apparentiæ* veritati rei respondeat, suo loco docebimus. Heic satis erit monuisse, *Veritates istas conditionales* esse fundamenta specierum, quæ in memoriâ servatæ, ita naturam eorum à quibus deciduntur, retinent, ut communione cum sensibus internis penè eâdem cum prototypis suis fruantur. Ideò quod pulchrum in specie, nos eodem modo quo ipsum pulchrum afficit; non ita species caloris, & frigoris: quia illa corporea & crassa natura ultra sensus externos non lata, in illis exuitur, vel quidem extinguitur.

V.

Tot sunt veritates, quot sunt rerum differentiæ.

PER propositionem istam, quæ veritates rerum quascunque enumerans, ipsas etiam *apparentiarum* veritates complectitur, universa *Entis* natura in *differentias* suas five *communes*, five *proprias* deducitur. Exindè etiam *Ens* ipsum signatur, & per *differentiam* suam in numerum & ordinem

ordinem veritatum adscribitur. Quemadmodum igitur ex nova differentia nova Veritas, ita ex novo termino nova differentia insurgit. Ista igitur se mutuò constituunt. Deniq; *differentiam communem* eam vocamus, cujus ratio in pluribus deprehendi potest; *propriam* quæ in uno solo. Ex differentiis autem communibus, quædam sunt *magis*, quædam sunt *minus* communes, ex quibus genera summa & subalterna investigamus, usque quò ad species, deinde etiam ad *differentiam* (rei quidditatem perstringentem) deveniatur. *Terminum* autem id omne vocamus, ex quo *differentiæ latitudo* præfinitur. In quorum investigatione accuratam exposcimus diligentiam; neque enim alia ad *Veritatum* nostrarum scrutinium superest via. Denique observamus *differentias* esse signaturas, sive Characterismos ad mutuas rerum Analogias percipiendas accommodatas: prout enim ex differentiis communibus rerum convenientias, ita ex differentiis propriis earum disconvenientias indagamus; in hiis autem duobus tota rerum Analogia sita est.

Habent igitur *Differentiæ* rationes objectorum, sive in *rebus*, sive in *verbis*, sive in *signis*, sive in *nobis*, sive *extra nos* deprehendantur. Hoc interim observatu dignum est, in quocunque horum terminum si addas, vel tollas, mutari objectum & novam induci *differentiam* de quâ nova veritas dari potest. Numerum *differentiarum simplicium* qui postulat, *Dictionaria* (manca ut sint) consulat, quas mirè complicitas in auctorum sententiis comperiet.

VI.

Differentiæ rerum à potentiis, sive facultatibus nobis insitis innotescunt.

OMnem *Differentiam* aliquod individuationis principium obtinere statim docebimus. Huic igitur aliquod *Analogum* in nobis respondere volumus, quod quidem termi-

terminos inveniat, vel ponat. Quemadmodum in prioribus igitur, *veritatem rei*, & *apparentiæ* proposuimus, ita in ista *Veritatem conceptus*, quæ ultra conditiones ad *veritatem apparentiæ* requisitas, suas proprias vindicat sine quibus nullo pacto constare potest; hæc autem sola è prioribus nostra est; neque tamen *res* semper à *conceptu* perfectè adæquantur. Si enim organum non sit integrum, si ullâ pravâ qualitate imbutum, si præconceptæ opiniones sint falsæ, totus vitiatur *conceptus*; adeò ut ultra istam *Veritatem intel. lectus* poni necessum fuerit; qui rectè an secus senserint facultates nostræ prodromæ, ex innatâ intelligentiâ sive *Notitiis suis Communibus* unicè dijudicare potest; rectè enim olim ab Oratorum Principe dictum: *Conclufit intelligentiam in animâ, animam corpore Deus*. Est autem propositio ista indefinita, & intelligi debet de differentiis quæ ex *Facultatibus suis analogis* conformari possunt. Plurima enim nos latere, quæ verè tamè existunt, nemo sanus quidem dubitavit unquam. Qui tamen ultra facultates sapit, desipit; quod credulis ubique contingit. Nos interea facultates illas, quæ ad veritatem sive *conceptus*, sive *intellectus* postulatur, suo loco explicabimus. Heic satis erit monuisse, fundamentum veritatis rerum in *rebus* ipsis; fundamentum veritatis nostræ in *intellectu* existere; solus enim errata corrigere potest *intellectus* noster; ex quo deducitur propositio sequens. Interim conjiciat Lector, ista si ad veritates simplices prænosse oporteat, quanta ad complexas desideret.

VII.

Est veritas quædam harum veritatum.

EX propositione istâ tandem *Veritas intellectus* insurgit, & tota præcedentium fabrica construitur. Ita enim *intellectus* intelligens se ritè intellexisse, ad primam redit veritatem. Ad *veritatem intellectus* igitur plurima desideratur, scilicet *veritas rei*, *veritas apparentiæ* & *veritas conceptus*,

neque heic sistendum est. Quando enim ad compositionem devenitur, & communis rerum natura investigatur, nisi cunctæ rerum veritates ritè inter se conformentur, frustra *intellectus* perfectam et consummatam illam rerum molietur cognitionem. Est igitur *Veritas intellectus* arduum, delicatū & conquistū quiddā; nisi enim tū res, tū apparentiæ, tū inter se, tū cum facultatibus sive externis sive internis cōformentur; nisi deniq; communis rerum natura juxta differentiarum Analogiam ubique servetur (complexæ cū fuerint veritates istæ) quot opiniones, tot erunt errores. Iam autem *Veritati* stravimus viam; conditiones tamen supersunt, de quibus suo loco; neque ideò novas adferri existimes; sunt illæ ipsæ planè, quibus inscien-ter uteris; parum advertens forsā ista si desint, & ipsam defuturam veritatē, neque aliter demum facultates cum objectis suis conformari posse. Aliqua tamen uti sanitatis, ita & *Veritatis* datur latitudo: & quædam ut non adsint conditiones, satis com-
moda instituitur *Veritatum* notitia, & delectus; de maximè communibus primus erit sermo; *Quiddam proprium enim omnis facultas, ut cum objecto suo cognato conformetur, vindicat*; interim velis nolis, alia tua, quàm hæc nostra veritas non erit; cujus definitionem post Zetetica nostra habebis Lector.

Nos interim septem istas propositiones excogitavimus, ad distinguendum varias *Veritatis* acceptiones, in quibus, (compendiosè licet) tota *Veritatis* rudimenta proponuntur. Ex hiis igitur, neque aliter, miræ auctorum contradictiones solvi possunt, dum modò in hanc, modò in illam veritatem impingunt; quâ ratione distinguantur omnino nescii.

Ex quibus patet omnem Veritatem distingui in *veritatem rei*, *veritatem apparentiæ*, *veritatem conceptus*, & *veritatem intellectus*. Est autem *Veritas rei* inhærens illa conformitas rei cum seipsâ; sive illa ratio, ex quâ res unaquæque
sibi

sibi constat. *Veritas apparentiæ* est illa conditionalis conformitas apparentiæ cum re. *Veritas conceptus* est illa conditionalis conformitas inter facultates nostras prodromas, & res secundum apparentias suas. *Veritas intellectus* est conformitas illa debita inter conformitates prædictas. Est igitur omnis veritas nostra, *conformitas*. Cum autem omnis conformitas sit *relatio*; veritates quæcunq; erunt relationes, sive habitudines in actum, id est in sensum deductæ; neque aliter de *Veritate* existimandum est. Cum autem omnis veritas (*Veritate rei* exceptâ) sit conditionalis, propius rem perstringendo, tria in omni *Veritate* spectanda veniunt. Quod conformatur sive *objectum*; quod conformat sive *facultas*; & *media, leges, sive conditiones* conformitatis. Primò autem de *Veritate rei*, sive vero objecto. Verum igitur & adæquatum objectum id vocamus, quod cum ad Analogiam nostram spectet, ita facultates nostras immutare potest, ut nihil intra illud sit, ad quod ferri non possit. Accurata est definitio ista; an verò ullum tale detur objectum, meritò dubitari potest. Iuvat interea regula ista, ne *ultra facultates nos sapere* posse arbitremur, & ut sobriè de objectis decernamus. Neque enim in promptu est, cur Herbæ, bruta, &c. in hoc theatrum prodeant, in tali licet Analogia erga nos sint constituta. Quia tamen, quod ullo tandem modo percipitur, ad nostras partes spectare videtur, *Leges & Conditiones* istius cognitionis investigandæ sunt; inter quas quæ occurrit--

Conditio prima est, ut intra nostram stet Analogiam.

Quod reverâ existit, non statim verum esse objectum satis constat. Plurima enim in ipsâ rerum naturâ existere, quorum Causæ & ipsa demum effecta nos omnino latent, *Communis* est *Notitia* & ab experientia desumpta

Conclusio. Ideò non solummodò orbis cœlestis magnalia, sed ea etiam quæ ad intimam mundi inferioris Analogiam spectant, extra sensum vulgarium pomæria sita esse, nemo sanus prudensque homo negaverit unquam. Vera igitur ut res sit & quadantenus verum objectum istius modi quodcunque, quatenus tamen abstrusum aliquod in se recondit, adæquatum non est objectum. Quæ de istiusmodi igitur objectis suboritur scientia, imperfecta est, & secundum aliquos tantum terminos; defectus licet in conditionum indigentiam non in facultates quæ nihil non percipere possunt, (modo debita adsint media) rejici debeat. Satis interea homini fuerit Analogiâ propriâ sapere posse.

Conditio secunda est, ut objectum justam habeat magnitudinem.

Quædam enim ob parvitatem delitescunt, ut atomi sive rerum minimæ portiunculæ; quod non solum in objectis tactus & visus, sed & reliquorum sensuum satis constat, dum nullâ manifestâ qualitate imbuunt sensoria nostra: ideò odorum, saporum, &c. minutissimæ illæ portiunculæ non percipiuntur. Quod igitur *minimum* est, nulla præter intellectum facultas adsequitur; lineam tamen materiales in partes infinitas secari posse existimant Scholæ. Sed quia conditionem istam quæ *Magnitudinem* aliquam inter primas ad objecti veritatem condiciones desiderat, non advertunt, falluntur. Est igitur *Communis Notitia*, aliquid in rebus dari *Minimum*, quod nulla præter intellectum Facultas pertingit. Per negationem tamen ad ea etiam quæ non sunt pervenire possumus; res enim complectitur, & quidem ultra illas fertur intellectus noster divinus. Sed non solum *Minima* nostros latent sensus, sed & *transcendentia* quævis humanam exuperant perceptionem: ideò *infinitum*, *eternum* imperfectè & non nisi sub ratione finiti, & temporis adumbrantur.

Ad

Ad veritatem objecti tertia conditio est, ut habeat differentiam aliquam signantem.

Quod enim nullo ex termino innotescit, ab aliis distinguere nequit; ideo siue externas facultates spectes, siue internas, primæ notitiæ è *Differentiis* sumuntur. Sunt enim *Differentiæ* determinationes aliquæ materiæ rudis & indigestæ, ut ex illis mutuæ rerum Analogiæ percipiantur. Habet autem omnis *Differentia* suum individuationis principium quod illam signat, & à cæteris quibuscunque distinguit. Quemadmodum igitur ex terminis externis externa rerum notitia oritur; ita ex individuationis principio, siue termino suo interno, facultati illi Analogæ quæ in nobis, respondet objectum quodcunque. Hoc igitur in doctrinæ nostræ limine advertendum est, cum alioquin Microcosmi ad Macrocosmum Analogiam percipere nequeas; proinde

Ad veritatem objecti conditio quarta est, ut sit alicui facultati cognatum.

Neque enim satis fuerit in genere, res stare intra Analogiam nostram, nisi *cognatio* quædam particularis intercedat. Ad objecta enim facultates suas Analogas Harmonicè excitari, supra monuimus: quod quidem, ipso ex Sensu interno iudice in objectis suis supremo, satis constat. *Cognitiones* autem dantur omnino dissimiles: ideo quarundam Herbarum, fructuum, &c. dotes, diversâ prorsus lege ab eâ quâ cum brutis conformantur; quod ex una parte, in Cicurâ, Napello, &c. ex altera in Doronico, Rhododaphne, &c. liquere Botanici peritiores tradunt. Quæ vero inter objecta & facultates datur *cognatio* (neque enim promiscuè conformantur) suo loco exspecta Lector; alia, unde ab erroribus expediatis, cum non supersit via. Hæ autem sunt imprimis *Conditiones*, quæ ad explicationem objecti, vulgò rei desiderantur.

Ad

Ad veritatem apparentiæ conditio prima est, ut objectum debito tempore commoretur.

A Conditionibus objectum verum designantibus, adillas ex quibus *species*, sive *apparentiæ* rerum cum prototypis suis conformantur, accedimus; inter quas hæc meritò habetur prima, ex quacunque instituatur parte. Nisi enim ex parte objecti, vel facultatis, *mora adsit debita*, res non percipiuntur, facultatibus cognatæ ut fuerint. Neq; igitur missilia à machinis bellicis displosa, odores, sapes, in transitu velocissimo percipiuntur; neque quidem (quod magis est mirum) ipsi soni. Quod audis igitur, ex reciprocatione quadam provenire videtur; neque enim aliter quispiam se ipsum audiret loquentem. An verò ipsum tactum (tanquam reliquorum basin) præterire possint objecta sua, dubitari potest: sed & ipsum sensorium tactus in transitu velocissimo ita leviter affici posse ab objecto suo cognato, ut nulla manifesta qualitate illud imbuat, æquum est credere. Sed cum à foro exteriori in interius illud ventum fuerit, *mora* adeò est necessaria, ut sine illâ nihil rectè perfici queat. Inde ex propositionibus nō satis expensis præcocia & temeraria iudicia, fides sublestæ & verniles, imò & nullæ oriuntur. Neq; exinde tempus et vitam conteri queramus; In hoc enim nati sumus, ut dubia ubicūq; fuerint enodatione digna, exagitemus, solvamus, et in rem nostram vertamus. Videant interea qui inutiliter horas impendunt suas, quanto impetu feratur machina ista ingens, ut ideò omni momento maximum quiddam *Natura* cursu suo peragat incitato, dum in magnum potrahitur ævum nostra quævis minima cogitatio-uncula.

Ad veritatem apparentiæ Conditio secunda est, ut debitum habeat transitionis medium.

EX utrâque parte *debitum transitionis medium* postulatur, siue facultates, siue objecta expendas. Nos tamen conditiones ex parte objecti ubiq; (ubi fieri potuit) posuimus; facultates per se, ut maneant integræ, & propriâ dignitate conspicuæ. Inter cunctas autem conditiones, quæ *veritatem intellectus* perficiunt, uti nulla magis necessaria, ita neque magis diversa existit. Aliud igitur *medium* in objectis gustus quam tactus, (neque enim durum vel molle sapit) aliud in objectis visus quàm auditus, (quorsum enim sine lumine aer?) Et ut paucis dicam, *in omni differentia novâ aliquod novum in medio suo, ut ritè conformetur, desiderari* comperies. Quod sæpenumero tamen adeò exile, ut Mathematici potius fuerit, quàm Phyci ista demonstrare. Cum demum ad forum interius ventum fuerit, observare licet, quæ in seipsis sunt *principia*, respectu aliorum esse *media*. Ideò non solum *facultas visiva* (principium ut sit respectu sui) *medium* est respectu intellectus, sed & ipsæ *Notitiæ Communes*, tanquam summa demonstrationum media habenda sunt. Univerſa igitur ex *mediis* veritatis certitudo eruitur, ut ideò post facultates & objecta cognata, id semper in lectione anthorum occurrat, *quo medio probationis usi sunt*. Ista igitur cum diversa sint, simul doceri non possunt. Hoc interim persuasum habeat Lector, ita nobis à Deo Opt. Max. prospectum esse, ut si *facultates, objecta, & media* nobis ex *naturâ*, siue *providentiâ ejus communi* condonentur, reliqua ad nostram spectare vigilantiam; eâ lege, ut si illis fruamur, totum *gratiæ, siue providentiæ suæ particulari*, acceptû referatur. Neq; enim aliter vel panis, vel cibus, vel vestis in istâ indulgetur vitâ, vel quæ ab omnibus (post istam)

C

expetitur

expetitur *Beatitudo aeterna*. Magnum est interea, si cogites naturam ultra *media* non ferri, sed in illis quidem deesse nunquam. Interim observatu dignissimum est, *Media* quo simpliciora, eo perfectiora existere. In omni igitur *medio*, puritas, seu denudatio quædam ab omni qualitate proprietates apparentiarum corrumpente requiritur: itaq; in aere turbido citius fallitur visus, quàm in illo sereno; & in aqua rursus, quàm in aere turbido; ita in affectibus turbidis (putà irâ, timore) citius fallitur iudicium, quàm in illis pacatis; ideò denique hic odor, illius odorem; hæc opinio illius veritatem obstruit, & aliquando expugnat. In omni interea *medio* impuro & præaffecto *veritates apparentiarum* corrumpuntur secundum gradum qualitatis corrumpentis; ideò uno principio male posito, innumeræ consecretabuntur absurditates, & simplex error tandem fit multiplex. Neq; est inter cunctas systematis humani partes, cui magis isto pacto imponatur, quàm *Conscientiæ*. Si enim quod pro veritate obtruditur impurum est, spurca, & quasi pastu obsecæna fit. Cautè igitur principia, & quidè è *Notitiis Communibus* petenda sunt, quod monemus, quoniam etiamsi ubique verum sit consecretarium istud, nullibi tamen majori damno erratur. *Mediorum* autem quædam sunt *extra nos*, quædam sunt *partes nostri*. In quibus scitu dignissimum est, nos longè facilius in mediis quæ sunt *extra nos*, quàm in iis quæ sunt *partes nostri*, errare posse. Ideò inter sensus externos, maximè circa objecta sua fallitur *visus*, proximè *auditus* & *odoratus*, deinde *gustus* & *tactus*; minùs adhuc qui *utile* à *noxio* distinguit, quia *Naturæ* dictanti propior. Ideò alimētum quod à linguâ felle suffusâ amarū iudicabitur, suo non deest muneri, organa interna si cōstent, quæ cōctioni destinata. Quo magis enim necessariæ in universum facultates, eo altiori fruuntur communione; post ista enim *Mens nostra* secundo vel quidem contrario motu ferri, & nullâ non ex parte stare potest.

Ad

Ad veritatem apparentiæ conditio tertia est, ut sit distantia debita.

INter conditiones externas recensetur *Distantia*. Intra nos enim ea satis distant, quæ cum differentiam aliquam signantem nata fuerint, inter se non confunduntur. *Distantia* autem, uti *medium*, ex utrâque parte postulari videtur; eâdem tamé ratione freti, ex parte objecti posuimus. Quemadmodum enim objectorum apparentiæ per quædam *media* non transeunt, ita in quibusdam *Distantiis* delitescere & perdi ipsa communis experientia docet. Conditio igitur ista maximè ad externos & internos sensus corporeos spectat; intimæ enim facultates *distantiis* liberantur. Ideò modo quodam universali, id est more suo, præsentiant facultates nocticæ, quod qui ignorat, stupet. *Debita* autem in genere *distantia* ea dicitur, in quâ partes quæ objectum integrant, deprehendi & per se & secundum rationem totius possunt. Quâ in re observatu dignum est, quando ab ^{uno} & eodem objecto plura apparentiarum generari contingit, gradus perceptionum esse diversos. Ideò in flamma citius percipitur lumen ab oculo, quàm calor à tactu; ideò in idoneo alimento citius percipitur odor gratus, quàm sapor; ideo in foro interno citius percipitur pulchrum in symmetria, quàm ejus ratio; & quia hoc *instinctus naturalis*, illud objectum est *discursus*, & quia quo interior fuerit sensus, eo citius conformetur; qua ratione *visus*, & *auditus*, sensuum externorum intimi merito existimari possunt. Quæ igitur animantia istis, maxime vero visu gaudent, & reliquis gaudent sensibus; non ita è còverso; sunt igitur disciplinæ sensus Auditus & Visus. Pulcherrima ex istis confectionaria educi possunt, universale si

rerum systema, & quo modo cœlestia & æterna cum terrestribus & caducis conspirent, perspectū habeas. Sed ad aliam non minus scitu dignam observationem properamus; ea nimirum citissimè conformari, quorum apparentiæ per plura foramina trajici possunt. Cum enim non omnis apparentia omne permeet sensorium, sed quædam ad ipsam materiam resilire videatur, quæ communia objecta sensuum vocant Scholæ, puta *figuram, motum, numerum, &c.* sublimioris & mage spiritualis naturæ habenda sunt, & quia primò conformantur, & quia in corpore satis *παρῆτα* ex pluribus foraminibus datur aditus. Hinc & quod plures coincidunt facultates, nos sensum verborum (ubi verba nos fugiunt) capere posse, & quo magis à memoria juvamus, nos citius intelligere constat. Hanc interea si reddas rationem, cur ista non intelligis (neque enim fortasse hoc in sc̃utinio à memoria juvaris) ab argumento minimè recedetur, si in alia fiat transitus. In apparentiis igitur extra *debitam distantiam* delatis objecta diminutè exhibētur, & quò longius eò diminutius; esse tamen uti sanitatis, ita veritatis latitudinem quandam, supra docuimus. Satis commode igitur è longinquo percipiuntur objecta; de cœlestibus tamen ex oculo difficile erit iudicium, & ratione *medii, & distantiae indebitæ*. Quæ igitur ex solo intuitu de cœlestibus adferri solent, tanquam dubia & incerta in medio relinquimus; sed non solum objecta *visus* ex *distantiâ indebitâ* in angustias contrahuntur; sed ipsa etiam objecta reliqua, quæ media extra nos obtinent; ideò *sonus* in mussitationem tandem definit & molestiam. Mirum est interea quomodo à *distantiis* notis in ignotas profiliat *Facultas illa, quæ circa proportionēs rerum* versatur; neque enim aliâ lege, de intervallis rerum, sive intercapedinibus iudicium ferri potest. Hinc de objectorum *distantiis* (ubi quæ interponuntur, nos latent) difficilis erit conjectura; neque enim è longinquo ulterior pars

amnis

amnis à ceteriori distinguitur. Ultimò, ut ab istis in forum interius transeamus, observatu dignum est, in speciebus à memoria servatis ea maximè distare, quæ nullâ relatione sunt contigua; ideo faciliùs revocantur aliquando, quæ olim facta.

Ad veritatem apparentiæ conditio quarta est, ut objectum situm habeat commodum.

VTi *distantia* ad externos, ita *Situs* maximè ad internos spectat sensus; in objectis enim visus & tactus, frustra debitum datur medium, *distantia* debita, *situs* si non adsit commodus. Multum enim refert à qua parte incipias; Differt enim pronus à supino, cubans ab erecto, obversus ab averso, uterque ab inverso; quod non solum in teipso, sed in characteribus istis (ne exemplum desideres) experiri liceat; quos si invertas, falsum omninò profitebuntur indicium. Intellectus tamen ad conditiones ex quibus *apparentiæ* cum rebus ipsis conformantur, regrediens, errorem castigare potest; sub eâ tamen acceptione quâ *situs* locum, sive spatium ambiens denotat; ita nulla facultas externa objecta sua sine *loci* conditione percipit. *Situs* autem *debitus* ille vocatur, qui in medio & *distantia* debita terminos rerum inter se concinnè dispositos exhibet; ex utraque autem parte *Situs* postulari videtur, prout tamen conditiones reliquas (ubi fieri potuit) *Situm* etiam ex parte objecti posuimus. Quando tamen ad compositionem in foro interno devenitur, ultra omnes ad veritatem conciliandam conditiones exigitur. Principium enim est ordinis; longe facilius enim quædam post alia percipiuntur; quod in intellectu, maximè verò in memoria constat. Quodcunque igitur in genere ad ordinis constantiam facit, ad *Situm* revocari potest; quodcunque denique vel methodo, vel rerum distributioni convenit. Neque enim aliter in memoria tua, vel aliena servantur fa-

cilè quæ tibi excidunt. Non solum igitur sine ordine labilis est memoria, sed neque in ipso intellectu gradus bonorum alia lege idoneè pensitantur; quo majus nihil præstare potest sapientia humana. Quorum interea termini diversi, diversis inter se facultatum proportionibus respondent, optimum habent *situm* : ut idcirco *situs indebitus*, inter omnes conditiones ad veritatem complexam requisitas, maximè turbare videatur.

Conditionibus igitur istis, quæ veritatem apparentiæ constituunt, instructi, definitionem aliquam *Apparentiæ* aggrediemur. Est igitur *Apparentia Eclypum*, seu *forma vicaria rei*, quæ sub conditionibus istis cum prototypo suo conformata, cum *Conceptu* denuo (sub conditionibus etiam suis) conformari, & modo quodam spiritali (tanquam ab objecto decisa) etiam in objecti absentia conservari potest. Conformatur autem vel cum facultatibus externis, vel cum internis; quæ conformantur cum facultatibus externis, exuunt naturam suam, neque enim *species* sive *apparentia* soni Harmonici in memoriâ servati tinnit : species tamen illa (unde delectationem percipit mens nostra) in memoriam revocata, novâ voluptate nos perfundit; quod quidem ex sensu interno probatur. Videntur interea *species* illæ sive *apparentiæ* quæ ab objectis deciduntur, esse homogeneæ cujusdam naturæ; pars enim ^{in parte} quælibet aliquam rationem totius obtinet. Neque igitur montis magnitudo secundum dimensionem suam veram in pupillam oculi invehitur; ut ideò forma vicaria rei (prout ipsa forma) tota in toto, & tota in quâlibet parte esse videatur. Ideò in frequenti cœtu sonus orantis sese sigillatim explicat, neque aliquis totam exhaurit vocem. An verò sint naturæ corporeæ, vel incorporeæ, nisi quid sit *Corpus* conventum sit, exagitari nequit. Certissimum est terminos utrinque habere, è ventis denique circumferri, (nisi objecta quæ per oculum

lum trajiciuntur excipias: docet tamē experientia, & ipsas rerum figuras ex vento vehementiore vacillare, quæ an ex mediis inæqualitate, an verò ex organi concussione, an verò ex ipsa figura tremula oriatur, non facilè constat. Certissimum est *apparentiam* per simplex medium rectis ferri lineis; cum igitur obstruitur, obliquè deferri necessum est. Mirum est interea species illas servari in memoriâ sine magnitudine manifestâ, vel contrarietate; neque enim vel mole gravant, vel se invicem exuperant; sed Antipathias deponentes mutuas stabili sociantur fœdere; quæ enim rixa aliquando exoritur, non jam ab *apparentiarum* naturâ, sed à *Facultatibus* ei muneri destinatis, ut res exagitēt, provenire videtur. Neque igitur per se *dulce* opponitur *amaro*, vel *calidum* *frigido*, vel *lupus* *agno*, quia corpoream & elementarem exuere naturam; in analogia tamen illa internâ, quæ ad nos spectat, in Amorem vel odium definente, naturas proprias retinent; quâ ratione cōformationes facultatum internarū ab externarū conformationibus maximè distinguuntur. Novi à *Scholis* addi conditionem, ut objectum *mediocriter* afficiat sensoriū; sed si *debita mora*, *debitum medium*, *distantia debita*, *situs commodus* adsit, videant an aliquid adeò invadere sensorium, vel sensationem opprimere possit, ut suo non defungatur munere mens nostra. Nos equidem tanquam in re ancipiti constrictum defugimus iudicium; sed si subsequētes conditiones una adsint, quidni vel ipsi *ωρμηδαιμον* libero solis intuitu gaudere queant?

Fuit veritas objecti (vulgo *rei*) & *apparentiæ*; sequitur *Veritas conceptus*, quam solam è prioribus nostram facimus; habet autem prout reliquæ (præter veritatem rei) veritates suas, & (quod magis est) utrinq; conditiones. Est igitur admodum *conditionalis*: ultra *conditiones* enim ad *Veritatem apparentiæ* requisitas, suas proprias vindicat, sine quibus

bus nullo pacto constare potest. *Veritatem conceptus* interea à *veritate apparentiæ* distinguimus, quòd hæc extra nos, illa pars nostri existat; & proinde mutuo quodam ordine constituta. Quemadmodum enim hæc est vera illa *externa* cõformitas cum prototypo suo; ita ista est vera illa *interna* conformitas objecti secundum apparentiam illam. Sunt igitur omninò distinctæ veritates istæ; circa *veram* enim *apparentiam conceptus falsus dari potest*, & vice versa: ita ut ultra istam, *veritatem intellectus* poni necessum fuerit, qui ad *conditiones* regrediens, unde facultates cum objectis suis conformantur, errorem castigare possit. Exemplo utar; In objecto per diaphanum coloratum transmissio, organum vitiatum si fuerit, novus superinducetur error, & quod album in objecto, purpureum in diaphano, flavum in icterici oculo esse potest; vera interim ut sit apparentia, ex quo purpureum, verus conceptus ex quo objectum flavum, esse perhibetur, (ita enim istæ si dentur *conditiones* revera videri existimandum est.) Neq; tamen hæc vera veritate objecti, (quia indebitum fuit medium;) neque ille verus veritate apparentiæ (quia organum vitiatum fuit) existimari potest. Ad *conditiones* igitur regrediendum est, (quod munus solius *intellectus* proprium facimus) ut veritatem istorum deprehendere valeas. Hoc interim observatu dignum est, verum si proponatur objectum & veræ deniq; conformitatum leges, nunquam falli *intellectum*; etiam si enim, nisi excitetur, fileat *Intellectus*, cùm demum soli objecto suo Analogo restipuletur; cùm denique, nisi cunctæ dentur *conditiones*, imperfectè & juxta præmissa solummodò respondeat; *verum* tamen si detur *objectū* (etiam è memoriâ desumptum) *veræ conditiones*, intellectum etiam in somniis verare contendimus; sine istis interea neque vigilans sapit. Quod qui advertit, summum de mentis immortalitate dubiū solvet; sed de hiis postea. Omnia interea ad principia sua reducenda sunt;

sunt; quod non solum in Sensibus Externis, sed in Internis etiam constat. *Conscientia* enim (turbata cum fuerit) recte an secus senserit, *Intellectus* communes suas notitias repetens, unicè dijudicare potest. *Conditiones*, ex quibus *conceptus* fit *verus*, *vera* si detur *apparentia* aggredimur, proinde dicimus---

Ad veritatem conceptus, conditio prima est, ut organum sit integrum.

SI enim organa *Facultatum*, five externarum, five internarum, compressa, constipata, tumida, convulsa, eversa, erosa, distorta, distensa, disrupta, cōtusa, scissa, puncta vel resoluta fuerint, totus ad modū depravati organi vitiatur *conceptus*.

Ad veritatem conceptus conditio secunda est, ut organum nulla prava qualitate sit imbutum.

NEque enim sufficit organi integritas, si spiritus animales sint exuperantes, impuri, crassi, turbulenti, obscuri, vaporibus misti, item si tennes, obstructi: si nervi malè afficiantur, frigidityte, siccitate, humiditate, inflammatione; si partes vicinæ, inter quas consensus datur, læsæ fuerint: si humores redundant, deficient, peccent, corrumpantur: Indè in oculo icterici omnia flava; in lingua febricitantis omnia amara sentiuntur; indè in foro interiori errores anticipationum, actiones ineptæ, & cum præconceptæ opiniones fuerint falsæ, monstra & deliria; de quibus, ubi de errorum causis, fusius tractabitur.

Ad veritatem conceptus conditio tertia est, ut facultas quæ se sentire sentit, non vacillet.

FRustrà enim, ista nisi *Facultas applicata* fuerit, reliquæ suo fungentur officio; ideò dormientis oculus, apertus licet, haut videt tamen; ideò in vigilantibus (facul-

tate istâ alibi intensâ) nugantur *Facultates*, quæ circa externa versantur. Importune denique de seipsis monent in vestibulo anteriore *malè coherentes rerum apparentiæ*.

Ad veritatem conceptus conditio quarta est, ut facultas Analoga applicetur.

Non solum *Facultatum organa & meatus*, sed ipsæ etiam *Facultates*, aptum & concinnum suis in *conformationibus* postulant ordinem. Quemadmodum igitur naribus in sonum inhiare, vel aures ad odorem arri-gere, non nisi turpis & præposterius fuerit ingenii: ita qui ob-jecta propria *instinctus naturalis, sensus interni, externi, vel discursus* trāspofuerit, & in alienum jus verterit, totum Ve-ritatis systema everfurum proculdubio arbitramur. Hoc igitur imprimis animadvertendum est, cum inter auctores nullus adeò invaluerit error, ac iste. Dum enim *Notitias Communes* (sacra principia) ex *discursu* convellunt; dum ea quæ sunt *discursus*, tanquam *Notitias Communes* haberi postulant; dum *Sensus Externos* ad ea quæ sunt *Sensuum In-ternorum*, & vicibus versis, traducunt, nihil suo stare loco videtur. Maxime igitur in auctoribus advertendum, an ea quibus fidem adhiberi postulant, intra *Facultatū legitimam cum Objectis suis conformationem* sita sint; cum nullâ alio-quin lege audiendi sint. In quibus igitur adnotandum, quæ *Instinctus Naturalis*, primum depolcere certitudinis locum. Secundum, quæ *sensuum internorum*. Tertium, quæ *sen-suum externorum*. Quartum, quæ *discursus*; et quia posterior semper maxime conditionibus obnoxia; et quia denique ab ipsâ anima sive probationis principio maxime recedit; quo-rum explicationem passim hoc in opere invenies.

HÆ autem in genere sunt *Conditiones*, quæ ad *Veritates* *incóplexas* desiderantur. Quæ si adsint, & ipsa addicitur intel-

intellectus Veritas; ultra istas tamen lumen ad visivam facultatem postulatur, de quo suo loco. Hoc interim observatu dignum est, *Facultates non rectè conformari, nisi cum objectis suis cognatis propriis*. Ideò (uti suprà innuimus) *infinitum* non capitur, nisi finitè à conceptu; neque *æternum* nisi sub ratione temporis. Dantur tamen *Facultates in foro interiore istis respondentes*; quæ quidem sunt illæ ipsæ quæ æternæ sunt, & quas in æternum superesse volumus. Interea *Intellectus Notitiis suis Communibus instructus* docet *infinitum* nostrum superare conceptum; *æternum* à nostro non mensurari tempore. Heic igitur paulisper acquiescendum, donec isto excludamur & corpore, & mundo. Porro in objectis crassis nimis subtiles; in subtilibus nimis crassi esse videmur. Ideò naturam corpoream spiritibus, spiritua-lem aliquando etiam corporibus affigimus: sed utraque ab Analogis facultatibus sub conditionibus propriis æstiman-da sunt. Quo pacto sua alterutri obtinget Provincia, & vera illa cōstabit *Fides*, quæ à *Facultatibus ritè cōformatis* oritur.

Ista præfati, quibus *conditiones*, quæ ad *Veritates incom-plexas* desiderantur, posuimus: ad *Veritatem Intellectus* ac-cedimus. Qui certè divinum quiddam cū sit, externis re-rum non indigens ministeriis, suis gaudet veritatibus. Quæ quamvis nisi in objectorum præsentia silere videantur; cū tamen neque objecta illis, aut illæ quidem objectis deesse possint, otiosæ & inertes ex toto esse nequeunt.

Sunt autem veritates istæ, *Notitiæ quædam Communes in omni homine sano & integro existentes*, quibus tanquam cœlitus imbuta mens nostra de objectis hoc in theatro præ-deuntibus decernit. Harum adminiculo igitur (neque aliter) de notisæque ac novis rerum speciminibus ita sta-tuit *Intellectus*, ut an veri exploratores fuerint *Facultates nostra præcones & prodrome*, solus dignoscere valeat. Neque tamen heic sistit *Intellectus*. Sed intus susceptas re-

rum *Notiones* sub conditionibus debitis inter se contexens, illas deinceps tanquam bonas & conformes, vel tanquam malas & difformes in foro interiore exhibet. Tantum abest interea, ut ab experientiâ & observatione deducantur *Elementa* sive *Principia ista sacra*; ut sine eorum aliquibus, sive saltem aliquo, neque experiri, neque quidem observare possimus. Nisi enim in foro interiore descriptum fuisset, nos naturam rerum indagare debuissê (neque enim ab objectis habemus istud,) nisi demum circa illam *Notitiæ quædam Communes* nobis inditæ fuissent; neque hæc ab illis distinguere, vel *communem aliquam naturam* investigare contigisset unquam. Inutiliter (immo & damno nostro) nuda spectra, portenta, & terrores imaginum occurrerent, *Analogia* si illa *interna*, unde bona vel mala judicantur, intus descriptis notionibus (unde enim præterea edocti sumus?) non constitisset. Qui igitur, quantum objecta in *Analogiâ rerum* externa ad propriâ ipsorum perceptionem conferunt, advertit; qui demum, quod à nobis ipsis tributum est, expendit; quid adventitium & peregrinum, quid denique connatum, & à *Natura* dictante ortum, exploratum habebit. Sed non solum boni & mali, utilis & noxii delectu, *Naturæ dicto* audientes sumus; sed etiam in *Analogiâ illâ exteriori* (unde verum à falso distinguitur) *Facultates quasdam reconditas* obtinemus, quæ ab objectis excitatæ libentissimè respondent. Hinc fit, ut quodcunque facile ad sensum invenit, *Facultatem aliquam conformantem* in nobis obtineat. An verò ex facultatibus sit, quæ circa *præterita* sive *verisimilia*, vel circa *futura* sive *possibilia*, vel circa *æternas veritates* versantur, non statim constat. Hoc igitur, & in qua *Quæstione* respondeat, disquirendum est. Neque enim qui ad funesta tristes excitatur *sensus*, semper est *objecto conformis*. *Conditiones* enim nisi dentur, se non jam veritati, sed timori paruisse existimandum est. Hæc igitur prius suspicienda ducimus,

cimus. Eoq; potius, quòd quò magis alta & necessaria fuerit in univèrsum veritas, eò majorem erroris admitionem iuscipere, communis doceat experientia. Nunquam intereà fallitur *Intellectus*, præmissa si sint debita; indebita tamen ut fuerint, ad *conditiones* unde *objecta cum facultatibus conformantur* regrediens, errorem castigare potest. Sunt igitur Veritates intellectus, *Communes quadam notitiæ in omni homine sano & integro existentes, quæ (tanquam partes scientiarum) ab ipsa Universali Sapientiâ depromptæ, in foro interiore ex dictamine Naturæ describuntur.* Istas igitur seligere, seponere, & in ordinem digerere hortamur Lectores. Suum enim in ordinem si compingantur *Notitiæ Communes* ab impuro opinionum cœtu vindicatæ, & mysteriis & fide & quidem autoritate eximiâ pollent, figmenta, errores, & molestias longè abdicantes. Ista igitur præstate, vel quidem à nobis expectate. Neq; vos magnitudo operis deterreat; infinitæ enim ad nova, & infinita objecta ut excitari possint *Facultates*, omnes *Notitias Communes* hanc rerum seriem expedientes, paucis admodum complecti licet propositionibus. Quæ interim dicta sunt, in unam *Notitiam Communionem* contrahimus; sub istis conditionibus scilicet, *Facultates rectè conformari cum objectis suis.* Qui igitur *sensus falli* docent, neq; ista advertunt, neq; omnem circa objecta veritatem esse *conditionibus* obnoxiam. Quæ si dentur, neque in *somniis falli posse Intellectum*, suprà docuimus.

SEquitur *Veritas Complexa*; est autem circa univèrsalia. Hujus canon est: *Intellectus fit verus circa univèrsalia, quando veritates particulares inter se rectè conformantur.* Magnum est opus *complexa veritas*; univèrsalem enim aliquam compingit rerum naturam, eamque ex una istâ eâque simplici propositione: *Quæ eodem modo afficiunt facultates nostras, eadem erga nos sunt.* Quæ nisi vera fuerit, tota do-

doctrinæ fabrica corrui. Alia igitur non superest veritas propositionis istius, *Homo est animal*, quam quod in animatis quædam eodem modo nos afficiant; est igitur quadantenus vera thesis ista; de qua fusiùs in Zeteticis nostris.

Huc usque de variis *Veritatis* acceptionibus, facilior ut fiat in doctrinam nostram transitus, quæ *Facultatem*, sive illud quod conformat; *Objectum*, sive id quod conformatur; & *leges* denique *conformationis* unicè expendit. Primò igitur *numerum & ordinem Facultatum*, & earum *objecta*, sive *propria*, sive *communia*; deinde etiam & *Leges conformationum* quæ supersunt, explicabimus.

*Tot sunt facultates, quot sunt rerum differentia,
& vice versa.*

Facultatem vocamus *omnem vim internam, quæ diversum sensum ad objectuum diversum explicat*. Quæ ad animam, quæ ad corpus spectant, suo loco docebimus. Heic satis erit monuisse, *Facultates* quas cum Brutis communes obtinemus, ad ea objecta solummodò ferri, quæ ad ipsa bruta comparatè spectant. Propiùs intèrea rem perstringendo, dicimus *numerum Facultatum* sive *noeticarum* sive *corporearum* ex propositione istâ còstare; adeò ut dato objecto, dari *Facultatem*, & vice versâ, existimandum sit. Neque enim magè mirum *objectorum extra nos*, quàm *facultatum intra nos differentias* deprehendi, si vel in ipsis *differentiis*, omne individuationis principium, aliquod *Analogum in nobis* obtinere (quò indubiè redeundum est) apud te cogites; vel *leges*, ex quibus Microcosmus respondet Macrocosmo, advertas; vel quod fortasse hæc ex illis oriantur. Sed ut reliqua mittam argumenta, ipsos *Sensus* nostros in testimonium adducam, quos ex omni *Differentiâ novâ* novo & insolito more affici, nemo non advertere potest.

test. Cùm igitur quodcunq; novum est, aliquod *Individuationis principium extra nos* obtinere necesse sit, cur non in nobis aliquam *Facultatem Analogam* denuò statuere liceat? Si tamen plures *differentias* nullâ relatione contiguas, (nisi quod fortasse per idem sensorium vel foramen trajiciantur) in unius *facultatis Analogæ* angustiam cogere lubeat; (cùm tamen & diversum inducant sensum, & aliquod saltē diversum conformationis medium, quod cum primis advertendum, postulent) vide annon eo ipso *animam tuam*, (cujus unitatem imprimis tuemur) non ejus *Facultates*, quas diversas ad *Objecta* diversa explicat, intelligas. Sunt enim omninò tanquam radii animæ, qui per sensoriorum spiracula sese prodentes, juxta *mutuam Analogiam* rerum cognatas species percipiunt. Nos mirè interea turbant, dum alias *differentias* novis *facultatibus*, alias non item donant *Scholæ*. Sed cùm diversitatem *objectorum & facultatum* ipse sensus doceat, (quem ubique non tanquam judicem, sed tanquam testē in veritatibus nostris supremum adducimus) nihil præterea morari necesse est. Alia igitur *Facultas* (per idem licet sensorium trajiciatur) circa *existentiam* objecti, alia circa *quidditatem*, alia circa *qualitates*, alia circa *quantitatem*, alia circa *relationes*, alia circa *media*, alia circa *locum*, alia circa *tempus*, alia circa *causas*, alia circa *finem*, alia deniq; circa istorum vel partes aliquas, vel complicationes (quas sub quæstionibus *an, quid, quale, &c.* in Zeteticis nostris complectimur) in *differentia* quacunque datâ versatur. Cum demum ad forum interius ventum fuerit, alia *Facultas* *Analogiam* internam, quâ *utile vel noxium* judicatur, expendit; alia illam *vult*, sive *non vult*; alia *particularem*, alia *communem* objecti naturam investigat. Quodcunque denique in rebus novum prorsus inducit *sensum*, *novum individuationis principium* obtinere volumus. Maximè interea cavendum, ne quæ sæpè explorata habuisti, tanquam nova ducas,

ducas; cùm fortasse in istiusmodi objectis nihil nisi *differentiarum* jam latis *perspectarum complicatio aliqua nova* occurrat. Heic igitur nihil prætereà advertendum est. Denique ad *locum*, vel *tempus*, vel *medium*, &c. mutatum, quædam quæ in istis tanquam recentia apparent, reducenda sunt. Neque igitur ad anniversariæ & gemmascentis violæ conspectum, quæ nudius-quintus fortassè in sinu naturæ delituit, *novam* excitari *Facultatem* autumes; sed *illam ipsam* planè quam olim compertam habuisti. Denique notandum restat, ne quæ *contraria* vocat Schola, *contrariis facultatibus* insigniamus. Solo enim gradu distant plurima, quæ *contraria* existimat vulgus. Neque igitur diversa facultas circa *calorem*, diversa circa *frigus*, sed diversa circa *temperaturam*, diversa circa ejus *gradus* statuenda est. Neque diversa circa *grave* diversa circa *leve*; sed diversa circa *pondus*, diversa circa ejus *gradus* versatur. Neque alia circa *album*, alia circa *nigrum*; sed alia circa *colorem*, alia circa ejus *gradus* datur. Ita in sensibus internis, non alia circa *virtutes*, alia circa *vitia*; sed alia circa ea quæ *debemus agere*, alia circa actionum istarum *gradum*, *finem*, *modum*, &c. impenditur. *Differentiam* intereà sive id quod prædicatur in quæstione *quid est*, è mediâ desumimus viâ; ejus gradus enim quæstioni *quale*, vel *quantum* respondent; quod non solum in universali virtutum, immò & rerum naturalium systemate, sed in earum partibus observasse juvat. In quibus omnibus advertendum, *Facultatem illam quæ circa gradus rerum versatur*, ubique se immiscere; plurima enim vix ullâ prætereà lege distant. Circa quam (& cum primis rationem illam, ex quâ quidditates rerum investigentur) in Zeteticis nostris fusiùs docebitur. Heic quidem abundè Lectori prospectum arbitramur, si circa differentias hasce facultates suas *quidditative*, circa istas *quantitative*, circa illas *qualitative*, (atque ita pari passu, donec totum quæstio-

num nostrarum cursum absolverit) versari cogitet. Habet interea ex sententiâ nostrâ omne novum objectum *novam facultatem conformantem*. Quo pacto, qui in angue tum primò viso communia quædam cum anguillâ vel lampretâ (quas sæpius vidit) observaverit, & ab illis tanquam communibus differentiis) ad proprias rei quidditatem perstringentes delapsus fuerit, aliquod Individuationis principium necessariò dari adverterit, quod quidem neq; *communis aliqua differentia*, neque ejus *gradus*, vel *complicatio* aliqua fuerit; sed illa ipsa *forma*, quæ scientiâ speciei suæ prædita, *differentias illos communes* in unitatem anguis compexit. Cum demum ab *Externis Sensibus* ad *Internos* (inter quos aliquem, formæ five principio individuationis anguis illius respondere volumus) deveniens, se fortasse horrore aliquo percelli senserit, non jam ad *communes illas differentias* (quas scilicet antehac perspectas habuit) se affici æquum est credere, sed ad aliquam ipsius *formæ* virtutem, quæ ex occulta quadam Analogiâ sese juxta *affectiones* istas & ad *externos* & ad *internos* prodit sensus. Quod igitur anguem istum à reliquis animantibus distinguere valeas; quòd illum horreas, à *Naturâ rerum Communi*, five ratione illâ qua homo respondet mundo majori, obtines. Ex quibus constat; *Omne novum individuationis principium novam aliquam diffundere speciem*, (five *ἀπορίαν* dixeris) cui nova idcirco aliqua in nobis *Facultas* responderit, novo sensu, five indicio sese prodens. Quod qui negaverit, ex ipsis *individuatorum quidditatibus* evincendus est, quas à cæteris ejusdem speciei, & in seipsis, & in effectis suis distinguere satis liquet. Abditæ enim & reconditæ naturæ ut sint quidditarum actiones, (si sensus externos respicias) veras tamen esse, nemo (quod sciam) dubitavit unquam. Hinc etiâ fit, ut quodcunque novum est, faciliè in memoria servetur. Explicantur enim, & ad objectum novum dilatantur *Facultates nostræ*.

Hinc porrò ad Principiorum numerum *facultates Analogas* in teipso emergentes observare licet: Horum interea signaturæ intimæ, sive characterismi ex *differentiis* investigandæ sunt. In quibus observatu dignissimum est, *communes differentias communem rerum naturam; particulares particularem ubique indicare.* Quod igitur novum in objecto datur, *particularem* ejus signat naturam; *communes* enim *differentiæ* ubique eodem modo se habent. Quo pacto, *Eadem* in istâ objectorum varietate vocamus, quæ post terminos exactè expensos, *eodem modo afficiunt facultates nostras. Similia, quæ penè eodem. Diversa, cum quibus aliquid commune. Contraria, cum quibus nihil.* Ubi interea *differentiæ Communes* in objectis complicantur, & ipsas complicari *Facultates* volumus. Inter quas, *Facultas* illa quæ rem secundum statum suum naturalem expendit, sese egregiè prodit, ut quæ *principio individuationis* sit maximè *Analogæ*. Quâ ratione, non solum Hominem equo insidentem à bestia, sed hunc etiam hominem ab illo discriminat. Ita porrò quando in foro interiori objecta sive *complexa*, sive *incomplexa* è memoriæ penu defumuntur, in animo habere oportet, terminum si addas vel tollas, *novam* (quoad complicationem) induci *differentiam*, undè novum insurgit objectum, de quo nova veritas dari potest. Quæ omnia facillimè expedies, si *differentias in apparentiis cum veritatibus rerum ritè conformatas, cum veritatibus intellectus denuò conformaveris.* Sed non solum *facultates* objectis, sed ipsa etiam objecta *facultatibus* respondent, quas ubique distinguas, si has in objectorum præsentia solummodo excitari, illas etiam in objectorum absentia agere posse advertas. Qua ratione (licet nulla heic sive *esculentorum*, sive *potulentorum* copia facta esset; cum tamen fame vel siti premi necessum sit) cōcedendum est aliquid extare quod impleat. Si *Beatitudo æterna* (licet nulla heic daretur beatitudo) ab uni-

universo humano genere expetitur, omnino *possibilis*, nedum *parabilis* statuenda est. Heic igitur intersunt *Media*; quæ si dentur, & ipsa datur *vera objecti conformitas*. Quæ interea ad *Mentem*, quæ ad *Corpus* attinent, suo loco expecta. Sed non solum circa *præsentia*, sed etiam circa *præterita* & *futura* versantur *Facultates* nostræ; quod non minus ex tacitis & surdis illis *sympathiis* & *antipathiis* (quæ etiam ad adspæctum, amorem, vel odium concitant) deprehendi potest, quàm ex eo, quòd sacro aliquo morbo, furore, enthusiasmo correptis futura prædicere nequaquam sit insolens. Hæc igitur olim, ista cum emeriti fuerimus corpora, referabit dies. Cum interea quæ (nisi in objectorum præsentia filere videantur) *Facultates* ad illa nova compareant, ubique *novæ*; quid vetat, nova si indies darentur *Objecta*, *novas* easq; innumeras in nobis excitari posse *Facultates*? quo pacto in rebus terminum invenire potes, in te ipso nullum.

Qui tamen fecundam istam *Facultatum* sobolem (tanquam proletariam nimis, & fortasse spuriam) rejiciunt; videant annon innumeras animi dotes, eas in angustias cogant, ut *quinque Sensibus* suis non nisi *quinque objecta* tribuentes, multigenas illas in vocabulariis traditas dictiones penitus exauctorent, & tanquam nullo indicio fulta expungant. Certè utcunque cavillentur *Sophistæ*, eveniet ut nisi ad *differentiarum numerum facultatum* calculus subducendus sit, tota ferè *accidentibus quinque* concludetur *Scientia Humana*; & perituris qualitatibus rerum vindicabitur fides. Quod quàm sit absurdum, ex ineptis eorum argumentationibus urgeri potest; Neq; enim *tinnitui*, *colori*, *nidori*, *sapori*, vel ipsi demum *duro* aut *molli* innituntur, ex quibus sibi credi postulant.

Ut interea quædam de *Nomenclatura facultatum* auctiori (quæ tota quidem ex doctrinâ nostrâ turbari videtur) dicamus; exoptaremus quidem *Facultatibus Conformantibus*,

nova (ubi defunt) ubique tributa fuisse *nomina*. Uti enim (quamvis diversus sit sensus) qui avarè circa *divitias*, ambitiosè circa *honores*, lascivè circa *voluptates* versatur, cùm tamen in una radice recolledæ fuerint facultates istæ conformantes, *Appetitus* vocantur: ita porro, cùm circa hæc omnia *Notitiæ quædam Communes* subsint, & suæ unamquamq; insigniri descriptione, & deinde in *unum* contrahi *verbum*, tanquam operæ pretium consulimus. Quod non solum in sensibus internis, sed in externis etiam apprimè necessariū ducimus: ut tandem in id redeat omnis disputatio. [Ex quâ facultate probas?] Cum sine aliqua *facultate attestante* nulla *veritas intellectus* dari possit. Ita ut non solum Facultates internæ, sed & externæ etiam, quæ circa *figuram, motum, numerum, distantiam, &c.* juxta *differentiarum* habitudinem, sua *propria & communia* ubique acciperent nomina. Turpe enim quæ extra nos luxuriantur, intra nos deesse accommodata ad res vocabula. In istis igitur per ambages & devia sensus tuos internos provocamus Lector, & rem ob defectum verborum aliquando circumloquimur. Nos interea ista de *Facultatum numero* (quarum rationem si non capias, nihilo pejus quæ sequuntur, adsequêris) præfati, earum inconditam inordinatamque aciem (quatenus per verborum injuriam & contumeliam licet) disponemus.

Cum igitur *Homo* (animal numerosæ structuræ) variis & miris *Facultatibus & externis, & internis* ornetur, earum distributionem satis difficilem comperimus; Ad istam tamen quadruplicem divisionem omnis ex *Facultatibus* desumenda probatio reduci potest. Est igitur, siue *Facultates* agant in objecta, vel vice versa omnis sensus.

INSTINCTUS NATURALIS,

*Sive sensus ille qui ex facultatibus communes notitias
conformantibus oritur,*

Vel

SENSUS INTERNUS,

vel

SENSUS EXTERNUS,

vel

DISCURSUS,

De quibus magnum istud proferimus.

QUod neque per instinctum naturalem, sensum internum, sensum externum, neque discursum innotescit, tanquam verum proprie dictum nullo pacto probari potest.

NULLÆ cū præterea supersint, in istas quatuor classes, universas *Facultates* disponimus. Neque tamen hæc ut obtendas, factum satis existimes: Nisi enim objecta cognata, leges denique, sive conditiones ex quibus conformantur, perspecta habeas; vel verisimilis, vel quidem falsus ubique in opinionibus profiles tuis; ista igitur seriò expende. Te interea præmonitum volumus (Lector) *Facultates* divinas, quas menti vindicamus, nullis claudi carceribus, (ultrà propria enim sua habent objecta communia,) sed ita facultates corporeas permeare posse, ut quoscunque istæ inducant sensus, & illæ persentire (deest vox apta) queant. Ideò caduca intelligere, amare &c possunt *Facultates* divina noëtica, non ita ad divina adsurgere possunt

sive stomacholæ, sive laicivientes *Corporeæ facultates*. Iste igitur est propositionis istius sensus: *Quodcunque per facultates istas rectè conformatas non innotescit, tanquam verum, adequatum, intellectuale, universale & necessarium nullo pacto probari potest, ut id semper in librorum evolutione occurrat, ex quâ facultate probant suas quas adducunt sententias.* Mirâ enim facilitate figmenta & opiniones refellit, rescindit unica ista Quæstio. Ubi si illud quod verû, & facultatem & objectum cognatum, & leges conformationum intermedias postulat; in verisimilibus quædam, in falsis cunctæ defuturæ sunt conditiones. Qui igitur ex *Instinctu Naturali* probationem adfert, oportet ut *Notitiâ aliquam Communem* à nullis (nisi ab insanis vel mente captis, qui verborum sensum non adsequuti nihil non negare possunt) improbatam adducat; si à *Sensu Externo* vel *Interno* easdem obtinet facultates, eadem si dentur objecta, eadem conditiones; ista igitur consule, nisi dubiam malis adhibere fidem. Si à *discursu* aliter quàm per legitimam quampiam ab aliquâ *Notitiâ Communi* deductionem, vel tanquam *verisimile* dimittendum, vel tanquam *falsum* & cum aliqua *Notitiâ Communi* ex diametro pugnans omninò rejiciendum, quod ista ex parte adfertur, consulimus. Quo pacto neq; Philosophi imponent, neque Rhetores, neq; quidem verisimiles Historiæ, sed omni ex doctrina *Analogas tuas Veritates* crues.

Primò autem de *Instinctu Naturali*, sive facultate illâ quacunque, quæ *Communes Notitias* conformat.

Cum ea quæ ex *Consensu Universali* fidem obtinent, & vera esse oportet, et ab aliqua *Facultate internâ* conformari, (neq; enim falsa esse ulla ratio suadebit unquam,) nulla cum sit in homine facultas, cui ista potius debeatur veritas, facultatem conformantem *Instinctum Naturalem* facimus:

facimus, eâ lege, ut cui obsoletum videatur, aliud per me quærat *vocabulum*, integræ tamen ut stent (quæ à *consensu universali* petuntur) *Veritates*. Summa igitur veritatis norma, erit *Consensus Universalis*. Ut interea maximum sit operæ pretium, *Communes illas Notitias* *selegere*, & *suo loco* (tanquam *veritates indubias*) *reponere*; quod certè hâc tempestate (si unquam) necessarium. Cum enim mortalibus in summo isto verborum discrimine, non jam è cathedrâ rationibus suadeatur; sed (ipsa etiam reluctante conscientia & sensu interno) terroribus quibusdam ita extorqueatur *fides*, ut omnes extra *Ecclesiam suam* sive ignorantia, sive erroris ita rei sint facti, ut (nullâ vel morâ, vel quidem comperendinatione indultâ) *damnationem* post hanc vitam subeant æternam, non est quò fugiat misera consternatorum turba, nisi *Immota quædam veritatis fundamenta ex Consensu Universali* jaciantur, quæ in dubio quocunque sive Theologico, sive Philosophico consuli possint. Cum enim legem (id est *Notitias suas Communes* in ordinem redactas) postulent gentes universæ, illa autem varia à variis *Legislatoribus* data sit; Cum denique inter leges ut aliquando *dissensus*, ita in aliquibus summus detur *consensus*, sive religionem, sive ipsum jus civile & politicum *Spectes*; *Consensum illum Universalem*, tanquam doctrinam *Instinctus Naturalis* & necessarium *Providentiæ divinæ Universalis* opus habemus. Mirum interea est, quantâ pertinaciâ infirmus mortalis, vel totas doctorum amplectitur sententias, vel totas rejicit. Et dum nullo uti novit delectu, fide quadam implicita seipsum miserè involvens, proprias impotens abnegat *Facultates*, & cum ad terrores despiciendos non sit animo satis erecto, timet & odit. Sed neq; omni ex parte veræ sunt *Doctrinæ* vulgares, neque omni ex parte falsæ. Nulla enim unquam fuit tam barbara sive *Religio*, sive *Philosophia*, cui sua non stetit veritas. Quæ tamen si

erro-

errorum admittione (ut solet) conspurcata fuerit, non aliter nitori suo restituenda est, quàm per separationem è metho-
do nostra. Si enim quæ vera, facultatem aliquam attestan-
tem habent, quæ falsa habebunt nullam. Ex mente igitur
nostrâ *Consensus Uuiversalis* & prima & summa Theolo-
gia & Philosophia habendus est. Cui operi mirè inservit
Providentia illa divina, quæ quod prioribus ignotum fuit
sæculis, totum ita jam patefecit mundum, ut nihil ferè scitu
dignum latere videatur. Non solùm interea ex *Legibus*,
Religionibus, *Philosophiis*, scriptorum denique monumentis
quibuscunque *Consensum illum uniuersalem* eruimus; sed
& *Facultates aliquas internas*, ex quibus veritates istæ con-
formantur, in nobis describi volumus. Insanos interea & mē-
te captos, & impotentes illos animos mittimus, cuicunque
five Ecclesiæ, five Scholæ, five opinioni adhæreant. Neque
heic igitur *Heresi* pādumus viam, vel *spiritui phanatico*, nedū
sensui particulari cuiusvis Veritates in uniuersum requisitas
commodè vindicari posse asse veramus. Unicam Veritatis
normam in necessariis, facimus *Consensum istum Uniuersa-
lem* (qui sine providentia divina non instituitur.) Hanc in-
terea provinciam eò lubentius capeſsimus, quod in istis Dei
Opt. Max. causam agamus, qui *Notiones Communes tan-
quam media providentia suæ divina uniuersalis*, nullo non
sæculo hominibus impertivit. Si quod interea in earum
discussionem maneat dubium, vos (Lectores) obnixè roga-
mus, ut (sepositis timore & odio quocunque) communione
pia & dulci ea quorum datur consensus uuiversalis, ab iis
quorum non datur, secernentes, non tam *nomina* (quæ si
neglexerimus, magnum in sapientia progressum faciemus)
quam *res ipsas* respicientes, *Consensum illum uniuersalem*,
tanquam veritatem indubiam amplectamini. Neq; si hiiſce
vel illis verbis conventum non fit, totam rejiciatis senten-
tiam; sed regressu ad aliquam simplicem propositionem
facto,

facto; (si ulterius non detur) in illo acquiescatis; à luxuriante caventes *Discursu*, qui pejorem ignorantia errorē passim obtrudit. Nos enim intrepidè dicimus, omni sæculo fuisse & esse Homines, Ecclesias, Scholas nugivendulas, quæ ex historiis verisimilibus, & *discursu* nescio quo putido, in subsequente aliquo sæculo imposturas, & figmenta etiam illepida (quibus tamen fidem adhiberi postulant) invexere, quod certè ex methodo nostra nunquam contigisset. Neque tandem vos in angustias cogi isto pacto existimetis. *Deus enim & Virtus sunt Communes Notitiæ ubique*; à quibus qui recessit, nisi expiato scelere salutem sperare interdicitur. Restat ut nulla scripturientis sive ignorantia, sive ementita autoritas vobis suggerat *Deum in necessariis, vel ad hanc vitam, vel ad æternam, ullo sæculo vel homini defuisse, vel quidem deesse posse*. Est enim *Providentia Divina Universalis* supra omnem fida *historiam*. Si non aliter igitur, in foro interiore, etiam ex revelatione, media ad salutem cessisse existimandum est. Neque vos infantium sive Embryonum status deterreat; Ista enim, *Providentia Divina* temperat, quæ justo & pio (occulto & abdito licet) iudicio de rebus decernit. Quæ ex *Notitiæ Communi*, dubia quæcunque, quæ circa rerum administrationem oriuntur, solvi posse monemus. Horum interea quæ ubivis gentium vel creduntur, vel quidem jubentur (neq; enim est, si te monitum habeat Deus, quod ad media ulterius desideres) *Facultatem conformantem, Instinctum Naturalem* facimus. Qui si in *elementis, mineralibus, plantis, brutis*, uno eodèmq; modo juxta specierum diversitatem, æquales & unius modi ubique prodit actiones, cur non in nobis idem præstiterit? Nulla cùm sit vel mage necessaria, vel mage salutaris conformitas, quam illa quæ inter nos & supremum illud Numen (omnium quæ hic visuntur *causam, medium, & finem*) instituitur. *Quodcunque igitur in omni homine*

uno eodemque modo se habet (malè intellecta si res vel verba demas) *Instinctui Naturali* acceptum referimus; in reliquis actionum libertas, & magna quidem varietas conspicitur. Ex quibus patet, quæ necessariò in rebus adsunt, esse solummodo *media*, *Gratia* enim facit ut illis fruamur. Quod nostrum interea existimari potest, est *Arbitrii libertas*, quæ si necessariò terminaretur ad *media*, nostra esse desineret. Quatenus igitur in *Arbitrii libertate* provehuntur animantia, divina illis creditur facultas, & habent quo ipse Deus utitur *medio*. Uti igitur post existentiam motus, post motum vita, post vitam sensus, post sensum *Arbitrii libertas* in homine, immò & in mundo datur: ita istis si rectè usi fuerimus quidni ulterius feramur? Hæc interim *Notitiarum Communium* (uti etiam reliquorum sensuum) est lex sive fatum: Ut nisi ad objecta excitentur, fileant: cùm tamen neque objecta facultatibus, vel vice versâ, in necessariis deesse posse existimandum sit; ideò sive excitari, sive elici dicas, sibi ipsis ubique constare statuendum est. Hujusmodi autem sunt, *Nos quædam debere facere, Quædam eitam non facere*. Quæ autem commendantur, sunt; *Nos debere esse pios, & gratos in benefactores*, maximè verò in *Deum* qui istorum prima est causa. Si interea ex iis quædã (quorum datur ex legibus, religionibus, &c. *consensus universalis*) etiam à ratione aliena existimari possint, in animo habere proprium esse *Instinctus Naturalis* irrationaliter, hoc est sine discursu operari. Ita enim *elementa, mineralia, vegetabilia* (quibus discursus & ratio negari videtur) ad propriam sapiunt conservationem. Hic igitur vox illa communis veritatem suam obtinet, quæ ex iis *quædam, quæ etiam supra humanum captum, credenda* docet. Cùm enim *Ratio sit quædam deductio notitiarum communium* in suam infimam latitudinem; non habet ultra illas, quò provocet. Sunt igitur *Notitiæ Communes* principia illa, contra quæ disputare nefas; sive ea pars

scien.

scientiæ, quâ ex suâ primâ intentione nos imbutos voluit *Natura*. Quæ si ab impuro opinionum cœtu vindicata, in methodum denique & ordinem componantur, specimen aliquod sapientiæ divinæ in illis elucescere non semel monuimus. Sunt autem omninò continuæ; ex quibus quæ maximè connectuntur, sunt *Divinæ & Morales Naturales* enim paulò distare videntur; sed & ipsæ Naturales (nisi verba nos turbent) in unum cum reliquis optimè compingi possunt; ut ideò *Notitiarum Communium* ordo & dispositio ad pacis universæ complementum imprimis facere videatur. Ista igitur ut præstetis (quantum in vobis est) hortamur, donec magnum *Providentiæ Divinæ Universalis* absolvatur opus. Ne interea aliquid hæc in methodo desideres, exemplum unum vel alterum subjiciemus. *Religio* est *Notitia Communis*; nulla enim sine *Religione* natio, sæculum. Videndum igitur est, quænam in *Religione* ex consensu universali sint agnita: universa conferantur: quæ autem ab omnibus tanquam vera in *Religione* agnoscuntur, *Communes Notitiæ* habendæ sunt. Sed dices esse laboris improbi: At alia ad veritates *Notitiarum Communium* non superest via; quas tamen ita magni facimus, ut in illis solis *sapientiæ Divinæ universalis* arcana deprehendi possint. Nihilo segnius ista adsecutus progrediêris. Insuper *Lex* est *Notitia Communis*; iisdem passibus igitur insiste, & quæ ab omnibus comprobantur *leges*, tanquam sanæ habendæ sunt. Sed breviorrem postulas methodum, hanc etiam dabo: *Intra facultates te ipsum recipe, habebis Deum, Virtutem, Veritates universales, æternas*. At totumne illud (inquies) quod à prioribus decantatum sæculis, tanquam *dubiæ fidei* habebimus? Minimè gentium; imò fieri posse credendum, quodcunque attributis divinis est Analogum, & (quod magis est) cum gratiarum actione accipiendum. Sed cum multa fieri posse quæ reverà non sunt, *Communis sit Notitia*, suspensio gradu incedendum,

incedendum in iis, quæ à narrantis Authoritate pendent. At nullo insuper bono nostro (inquies) traduntur integra authorum volumina? Immo maximo; *Notitias* enim *Communes* excitant. Ista igitur evolve, modò veritatem rei cuius principium extra te, à veritate *intellectus* quæ à te ipso proficiscitur, veritates denique *æternas & universales*, à *particularibus*, & ab iis quæ sunt ad tempus, distinguas. Hoc interea adverte; Non multa ut affirmantur ex Methodo nostrâ, paucissima tamen negari, ea nimirum sola quæ rectæ rationi adversantur, vel cum attributis divinis ex diametro pugnant. Ad definitionem *Instinctus Naturalis* accedimus; ubi præmittendum est, duplicem habere acceptionem, prout est *facultas conformans*, vel prout est *ipsa conformitas in actum*, id est in sensum deducta. Prout est *facultas*, ita est *providentiæ Divinæ universalis instrumentum proximum*, ejusque pars aliqua in ipsâ mente signata: In secundâ verò acceptione---

Instinctus naturales sunt actus facultatum illarum in omni homine sano & integro existentium, à quibus *Communes illæ Notitiæ* circa Analogiam rerum internam (cujus modi sunt quæ circa causam, medium & finem rerum, bonum, malum, pulchrum, gratum, &c) maximè ad individui, speciei, generis, & universi conservationem facientes, per se etiam sine discursu conformantur.

QUIA defunt nomina (verbum enim *instingo* est obsoletum,) aliquando per *Instinctum Naturalem* innuimus *facultatem conformantem*, aliquando ipsam *conformitatem in actum*, id est in sensum deductam; qua acceptione sub ista definitione cadit. Idem igitur heic denotant *Notitiæ Communes*, & *Instinctus Naturales*; de quibus suo ordine. Primò autem de *Instinctu Naturali* quatenus

tenus est facultas : *Instinctus Naturalis* quatenus conformat non est ipsa mens, five anima per se : vel anima id est mens in relatione sua ad corpus (ita enim à nobis accipiuntur,) sed ejus emanatio proxima ita naturæ dictanti contermina, ut subindè doctrinam propriæ conservationis subministret ; adeò denique necessaria, ut nec morte tolli videatur. Quæ enim facultates sensus præcedunt externos, putà tactum, gustum, &c. & illis sublati manere posse quid vetat ? Hujusmodi autè sunt *Facultates* istæ ; manent igitur post mortem ; etiamsi autem & reliquæ manere possint (ab *Instinctu* enim *naturali* expositæ ad objecta explicantur) de hiis tamen dubitari potest. Neque enim alia si maneant Objecta, nobis fortasse illis opus fuerit ; *Sapientiam* enim *Divinam universalem* neque in necessariis deficere, neque in supervacaneis redundare, ab experientiâ, & quidem ratione edocti sumus. Ideò *Homo* (animal numerosæ structuræ) pluribus adornatur facultatibus : *Talpa* quia subterraneus fuit, vel visu carere potuit ; *Zoophyta* etiam reliquis, præter tactum, sensibus externis. Ideò juxta indigentiam una facultas post aliam gradatim sese ad objecta explicat ; quod non solum in universo rerum systemate, sed in ipsius denique hominis adolescentiâ observasse permagni momenti arbitramur, quibus *scientia Analogia rerum* proposita est. Quæ igitur nobis connascuntur *Facultates*, neque ex morte tolli æquum est credere. Quidni igitur ad propriam conservationem ex facultate istâ etiam sapiens fuerit *Homo* post mortem ? An verò in meliorem statum provehi detur, à *Iustitia illa æternâ* pendet, quæ unicuique retribuet secundum opera sua. Aliquam enim (qualiscunque, vel quâcunque ex parte fuerit) nos semper degere vitam, vel *Leges*, vel *Religiones*, vel *Philosophiæ* quæcunque docent, nos totos morte rapi non passæ ; cum saltem ex *Intellectu agente*, id est, facultatibus nostris superstiti fuerimus. Quando igitur par-

tes corruptibiles ab incorruptibilibus (quod magnum & perpetuum opus naturæ facimus) separantur; non jam *Facultates* corrumpuntur, sed *Organa*. Quod igitur corrumpitur, nostrum non est; sed quæ ex seminis massâ, alimentis, & ipsâ corporeâ mole assumebantur peregrinæ partes et traduces. Nonne durum enim quiddam, et ineptum foret, istam si exædificaverit fabricam Mens nostra, se fenestras condituram undè prospiceret, portam verò habituram, undè exiret, nullam; sed propriæ structuræ ruina opprimi? Haut mirum interea, aliqui si mortalem velint animam; de illa enim animæ parte quâ usi sunt, intelligendum est (*Sensibus nimirum Corporeis*) qui eâ ratione morti sunt obnoxii, quâ nostri esse desierunt; sed de hiis suo loco. Satis fuerit *Animæ immortalitatem* ex ipso sensu interno (modò non obstruantur facultates) dictari posse. Quam qui non sentit, per me dubitare nihil vetabit; eoque magis quòd mortem primam vel secundam tanquam peccati pœnam minetur Religio quæcunque. *Quæ* verò, *qualis*, *quanta*, &c. hæc vita secunda vel mors fuerit, ob defectum conditionum ad veritatis istius conformationem postulataram, & quòd nullus de istis exstet consensus universalis, sciri nequit. Neque enim magis jam de *futuris* sapimus, quàm in utero clausi de *istis*, & certè similitudo eò erit aptior, quòd excelso animo scientiâ prædito omnifariâ adeò angustus, exilis, humilis videatur iste obsectorum mundus, ac uterus Embryoni. Ut pereant igitur *objecta externa*, ut pereant *facultates externæ*, unitas nostra exui si nequeat (quod dubitare impium) fidus assecla manebit facultas ista *Instinctus Naturalis*, novas facultates ad objecta nova explicaturus. Qui si in quovis, inarticulato licet, & incauto elemento sapiens fuerit ad propriam conservationem; & tutum & jucundum (modò absint scelera) reddere possint hominem.

Hæc autem de *Instinctu Naturali* prout est facultas dicta sunt.

sunto. Secundâ igitur acceptione, *Instinctus Naturalis* est *actus alicujus conformitatis*, sive *conformitas aliqua in actum deducta*; quâ ratione eodem recidit cum *Notitia Communi*; & tanquam ipsius Naturæ dos, sive Beatitudo quædam haberi debet. Quæ etsi hominem latere possit, quatenus nondum explicatur; si tamen ab objectis vel rerum, vel verborum, vel quidem signorum excitata fuerit, *Communem Notitiam* futuram existimandum est. Oportet interea ut homo sit sanus et integer; quia cerebrosi, vâcordes, excordes, et ipsi demum futuri socordes, hâc in vitâ (occulto Dei judicio) parum vel nihil istâ ex *Facultate* juvantur; etiam si vires quasdam internas ad sui conservationem, aliquando etiam ad externarum injuriarum præcautionem admirandas delitescere, in ipso infano, ebrio, infante, &c. observare liceat; ut idcirco ex toto nunquam desint *Facultates* istæ.

Communes Notitiæ (veteribus *κοινὰς ἐννοίας*) fuerunt principia illa sacrosancta contra quæ disputare nefas; ad quæ proximè accessere fundamenta rata, ea scilicet quæ ut primâ frôte vera visa fuerint, examen tamen passa sunt. Quo pacto aliquid à *Discursu* adjectum fuisse existimandum est; quibus ultimo in loco *Experimenta* sive *Conclusiones* subjungebantur. Primas igitur partes obtinere (cujusmodi in omni disceptatione quædam esse existimandum est) quæ nullâ hæsitacione excipiebantur; secundas verò, quæ duriuscula fortasse in seipsis, vel fortasse ex deductione aliqua præposterâ; vel ex opinionibus falsis præconceptis, fortasse etiam ex rebus, vel verbis, vel signis malè intellectis, fortasse etiam ex pluribus horum videbantur. Ita ut tertio loco subsecuta sint *Experimenta* & *Conclusiones*, quæ vel industria practica invenit, vel quidem fors obtulit; ex quibus *Ars* quædam confecta est, nullis nisi quas experientia dedit regulis obnoxia. Vocantur autem *Notitiæ Communes*, quia in omni
homine

*homine sano & integro deprehéduntur, modò Objecta sive rerũ sive verborum, sive signorũ consent. Ad objecta enim excitari Notitiæ Communes ipse sensus (quem ubique ad testimonium ubi fieri potuit adducimus) docet. Neque igitur cum Objectis ipsis invehì vel delirus quispiam existimaret unquam: Restat ut in nobis à Naturâ describantur, & ut istâ lege explicentur (quæ aliter in nobis filere possunt) Notitiæ Communes. Ut interea non solùm imaginis, sed & Sapientiæ suæ Divinæ specimen aliquod, & partem nobis imperitiisse credatur Deus Opt. Max. Totæ igitur Notitiæ Communes, ut in totum illud bonum commune intendantur, quasdam ipsum Creatorem sapere, ausim dicere. Magis interea communes in specie nostrâ vocamus, quæ cùm omni homini sint communes, ex omni objecto elici possunt, ut, *Esse aliquam primam rerum causam, medium, & ultimum finem. Dari quendam rerum ordinem, quosdam gradus, etiam & vicissitudines, &c. Maximè communes ut sint, quæ cùm omni homini sint communes, & maximè extra nostram speciem sint communes, ut, ratio propriæ conservationis, appetitus beatitudinis &c. Ut minus communes sint, quorum objecta sunt æquivoca, dubia; ita ut minimè communes sint, quæ errorum anticipatione obstructæ, vel objecta obtinentes rarò conformata, ideò dici nequeunt communes, quoniam conditiones defuere, quæ ad Veritatum nostrarum conformationem postulatur. Neque igitur communes dicimus Notitias istas, quia velint nolint in omni homine explicantur; sed ideò communes esse perhibemus, quia, nisi ipsi præcludamus viam, communes futuræ sunt. Inter communes igitur illæ primum obtinent locum, quæ ex omni objecto nulla interposita mora, conformantur. Quæ enim segniùs deprehendimus, non sine discursus ministerio perficiuntur. Nunquam satis interea hortari possumus lectorem nostrum, ut ex consensu universali commu-**

nia

nia illa Principia, quorum numerus est definitus, imò exiguus, (quod nos certò exploratum habemus) seligant, seponant, in ordinem denique digerant, & tanquam providentia Divina universalis ideam & Typum optimum habeant. Neque obstare debent diversa verborum in linguis diversis significata, vel variæ loquendi formulæ. Hasce enim difficultates superare & potest & debet ingenuus veritatis amor. Heic autem observatu dignum est, pluribus aliquando explicari verbis, quod tanquam unum aliquod ab intellectu accipitur. Aliquando etiam quod ab intellectu in plures ex sermone vulgari secatur partes, in unum aliquod contrahi verbum. Ne igitur vos vexent ista, à sermone ad sensum internum provocate. Interea maximè advertendum est, tria in omni propositione spectari; *Subiectum*, *Prædicatum* & *Copulam*; ex quibus *copula* semper est idem verbum, *Est*, (*Non Est* enim, ad *Est* reduci potest, & debet.) Per verbum *Est* igitur, *subiectum* & *prædicatum* semper connectuntur, in quæstione *Quando*, sub ratione temporis præsentis, præteriti, vel futuri. Exemplum subjiciemus. *Nos debemus esse fortes*, vel *Non debemus esse timidi*, idem enim sonant. *Nos debemus*, hîc igitur idem denotat, quod *Nos sumus debentes*. Veritas igitur prima hujus propositionis est, *nos quædam debere facere: quædam etiam non facere*. In propositionibus enim conjugationes quæcunque ad verbum *Est* (operosè licet) in quæstione *Quando*, reduci possunt. Inter illa igitur quæ facere debemus, recensetur, *nos debere esse fortes*. Habent igitur ista facultates suas conformantes; sed progreditur *Intellectus*, & docet *fortem debere esse justum*; habebit igitur, *Notitia ista Communis* facultatem suam conformantem à priore distinctam. Sed neque heic sistit *Intellectus*, sed dicit *fortem-justum debere esse sapientem, temperantem, &c.* Aliæ igitur *Communes Notitiæ*, alii denique *sensus*, sive *fides novæ* novarum facultatum conformantium

mantium indices insurgunt. In hiis igitur Nos subiectum; *fortes, justos, &c.* prædicatum, copula *Est* ubique statuitur, per quam denuò inter se conformantur *Notitiæ istæ Communes*. Conformitates enim crebrò conformari, & in unum aliquod coalescere possunt. Sed de hiis in Zeteticis nostris, ubi sapientiæ humanæ termini & metæ designantur. Ut interea *Communes istas Notitias* ex auctorum sive scriptis, sive sermonibus eruere possis, post propositionem quamcunque seorsim expensam, in quâ quæstione prædicetur, putâ *quid, quale, quantum, &c.* vel per se, vel prout complicantur, advertendum est; deindè quæ facultates respondeant. Ubi imprimis cavendum, *Ne quæ ex sensu, sive externo, sive interno probationes adferri debent, per discursum deducantur*; Sunt enim in objectis suis *sensus*, sive *externi*, sive *interni* testes summi. *Conditiones* denique expendendæ sunt, ut legitima fiat conformatio. Hisce instructus, quis detur *sensus* in omni propositione, & quæ sit ejus veritas, scilicet à quâ facultate pendeat, explorandum est. *Quando igitur* (quod ubique adnotandum) *gratè & lubenter accipitur doctrina quæcunque, & ultrò datur ad sensus internus, aliquam Notitiam Communem, quam facultas sua Analoga conformavit, subesse scito*: Harmonicè enim respondere facultates objectis, non semel adnotavimus. Hanc igitur antequam progrediaris, erue, digere, & in usum sepone. Pari modo si ingratus datur *sensus* & molestus, videndum cum quâ *Communi Notitiâ* pugnat, quam etiam extricare & sibi vindicare, tanquam operæ pretium consulimus. Ultimò ut nihil desit in dubio & ancipiti sensu quocunque, videndum ex qua facultate objectum conformaveris. Neque enim à *sensu interno, externo, vel discursu* objecta quæcunque promiscuè conformantur, sed suis propriis objectis singuli respondent; quod quia non advertunt *scholæ*, passim ineptiunt. Videndum igitur an perperam transposueris Faculta-

cultatem aliquam, an verò *Objectum* sit indebitum, vel saltem an in defectum *Conditionum* rejici debeant, in quibus hæres; quâ ratione, omni ex doctrina *Analogas tuas veritates* erues. Si ulterius interea non detur, in simplici aliquâ eâque maximè in controversâ propositione acquiescas; neque illam parvi ducas, suo ut stare feceris ordine. Quandoquidem verò quædam facultates circa *præsentia*, quædam circa *præterita*, quædam etiam circa *futura* versantur, omnino disquirendum est quænam harum conformantur. Evenit enim, ut si *præterita* pro *præsentibus*, vel *futuris*, vel vice versâ, in alterna harum complicatione accipias, totæ ut turbentur et è loco moveantur *Facultates*. Aliquando igitur quod tantum *possibile* est, et tertio alicui convenit, in te sensum obducet gratum, et tanquam *præsens* aliquod ex anticipatione afficiet. Aliquando etiam quod *præteritum* est, tanquam *futurum* aliquod conjicietur. Aliquando etiam & *præsentia* inter ista irrepere solent. Quando interea ex re natâ talis in foro interiore excitatur sensus, ut nunquam ita non esse debuisse existimandum sit, *æternæ veritates* conformantur. Longè igitur ab istis *veritates caducæ, crassæ* denique et *corporeæ illæ titillationes*, quas cum brutis communes obtinemus, ablegantur; quas non sine nausæa et fastidio experti sumus. Habent enim *Corporei Sensus* in nobis æquè ac in bestiis *suas facultates conformantes*, sed quæ ex modo conformationis et ipso sensu satis à *Divinis Noeticis* distinguuntur. In hoc quoque navabis operam, ut *verum æternum quod semper præsens & parabile*, à *præterito sive verisimili*, à *futuro denique sive possibili* distinguas. Neque igitur, cum tibi fausta precantur necessarii, qui excitatur sensus gratus, aliter conformatur quàm ex *Facultatibus* illis quæ circa propriam conservationem, et quæ amicitiam gaudet; Quædam denique non aliter molesta sunt, quàm quod corpus lædere possint. In hiis igitur nullæ præterea

Communes Notitiæ subsunt. Cum denique *Notitiam aliquam Communem* conformaveris, videndum est, *An non ex priori aliquâ pendeat*. Si igitur (quam ubique ad examen adducimus) propositionem istam acceperis, *Homo est animal*; disquirendum est undè veritas hujus propositionis, quâ ratione ad *Notitiam illam communem* deveniendum sit, quæ, *Ea quæ eodem modo afficiunt facultates nostras, eadem quo ad nos esse, docet*; alia enim veritas propositionis istius non superest. Hujus denique veritatem si petas, à *Naturâ esse & tanquam doctrinam Instinctus Naturalis* haberi debere, respondendum est. Ultimò observare licet quò magis altæ & necessariae fuerint *Veritates*, eò majorem erroris misturam obtinere posse: ideò nullum non in *Cultum Divinum* irrepsisse errorem & absurditatem sæpè adnotavimus, pessimi iidem olim & facerrimi ut fuerint.

Plura de istis dicenda supersunt. Sed quia totus liber de *Notitiis Communibus* imprimis agit, quæ sparsim disseminavimus, in messem colligenda sunt. Vos interea non morari debet, quòd quo modo eliciantur *Notitiæ istæ Communes*, nesciatis. Satis superque diximus vos nescire, quomodo fiat *gustus, odoratus, tactus*, quos tamen etiam inviti non rarò experti estis. Quæ igitur iisdem indiciis manifesta, ab omnibus uno eodemque modo accipiuntur, tanquam *Communes Notitiæ* habenda sunt; ut non sit, quod solus dubitet quispiam. Si tamen ista principia negare pertinaci & refractario volupe sit animo, memento te obturare aures, occludere oculos, & totum etiam hominem (modò lubeat) exuere posse; ultra media denique non ferri *Providentiam Divinam Universalem*. Sequitur ut distinguamus, quæ ad utramque Analogiam attinent; quâ in re præmittendum est: *Quodcunque uno eodemque modo se habet in omnibus ab instinctu naturali ortum ducere*. Sive igitur *Elementorum, vegetabilium, animalium*, sive demum ipsius *intellectus*,

lectus & voluntatis humane actiones spectes, nunquam decoquet fidem *Axioma* istud. Maxime tamen circa *Analogiam rerum internam* (utpotè quæ sit cumprimis necessaria) versatur *Facultas* ista. Quemadmodum igitur in dubio quocunque, non habent ultra *Notitias Communes* quò provocent *Facultates nostræ discurrentes*; ita quidem quæ post externas species susceptas de Objectis sub ratione convenientiæ eorum vel disconvenientiæ judicant, ab *Instinctu Naturali* (undè enim prætereà?) ortum ducunt. Cùm igitur aliud sit species, sub conditionibus propriis, suscipere, aliud de susceptis judicare, satis inter se *Facultates* istæ distinguuntur. Quæ igitur sunt conformia sensibus externis, non sunt semper conformia sensibus internis, & vice versâ. Neque enim quod *dulce*, semper est *sanum*; vel quod *sanum*, *dulce*; variè igitur *Facultates* istæ objectis suis respondent. Quapropter Authores *Notitias illas*, ex quibus rerum convenientiæ five disconvenientiæ nobis indicantur, *species insensatas* vocabulo satis barbaro appellârunt. Cùm enim originem suam *Naturæ* dicenti adscribere sint veriti, *insensatas* satis insipidè nuncuparunt; reliqua nescio cui *discur-sui* vendicantes. Sed nos intrepidè eas quascunque actiones quæ neque ab objectis externis, neque ab Humoribus internis proveniunt, *Principiis* five *Notitiis* illis menti infitis acceptas referimus. Si igitur quod externum est, advertis; quod superest, erit tuum. Hoc si intelligis, Divinum quiddam adsequêris, vel ut clarior fiat sermo, quod tecum ad Objecta ducis, *dos naturæ* est profectitia, & doctrina *Instinctus Naturalis*. Totum autem illud quod *verum* à *falso* in *Analogiâ rerum externâ*, five *bonum* à *malo* in *Analogiâ systematis humani internâ*, discriminat, hujus est census. Quemadmodum igitur (ex maxime receptâ sententiâ) *Facultates* quæ *vident*, *audiunt*, *amant*, *sperant* &c. nobis ut connascantur, (objecta sua cognata si defint) silent, & quidem

dem deliteſcunt, nullo ſeſe indicio prodentes: ita quidem de *Notitiis Communibus*, quæ adeò non ſunt experimenta, ut nihil ſine illis vere experiri queamus, exiſtimandum eſt. Apage igitur iſtos qui *Mentem noſtram, tabulam raſam, ſive abraſam* eſſe prædicant; quaſi ab objectis haberemus, ut in illa denuò agere poſſimus. Liber igitur ut ſit clauſus, ſeſe nõ niſi ad objecta explicans, (quod ipſe ſenſus iudex in objectis ſuis ſupremus docet) *tabula raſa* nõ ſine injuria dicitur. Nobis enim dediffe, ut *audire, videre, ſperare, amare*, intra noſtram ſtaret arbitrii libertatem, niſi *quid, quale, quantum* &c audiendum, videndum, ſperandum, amandum eſſet, ex *Inſtinctu Naturali* edocti fuerimus, & incongruum & indignum *Providentiâ Divinâ Univerſali* omninò foret. Circa iſta igitur *Notitiæ quædam Communes* ſubſunt, quibus ſi errores & figmenta admiſceantur, ad ſeparationem per quæſtiones noſtras deveniendum eſt. Nulla enim facultas ſuâ *Notitiâ Communi*, ex qua objectum, & conditiones, & cauſæ demùm errorum inveſtigari poſſunt, deſtituitur. Haſce igitur ſi comparas, & in aciem componis, illa ipſa *media* quibus *Providentia Divina Univerſalis* utitur, perſpecta habebis, primas modò illis deferas partes, quæ Analogiam inter Deum & Hominem ſpectant. Ideò ſi *Notitia ſit Communis*, *Naturam nihil facere fruſtrâ*; cogita *Naturam* dicentem, *Ipſa nihil facio fruſtrâ*. Si *Notitia ſit Communis*; *Quod tibi fieri non vis, alteri ne feceris*; cogita exinde univerſum hoc adminiſtrari. Atq; ita in omnibus, ſi verborum noſtrorum ſenſum adſecutus fueris, ſtatueri licebit; modò ad ſobrietatem ſapias, & Deum iſtis adjicere; vel quidem ab illis detrahere poſſe pro beneplacito ſuo, ubique advertas. Quæ interea non ſint *Notitiæ Communes*, quàm quæ ſint, longè facilius explorare poſſumus, hæc in nobis à natura ut ſint inſitæ, illæ autem adventitiæ & peregrinæ (quod *diſcurſui præcipiti & temerariæ illi credulitati* tribuimus) quæ à munere proprio

proprio deficientes (ut *Notitias Communes* in suam infimam latitudinem deducant) ex insanis commentis, dum hanc notitiam communem explicare videntur, faciunt ut plurimum, ut cum illâ pugnet, & in solennem illam *Notitiam Communem*, quæ contraria simul vera non esse docet, peccetur. Quo pacto vel fidem ipsis naturæ veritatibus adiungunt, sua ut figmenta adstruant; vel saltem suis ineptiis veritates receptas ita condiunt, ut *Primam Veritatem* minimè sapiant. *Notitias* interea *Communes* quæ subsunt, & molem illam errorum sustinent, eruere, & suam in eutaxiam componere, etiam labore improbo, (tanquam operæ pretium) non semel consulimus. Nihil enim illis ritè dispositis pulchrius vel cogitari potest; si quæ interea maneant dubia, *Notitiæ Communes* in subsidium compellendæ sunt, ut quæ solæ ista enodare queant. Cæterum quod difficilimum in rebus occurrit, est *objectum debitum*, quando ex foro interiori desumitur. Etiam si enim quando *justum* datur *objectum*, *Analogæ suæ facultas* in nobis etiam ad *fidem*, sive *adsensum illum internum* respondet; quod *dubium*, tamen *adsensum perplexum & ancipitem*; quod *falsum*, obtinebit nullum. In hisce igitur partes expendendæ sunt, quo pacto quædam malè inter se committi comperies. In *objecto* enim suo non magis falsus esse potest *Intellectus noster*, quàm in suo (cui credis) *Externus Sensus*. Vel igitur in *objectum indebitum*, vel in *conditiones* (quibus *objecta* ritè conformantur) errores rejiciendi sunt. Quâ ratione terminos mutare nihil vetat, donec *verum illud objectum* insurgat, quod sine aliquâ hæsitacione excipi comperies. Quàm acuto interea & accenso (ut aiunt) sensu opus fuerit, satis patet; maximè verò in iis, ubi artificio miro *vera & falsa* inter se committi solent, & in quibus *dubium* respondere *sensum*, suprâ adnotavimus. Quomodo interea quod verum subest, ex istiusmodi opinionibus elici possit, *Zetetica nostra* consulenda

fulenda sunt. Restat, ut causam undè etiam in erroribus sibi complacent plurimi, explicemus. Quà in re sciendum est; *Errorem quemcunque veritatis Basi, sive Fundamento alicui inniti, & proindè involutum illum & ambiguum sensum (etiam invitâ contumaciâ) obtinere.* Quòd intereà aliqui adeò mordicùs suas tueantur opiniones, in abusum *Notitiæ illius Communis* rejiciendâ est, quæ post accuratâ rerum disquisitionem nos in aliquam sententiam venire, & in illâ acquiescere jubet. Interim vel in *Objecto*, vel *Conditionibus* peccatum fuisse, & vel *moram* defuisse *debitam*, vel *totas Facultates disquirentes* (de quibus in *Zeteticis nostris*) in examen non productas fuisse, &c. existimandum est. Aliquo igitur scrupulo sese intus vexari sentiet, quamvis præ se ferat frontem miser.

Quæ interea *ab instinctu naturali Notitiæ Communes*, à seipsis fidem vendicant; ut non sit, quòd *Sensus Externos* ad probationem postules, qui ultra cortices & rerum putamina non delati, interiora non penetrant. Satis est, ista ex *Internis Sensibus* probari posse. Prout igitur turpe esset cibum in aures ingerere; ita flagitiolum quiddam foret *Sensum Externum* ad ea quæ sunt *Instinctus Naturalis* postulare. Neq; enim *Sensus Externus* vel primam causam pertingit, vel ullam; quam tamen esse nemo sanus dubitavit unquam. Ne interea quæ in immensis illis Authorum voluminibus opiniones te molestum habeant, *Communes Notitias*, vel *Consensum Universalem* ex illis exantlare consulimus; Quas denique si in suum composueris ordinem (undè in reliquorum judicium venias) autoritate eximiâ donaberis, & nullo non ex libro instructior proficies: ipsam denique conscientiam testimonium perhibentē habebis. Obicientibus autem quid novi ex doctrina ista *Notitiarum Communium* adferam. Respondeo, *certitudinem in rebus etiam Mathematicam*. Omnia enim è principiis suis ita probantur, ut quæ
ritè

ritè deducta, æqualem promereantur fidem; æquè enim verus erit ignis è lapide elisus, ac ipse lapis. Cæterum nos per-
vicacis & perfrixtæ frontis homines ad *verisimilia & figmen-
ta* sua dimittimus, an ad eorum fidem adstruendam *Insti-
tutum Naturalem* dari velint postulantes.

*Maximè interea ad Individui, Speciei, Generis, & Universi
conservationem faciunt.* Nisi enim ex communi illâ sapi-
entiâ naturæ *Lex* intus rogata *mutuum rerum vetaret interi-
tum*, in se alternis vicibus ita sævirent omnia, ut nihil non
subitò periret. Sed quia à *propriâ conservatione* communis
rerum salus ubique pendere videtur, *particularis illa* (quæ
in omni animante) *providentia* naturæ ab Individuis inci-
piens, deindè in speciem & genus se diffundens, de remotis
se minùs sollicitum habet; iisdem gradibus remeans, quibus
ad nos pervenit *Providentia Divina Universalis*; quæ maxi-
mam universi, proximam generis, remotam speciei, ulti-
mam denique individui curam gerere videtur. Ideò quæ
nos servant, servantur: ideò sibi mutuò cedunt *Natura &
Gratia* prout earum alterutrâ in Universi istius administra-
tione opus fuerit. Superior tamen inferiorem (ut plurimum)
conformat naturam; Periodi licet in aliquibus citiùs ab-
solvantur. Ideò quia in homine reliqua animantia perfici
voluit Deus, *Facultates ad virtutem & religionem ultra
communes* indidit. Ideò denique *providentia universalis
sive naturæ, & particularis sive gratiæ Summa quædam
Providentia* datur, utramque temperans. Undè hæc, quæ
ultra media non fertur; & illa quæ facit ut illis etiam frua-
mur, inter se conciliantur, et utrique sua stat dignitas. Indè
ultra *Analogiam illam inter Deum & Hominem* (ad quam
nemo non sponte, aliquo saltem sub cultu fertur) in *Ana-
logia illa rerum inter se, Quod tibi fieri non vis, alteri ne fece-
ceris*, intus descriptâ notione interdiceris. Impiè igitur à
quibusdam factum, qui *Naturam sive Providentiam rerum*

universalem suis blasphemiiis impetunt, illam penitus *corruptam, depravatā* prædicantes; à cuius bonitate habet, ut illam adeò impunè convitari possint. Sed dicunt se *Gratiam* isto pacto exaltare: Respondemus, *Gratia* ista si sit universalis, partem esse *Providentiæ illius Communis*; sin verò particularem esse contendunt, remedia malis paria nondum invenire; sed universalem tollunt, particularem suam ut commendent *Gratiam*, quam tamen ita consiliis, occultis iudiciis & prædestinationibus involvunt, ut nisi ab æterno eoque ex beneplacito petatur salus decreto, frustrà ab ipsâ fide, oratione, & totis quæ gratiam sive providentiam particularem provocant facultatibus, implorabitur. Videant igitur annon dum illam adstruere aggrediuntur, utramque labefactent; & neque *Naturæ*, neque *Gratiæ*, sed *Fato* cuidam *Stoico* totum salutis mysterium tributum sit; quò certè (quicquid in adversam partem dicunt) recidit, quodcunq; istâ ex sententiâ adstrui solet. Sed aliter se res habet, & si faciat quod in se est homo, illi non defuturam *gratiâ istâ salutarē*, existimandū est; ubi enim desinit providentia *humana*, incipit *Divina*. Injustè igitur de *Naturâ suâ* queritur *Humanum* genus: Habere enim omnes (mediate providentiâ *Divinâ*) undè Deo accepti esse possint, æquum est credere.

Sequitur definitio nostra, & per se etiam sine discursu, *Notitias istas Communes conformari docet*. Non diffitemur interea plurimas dari *Veritates*, quæ nõ sine discursus ministerio perficiuntur; sed hujus census *Notitias Communes* in secundam classem rejicimus. Etiam si igitur *Discursus* semper circa eadem versetur, maximè tamen distant *Facultates istæ*, adeò ut vastâ intercapedine “ *Instinctus naturalis* “ *prima in homine, & in universo; Discursus ultima sit Facul-* “ *tatum, totis sensibus sive internis sive externis interceden-* “ *tibus*. Maximè igitur distinguuntur *Facultates istæ*, etiâ si non ignorem illos, qui omnia ex *discursu* nescio quo futili adstru-

adstruunt, aliter sentire. Sed nos totum illud quod rationem rectam, sive intellectionem, sive intellectum vocant *Scholæ*, nihil aliud esse dicimus, quàm *deductionem alicujus principii*, sive *notitiæ communis in suam infimam latitudinem*, per quæstiones nostras. Quæ interea ab experientia deducuntur *Conclusiones*, hisce addi possunt, uti quæ rerum scientiam integrant. Eâ lege, ut ea de quibus inter omnes homines conventum est, ad doctrinam *Instinctus Naturalis* tanquam postliminio revocentur. Hæc igitur meta & terminus *facultatum discurrentium* poni debet, ut post examen solitum ad proprium principium regressi, in illo acquiescant. Maximè interea à *contradictionibus* cavendum, in quas misera semidoctorum caterva passim impingit; neque enim hæc *Notitia communis* tanquam rectè deducta existimanda est, si cum illa pugnat. Quemadmodum igitur humani corporis compagem neque membra quædam (cæteris omiſſis) neque quidem omnia citra debitam diarthrosin constituunt: Ita omninò pulcherrimum *Veritatis* systema neque à singulis, neque quidem ab universis *Notitiis Communibus* nisi in suam adaptentur seriem absolvi-
tur. Ut optem igitur *Communia ista principia* à consensu universali firmari sanciri, & in suum denique ordinem digeri, tandem ut nullus mortalium imponeret, & haberet credula mortalitas in omni dubio, quò confugeret. Certè frustra è suggestis concionatores celeberrimi olim miracula decantarent sua, nisi veraces in causâ primâ (scilicet Deo) in fine (scilicet præmio & pœnâ) in mediis (scilicet virtute vel vitio) facultatibus Analogis ubique respondentibus, deprehendentur. Heic igitur *Communes Notitiæ* sternunt viam; quibus si falsa & particularia admiscent, ad examen illud deveniendum est, *Ex quâ facultate probant*; quo pacto quod attributis Divinis Analogum, omni sæculo piè credi potest. Cunctæ igitur *Veritates* à probâ facultatum conformatione

petendæ sunt. Qui enim cum objectis incognatis illas conformat, deformat, & quidem personatas exhibet; ut interim *Notitias Communes*, quæ ab *Instinctu Naturali* per se, ab iis quæ non sine *discursus ministerio* conformantur, eas scilicet quæ sunt primæ classis, ab illis quæ ad secundam spectant distinguamus. Sex notis sive differentiis rem expediemus. *Primò* igitur distinguuntur ex *prioritate*; *Instinctus* enim *Naturalis prima*, *Discursus ultima est facultatum*. Ideò in Elementis, Zoophytis, &c. & in ipso demum Embryone propriam conservationem procurat facultas ista, quæ gradatim deinceps sese ad objecta explicans, notiones *discursus* ubique anticipat. Ideò in domo secundum regulas Architectonicas extructâ, pulchrum symmetriæ prius ab *Instinctu Naturali* percipitur, quàm ipsa ratio, quæ ex proportionibus partium, & inter se & ad totum, operosè (neque tamen sine auxilio *Notitiarum Communium*) perficitur; quod in venustate faciei, formæ elegantia, concentu harmoniæ &c. satis constat. Neque enim vel Mathematicus, vel Musicus, unusquisque ex sæce populi quibus ista placent, perhibetur. *Secundò* ex *independentia*; si enim ab aliqua *Notitia Communi* pendet, non jam primæ sed secundæ classis (vera ut fuerit,) habenda est. Quando igitur ulterior non datur, quò regrediamur, *Notitia Communis*, primas tenere partes existimanda est, à quâ idcirco totam probationis seriem deducere oportet. *Tertiò* ex *universalitate*; summam igitur *Instinctus Naturalis* legem facimus (infanos si demas & mente captos) *consensum universalem*. Particularia enim tanquam suspecta & imposturam olentia, vel saltem tanquam erroribus diluta habuimus semper. Per se denique *Notitiæ Communes* (tāquam ex ipsâ naturæ sapientiâ depromptæ) sunt *universales*, ex discursu licet in particularia devolvantur. *Quartò* ex *certitudine*; ita enim autoritate eximiâ pollent, ut qui illas in *dubium verterit*, ita totam rerum turbaret naturam,

ram, ut ipsum hominem quodammodo exueret. Nefas igitur contra ista Principia disputare; quæ quidem si intelligis, negare nequis; rectè enim dicitur *intellectum principis voluntatem fini* per se adsentire. Quintò, ex necessitate, nulla enim *Notitia Communis non facit ad hominis conservationem*. Sunt denique adeò mysteriorum fœcundæ, ut si in ordinem compingantur, ipsius *Sapientiæ æternæ Universalis* specimen illud deprehendi potest, cuius nulla præterea in nobis vel quidem extra nos præclara idea datur. Ideò consilio proprio regimur, & in arbitrii libertatem ita sese disponit *Fatum*, ut si in insipiente solus sapiat *Deus*, in sapiente uterq;. Hæc igitur dispone, neq; à teipso recedens temerario feraris discursu, quasi ultra Notitias insitas starent ista; sed ad facultates proprias regrediens iisdem gradibus remea, quibus ad te pervenit sapientissimus rerum Conditor. Sextò, ex modo conformationis; nulla enim interposita morâ conformantur (modò vel rerum vel verborum sensum adsequaris) *Notitiæ Communes*; *Discursus* verò lente & per species & quæstiones suas operatur, ita in infinitum progrediens & regrediens, ut neq; ipsum cõpatiatur sensum. Indè errores *Scholarũ* innumeri, dum qualitates aliquãdo Elementis (ipso invito & reluctante sensu) ex discursu tribuunt, nõ advertentes injustè quæ sunt *sensus*, *discursui*, vel vice versâ vindicari; & unicuique facultati suam latitudinem obtigisse, ultra quam vel inepta fuerit vel nulla. Animadversione interea dignum est, *Ea quæ sunt Instinctus Naturalis*, etiam ex falsâ hypothesis suaderi posse; fidem enim per se obtinent. Ideò *Cultus Dei* etiam ex mendosâ Religione urgeri potest; quod sphalma quidem *discursui* tribuimus; neque enim huiusce opus habet vera Religio. Non solùm igitur ex prioritate, independentiâ, universalitate, certitudine & necessitate; sed etiam ex modo conformationis *veritates Instinctus Naturalis*, à *veritatibus Discursus* distinguuntur. Ut ideò nisi terminum

num ponat *Instinctus Naturalis*, ita species et dubia exagita-
bit sua, ut nullibi consistat *discursui* anceps. Iniquè igitur
ab Archiatro factum, qui ut doctrinam illam sacram, quæ
supra rationem, convelleret, rationem (id est, aliquod infe-
rius) ad eorum probationem quæ sunt *Instinctus Naturalis*
deposcebat. Omnes igitur ubi istæ veritates *Instinctus Na-
turalis* signaturæ conspirant, interpellare nefas esto. Si inte-
reà quænam sint illæ *Notitiæ Communes* petas; Respōdemus,
communes ut sint, in te existere oportet. Quæ igitur in-
formes, indigestæ & erroribus admistæ *Notitiæ Communes* in
te latent, si per examen nostrum (*Ex qua facultate probas*)
separas, & in ordinem denique componas, illud ipsum
quod labore immenso è legibus, religionibus, sapientio-
rum denique libris universis congeffisse profiteamur, adse-
quêris. Et quidem nimis doctum omne ferè sæculum, regio-
nem, hominem comperimus, sive Græcum, sive Barba-
rum, sive prius, sive quidem posterius fuerit. Indè ultra ve-
ritatem (scilicet *probam facultatum conformationem*) po-
tius quàm citra illam stetisse in communi positum est mo-
re. Habes interea Lector duplicem Methodum undè *Noti-
tias istas Communes* investigare possis. Hasce igitur nactus
orna, atque ita dispone, ut unicuique sua tribuatur dignitas
& ordo. Quod certè adeò non molestum comperies, ut mi-
ro quodam gaudio perfusus, intus *Harmonicè responden-
tes Facultates* undè conformantur, senseris. Neque
grave ducas istas ex auctorum sententiis eruere. “ *Quando-*
“ *cunque enim Facultatem aliquam intus excitari advertes,*
“ *propositionem illam cui sensus internus respondet, in suam*
“ *ultimam Notitiam Communem, & Facultatem denique con-*
“ *formantem resolve,* & illud tanquam primum apud te ha-
be. Hoc si intelligis, te nihil præterea morari necesse est.
Cur enim si eadem dentur objecta, eadem facultates, ille
te sapientior evaserit? Si tamen onerosum ducas vel mole-
stum,

stum, *Notitias istas Communes* in aciem componere, te isto sublevare onere nobis propositum est. Interim vos monitos habeat liber iste, in quo laborem & tempus non aliter compensari cupimus, quàm ut existimetis, quæ præterea ex gratia, sive providentia sua particulari adjecit Deus, à nobis in lucro poni. Neque enim aliquid in Naturâ, sive Providentia Communi ita commendatum volumus, quod non præveniri, & quidè superari à Gratiâ, sive Providentiâ particulari & possit, & debeat. In hoc igitur unicè contendimus, ut quòd Divinum est, et (utcunque depravatum fuerit) Providentiae illius universalis quotidianũ opus, vel in se ipso vel saltem ex remedio suo salutari, à blasphemis immune et propriâ dignitate maneat conspicuum; quo pacto ipsam Dei Opt. Max. causam agimus.

Sequitur objectum Instinctus Naturalis.

CUM autem omnis *Facultas Divina noëtica*, duplex habeat Objectum, proprium scilicet et commune; (corporeæ enim nullo nisi singulari gaudent) proprium objectum Instinctus Naturalis primo loco explicandum venit. Est autem Beatitudo æterna. Cum enim in ordine ad illam et omnis Notitia Communis, et quidem actio legitima naturalis existat, in Beatitudinem hanc æternam toti componimur. Ille ipse igitur Instinctus Naturalis, qui et in nobis et extra nos à propria conservatione ubique incipit, in Beatitudinem æternam tanquam in suum finem ultimum desinit. Quod adeò latè verum ut ipsis *αἰετῶς* quodammodò competat; perennem enim et lautum quendam statum et faustitatem suo more insectari videntur. Mors interea omnis externum aliquid exuit; manet tamen *Facultas primi- genia Instinctus naturalis* appetitum istum in ipsa etiam elementari

mentari naturâ subministrans. Variæ interim ut dentur rerum periodi, in hoc tamen conspirant omnia, ut *Beatitudinem suam æternam unanimiter expetant*, ineptè aliquando licet & frustrâ. *Beatitudo æterna* igitur, & proprium *Hominis*, & commune rerum *objectum* esse videtur. Sed ut mittamus quæ ad nostras non spectant partes; in præsens tantummodò probabimus, *Rationem illam propriæ conservationis, quæ in omni homine, ad beatitudinem illam æternam propriè & per se terminari*. Cùm enim, Lector, nisi æterna sit illa conservatio, tantùm aberit ut res conservetur, quod tandem corrumpi & perdi necessum fuerit; cùm denique is sit optimus conservationis status, qui nos Beatos omni ex parte reddit, *objectum adæquatam Instinctus Naturalis* erit *Beatitudo æterna*. In hanc igitur (non dico in caducam) totum intende animum, totum amorem, totam fidem: quam nisi adsequaris, in mediâ deficis viâ. Magnum interea te præstare cogita, si illam sperare audeas; (neq; enim scelestis ista in promptu sunt) quam tamen nisi *ex totis facultatibus ritè conformatis* ambias, in spem incumbes frigidam, cassam, inanem: Hoc demum tanquam scitu dignissimum, circa *Arbitrii libertatem* accipe; nempè te in eo gradu esse constitutum, ut non esse beatum appetere nequeas; eò usque igitur te non esse liberum. Cujuscunq; enim in *objecti* fruitione tuam ponis *beatitudinem*, te beatum indè reddi obtestaris, (qui enim in nihilum te ipsum recidere cupis, hoc ipsum tanquam *Beatitudinem* adstruis tuam.) Quod igitur te liberum sensus internus dicet, ab eo provenit, quod in *electione mediorum ad beatitudinem tuam*, te liberè habeas. Ita enim à Deo Opt. Max. nobis prospectum est; ut in iis quæ conducunt ad *beatitudinem nostram*, *ultroneâ donemur optione*; ita ut si hoc ex votis non cedat, illud tentare liceat, & in nullo non acquiescere. Te tamen (si non aliter) ipsa ex nausçâ & tædio corporearum

rum delectationum se ut repetat, monitum habebit causa, medium, & finis ultimus Deus Optimus Maximus; quâ ratione solennem illam de *Arbitrii libertate* quæstionem in suam solvimus distinctionem, & nosmet ipsos liberos circa *media*, non utique circa *finem ultimum* perhibemus. *Commune objectum instinctus naturalis est, quodcunque ex reliquis facultatibus sive noëtis, sive corporeis conformari potest;* Cujusmodi sunt non illi tantum *Sensus*, qui principio Individuationis uniuscujusque *Differentiæ* respondent, (uti suprâ annotavimus) sed & illi quoque *Sensus* ex quibus objecta *bona* vel *mala* judicantur. Vel ut clariùs loquar, *quodcunque & animam juvat & corpus.* Omnia enim permeat & lustrat *Facultas ista*, Providentiæ Divinæ universalis instrumentum proximum. Ideò nihil à naturâ nostrâ ita abhorret, quin exindè aliquid & veri & boni elicere valeat *Facultas ista*. Prout igitur omnia bona particularia in ordine ad *Beatitudinem æternam* tanquam suum finem ultimum deprehenduntur: ita omnes *intermediæ facultates* sub illâ quæ *Beatitudinem æternam* confectatur, militant. Ista igitur est rerum series. Quomodo interea doctrina de *Summo Bono* cum istâ concilietur, ad calcem libri docebitur. Interea *Beatitudinem istam æternam Instinctus Naturalis objectum* adeò necessarium statuimus, ut imprudenter licet & contradictoriè, ex nullo non exquisita fuerit Sæculo, Regione, Religione, Philosophiâ. Quantumvis igitur in quæstione *quid, quantum, ubi, &c.* litigetur, de *re ipsa* imprimis conventum est; & proindè nisi totam rerum naturam ita pessundes, ut vel larvam facias vel fucum, erit *possibilis Beatitudo æterna.* *Media* supersunt; quæ si dentur, & ipsa datur *objecti conformitas.* Quòd interea adeò disertis verbis *Beatitudo æterna tanquam objectum Instinctus Naturalis* prædicetur, huic posteriori cum primis debemus sæculo. Atq; hiiſce ita præmonitis, ad *intermedias*

I

illos

illos sensus internos & externos, ex quorum conformatione debita, prima & ultima pendent, accedimus.

S*ensus Interni sunt actus conformitatum objectorū cum facultatibus illis in omni homine sano & integro existentibus; quæ ab instinctu naturali expositæ, circa Analogiam illā rerū internā quæ bonum, malum, gratū & ingrātū, &c. spectat, particulariter, secundariò, & ratione instinctus naturalis versantur.*

O*rdinem sequimur naturæ; Supra, Instinctum Naturalem primam fecimus facultatem, quia in Elementis, mineralibus, plantis, &c. Ista jam secunda sequitur, quia in Zoophytis, testaceis, crustaceis, &c. quibus luculentus (saltem) omnis sensuum externorum usus negari videtur. In illis enim internus quidam viget spiritus sensum subministrans obscurum, sese tamen in affectibus sive ad individui, sive ad speciei conservationem necessariis satis prodens. Quod non solum in universali illā rerum compage liquet, sed in ipso etiam Embryone. Sublimi enim illa sensuum externorum fabricā nondum extructā, Ichnographia quædam sensuum internorum intus describitur, et ex delineatione quadam rudi totius futuræ molis fundamentum agitur. Denique in ipso Homine (modò accuratè advertas) qui primò in objecti cujuscunque insultu immutatur, Sensus est Internus; quo affecto, ad suum officium excitantur emissarii illi (ad mensuram suæ virtutis agentes) spiritus. Post Instinctum igitur Naturalem, sive sapientiam illam æternam in nobis descriptam, Sensus Internus primum vendicat locum, ut qui sit maximè ejus affinis, & circa idem objectum novissimè verietur; & quia denique ab eorum aliquibus incipiant, & in eorum aliquos desinant cunctæ, quæ ab objectis exhauriuntur doctrinæ. Quos ideo ita ægrè divelli patimur, ut totos simul proponere, hoc in loco placuerit. Observatu interea dignum est, identitatem quandam radicis cum Instinctu Naturali obtinere, etiamsi*

ex differentiis suprà allatis satis differtiantur. Post communes igitur notitias, sive doctrinam *Instinctus Naturalis* in homine gradatim & successivè sese ad objecta explicantes, *particulares quædam Notitiæ & Sensus* suboriuntur, à suis facultatibus particularibus conformatæ. Quâ igitur ratione, omni homini insunt *Sensus Interni*, sub definitione vagâ *Instinctus Naturalis* cadunt; nam *amare, sperare, conscire, &c.* nulli non convenit; eâ tamen acceptione, quâ ad particularia terminantur objecta, *particulares* vocantur. Qui enim hoc vel illud *amat, sperat, conscit*, ex affectu suo determinatur ad particulare aliquid; & se hoc vel illud *amare, sperare, conscire* sentit. *Particulares* interea sensus sub *universalibus* militant, ubi *debita facultatum conformatio* instituitur. Et quæ sive in *Divina*, sive quidem *corporea* objecta impenduntur *Facultates*, in *Communium* illarum *Notitiarum*, quæ circa affectiones, jus veniunt. Dilatari verò ad res *Facultates tuas* ubique cogita; neque te subindè rumpi subveraris. Nisi enim *infinitatis typus* aliquis; in te describatur, quomodo ad imaginem Dei conditus fueris? *Terminus* in rebus invenire potes, in teipso nullum. Ad *objectum igitur novum, novam aliquam facultatem Analogam* in te excitari *audenter pronuncia*; modo *leges* quas suprà attulimus, probè advertas. Inferiorum regimen à superioribus petendum tamen (uti suprà monuimus) & *Communes Notitiæ* consulendæ sunt; cum nullâ alioquin lege, quæ in dubio quocunque creantur lites, dirimere possis. Ex quibus patet, duplicem veritatis *Sensuum Internorum* rationem insurgere, *communem & particularem*. Ideò dari posse *conformitatem aliquam particularem inter facultatem aliquam* (fortasse super-numerariâ) & *objectum particulare*, non diffitemur. Sed cum ista sint opinionum, immò & errorû *Asyla*; & cum in Naturalibus actiones ejusmodi à corporeis ut plurimum pendet, & intercutibus quibusdâ prin-

cipiis, quæ ultra *sympathias & antipathias suas* non feruntur, à nobis (qui *veritatem illam Communem*, imò & æternam à facultatibus desumptam investigamus, illam denique ad quam particulare cujuscunque five veri five boni examen reducitur) & à doctrinâ nostrâ longè ablegantur. Antequàm tamen ad divisionem nostram solennem, quæ quasdam *Facultates internas animæ*, quasdam etiam *corpori* vendicat, accedamus; præmittendum duximus quos heic exponimus *Sensus*, esse illos, qui simpliciter circa *Analogiam rerum internam*, five *signaturas & characteres rerum penitiores versantur*. Quâ ratione *Discursum* (uti qui utramque Analogiam exagitat) suo et quidem ultimo reponimus loco. Heic igitur si uspiam *Sensus tuos Internos* provocamus Lector, quos *subtiles, acutos, accensos* exposcimus, qui neque *nugentur*, neque *torpeant*. Eâdem enim facilitate quidam *interni* oppilantur *sensus*, quâ obturantur *aures*, occluduntur *oculi*. Ipse denique *affectus* five *sensus* accuratè observandus est; omnem enim quam in te sentis *reluctationem*, vel ex errore in procinctu existente, vel qui jam irrepsit, et fortasse cum aliquâ veritate complicatur, vel qui *habitudine iniquâ* firmatus in quoddam *rationis* abiit; provenire existimandum est. Est enim *Veritas* (uti sæpè monuimus) *Harmonia quædam inter objecta & facultates Analogas*, habens *sensum gratissimè & lubentissimè sine ulla hesitatione respondentem*. Ita instructus, *duplicem, eamque mutuam actionem* in rebus observare potes. *Objecta* enim agunt in nos; Nos etiam agimus in *objecta*; quæ tamen ita uno eodemque temporis momento perficiuntur, ut quasi omninò *insensilis sit differentia*. Neque igitur *Facultates* five *externas*, five *internas*, nisi ratione præposterâ divelli patimur. Ideò tamen *internos* quosdam priùs immutari facimus, et quia ab illis *externi* excitantur, et quia in illorum aliquem ubique desiniunt *actiones*, quâcunque

ex parte instituantur. Cum igitur in *Sensus* internos particulares se primò solvat *Instinctus Naturalis* ab unitate recedens suâ, (miro enim nexu *Notitiæ Communes*, sive *Naturæ dogmata inter se conformantur*) atque illi porrò ab objectorum incongrua & pugnanti naturâ affici soleant, summâ cautelâ de rebus decernendum, ne dum mutuò colluctantur, iniquis cedamus affectibus. Variæ interim *Actionum* leges imprimis expendi debent, ut qualem unaquæque inducat *sensum*, animo infigas. Ita enim eveniet, ut quæ *proprie & innatæ*, quæ *alienæ* etiam sint & *pereginae actiones*, facile perspicias. Subtilem igitur exposcimus discipulum, qui non solum *origines & causas actionum*, sed & *earum complicationem* et tumultum discutere, et sigillatim exhibere valeat. Nulla enim vel minima dari videtur adeò *sincera actio naturalis*, ut ex toto sit *compositionis* *expers*. Quasdam igitur *actiones ab objectis*, quasdam à nobis ipsis *ortum ducere* observare possumus; uti enim *pulchrum, deforme, &c.* agunt in nos, ita et nos reagere in objecta, *Sensus internus* (iudex in objectis suis supremus) docet; Quod affectus varii, qui aliquando ex *discursus* ministerio, aliquando etiam sine illo concitantur, satis probant. Istorum igitur *principia & actionum leges* præsertim suspicienda ducimus; vel eam potissimum ob causam, quòd nullâ aliâ lege *sensus geminos & præcipuos ab externis & ascitis* disparare possis.

Ut quædam interea de dignitate et excellentiâ *Hominis* præmittamus, quatenus ex auctoribus (qui saniores habiti sunt) investigare licuit; observamus, unanimitè similitudinem quandam Divinitatis Homini tributam fuisse. Quidam enim *Numen* quoddam fuisse impiè contendebant; variè interim licèt sese explicarunt auctores, in hæc tamen verba optimè conventum esse arbitramur. Hanc igitur sententiam amplectimur, cum nullo rectiori indicio Deus omni ho-

mini innotescat, quàm illo quod foro interiori describitur. Est igitur *Mens* nostra, optima Divinitatis Imago, & Typus. Hinc fit, ut quodcunque verum & bonum in nobis, eminentissimo gradu in Deo existat. Nos igitur sententiam istam prosequentes, credimus & *Imaginem illam Divinam* sese denuò communicasse *Corpori*. Uti tamen in propagatione luminis fit, secundum ut sit semper remissius, ita in obscuritatem continuò vergens, ut in umbram & caliginem tandem desinat: Ita certè *Imago illa Divina*, quæ in unitate nostra vitali, liberâ, &c. conspicua sese denuò communicans, primò in *Instinctum Naturalem* sive communem illam providentiæ suæ rationem; deindè in innumeras illas *Facultates internas & externas* (objectis particularibus Analogas) protensa, in umbram & corpus desinens, aliquando tanquam ad ipsam materiam resilire videtur. Quod quidem ex ipso sensu probamus. Neque obstant tamen imbecillitates istæ, quo minùs suo lumine & virtute universali ista omnia perfúdat, & permeet Deus Opt. Max. ad quæ repercutimur. Nonne enim satis benè nobiscum actum est, in *Analogiâ propriâ sapere posse*?

Hæc igitur ex communi adstruimus sententiâ, *Imaginem* scilicet *Divinam* quæ in nobis, sese denuò imprimere in corpus signaturâ licèt invalidiori. Ideò *ratio propriæ conservationis*, quæ unitatis & æternitatis Divinæ, uti *libertas arbitrii* quæ infinitatis Divinæ sunt Characterisimi, sese denuò propagantes, quanto longiùs à principio suo distant, tanto magis languidæ & in actionibus suis infirmæ deprehenduntur. Quando tamen cum *principiis* in humoribus *delitescantibus* (quæ secundum unitates suas *Analogam* sibi moliuntur *conformationem*) conspirant, et cum illis denique *objectorum actiones* coincidunt, intensiùs operantur. Ideò *passiones* et *affectus vehementissimi* in inferiori systematis humani parte dispiciuntur. *Superior* tamen *inferiorem*

riorem in se rapere potest naturam; ideò *Mens* omnem recolligere & sedare potest *affectum*, ubi commune consultitur bonum, & summâ pace & concordia *Facultates singulæ* sua obeunt munia. Ideò etiam *Actiones* quæ & mentem juvant & corpus, nullâ molestiâ perficiuntur. In reliquis uti magis liberè agunt, ita quidem magis diversè & irregulariter. Hæc autem de *Compage Humanâ* est sententia nostra; in qua *Animam* nostram non solùm ad imaginem Divinam conditam & ejus quidem *Ectypum* fuisse, sed partem etiam aliquam sapientiæ Divinæ universalis in *Notitiis Communibus* impertitam fuisse, existimamus. Hæc interim, animus si sit præaffectus, non facilè capies Lector.

Ad *divisionem Facultatum* ex quibus *Sensus interni* conformantur accedimus. Heic autem certè negotium satis arduum capeffimus. Cùm enim *Anima & Corpus* artificio summo ita conjungantur, ut eorum commissuræ nos lateant; & *differentiæ ipsæ, & differentiarum termini* difficillimè investigari possunt. Ex *Sensu* tamen *Interno* & *Methodo* nostrâ ista perfici, nihil dubitamus.

In *Humanâ fabricâ* igitur duplex deprehenditur natura, *agens & patiens*; ita enim ipse *Sensus Internus* docet. Hæc verò antequàm progrediaris expende; neque te moveant *Nomina*. Quæ autem agunt, in *triplici differentiâ* constituta esse, observare potes: *Agunt enim objecta externa, & objectorum species etiam in memoriâ servatæ* (probatur ex sensu externo & interno) *Agunt Principia quædam in humoribus insita* (probatur ex sensu corporeo & crasso.) *Agit etiam istis superius principium quoddam, quod Mens in seipso, Anima in relatione suâ ad corpus vocatur*, (probatur ex sensu perſentiente & Divino.) Est etiam in nobis *aliquid quod patitur*: Est denique *horum omnium ambitus, sive claustrum quoddam, sive activitatis sphaera*, intra quam actiones istæ (sive abintus, sive de foris deducantur) perfici solent.

lent: quod quidem *Hominem* vocamus. Neque enim ex molis externæ et figuræ, sed ex virtutis & energiæ carceribus æstimari debet *Animal Divinū*;cujus metas et fines idcirco ad *Facultatum extensionem*, non ad *cadaver* posuimus. Ab eo quod patitur (tanquam scitu facillimo) incipiemus. Quodcunque igitur in nobis patitur, est *Corpus*;non tamen quodcunque agit, statim est *Anima*. Agunt enim objecta et objectorum species in memoria servatæ, (*pulchri* enim *Idea*, ut de *turpi* taceam, nos afficit) agunt etiam, et quidem inter se conflictantur Principia quædam in humoribus tanquam elementis delitescencia. Quædam denique *Actiones* ab ipsorum humorum motu, pondere, & irritatione proveniunt. Horum igitur *compagem miram* ad mundi exterioris exemplar conditam, illique *Analogam*, *Corpus* vocamus. Parùm interea refert utrum *actio* detur in corpore, an *passio*; modò sensus obducatur crassus & turbidus. Totus enim istiusmodi sensus est corporeus, & ad *συναισθησις* sive *Brutalem* illam *Naturam* (in quam tam sæve invehuntur *Scholæ*) relegandus. Quo pacto imprimis *Corpus* (sive illud in nobis quod *macrocosmo* exteriori respondet) & ab ipsa *Mente* sive *Anima*, & ab ipso denique *cadavere* sive *materia signatâ* distinguimus. Quod igitur post ista agit, ipsa est *Mens* sive *Anima*: Nullum enim præterea in *Naturâ* superest *actionis* genus. Tria igitur omninò spectanda sunt, quod agit, quod patitur, istorum denique sensus sive ratio. Cùm autem omne *Principium agens*, juxta variam quam erga nos obtinet habitudinem, diversum inducat sensum; non solùm ex originibus & causis suis, sed etiâ ex mirâ illâ sensus varietate *mutuæ rerum Analogiæ* imprimis distinguendæ sunt. Quæstiones igitur, *Quis sensus*, & *A quo* principem hoc in scrutinio obtinent locum: Cùm tamen in commodioris orationis gratiam, omne *Agens naturale* assimilationem sive conformationem aliquam moliri in quæ-
stione

stione *Cujus gratiâ* præmiti debuerit: nos tamen, & quia in explicatione suâ satis est difficilis ista quæstio, (ut quæ mensuram & proportionem virtutis agentis in rebus desideret) & quia denique compendii ratio nos arcet, institutum nostrum prosequentes, *Objectum id* vocamus à quo *utcumque facultas aliqua Analoga affici*, vel (ut cum vulgo loquamur) *immutari potest*. Neque refert, utrùm in nobis, vel extra nos existat, modò *novam aliquam immutationem* intus dari sentias. *Facultatem* vocamus *principium internum conformans*. Superest *Sensus*, sive ipse *conformationis actus*. Nisi enim sit quod *conformet*, nisi etiam sit quod *conformetur*, nulla sit *sensatio*. Neque enim voluit *Providentia Divina Universalis* aliquam in nobis sine sensu fieri *innovationem*. Quod igitur *sentis* neque est *facultas* (sive vis interna sese explicans) neque *objectum*; sed *actionum resultantia quædam*, ex collisione & concursu mutuo oriunda. *Actione* enim cessante (quacunque ex parte fiat) ipse cessat *sensus*. Proindè neque totus in te sive *facultate conformante*, neque totus extra te sive *objecto Analogo conformato*, sed in *mediâ* quadam viâ deprehenditur: quod quidem ipse *sensus* (modò accuratè expendas) docet. Mirum est interea, quomodo in *sensu*, (id est in *mediâ viâ*) hæserint plurimi, in *facultatem* sive principium agens minimè provecti; quasi se immortales exindè reddi subveriti esset. Sed nos ultra *sesum* illum mortalem, caducum, momentaneum, quem in nobis experimur, *Facultatem aliquam conformantem* statuimus. Quæ quamvis nisi in *objecti* præsentia silere videatur; illi tamen Harmonicè respondet. Ex quorum *actione* reciproca, *sensum* tanquam *resultantiam* sive concentum quendam oriri volumus; Neque igitur *actione* sublatâ, ex quacunque detur parte, superest *sensus*; sed vel ex ipso *objecto*, vel *objecti specie remota*, vel saltè ex ejus *efficaciâ sopita*, vel (ubi nostras spectes partes) ex vi internâ alibi intē-

sâ tollitur & quidem extinguatur. Maximè interea interest ut *Origines & causas Sensuum, sive Affectuum exploratas habeas*. Qui enim ex mente sive principio illo interno *Adfectus*, diverso nos instigant sensu, quàm qui ab objectis per se, vel eorum speciebus in memoria servatis, vel à principiorum externorum sympathiâ & Antipathiâ, vel denique ab humorum crassa & corporea mole & propensione excitantur. Ubi igitur accedit *causarum duarum, vel trium coincidentia, vehemens fit adfectus*. Quod ubique observasse, à molestiis gravissimis liberabit hominem, *Affectuum* quos intus sentit *causam & originem*, ignorantem. Ubi enim ipsa *Mens, & principia, & humores, & objecta* conspirant, magno ferimur impetu. Heic igitur *Sensus tuos Internos* provocamus Lector. Neq; enim ex opinione vel ex auctoritate, vel imposturâ Philosophiam novam adstruimus; sed ubique ad probationem tuas facultates proprias producimus, à quibus nullibi (modò cum objectis propriis conformentur) recidi volumus. Proindè si in sensibilibus *sensum* sive *externum, sive internum ritè conformatum*, in iis denique quæ sunt supra sensum, vel *Communes Notitias*, vel *illas rectè deductas* in testimonium adducas, hoc ipsum habebis, quod labore summo exantlavimus. Quanto perè interea errant *Scholæ*, dum ea quæ sunt *sensus* ex *discursu* exagitant, nunquam satis inculcari potest; ut quæ totas artes, imò & ipsum facultatum systema labefactent. Neque igitur *Sensuum* testimonia elevari patimur, ubi *conditiones* adsunt; neque istis freti Scholas moramur; solæ enim cum *objectis propriis* ritè conformari possunt *Facultates* nostræ. Sed Argumentū nostrum prosequimur. Cū igitur quot dantur actionum *differentiæ*, tot dentur *sensus*, cū deniq; quot dantur *Principiorum* agentium, tot dentur *actionum* differentiæ, ista invicem æstimari possunt. Primò autem de iis quæ ad *Mentem* spectant.

Sensus Internos (quos Menti vendicamus) illos vocamus, qui cum neque ab objectis, neque objectorum speciebus, neque ab humoribus oriundi sint, à facultatibus illis ortum habent, quæ cum communi consulant bono, in sensus ab objectis sive objectorum speciebus, sive humoribus in vectos ita denuò agere possunt, ut supra omnem affectum iniquum & turbidum constitutæ, contrario planè motu ferri, in illis superesse, illos demum compescere & sedare queant; Ita denique cum objectis æternis universalibus conformari gaudentes, ut in illis solis acquiescât, æternam subindè animæ spondentes Beatitudinem.

Nihil non sub ratione propriæ conservationis Beatitudinem æternam consecrari supra docuimus, quam idcirco necessarium objectum *Instinctus Naturalis* fecimus. Proximum deposcunt locum *Facultates*, ex quibus maximè beati reddimur. Sunt autem illæ ipsæ quas hîc proposuimus, totæ licet interim hoc in opere ut conspirent, consentiant, oporteat, primas obtinebunt partes *Facultates* istæ. Quarum dignitati ut consulamus, præmittenda est divisio nostra solennis, quæ quasdam *Facultates Deo*, quasdam *mundo Analogas* in nobis statuit. Quæ autem *Deo sunt Analogæ*, duplici ex notâ judicantur: Prima est, quòd sensum inducant serenam, beatû. Secunda, quòd in illo solo acquiescât. Quâ ratione à Facultatibus corporeis distinguuntur, quæ sensum crassum & turbidû invehunt, ultrà denique sympathias & antipathias suas non feruntur. De hiis igitur suo ordine. Ne interea inter Facultates istas, quæ ad Analogiam rerum internam spectant, Facultates quæ utramque Analogiam exigant, puta illas quæ contemplantur, componunt, dividunt, discunt, &c. desideres (licet ex divisione nostrâ ipsi Animæ competant) te iterum monitum volumus Lector, nos istas

sub titulo *Discursus* reposituros. Argumentum heic habemus *Analogiam rerum internam*, & in illâ *Facultates intimas*, eas scilicet quæ cum ad *Mentem* per se spectent, in actiones *objectorum*, *humorum*, &c. denuò agere possunt, sensum inducentes pacatum, placidum, ubi earum actiones per se absque speciebus & dubiis, quæ à *discursu* exagitari solent, expenduntur. Sub istâ igitur definitione cadunt solummodò *Facultates illæ*, ex quibus maximè beati reddimur, sive *Facultates Deo Analogæ*. Quot sunt igitur attributa Divina, tot *Facultates Analogæ* in ipsa Mente describuntur: Quemadmodum quot dantur individuationis principia in *Macrocosmo*, tot & talia quædam in *corpore nostro* deprehendi volumus. Hoc interim cape Lector, istorum *conformationem rectam esse illam ipsissimam veritatem*, quam quærit mundus. Ne interea in doctrinâ nostrâ nomenclaturam desideres, *Facultates* hujus census vulgò appellari observamus, illas quæ *sperant, fidunt, confidunt, amant, serenant, gaudent*. Quæ omnes à *libertate arbitrii* ita permeantur, & lustrantur, prout istæ denuò *corporeas facultates* permeare & pervadere possunt. Est enim *Infinitas* ultima rerum sphaera ex unitate sua (neque enim plura uno infinita esse possunt) omnia pertransiens; cujus ratio aliqua in nostrâ *Arbitrii libertate* deprehenditur. Est igitur *Voluntas nostra per se infinita*; suis licet cancellis & angustiis ex illa ipsa *Infinita* transcendentia concludi videatur. Nullum enim attributum Divinum sua facultate *Analogæ* destituitur. Alia igitur *Facultas* Deo tanquam *causæ*, alia Deo tanquam *fini*, alia Deo tanquam *medio* rerum competit; alia Deo *bono*, alia Deo *sapienti*, alia Deo *justo*, alia Deo *æterno*, alia Deo *beato* respondet. Quapropter *Facultates istæ* cum Deo conformandæ sunt. Heic igitur diversè juxta Atributi rationem, nostri *amores, fides, providentiæ, sapientiæ, preces, vota, &c.* collocanda sunt. Eâ lege, ut universa (uti ab eâdem anima

mâ oriunda) in eundem *Deum* tanquam in finem ultimum colliment. Interea te perfectionis apicem nequaquam attigisse cogita, donec *Divinam* etiam in te ipso ames *Iustitiam*, & reverearis : & te malle plecti, quàm *Providentiam* illam non expertam fuisse, apud te statuas. Rectè licet igitur timor imò & dolor pro peccatis impendantur, istos tamē amor, & quidem *fides* exuperare debent. Quo pacto omnes Facultates rectè conformatæ æternam illam salutem integrant. Ne interea sensuum interiorum *sensum communem* desideres, *Conscientiam* habe. Ita enim vinculum quoddam reliquorum esse videtur, ut citra ejus *conformationem* debitam, neque *spes*, neque *amor*, neque *gaudium* rectè conformari possint. De illâ igitur proximè ante *Facultates*, quæ circa *externa* versantur, erit sermo ; cum in illa acquiescant *Facultates* omnes. Quâ ratione, *prima* fuerit Facultatum Internarum, quæ circa objecta versantur, & quidem *ultima*. Neque enim sufficit *spes*, *gaudium*, &c. nisi veram *spem*, verum *gaudium* illud esse consciamus. Sed objiciet nonnullus Paradoxum prorsus esse, *Facultates ad attributorum Divinorum numerum* statuere. Sed si verum esse perhibes, *omne attributum heic allatum Deo Opt. Max. convenire*, quomodo verum fuerit, nisi *Facultate* aliquâ ubique attestante ? Quin dices, ex unâ aliquâ facultate percipis : Atqui hoc ipso si *Intellectum* innuis, non negamus ; si *diversitatem* tamen *facultatum intellectus* adimis, operationes Animæ haud satis distinguis. Quemadmodum enim eadem vox pro re natâ diversos edit & alternat sonos, vel idem *brachium* diversos tendit nervos : ita quidem eadem *Mens* juxta objectorum varietatem, varias omninò explicat, & quidem complicat facultates. Quod ut faciliùs capias Lector, præmittendum est : Quæ ab unâ & eadem facultate conformationes, eundem semper inducere *sensum*, modò conditiones adsint, quas in principio libri recensuimus. Ideò eadem *figura*, idem

motus eodem modo afficiunt semper. Qui verò *figuram* et *motum* (utcumq; per idem sensorium trajiciantur) *iisdem* tamen *facultatibus* deprehendi contendit, hallucinatur; Diversum enim sensum inducunt, diversas demum leges, ut conformentur, postulant. Quapropter *motus* absque *figura* et vice versâ expendi solent. Pari lege ad omnem actionem naturalem *efficiens* et *materialis* causa desiderantur. *Causa efficiens* tamen sola percipietur fortasse, *materiali* incognitâ, et vice versâ. Heic igitur nisi *diversæ* subessent *Facultates*, utraque causa necessariò constaret simul. Observare licet demum quòd quædam *attributa Divina* nemini non patent, (quia *conditiones* per se ubique sunt manifestæ) quædam *inductione aliquâ* (tanquam lege conformationis) probantur: Heic igitur *diversæ* *Facultates* sese explicant *diversis* utique *conditionibus* obnoxia. Ista igitur satis liquent; quibus fidem lubentiùs præstamus, quòd *Facultates diversas* ad corporea et caduca objecta percipienda tribuisse; *nullas* autem vel *parum fidas* undè ille ipse Deus Opt. Max. innotesceret et quidem coleretur, indidisse, et rationi et ipsi Theologiæ dissentaneum, et sapientissimo Conditore indignum foret. Quas tamen adeò *diversas* esse constat, ut de earum aliquibus (nisi inter doctiores) nondum conventum sit; quod quidem *Conditionum* vitio accidit. *Nemo enim si eadem darentur objecta, eadem conditiones, non eodem modo sentiret*, uti suprà adnotavimus. Ad explicationem divisionis nostræ accedimus. Satis superque diximus, neque *Facultatem*, neque *Objectum* sentire. Quod igitur præstat *Mens* nostra, dum ista inter se agunt, et quodammodò de *conformatione* colluctantur, est quod nos sentire (deest vox apta) *persentiat*. Quod igitur in interno adyto persentis, sive intelligis, est *ipse conformationis actus*. Sensus interea omnes *serenos, beatos* Animæ vendicamus, ut quæ ab ipso foro intimo ortum habeant, quâ ratione sensuum

sensuum *origines & causas* maximè spectamus; cùm ex ipso
sensu, quis detur sensus, satis facilè erui possit. Itaque heic
crassam illam & corpoream facultatum compagem detur-
 bari, & quidem discuti volumus, sua ut emineant dignitate
conspicuae facultates noëtica Divina. Quòd igitur in istius-
 modi reagit sensus, illos ubi *importuni* fuerint vel *varii*,
 demulcens, sedans componens, *Facultatum* quas Menti ven-
 dicamus, proprium facimus. Solæ igitur Facultates istæ ha-
 bent *objecta propria & communia*. *Propria* autem *objecta*
Facultatum istarum sunt *Attributa Divina*, probatur ex
Interno, sive verâ *Fide*; in illis enim solis acquiescunt. *Com-*
munia objecta facultatum istarum sunt *bona communia* a-
 nimi & corporis, & ipsius denique universi, probatur ex
 sensu mixto; qui ideò intensior esse potest, quia plures con-
 spirant causæ. Facultates interea nostræ *Divinae noëticae* sen-
 sus suos in corpus invehunt, *pacem* scilicet, *fidem*, *gaudium*,
amorem spem; nisi enim istæ adsint, rationum ab Anima
 proficiscentium *signaturæ*, earum *origines* aliundè dedu-
 cendæ sunt. Ista igitur (ne te vexatum habeas) accuratè
 expende, ut *quousque sive objectorum, sive denique humo-*
rum actiones ferantur, ubique advertas; quo pacto ex ipsa
Mente sensus illos *tranquillos* educi senties; nullum præ-
 terea in naturâ cùm supersit actionis genus. *Sensus* igitur isti
 à *crassis & corporeis illis Humoribus* satis discrepant,
 ubi res ex methodo nostrâ exagitantur. Quo pacto sive
concupiscibiles ex sympathiis, sive *irascibiles* ex Antipathiis
 suis oriantur sensus, à *beatis* illis in foro intimo *actionibus*
 satis ipso ex sensu distinguuntur. Cùm interea ex sententia
 nostra, quamdiu agitur, fiat *sensatio*; actione verò quâcunq;
 ex parte cessante, et ipse cesset *sensus*. Solus cùm *Deus*
 æternum universale sit objectum, in illo solo æternæ super-
 esse possunt *spes, fides, amor, gaudium* nostrum. Licet igitur ex
 illa *Arbitrii libertate* sive ratione *Infinatatis* quæ in nobis de-
 scribitur,

scribitur, in Caduca demandari possint *Facultates istæ*, quàm facilè tamen istorum pertæsi simus, nemo non in seipso experiri potest. Te iterùm atque iterùm interea hortamur Lector, ut *causas & origines Affectuum* istorum, tum etiam sensus varios exploratos habeas. Ex usu enim eveniet, ut quæ ex ipsa mente, quæ etiam aliundè proveniunt actiones, ex ipso sensu distinguere valeas. Ubi observatu dignissimū est, quæ ex mente deducuntur actiones, commune suadere bonum, vel saltem (alia si non detur via) mala, ut ex fide in Deum & amore exuperes. Ideò in mediis *Affectuum* procellis superesse solent si non omnes, aliquæ tamen *Facultates noëticae Divinae*. Qui enim irascitur, dolet, timet, potest amare, sperare, confidere, qui desperat, utcunque potest amare, qui odit, potest sperare. Nemo enim *Facultates* universas quas *Menti* vendicamus, ita penitus exuere valet, ut illorum aliquibus fretus, quamlibet (etiam invitus) non aggrediatur actionem. Sed aliquos regerentes audire licet, & illum qui amat, posse timere; illum qui sperat, posse odisse. Hiis (quorum plena sunt omnia) respondemus, non esse in antithesi ad nostra, ut vera sint quæ innuunt. Neq; enim jam de veritate ipsissimâ, siue *Facultatū* conformatione debita cum objectis propriis loquimur, sed de illa quæ cum objectis communibus instituitur. Si enim nostræ *Facultates Noëticae* cum objectis suis propriis (scilicet attributis Divinis) debite conformantur, omnis præterea *Affectus* excluditur. Ideò qui intimè amat Deum, & in illo confidit, adeò non irasci, dolere, timere potest, ut omnia in bonum cooperari certò exploratum habiturus sit. *Vires* enim & fortitudines *Facultatū* in objectis cognatis propriis ita nos totos occupant, ut *Veritatis* systema pulcherrimum nunquam satis mirari possimus: Siquidem *virtutes* quæ per se *Facultatibus* insunt, ita in objecto proprio exaltantur, ut sublimiorè prorsus induant naturam. Si tamen contendis, te ita odisse simul & desperare posse

posse, ut nec *amare*, imò nec *sperare* valeas. Respondeo, ut detur te *facultates Divinas ex toto sopire* posse, (quod tamen nequis:) te tamen ita debere facere neque dicabit *conscientia*, neque *ratio*, neque ullus præterea, neque tu ipse mentis compos cum fueris. Quantumvis igitur *Objecta* mutantur, *Facultates manent*, aliorum licet ex illâ *Arbitrii libertate* detorqueantur. Sed negamus te hominem exuere posse; morâ enim vel minimâ interpositâ, ita nobis à naturâ prospectum est, ut ex vicissitudine quâdam *sedentur* quæ *turbant*, animo ad pristinum redeunte statum; tandem ut emergant *Facultates Divinæ*. Interim ex toto *sopiri* posse *Facultates*, sive *Media ad nostram conservationem* ita necessaria, ut credam non adducar unquam. Quod enim in somno *fileant Facultates istæ*, tanquam commune bonum, ab ipsâ anima indulgeri volumus. Si non universas igitur, aliquas tamen *superesse Facultates*, quæ nulla vel arbitrii libertate, vel obstructione *tolli* possunt, æquum est credere: Nunquam igitur tam infensum datur *odium*, ut amorem quemvis ex toto expugnet; Neque *desperatio* ita præcept, ut spem qualemcunque prorsus excludat; Neque denique ullo ex corporeo affectu adeò funditus absorberi vel everti possumus, ut aliqua saltem non emergat *Facultas Noëtica*. Quod inter hæc violentum excutit, adeò *Divinum* non est, ut quæ verè *Divina*, suaviter & constanter sive in *Affectuum* procellis, sive in somno *silentio* (quando quidem à gratiâ illa *Divinâ*, quæ nos etiam in utero servavit, protegimur) suâ vitâ & pace supra omnem *mutationem* ubique gaudeant. Qui *turbant* igitur, & animum (ut vulgò dicitur) è sede ejiciunt *Sensus*, à peregrinis (quod etiam in somniis advertes) deducuntur principiis. Prout illi alterâ ex parte qui *pacatissimos, placidissimos* exhibent affectus, ita sunt *Divini*, ut (invitis etiam affectibus reliquis) æternam animæ spondere possint *Beatitudinem*. Hæ igitur in primis sunt

Facultates ex quibus mala quæcunque five ab *humoribus*, five ab *objectis* invecta averruncare, vel quidem superare possumus. Principem igitur obtinent locum & ista ratione, & quia *attributis Divinis* (*objectis suis propriis*) omninò sunt Analogæ. Quapropter hæc in miris illis sensuum complicationibus separa, & suo justo Domino, Deo Opt. Max. asserere, nisi ubi communi aliquid permittis bono.

Supereſt *Arbitrii libertas* (unicum illud naturæ miraculū) univerſas *Facultates* quas animæ vendicamus, permeans. Eſt autem illa *facultas ex quâ ſe undequaque flexere poteſt anima*. Habet igitur ex doctrinâ noſtrâ *Facultatem ſuâ conformantē*; quæ quidem eſt *ratio illa infinitatis in nobis deſcripta*. Eſt enim *Inſinitas* attributorum Divinorum extima ratio reliqua tranſcendens: *nihil enim extra infinitum dari poſſe*, inter plures quæ circa illud ſubſunt, maximè *Communis eſt Notitia*. Ideò nihil non poſſe Deum ex abſolutâ ſuâ potentiâ rectè cicitur. Quatenus tamen eſt *juſtus, bonus, ſapiens*, à ſeipſo nunquam recedit. Prout igitur ad *imaginem Dei* ita conditi ſumus, ut ex ejus *bonitate, ſapientia, &c.* bona noſtra quæcunque deducantur: ita & candidiſſimè rationem aliquam *inſinitatis ſuæ in Arbitrii libertate* impertivit; quod cerè demiramur *Scholas* non advertiſſe. Quatenus igitur *Homo liber eſt, infinitus eſt*; neque enim quod *liberum eſt, vel infinitum*, ullum obtinet *terminum*. Hæc tamen diſtinguendum eſt. Neq; enim in omnibus ſe liberè habet *Facultas iſta*, neque denique libertati iſti, effectus ubique reſpondent. Circa priorem partem propoſitionis iſtius in memoriam revocandum eſt, *Libertatem arbitrii* dupliciter in nobis conſiderari, vel circa *media*, vel circa *finem*. Circa *finem* non ſumus liberi; nemo enim poteſt non appetere *Beatitudinem æternam*, quod abundè ſuo loco probavimus. Circa *media* tamen (uti ſupra adnotavimus) liberè noſmetipſos habemus, quod quidem ex ſenſu interno conſtat. Ut
interea

interea audiendi non sint, qui (ex *Discursu* nescio quo) *Libertatem istam arbitrii in mediis ad Beatitudinem* tollere conantur, non advertentes *extra objecta cognata Facultates* minimè conformari. *Discursus* enim ea quæ sunt extra *Analogiam* suam non percipit; neque enim *sperat, timet Discursus*; sed *Facultates* quæ isto munere defunguntur. Neq; deniq; vel *amor, vel timor* dubia exagitat, sed *Facultates discurrentes* per quæstiones nostras, de quibus postea. Ideò *Libertas Arbitrii* ex sensu interno æstimanda, & qui se liberū sentit, concludi non patiatur. Est igitur *Instinctus Naturalis* & in homine & in animantibus reliquis *prima Facultatum, Libertas arbitrii ultima*. Inter quas cunctæ *Facultates* reliquæ ita intercedunt, ut actiones maximè necessariæ proximo post *Instinctum Naturalem* sequantur loco. Neque igitur in iis quæ ad *vegetabilem spectant naturam* proficit *Arbitrii libertas*. Neque enim crescit homo quando vult, neque quidem prosperâ gaudet valetudine, &c. sed *amare, sperare, confidere* in Deo, & *latari* etiam in æternum nihil vetat. De mira igitur distinctione *Motus voluntarii, involuntarii, & mixti* medicorum proceres consulendi sunt. Pulcherrima enim exindè consuetudina educi possunt, à quorum tractatione, illa compendii ratio quam ubique servavimus, nos satis arcet. Hæc interim ex parte Dei Opt. Max. capite, non solum *Beatitudinem illam æternam* tanquam *objectum* necessarium proponi, sed etiam *media* ad illam ita indulgeri, ut in hâc vitâ etiam qualem illam velimus, copiam abundè factam esse observare possimus. Ultra *media* autem *providentiam Naturæ*, neque in *victu*, neque *vestitu*, &c. terræ communis docet experientia, & conditio humana. Quod eo consilio factum est, ut cum illis potiamur, *providentiæ suæ particulari* gratias habeamus. Caveant interim qui se terrenorum mancipia reddunt, ne ex votis suis res cedant. Talem enim cum expetant *Beatitudinem æternam*, & illam

illam adsequi in æternum quid vetat? Magnum igitur est *Beatitudine æternâ* cum Deo ut frui cupias; majus adhuc si illam sperare audeas. Bono igitur nostro tributam cogita *Arbitrii libertatem*; nempe ut in *mediis* ad Beatitudinem nostram *liberâ* donemur electione. Elementorum actiones sunt planè *necessariæ*; paulò *liberiores* vegetabilium actiones deprehenduntur; in *licentiam* denique quandam bruta prorumpunt; sed hiis omnibus exolvitur homo, & nihil non vult, nihil ferè non potest. In *arbitrii* igitur *libertatem* tanquam in ultimam aliquam differentiam asserimus, quam ideò nisi fortes, nisi maturi non experimur. Desinite igitur tanquam *malam*, & à *Naturâ* penitus *depravatâ* oriundam traducere *Facultatem* istam. Qui nequam esse non potest, quomodo bonus fuerit? *Necessariæ* actiones, nostræ non sunt. Ab ipso rerum *Fato* proficiuntur, quæ aliter se habere non possunt. Quæ *spontaneæ* actiones, solummodò sunt nostræ. Gaude igitur te *libertate in opposita* donatum esse: & cum te bonum pro virili præstas, mercedem à *Bonitate illâ Supremâ* pete, exige, habe; quo pacto revera sapias. Interea maximè cavendum est, ne ex peccato deformes *imaginem illam Divinam*, & quæ contumeliam non patitur, à *Beatitudine illâ æternâ* ablegeris. Atque hæc quidem breviter de illa *Arbitrii libertate*, ex quâ (in angusto vase) *infiniti Typus & ratio* aliqua deprehenditur, dicta sunt. Non diffitemur interea quædam opportunè, hoc in loco de *Arbitrii libertate* (prout *Facultates* nostras permeat, & quidem informat) subiungi potuisse; ut quæ post hanc vitam transactam earum sit vehiculum quoddam & initium motus. Uti quædam etiam de *contemptu mortis*, tanquam ejus undè maximè Dei dissimiles reddimur. Sed quia passim brevitati consulimus, istis in præsens supersedendum duximus. Sequi debuisset etiam sensus *Gratiæ operantis & Divini illius auxilii*, qui in ipsum forum intimum maximè deman-

demandatur. Sed quia isti sensus à Deo Opt. Max. immediate sufficiuntur, tanquam ex *gratia* sive *providentia* sua *particulari* proficiscentes habendi sunt, de quibus idcirco (ubi de *Revelatione*) ad calcem libri instituetur sermo. Ab istis igitur per *Sensus ab humoribus ortos* ad corpus & corporea delabimur, Lector.

Sensus Internos corporeos illos vocamus, qui ab Humoribus motis oriundi, intemperie quadam sive sensu crasso & palpabili nos afficiunt. Quorum facultates conformantes Mundo (uti priores Deo) Analogæ, peregrinæ cum sint in origine sua & traduces, ad objecta propria quæ caduca imprimis sunt & particularia excitatæ, in eorum nausæam quandam & fastidium (quando conformitates etiam ex votis cedunt) citissime delabuntur.

Sensoriorum calculum ad quinque (cum Scholis) Sensus, ad differentiarum numerum (ipso docente sensu) subduximus. Ridiculum est non dari nisi quinque Sensus. De corporeis in præsens est sermo. Huiusmodi autem est, sive agat, sive patiatur, omnis Sensus crassus, caducus, turbidus. Huiusmodi enumerantur imprimis fames, sitis, lascivia, torpor, cholera, melancholia: Cujus symptomata æstimamus omnem Sensem in nervis, sive jucundum, sive molestum, putà libidinem, pruritum, titillationem, cachinnum, segnitiam, oscitationem, pandiculationem, somnum, dolorem, bilem, furorem, timorem, metum, fletum, ephialtem, item ex iis mistos, quorum egregius datur numerus. Quæcunque denique ab istis principiis orta, sub ista definitione cadunt; & secundum differentias suas novum inducunt Sensem.

Variè excitari *sensus*, suprà docuimus. Sive enim principia in humoribus delitescantia mutuò agant in se, sive individuationis principia quæ in objectis sive objectorum species in memoria servatæ, sive in ista denuò Mens agat, *diverso* afficimur *sensu*. Alternatim denique dum copulantur (quod in omni *sensatione* advertendum est) *novum* & quidem *varium* inducunt *sensum*. Heic igitur *origines Sensuum*, uti & ipsæ *sensuum differentia*, expendi debent. De iis quos *humores* *moti* movent, jam agimus: *Humores* autem sunt quatuor, quatuor *Elementis* respondentes. De re satis notâ non laboramus. Hoc igitur doctrinæ nostræ fundamentum jacimus, uti cui doctiores adstipulentur *Scholæ*. Cùm autem in *Humoribus* illis, non tam eorum moles externæ & mineræ, ac vis illa penitior & actionum efficacia ab internâ spirituum œconomiâ dispensata maximè sit spectabilis; ad *Anatomiam illam vitalem* deveniendum est, in qua *spiritus* illi, sive *principia*, sive *atomi* & rerum *minimæ portiuncula*, (in quibus tanquam in naturæ penu, sive ultimis recessibus res conservantur) maximè suspicenda sunt. Sunt autem naturæ omninò peregrinæ & traducis, quantumvis sub ipsa *Mente* militent: Ideò propriam maximè moliuntur conservationem quodam cæcò licèt ut plurimum impetu. Quatenùs tamen *Divinæ* illi in nobis *Menti* subjiciuntur, in alienum jus veniunt, *Animæ* imperio subdita: scientiam tamen *sua speciei* ubique retinent. Ideò ad *propriam Analogiam* singula excitantur, & miræ illæ rerum *differentia* exponuntur. Quod ut faciliùs capias Lector, statuendum est, ex *Elementorum* gremio omnia quæ sub *sensum* cadunt, educi. Cùm autem *humores* quatuor, quatuor *Elementis* respondeant, in *humoribus* istis tanquam *Elementis* delitescere *principia quædam*, ad mundi instar in corpore nostro composita, existimandum est. Neque te terreat loci angustia; ita enim sunt *incorporea re-*

rum principia, ut sine indumento vel veste sensum exter-
num fugiant, suo licet tempore, loco &c. explicentur. Vi-
de hyeme *Rosam*, non caule vel stipite &c. imò nec ipso
feminis cortice, sed virtute prolificâ fecundam, in ipso
naturæ sinu reconditam; vide (inquam si potes,) non
dico locum, sed proventum, quem minimè tamen videre
continget, donec rerum causæ conspirent, & è seipsâ egre-
diatur *Rosa*. Tanti sunt intra res *gradus*, quanti extra. Ex-
cute animum & senties, nonne enim ad teipsum foelicior fa-
ctus regrederis? Quemadmodum igitur totum illud quod
afficit in te esse, *Sensus internus* (modo expendas) probat;
ita neq; istis claudi, sed extra teipsū te expatiari posse, *Sē-
sus externus* utique docet. *Infinitem* ubique est, & omnis
pars aliquam rationem *totius* obtinet. Proindè nihil non
ad *infinitem* protendi potest; quod nisi capias, infœlici in-
genio te, Lector, præditum cogita. Argumentum nostrum
prosequimur. Prout igitur in *Facultatibus Divinis noëtis-
cis*, aliquid Divinis attributis, ita in *istis* aliquid mundo
Analogum homo obtinet. Proindè neque *objecto cuicun-
que* (prout *Facultates Noëtice* quæ suas notitias omni ex
objecto elicere possunt) sed *objectis particularibus* respon-
dent: neque demum circa *Æterna* versantur. *Facultates*
enim quas *Menti* vindicamus, *æternis* gaudent *objectis*, &
in illis solis acquiescunt. Tales denique existunt, ut illis
freti in æternum superesse velimus. Nemo enim non sperare
meliora, *confidere*, *amare* in æternum voluit. Sed *Facul-
tates* quas corpori vindicamus, eo in gradu sunt constitutæ,
ut & in seipsis & in *objectis* suis imprimis sint *caducæ*. Ne-
que enim se *irasci*, *dolere*, *timere*, *esurire*, *sitire*, imò nec *pru-
rire* in æternum cupiêre nulli, sed ut tentiginis molestiâ
exonerati, tandem sublevarentur. Ultimò non *commune*,
prout *Facultates nostræ Divinæ*, sed *particulare* aliquod sua-
dent bonū. Ex quibus constat, satis inter se distinguui *Facul-
tates*.

tates utriusque classis. Neq; igitur ex voluptate quadam, five corporearum delectationum congregatione se fœlices reddi cupiant homunciones mileri. Quomodò enim in iis quorum *principia*, *causæ proxima*, & ipsi *sensus* respectu nostrî sunt caduca ludibria, fœlices esse possimus? In *æternis* solummodò perfectam dari fœlicitatem, tædium illud & horror corporearum delectationum (neque enim fœlicior ejusmodi titillationes manet exitus) abundè docent. Quo pacto non solum per *Causas*, *Analogiam*, & *objecta sua*, sed etiam per *effectus* & sentiendi modum *Facultates nostræ Divinæ* à *corporeis* discriminantur. Restat ut quid sit illa *corporea*, five *brutalis* (à quibusdam *animalis*) five *vetus homo* (quem exuendum esse *Ecclesiæ* docent) exponamus. Quo in argumento præmittendum, duplicem esse in nobis naturam, *Animam* scilicet, & *Corpus*; ista autem *Communes* ut sint *Notitiæ*, in quæstione *an sit*, in quæstione *quid sit* eorum alterutra, non facilè est explicatu. Neque enim quod in objecta & humores imperium exercet, est *Corpus*, sed *Anima* five *Mens* nostra. Quæ autem externa in nos agunt, *corpus* esse nemo quidem sanus existimavit unquam: restat ut ex humoribus *corpus* illud eruamus. In *Humoribus* autem non illa massa, five fæces consistentes erunt *Corpus*, sed cadaveris nostri five materiæ signatæ pars aliqua. Superest igitur ut à *principiis*, five *facultatibus* quibusdam vitalibus, quæ in *Humoribus* (tanquam in chao suo involuta) jacent, *Corpoream istam Naturam* eruamus. *Corpus* enim sentire, *Animam* intelligere ipsa vox populi docet. Proindè definitam & distinctam illam *congeriem principiorum* quæ ad *lystema* humanum conficiendum, in humoribus tanquam in mineriis suis (*Humores* enim *Elementis* respondent) coacervata delitescunt, horum inquam cōpagem *Corpus* vocamus. Quomodò principia ista cum nostris cohæreant, rationem ex *Anima*, five *Harmonia mundi* qui

qui petere recusat, ex vi illâ plasticâ diversas eduliorum naturas in unum compingente, sensu interno edoctus excogitet. Ideò ex eodem gobione *lucius, felis, homo* sua formabunt singuli membra, & juxta scientiam quam propriæ speciei obtinent, in partes suas alimenta abire cogent; Quod *Divinum* interea nobis inest, ista omnia permeat. Ideò *Facultates Noëticas* solas objecta *propria* habere & *communis*, sæpè adnotavimus. Quæ igitur inter *Deum & Mundum*, inter *Mentem & Corpus* datur Analogia; quo pacto *Mens* nostra *Deo*, *Corpus* *mundo* insigniter respondent, & omnium in mundo differentiarum rationes aliquæ in homine describuntur; undè propositio nostra, *Quot sunt rerum* (intellige principio aliquo individuationis insignitarum) *tot sunt facultatum differentie*, insurget. Hinc fit, ut cum *Attributis Divinis* *Facultates* nostræ *noëticae* *Divinae*, cum *corporeis* *facultates* nostræ *corporeæ* lubentissimè (ubi *conditiones conformationum* ad sunt) conformentur. In *Humores* igitur, sive *Elementa Microcosmi* totam rerum seriem transplantari volumus, quæ sive in illa *seminis* mole, sive in *alimentis*, sive in ipso *aëre & spiritu* ingerantur, ex effectis suis sese satis produnt. Ista igitur in *Corpus*, id est, in unum aliquod compacta ut fuerint, in objecta cognata *propria* per *Sympathias & Antipathias* suas agunt, & quidem patiuntur, à quorum actione variâ variis in nobis sensus suboriuntur. Ut proinde affectiones & morbos peregrinos traduces, etiam hæreditarios (labem corpoream verè originalem) in nos migrare, nemo non observare possit. Non solum interea ascendunt, sed etiam suo tempore exaltantur *Principia ista*. Quæ maximè propterea extra nos *Affectiones* sunt communes, & maximè in nobis sentiuntur. Proinde ex calore, frigore, motu, vel gressu animali, voluptates, dolore, fame, siti, vasfritie, & ipso denique somno, non Elementorum,

M

vege-

vegetabilium, brutorum similes reddimur, sed ipsa Elementa, vegetabilia, bruta sumus. *Calor* noster, verus est *calor* Elementaris, *vegetatio* nostra vera est *vegetabilium incrementum*, *voluptas*, *dolor*, *timor*, *fames*, *sitis*, *somnus*, *vafrities*, vera sunt brutales voluptates, dolores, timores &c. Supra ista enim motu planè contrario potest ferri *Mens* nostra; quod certè in omnibus præstare solet, nisi ubi communi alicui bono prospectum est: qua ratione stimulum addere nihil vetat. Cunctæ istæ interea *Sympathiarum & Antipathiarum actiones* (sive in nobis, sive extra nos) ab occultis Dei judiciis temperantur. Neque aliter objicientibus, in quæstione *Cur*, vel *undè*, &c. ista fiant, respondendum censeo. Hoc interea munus proximum *Facultatum* nostrarum *Divinarum* facimus, ut *Principia* ista corporea conforment, & in suum jus trahant, ut tandem proprio unusquisque potiatur mundo; quo tamen non magis includi potest, quàm *Deus* in universo. Si interea sese mutuò laceſſant, icibus petant, & inter se conflictentur non solum *Humores* nostri, sive *Elementa* Microcosmi, sed ipsa etiam rerum *principia*, novum videri non debet eadem extra te quotidie experto. Tuâ interest, ut ista compescas, & in suum digeras ordinem. Cùm igitur te *dolere*, *timere*, *astuare*, & *prurire* sentis Lector, cogita *Humores* moveri, & naturam brutalem & belluinam in te excitari, & tibi cum *Pecude* tuâ rem esse. Ista igitur sedit ex remediis, quæ ipsa *Mens*, vel etiam *Medicina* suggeret. Siquidem tamen commune aliquod suadetur bonum, etiam corpori indugendum est: ita enim voluit *Providentia Divina Universalis*. Quantum interea *Anima Humana* belluinæ præstet, quantumque altioris sit originis, vel ex eo conjectari liceat, quod sensus bestiis ut dentur quàm ullis mortalium sagaciores; non tamen æquali rerum expetendarum fugiendarumque ratione præditas esse satis patet, quod certè

certè contigisset, si vel sensuū externorū acrimoniâ *Veritas* in universū constitisset, vel eadem cum brutis *Anima* nobis indita fuisset. Ideò ultra *speciem suam* non feruntur *bruta*. Homo verò cū in *propriâ*, tum in *unaquaque* sapit *specie*. Sed cū ista simul doceri non possint, nos hoc argumento satis obscuros esse (ut qui in tenebris mundi versemur) equidem existimamus: ad *Systematis Humani* distributionem accedemus. Quod igitur (inquam) agit cum sensu, five sensibilibiter, & non patitur, est *Mens*. Quod patitur sine sensu, vel insensibilibiter, & non agit, est *Materia signata*, five *cadaver nostrum*. Quod denique & agit, & patitur sensu crasso & caduco, ipsum est *Corpus*, quod ex sensuum differentiis (modò expendas) satis constat. A superiore tamē natura & ipsa *Mens* pati, rapi, & tota conformari potest, de qua ubi de *Revelatione* erit sermo. Ut quædam interea de Analogiâ illâ, quæ inter *Macrocosmum*, & *Microcosmum*, in qua auctores hujus postremi sæculi egregiè satis (maximè verò in iis, quæ ad Medicinam spectant) navarunt operam, subjungamus. Observare licet *excandescentiam*, *iram*, *suspicionem*, *invidiam* &c. quæ turbant, & tanquam iniquæ passiones à *conscientia rectè conformatâ* reprobantur, analogas esse regioni illi, in quâ cientur procellæ, turbine, & meteora hujusmodi, quæ utcunque eliciantur, in *Corpus* tanquam in terram cadunt. Proindè *Affectus* quidam infra *Mentem*, supra *humores* dispiciuntur; quòd in se non magis est, quod demiretur homo, quàm in *Macrocosmo*. Quidam denique revera sunt *Affectus brutales*, quod (ut reliqua argumenta taceam) ipsi morbi & rabierum diversitates docent, dum heic *Lupina*, illic *ovina*, illic *avina*, &c. naturæ dominantur, & modò mites, modò feroces insanix in corporeâ nostrâ compage luxuriantur.

Ab *Elementorū* igitur, & *Vegetabiliū* naturâ incipiendū, et miræ *transplantationū* *leges* expēdi debēt, quo pacto *seminum*

ascendentium *ortus*, *exaltationes*, *signatura*, *leges* & *periodi*, quæ denique *cicurari*, quæ etiam *efferrari* possint, accuratam postulabunt *disquisitionem*. Neque tamen te ita sollicitum habeant istorum *leges*, ut unâ cum istis te totum *excidere* putes. Licet enim in morte dimittantur *Facultates* & *sensus corporei*; ut ipsa denique *terrena* subsidat *moles*; ut cum istis *valere* jubeas *symptomata*, *morbos*, *affectiones* quascunque, puta *iram*, *timorem*, *dolorem*; *famem*, *sitim*, *somnum*, *vafritiem*; superest *vis plastica*, imò & *movens*, superest totus *intellectus*, tota *voluntas*, totæ *Facultates* quæ *amant*, *sperant*, *fidunt*, *confidunt*, *serenant*, *gaudent*, totæ *libertates* supersunt; nihil deniq; ex quo unus verus homo, immo & speciosus audis, non superest. Vetera supersunt *objecta*, imò & *nova*, neque (si istis usque *volutare* lubet) deest quam induas (modò Deus velit) omnis *Materia*, *Elementum* omne. *Scientiam* tuæ *speciei* ubique obtines. Sed *majora* prædico, & cum *terrena* exueris, etiam *novam* eamque magis *obedientem* dari posse *materiam*, *elementa* *nova*, undè totus *gloriâ*, totus *cælo* amictus *prosilire* possis, *enuncio*. Sed superest, modò *sperare* audeas, etiam *infinitum*, ne te in *angustias* cogi ex *doctrinâ* nostrâ *subverearis*. Mille interim è *superioribus* *confectaria* *educi* possunt, undè *omnis Scientiæ Fundamenta* *instaurari* possunt. Nos interim quid sit *Corpus humanum*, quod unâ cum *Animâ* *scholas* latere videbatur, paucis *more* nostro *perstrinximus*. *Pleniorem* interea *hujus argumenti tractationem* ad *Lectoris sensum* *internum* *relegamus*. Nequaquam igitur *audiendi* sunt, qui *Facultates nostras Divinas* *effectus* *animi* *pacati* existimant. Quamvis enim post *iram*, *odium*, *timorem*, *animus* ad *pristinum* *redire* possit *statû*, *sublata* tamen *irâ*, non fit subito *pax* illa *interna*; neque *odio* *sublato* repente fit *amor*; neque *timore* *deposito*, *statim* *confidere* *valent* *impotentes* nostræ *Corporeæ Facultates*. Aliud igitur est non
angi,

angi, aliud plenâ securitate frui, aliud dolore torqueri, aliud etiam invito dolore, se fœlicem existimare, aliud denique *Facultas Noëtica Divina*, semper præsens, omni objecto Analoga, universalis, commune suadens bonum, aliud *Corporea illa Facultas* crassam, caducam & particularem intemperiem (malim dicere quam *Sensum*) invehens, (licet & ipsum *Sensus* vocabulum conformationibus illis à foro intimo & *facultatum noëticarum* actione proficiscentibus verbum sit omninò impar.) Non diffitemur interea ab ipsâ mente *dolorem, anxietatem, timorem* &c. demandari posse, dum facit ut corpus ista sentiat. Quâ ratione partim munit aliquod justitiæ Divinæ supplet, partim communi alicui prospicit bono. Ideò *dolore, timore pio, &c.* nos perfundi posse, compertum habemus. Qui igitur ex mente vi *conscientiæ* impellentis excutiuntur *timores*, frustrâ nisi ex mente pacatâ remedia conquirent sua, uti ex alterâ parte neque vera facilè exuuntur *gaudia*. Non est igitur quòd demiretur quispiam, si *amores, spes, fides* nostræ (cùm in caduca impenduntur) turbant, cùm quia cum objecto *minimè cognato* conformantur, tum quòd (*Conscientia* decernente) stultitiæ propriæ luimus pœnas. Qui tamen nobiscum sentiunt, istiusmodi *Affectus &c.* in Sympathias rerum & Antipathias à miro rerum systemate oriundas rejicient. Quod quidem existimamus, nisi ubi communi alicui bono consulitur, quo pacto ipsam *Mentem* in adsensum venturam nihil vetare, sæpè monuimus. Hæc igitur, si quicquam alitid, advertite Sophistæ. Neque *facultates Divinas, quæ sperant, fidunt, confidunt, amant, serenant, gaudent, in inferiorem & concupiscibilem animæ partem detrudite*, sine quibus adeò cassus fuerit *intellectus, inepta voluntas, fœlicitas nulla*, ut quot absque illis enumeres *Facultates*, totidem fuerint *molestiæ*. Quæ tanto intervallo denique ab inferioribus distant, ut non solum *intellectus* sit in ordine ad illas, sed etiam per illas *supre-*

nis adnectatur. Sed cogitate vos paulisper *Facultatibus* nostris *Divinis* orbatos, non dico *timore, ira, odio, pruritu,* quibus in æternū carere potestis; sed *spe, amore, fide, gaudio,* videte quales fuerint Animæ vestræ, larvæ, umbræ, spectra. Satis habete igitur *Sophistæ, titillationes, & crassamenta* vestra inter *concupiscibiles,* sive quidem inter *irascibiles* meritò reponi posse. Nos quidem *Facultates* cunctas, quæ sensus inducunt *Divinos, serenos, beatos,* primò *Menti,* postea verò ex conformatione debitâ (sensuum internorum veritate) ipsi *Deo* vendicamus. Neque igitur eliminentur *Facultates,* sine quibus tantum abest, ut ad *Divina* suscitetur Mens nostra, ut neque *Humana* fuerit. Quæ omnia clariore indicio innotescunt, si in *Brutis* nulli istiusmodi *Affectus* deprehendi possunt; quod quidem certissimum est. Ut enim *doleant, timeant, lasciviant, pruriant,* & impetu satis alacri in speciem suam ferantur, ut officiosa in dominos suos (ipsâ sagacitate Naturæ instructâ) eorum pars aliqua audiat, quis tamen unquam in *Bellua* spem inconcussam, *amorem* solo Boni nomine impensum, *fidem* circa æterna & severum illud *gaudium* observare potuit? Quis unquam in *Belluâ* *conscientiam, resipiscentiam,* vel de futura vitâ *consilium* adnotavit? Quod quidem ex eo, quòd nulla apud *Belluas* extet Religionis formula, satis superque indicatur. Hæ igitur sunt illæ ipsæ *differentiæ,* ex quibus maximè *Homines* sumus. Licet igitur istorum tenuia quædam specimina in *bestiis* eluceant, ubi Analogia rerum inter se expèditur; quia tamen in Analogiâ rerum ad primam causam, jus Divini illius cultus ad humanum genus unicè spectare voluisse videtur Deus Opt. Max. illis fortasse opus non fuit. Satis habeant igitur *Animantia,* quòd in *Homine* perficiantur, & in illo *Belluinam suam naturam* deponant; quâ ratione *Iustitiæ Divinæ* præcipuum objectum sit *Homo,* ut cui imprimis communis rerum tradatur salus.

S*ensus Internos ab objectis invehctos illos vocamus, qui ab occultâ illa objectorum externorum in Analogiam nostram internam actione proficiscentes, in foro interiore deprehenduntur.*

D*E speciebus in Sēforia externa delatis, ubi de Sensibus Externis erit sermo. Internos hoc in loco excutimus; cujus generis, voluptates, dolores, & affectiones quædam corporeæ imprimis enumerantur; quarum disquisitio (subtilis admodum) differentiarum explicationem subterfugere videtur. Ita enim cum actionibus nostris connectuntur Sensus isti, ut discrimen vix patiantur: ideò simul ferè in operationem veniunt. Cùm tamen quosdam Sensus ab objectorum per signaturas suas internas explicantium actionibus deduci æquum sit credere, (nisi cunctas actiones Facultatibus, nihil rebus ipsis tribuas) quinam sunt Sensus isti, & quæ eorum ratio dari possit, operæ pretium erit investigare. Ne interim res temerè confundamus, quosdam Sensus Internos Menti, quosdam Corpori Analogos denuò statuimus. Quæ autem Menti sunt Analogæ, per quandam formarum communionem inter se percipiuntur, quâ ratione non agitur in Mentem nostram, sed in ejus exercitationem aliquid proponitur. Mens enim cùm Divina sit, pati nequit. In hiiſce igitur sese liberè habet; quod in objectorum actione in Corpus neutiquam fit, quorum conformationes (quia media quasi semper adsunt) necessariò subsequuntur. Hinc fit, ut in Harmonia hæc facultas modulatione, illa oblectamento planè diverso demulceri possit. Quantum interea Menti, quantum Corpori deferatur, dum ista inter se agunt, acutissimi fuerit investigare. Nos enim singillatim proponimus,*

nimus (complicatae ut ubique sint) istiusmodi *actiones*. Exemplum subjiciemus. Circa *pulchrum* quo afficimur, quantum *Agenti externo*, quantum ipsis *Facultatibus Internis* debeatur, pulchra & quidem ardua fuerit Quæstio. Proportionem enim *virtutis agentis* in rebus desiderat; quam qui capit, totum rerum systema capit. Complent enim Harmoniam mundi proportionem istam, quas Numeris ligari, cum Scholarum doctissimis profiteamur; Supputa periodos, & invenies. Sed regredimur, & quomodo *Sensus illi Interni*, quos objecta invehunt, à cæteris distinguantur, disquirimus. Quicumque igitur *Sensus interni particulares* ab *objectis* immediatè & sine *discursu* in nobis excitantur, hæc in classe reponimus. *Universales* enim *Affectus* ad *Instinctum Naturalem* supra reduximus. Cujus census videntur *stridores* illi bruti & inconditi, qui horrorem in quorundam dentes incutiunt, & similia *symptomata*, quæ in historiis admirandis observare licet. Cuncti enim hujusmodi *Sensus* ad *Facultatem aliquam internam* in corporea mole supernumerariam attinent: Homo enim absque hiis, suis numeris absolutus est. Heic igitur *nova aliqua Facultas* ad alienam spectans Analogiam excitatur. Licet igitur (quoad *Analogiam externam*) omne *Individuationis* principium aliquid proportionem respondens in homine obtineat, *Analogia illa interna* nos latere potest, nisi ab occultis, sed justis certè rerum sympathiis, vel antipathiis excitetur. Non est interea quòd hisce in sensibus totas actiones Objectis tribuas: sed quædam illis, quædam ipsis *Conformationibus* permittendæ sunt. Heic tamen (si uspiam) Objectorum actiones locum habent: qua ratione Analogia rerum *interna* ab *externâ* illâ luculentissimè distinguitur, & quæ nos latere possint, animadvertuntur. Hæc igitur sensu subtili expende, ut tandem quid *connatum* & *proprium*, quid *adventitium* denique & *extrinsecum* exploratum habeas. Qui interea

terea *Affectus particulares* ex objectorum actione nobis in-
 vitis accidunt, *peregrinos* statuimus; quod qui negat, ipsis
 ex rebus evincendus est. Ubi interea ex actione corporeorū
 inter se (sive ab intus, sive de foris veniat) *gratus* datur
 sensus, nostra haberi potest conformitas; ubi *ingratus*, a-
 lienus. Cum igitur nostris *Principiis corporeis* validiora fue-
 rint *Principia externa*, quod sibi Analogum magnetico
 quodam more in se trahunt, & vice versâ. Indè ex solutione
 continui strenuè in nos agitur, & à majoribus partes mi-
 nores exhauriuntur. *Continuitas* universi à *Providentia*
Divina Universalis maximè procuratur, nostra enim, secun-
 dæ rationis esse videtur; quo pacto *dolor* iste in nobis, *Va-*
cuo in inanimatis respondet. Exinanitur enim pars illa ex
 qua nuperè decessit quod conformatum est. Quâ ratione
 igitur *Vacui* est impatiens *Natura*, nos sensibiles in fabricâ
 interiori voluit. Cum igitur puncta, scissa, resoluta, erosa,
 distenta, disrupta, compressa, constipata fuerint membra,
 aliquæ cedunt partes, & quoddam alicubi datur *Vacuum*.
Hii ipsi igitur qui in rebus cæci videntur stimuli, in homi-
 nes transplantati ut fuerint, vitales fiunt; quod ubique
 observasse permagni momenti ad rerum dignotionem esse
 arbitramur. Cum interea *Principia* quæcunque in infe-
 riorem aliquam naturam compinguntur, dolent; (neque
 enim caro, vel nervus, sed *Principia*, sive *spiritus* sentiunt)
 quemadmodum ex alterâ parte, quando cum superiori ali-
 qua naturâ conformatæ sunt, lætantur, & gratum inducunt
 sensum, inter quos *medius* ex repletione convenienti datur
Sensus. Si interea mori renuant omnia, cogita male infe-
 riora in se rapere, quàm in alienam unitatem abire, ut ista
 interea Dei judicia occulta temperent. Neque enim in quæ-
 stione cur, vel undè ista fiant, petentibus aliter respon-
 dendum censeo: Alias denique voluptatis & doloris cau-
 sas dari posse, nobis compertum est. Sed in huiusmodi Af-
 fecti-

fectibus has subesse causas nostra est sententia. An verò *temperies mutata* huc reduci possit, non est heic in animo discutere. Satis erit in præsens, quid *Principia externa* per se possint, proposuisse; quæ cum duplici in Analogiâ *externâ* scilicet & *interna* constituentur, diversis respondere *Facultatibus* ex ipso sensu demonstravimus. *Facultates* igitur *externas* emensum ut fuerit objectum idem (putà *Absynthium*) quatenus *amarum* hanc, quatenus *ingratum* illâ, quatenus *sannum* tertiam afficiet *Facultatem* juxta variam Analogiæ diversitatem. Huc deniq; actiones *Principiorum* omnis saporis, odoris, & ipsius coloris quatenus gratæ sunt, vel *ingratæ*, reduci possunt; licet etiam cum istis actiones nostræ complicantur. Plura denique de *pulchro*, quod (ex divisione nostrâ) *Menti*; & de *specioso*, quod *Corpori* respondet, dici possunt; quemadmodum etiam de *Musica*, ad quam *Facultates* nostræ, iisdem certè proportionum intervallis distinctæ, mirè subsiliunt. Heic denique nobilis illa quæstio, quinam *Instinctus Naturales* qui in *Elementis*, *vegetabilibus*, *brutis* in nos transplantati, agendi efficaciam usque decorentur, exagitari potest. Sed quia perspicuitatem & (quantum fieri potest) breviter hoc in argumento propositam habemus, ista in præsens mittimus, & ad *Sensus mistos* & *compositos* omnium latissimos accedimus.

SENSUS MIXTUS *is est, qui ex Actione principiorum in se alternatim agentium oriundus, affectum ancipitem & varium modò Menti nostræ, modò Humoribus, modò Objectis sive objectorum speciebus in memoria servatis propiorem adducit.*

MULTIPLICIS admodum Naturæ est Homo. Proinde ab Elementari *temperiem*, à vegetabili *staturam & incrementum*, à brutali *sensus corporeos & crassos*, à rationali demùm *Intellectum, voluntatem, conscientiam, & facultates noëticas Divinas* mutuatur & obtinet; quibus demùm pro beneplacito suo *dotes* innumeras ex Gratiâ sive Providentiâ particulari adjicere potest & solet Deus Opt. Max. Qui igitur in *Naturam humanam, & Facultates* denique nostras tanquam penitus *depravatas & corruptas* adeò sævè invehuntur, haud satis advertunt istarum quasdam, *bonas* in seipsis existere, quasdam neque *malas* reddi posse. Operæ pretium idcirco fuerit investigare, quid tandem convitiis suis adeò temerè impetunt. Equidem *elementarem* Naturam, aut *vegetabilem* crimine aliquo teneri haud asserunt: Minus demum *rectam rationem, voluntatem, conscientiam, &c.* per se causari queunt. Restat ut contumeliarum aculeos *Naturæ Belluinæ* affigant. Verùm enim verò neque *Naturæ Belluinæ* affectus (modò *debita objecta, & debita tandem conformationum* leges adhibeantur) corripì posse, abundè suo loco probavimus. Quia tamen ex *Naturâ corporeâ* sive *belluinâ* prævaricari contingit, ejus partes accuratiore indagine explofandæ sunt. Cui Provinciæ ut aliquatenus consulamus, præmittendum duximus, duplicem omninò *Naturæ corporeæ* sive *belluinæ* dari rationem, *formalem* scilicet & *materialem*. *Formalis* autem ratio *Naturæ corporeæ* in *Anima illa sensitiva* à Scholis tantoperè decantatâ adinvenitur. *Materialis* in denso & conferto quodam corpore ad *vegetabilem & elementarem* Naturam juxtim accedente deprehenditur; Quam tamen à *materia signata* ipsarum bestiarum ita disparatam esse constat, ut etiam in Bestiis suam indolem

observare possimus. Cùm autem *Natura ista corporea et belluina* ex Elementis, Alimentis, sive ipsa demùm seminis mole in Hominem transplantata et migrans, sese pluribus exerat *Affectibus*, qui ab *Animæ rationalis* actionibus prorsus distinguuntur, videndum quinam atro illo notati calculo, quibus denique remediis optimè cedant. In plethorico et euchymo corpore igitur indomita quædam *lascivia* et *pruritus*, *propudiosa libido*, et ipsa demùm *Satyriasis* sese produnt; In biliolo *ira*, *impetus*, *ferocia*, *furor*; In pituioso *segnities*, *hebetudo*, *torpor*, *Paralysis*; In atrabilario *morositas*, *mæror*, *mania*, *delirium*. Cùm autem omnem istiusmodi Affectum morbi, potius quàm peccati Naturam referre existimandum sit, Medico heic fortasse potius quàm Philosopho, aut Oratore opus fuerit. Proindè petulanti (debitum si vas defuerit) *Nymphæa*, *Vitex*; Cholerico *Rheum*; Phlegmatico *Agaricus*; Melancholico *Vera-trum* ex præparatione debitâ propinandum. Non negamus interea et ipsam *Mentem* sua *αλεξίαν* subministrare; contrario enim motu ferri, in mediis Affectibus superesse, illos denique compescere et sedare posse, suprâ docuimus. Attamen pace tantorum virorum dixerim, *morbos corporeos* ipsis *remediis corporeis* opportuniùs profligari. Qui enim dolores immanes & cruciatus *corporeos* solis Philosophiæ *moralis* præceptis leniri, nedum solvi posse obstrepunt, jejunè admodum mihi sapere videntur. Legitima igitur *remedia* conquirenda sunt, ipsa demùm *temperies* exploranda est, ut quantum *Humores* præponderantes peccato cuivis contulerint, vel ipsi prætori constet; quo pacto haut ita levi negotio damnandos existimo, qui ex *ἰδιου γνησίου* aliquâ prævaricantur. Quemadmodum igitur *flagitii* haut justè argueris Lethargum *desidem*, aut Hydropicum *bibacem*; ita fortasse neque Veneris, aut Martis cestro percitum modò in peccantum humorum redundantiam, potius quàm

quàm pravum aliquem habitum, delictum commodè reijci possit. Neque tamen me heic *conscelerati* cujusvis patronum sisto; sed in id solummodò contendo, ut mitiori sententiâ de iis statuamus, qui *corporeâ, brutalî, & tantùm non necessariâ* propensione in peccata prolabuntur. Hæc autem circa *materialem, crassam, & inferiorem Animæ Sensitivæ* partē dicta sunt. Sequitur, ut mala quæ ad *formalem, five superiorem Animæ Sensitivæ* partem in nobis spectant, paucis adnotemus. Hac igitur classe recensemus *improbittatem, proterviam, malignitatem, imposturam, dolum malum, ingratitudinem, & omnem nequitiam* inhærentem, quæ neque ullo *corporeo humoris* proclinatione palliari, neq; ullo demum ex *cathartico* (quantumvis specifico) tolli potest. Heic igitur prava quædam indoles ad *sensitivam & corpoream Naturam* spectans sese prodit, & pessimi moris hominem five belluam indicat; quo pacto occulta Dei judicia subesse existimaveris, Lector. Neque enim eadem five blanda five proterva indoles, vel idem five mite five ferum ingenium omnibus ingenitum; quod certè contigisset, si vel prorsus depravata, vel saltem non instaurata ex *Remedio suo Salutari* fuisset in universum *Natura Humana*. Hiisce igitur tentati noxis iram Divinam deprecantur, *Animæ rationalis* demum jus & imperium in *Naturam belluinam* exerceant. Neque enim remediis vulgaribus cedunt, quæ plusquàm medullitùs insident, & non solum pravum in genere, sed hujus vel illius belluæ peculiare ingenium in nobis indicant. Quandocunque igitur convitiis suis *rerum Naturam* deturpare aggrediuntur Logodædali inamæni, cogita *deteriores Naturæ belluinæ partes* cum primis impeti, & in *Labem istam Originalem* haud immerito animadverti, modò secretorum Dei Opt. Max. Judiciorum (utî suprâ innuimus) ratio ubique habeatur. Sed unâ tecum reputa, *Facultates omnes per se esse utiles,*

modò debita objecta, & debita conformationum media adsint ; ut desint verò, sapientiam Naturæ *Notitiis Communibus* instructam cuiusvis flagitio reclamare, & remedia demùm porrigere posse; neminem denique ita Naturâ suâ præcipitatum, ut in *malum quodvis* etiam invitus propellatur. Equidem qui (respectu totius compositi) *Naturam nostram imperfectam* esse dicunt, à vero non abhorrent; ultra *media* enim non fertur *Providentia Divina Universalis*. Atqui *perversam & pollutam* uno eodemq; modo in omnibus si vociferantur, næ ipsi veritatis leges haud unquam probè calluerunt. Quapropter *Leges conformitatum facultatum naturalium* è suggestis erudiri, & urgeri potius quàm *Facultates* ipsas exauctorari, & proscribi consultiùs ducimus. Hiisce ita præmissis, ad explicationem propositionis allatæ nosmet accingemus. Proindè dicimus *mixti hujus Sensus* (omnium amplissimi) *notam perpetuam esse*, ut *turbet*. Nulla igitur sine *aliquâ luctâ* datur rerum integra perceptio. Ubi tamen suo ordine retexuntur, *gratus* inducitur *Sensus*, & è contrà. Indè *invidentia, zelotypia, suspicio, livor, superbia, fastus, dedignatio, fastidium, &c.* molestissimi *Affectus*; & quia omnium maximè *miscelli*, & quia nullâ in serie aptè reponuntur. Ideò neque *irascibiles*, neque *concupiscibiles* hiisce opus habent, ut qui satis impensè alioquin suo defungantur munere. Proindè ubi istorum *cinnus* fit vel *mistura*, vario obducimur affectu; maximè ubi *Humores* in compositionem veniunt, quos nisi *Facultates* noëtica temperent, toti fuerint seditio, tumultus. Cùm autem nulla adeò sincera detur *Affectio*, quin in illâ aliqua reliquarum particula & momentum deprehendi (ut plurimùm) soleat, ideò à nominibus & verbis ad *Sensus Inter-nos* provocamus; ut quousque omni in sensatione ferantur sive *objectorum*, sive *humorum*, sive denique ipsius *mentis actiones*, exploratum habeamus. Licet igitur uno eodem.

eodemque quasi instanti operentur ista, nos tamen qui res juxta *Differentias* suas (quatenus per vulgarem istam nomenclaturam licet) accuratè & quidem singillatim expendimus, hæc ab invicem distinguimus, *universas actiones* seorsim & per se proponentes. Tuâ interea interest, ut *varios rerum sensus* suis characteris in signias, quem nisi cudas laborem, neque res, neque quidem teipsum adsequeris. Non est igitur ut hoc in scrutinio vel *libro* opus habeas, vel *magistro*, ex ipso *Naturæ* thesauro in te deposito omnia eruens. Quatenus tamen *Objectorum* vices supplent, Auctorum sententiæ utilissimè evolvuntur, modò *Notitias Communes* tibi ubique fistas. Quàm parcè igitur credendum, maximè ubi novæ irrepunt sententiæ, ex istis vides; nisi *ultra facultates* sapere lubeat, quas si *Sensu Interno* edocti plurimas fecimus, non opus est ut Auctores moremur, *Sensus ipsos* in testimonium ubique adducentes. Neque igitur *Scholis* sit integrum, *Discursum istum* (aliquando insulsissimum) ubique objicere. Licet enim suo in ordine maximè profit; in iis tamen quæ sunt *Internarum Facultatum* objecta, delirat: quo pacto *proba Facultatum conformatio*, nostra & quidem communis veritas fuerit. Hæc interim de *Miscellaneo Sensu* omnium latissimo dicta sunt; cujus explicationem fusiolem qui desiderat, è prioribus petat. Hæc interim ut animo infigas, te monitum volumus Lector: teipsum enim à molestiis gravissimis quæ & in rebus, & in earum doctrinâ. occurrunt, liberatum senties. Nulla cum alioquin supersit ratio, undè unicuique Agenti in rerum naturâ suam vendices actionem; sine quâ tamen vel *nullam*, vel *confusam* & omninò *indistinctam* obtinebis scientiam *Veritatum illarum*, quæ nullo alio indicio quàm *Sensuum* acrimoniâ (modò *Sensus* ex *differentiis* expendas) foeliciter æstimari possunt.

Ad

Ad *Conscientiam sensum communem Sensuum Internorum* accedimus, à quâ ritè conformatâ pax illa & securitas interna pendet. Quæ ita quidem *principium & finis* nostrarum actionum existimari debet, ut sola *utramque paginam* faciat, de quâ hæc theses præmittimus, 1. *Fuisse semper in omni homine*, 2. *Esse à naturâ, sive Providentiâ rerum Universali*. Taceant igitur *Naturæ suggillatores*, neque penitus *depravatam* prædicent, quæ nullo non sæculo docuit horrere scelus: Vel omninò defuisse clamitent, quam etiam in vultu eminere observavit *Antiquitas*. Descriptionem proponemus.

Conscientia est *sensus communis sensuum internorum*, à facultate illa quæ nascitur oriunda. In cuius foro non solum quid bonum, quid malum, sed eorum gradus varii (ratione dignitatis, sive indignitatis uniuscujusque habita) per Communes Notitias auctoritate eximia, eo fine expenduntur, ut tandem in sententiam illam, Quid fieri debeat, veniatur.

Inter miros partium in compage Humana nexus, putà nervos, tendones, ligamenta & in famulatio interiori spirituum communionem & æquabilem illam temperaturam, actionum vitalium consensum & entelecheiam, sensum illum communem sensuum internorum (ubi res alioquin variæ inter se committuntur) maximus adhuc superest *Conscientia*, quæ totas rerum benè vel malè gestarum rationes expendens, *leges* passim indicit suas, ita ubique se immiscens, ut neque *dictum*, neque *factum*, neque *cogitatum* diligentiam ejus latere, vel subterfugere posse videatur. Cujus proprium est de benè actis letari, de malis facere ut corpus horreat cum poenitentiâ. Tam maximi momenti

menti igitur est *Conscientia*, ut citra illam debitè conformatam de internâ illa pace desperandum sit. Heic enim neque alibi magnum illud *salutis fœdus* est ietum, & *æterna* lpondetur *Beatitudo*. In hoc igitur tanquam quoddam actionum centrum, & *Communes Notitiæ* demandantur, & suprâ ad illam *Principia corporea* provocant: ut novum non sit, creperam hoc in foro aliquando exoriri luctam. Quantumvis igitur *Facultas consciens* inter illas quæ ad *Mentem* spectant, maximè reponi debeat, ut quæ in res agat, per quæstionem *An ita esse debeant*, rationibus tamen suprâ allatis freti medio posuimus loco: & quia ab illâ incipiunt, & in illam desinunt actiones cunctæ, ubi liberum permittitur iudicium. Post quæstiones nostras igitur (de quibus statim) in forum internum res deducuntur, & *An ita esse debeant* expenditur; Eâ lege, ut ubicunque de *Divinis* & extra captum humanum sive Analogiam nostram quæstio fuerit, sobriè & summâ cautelâ decernatur. Neque igitur *occulta Dei iudicia* rimari, minùs adhuc de illis sententiam ferre licet. Dum interea *ista Facultas* (rectè conformatà) agit in corpus, sensu ingrato & molesto quod in te prævaricatum est, sentit; quemadmodum itidem ex benè gestis *gratus & benignus* inducitur sensus. Prout igitur omnem nostram *Facultatem Divinam* alicui attributo Divino, corpoream denique omnem alicui *Individuationis* principio in mundo existenti *Analogam* facimus; ita (ut suprema infimis connectantur) *Providentiæ Divinæ* insignior, in *Conscientiæ* foro omninò statuimus. Quæcunque igitur ad *Sacra* spectant, heic tanquam in Curia quadam Calabrâ exagitari solent. Qui sibi igitur à iustitiâ Divinâ cavet, *Conscientiam* per *Communes Notitias* ritè informatam suspiciat. Neque enim nisi in *Facultatibus* totis rectè conformatis (modò ipsa rectè conformetur) acquiescit. Ideò ubi istis excidimus, ad *Resipiscentiam* hortatur, undè luxatæ reponuntur

Ponuntur *Facultates*. In *conscientia* igitur foro non solum animi & corporis; sed ipsum etiam Dei tribunal situm est, pro quo omnis *Facultatum internarum causa* (maximè verò illarum penes quas rerum ordo est) agi solet. Ideò *sensus corporeos* ita pervadit & quidem perfundit *Facultas ista*, ut aliquando ipsam horreat *delectationem*, aliquando etiam vel invito dolore lætus patiat, vel succumbens *Divinæ factum satis putet Justitiæ*. Ideò *dictante conscientia*, *Bonum animi* *Bono corporis*, *Bonum commune* *Bono particulari* præponitur. Ideò si omne malum esse vitandum docet *Notitia communis*; etiam & istud vitari, hoc in foro docebitur. Ideò denique si *Notitia* sit *Communis*, *Nos debere esse temperantes*; in iis etiam quæ bona existimantur, *Ne quid nimis*, monebitur. Quemadmodum igitur in investigatione veri & falsi per *Discursum* rectè conformatum in *Vera particularia*, ita per *Conscientiam* rectè conformatam in *Bona particularia* delabimur. Post quæstiones discurrentes igitur *an sit, quid sit, &c.* in quæstionem istam venit, *an ita esse debeat, quid ita esse debeat, &c.* ut tandem ex regressu in aliquam *Notitiam communem* facto, in illâ acquiescatur. Ubi, *quod tibi fieri non vis, alteri ne feceris: & in dubiis tutiorem eligere partem*, sunt & quæ frequentius occurrunt *Notitiæ Communes*, et ex quibus minimè errare contingit. Est autem in triplici Analogia *Facultas ista*, videlicet in Analogia rerum *ad nos*, in Analogia rerum *inter se*, in Analogia denique propriâ *ad primam causam*, de quibus sigillatim heic tractare mihi non est animus, integrum de *Conscientia* tractatum meditati. Ubi quàm turpiter illa sive *Facultas*, sive *genius* (ut quidam voluere) à veteribus scholis omissa sit (neque enim ex professo illam tractasse, utcunque in omni homine descriptam fuisse nemini sit dubium, videntur) adnotabimus. Magnum igitur *Pietati* adjumentum tulit postremum istud sæculum,

dum

dum ex verâ pœnitentiâ *Conscientiam* fœliciter instaurari docet. Cui muneri mirè inserviunt frequentes Concionatorum increpationes, nobis Divinam in scelera animadversionem ita inculcantes, ut nisi resipiscamus, gravia & quidem iusta indicant supplicia. Horsum igitur Bono suo currit grex, rectâ per terrores in ea quæ ultrò facere debuisset, impulsâ. Hæc autem breviter de *Conscientia* in Analogiâ suâ ad *primam causam*, dicta sunt. Restat ut pauca de *Honore & Existimatione* illâ præclarâ, quam omnes tam magni faciunt, ut illam sine capitis periculo convellere non liceat, subjungamus. Spectat autem ad *Conscientiam sensus iste*. Cum tamen quædam *Conscientiæ* pars circa Analogiam quam obtinet ad *primam causam*, quædam circa Analogiam rerum ad nos, quædam demùm circa Analogiam rerum *inter se*, versetur; quemadmodum in superiori illa parte *Norma pietatis, testimonium favoris Divini, & Beatitudinis æternæ certitudo* describitur: ita *Honor & Existimatio* ejus *inferiorem* partem tanquam propriam satis ambitiosè vendicant. Uti *Divina* igitur, ita & *Moralis* datur *Conscientia*, quæ *Honor* est. Quædam denique de *Conscientiâ* in Analogiâ rerum *inter se*, dicenda videntur; sed quia de hiis in libro *Conscientiæ* (juvante Deo) erit sermo transimus. Est igitur in omni actione egregius *Conscientiæ* usus. Primò ut *Supremum aliquod Numen* agnoscamus, quod ut ubique existat, nullibi tamen luculentiore indicioprehenditur. Secundò ut de *providentiâ* ejus certiores facti, ad illam nos totos componamus. Tertiò ut *compertum habeamus*, nisi *præmium & pœna* nos maneret, Deum à nobis rigidam & duram illam *virtutem &c* minimè exalturum. Rectè enim dicitur pondus *Conscientiæ* grave sine ulla virtutis & vitiorum Divinâ ratione. Magnum interea *Conscientiæ* periculum imminet, siue *scrupulus* inducatur, siue *callus* obducatur, & tandem fiat *impœnitens*. Non so-

lùm igitur *Notitiæ Communes* omni in actione consulendæ sunt; sed ex *vigilantia*, *meditatione*, *oratione* stimuli suffigendi sunt, ne in mediâ deficiamus viâ. Tantùm abest interea ut ex toto *conscientiam* uel sopire, vel quidem expugnare possis, suum ut maneat usque verber surdum, graviolem tandem ad ipsos usque vibices inusturum notam; Quod quidem, turpissimus repenti ut sis, te aliquando experturum cogita. *Notitias* interea *Communes* (quas ideò in te existere oportet) in ordinem, si quicquam aliud, compinge. Ex necessariâ enim et ipsissimâ doctrinâ *Instinctus Naturalis* ortum ducunt; quas ideò omni in propositione quæ delectat, vel quidem juvat, subesse cogita. Hasce igitur exprome, mole enim verborum ut obruantur, totum quod afficit, *Communis* est *Notitia*. Hasce denique à *Verisimili*, à *Possibili*, & à *Falso* dispelce, disjunge, dissocia per *Quæstiones* nostras. Quod operosum licet existat, cum nulla tamen ad *Veritatem* exantlandâ insuper maneat via, vel heic vel nullibi insistendum est. Haud mirum interea, ex occulto Naturæ stimulo legem si postulent gentes universæ. Hoc ipso enim *Notitias suas communes* in ordinem redactas innuunt, recta subindè ut *Conscientiæ* detur norma. *Conscientiam* interea tanquam vinculum illud sacrum, undè *infima* *supremis* connectuntur, habe; Quò, ut nullum præclarius superesset medium, non est quod Deo Opt. Max. magis exprobetur, quàm quod neque cibum, neque vestitum citra media suppeditaverit. In iis igitur cum non sit quod molestè feras, (magnoperè enim te ipsum laudas) neque Authorem boni incusa, qui ex *providentiâ communi* media ad salutem subministrans, ex *gratia* faciet, ut illâ etiam in æternum frui possimus.

De Objectis Facultatum Internarum.

S EQUUNTUR *Facultatum Internarum* objecta, & leges ex quibus conformantur. Primò autem de iis, quæ *Menti* vendicantur, quas secundo loco sequuntur *corporearum* facultatum objecta & conformationes, ut tandem in *Conscientiæ* conformationem, quæ non nisi in *Facultatibus* totis ritè conformatis acquiescit, deveniatur. Quo in argumento (quia auctores consuli possunt) non est, quòd prolixior sim. A natura *Boni*, quod ab omnibus tanquam commune objectum *Facultatum Internarum* proponitur, exordiemur. Cùm enim *Facultas quæcunque Interna* versetur vel circa aliquod *Bonum*, ut illud consequatur, vel circa aliquod *Malum*, ut illud fugiat, eòdem res recidet: *mala* enim averruncare eo fine expetimus, ut *bonis* fruamur. Commune objectum igitur *Facultatum Internarum* erit *Bonum*. Adeoq; cùm omne *Bonum* sit aliquod intermedium in ordine ad aliquid ulterius, usque quò ad aliquid ultimum perveniatur, hoc ipsum tanquam *Summum Bonum* habendum est. Cùm autem *Beatitudo* sit omne bonum, & *Æternum* sit omne tempus, *Summum illud Bonum* erit *Beatitudo æterna*. Neque igitur in *Voluptate*, *Honore*, *Divitiis* &c quæ sunt caduca, quæ sunt particularia, quæ sunt utique in ordine ad aliquid ulterius, situm est *Summum illud Bonum*. Proindè heic fisti nequit; sed ad ulterius & quidem *æternum* aliquod properandum est; Quod cùm hac in vita dari nequeat, (nihil enim heic non fluxum, non fragile) per mortem tanquam viam istuc fiet transitus. Novi quàm durus hic sermo, sed respice ortum, et credes. Cogita qualis fœcūdo parentum arvo fueris, et ultra *Providentiam communem*, *Gratiæ* sive *Providentiæ rerum particulari* suas tribue partes. Si enim vermiculo ex ipsa putredine tuâ progenito Sol denuò conspiciendus, immò et perfruen-

dus orietur, Temetipsum æternis latitaturum tenebris existimaveris unquam? *Absit.* Melius adhuc tecum agi potest istis excluso; oculus quædam, fides plura istis potiora attinget. Inter hæc rerum seriem cape: *Beatitudo æterna* est *objectum necessarium Instinctus Naturalis*; Cujus summa lex, *Propria illa conservatio*, (intellige tam animæ, quàm corporis) quæ in omnibus describitur. Proximo sequuntur loco *Internæ Facultates*, quæ eâ ratione *Instinctui Naturali* subjiciuntur, quâ omnia in *Beatitudinem æternam* (tanquam finem ultimum) relata sunt. Cùm autem omnes *Facultates internæ* ad bonum aliquod per se ferantur, sequitur id esse maximè bonum, quod maximè facit ad *Beatitudinem æternam*. Quemadmodum igitur sub *Instinctu naturali*, *Facultates Internæ* (quas *Menti* vendicamus:) ita sub istis *Facultates corporeæ* militant: Hic igitur est rerum ordo. *Varii* interim dantur *Bonorum gradus*, quarum dispositio recta penes *Conscientiam* est. *Communibus Notitiis* igitur *Facultates Internæ*, (quas *Menti* vendicamus) uti istis denique *Facultates corporeæ* imbuendæ sunt; quâ ratione cunctæ *Facultates* rectè conformatæ in *Beatitudinem illam æternam* (verissimum Dei Opt. Max. attributum) contendunt. Hanc igitur suo more sub ratione scilicet *conservationis propriæ* consecrantur omnia (utcunque ista denuò ab occultis Dei judiciis temperentur,) & cùm hic diu stare loco nesciant, futurum aliquid (velut in utero clausi) prætentant. Nostrâ interea interest, ne spe excidamus, *Providentiam illam Divinam, & universalem & particularem* ubique experti. Restat ut *Bonum* illud, quod tanquam *Beatitudinis æternæ* pars aliqua expetitur, ejusque naturam & varias acceptiones, quatenus per vulgarem nomenclaturam licet, expendamus. Quo in argumento etiamsi nihil prius habeamus, quàm ut verborum ordo & disciplina quædam instituat: Nos tamen vulgaris sermonis inconcinna &

& *ἀναρπύσῃ* natura ita turbat, ut (*velimus, nolimus*) in suum quo abundant sensum prospiciamus Lectores hæc nostra detorsuros. Utcunque igitur quæ sequuntur, cedant, divisiones suprâ allatæ consulendæ sunt; & ex *Facultatibus objectis*, & *variis eorum conformationibus* (ipso docente proprio uniuscujusque sensu) rerum *distributiones* petendæ sunt. Neq; enim imponere, sed veritatem puram & castam (hoc est *legitimam Facultatum cum objectis conformationem*) exponere, hoc in opere propositum habemus.

Varias *Boni* acceptiones in præsens excutiemus. Quo in argumento, quia *Bonum* maximè affine est *Vero*, ejus Norma ex iis quæ de *Veritate* suprâ explicavimus, deducenda est; rectè enim à Scholis *Entis passio* altera habetur. Est autem *Bonitas* quadruplex, scilicet *in Re* five *Objecto* quocunq;, *in Apparentia*, *in Conceptu*, & *in Intellectu*. 1. *Bonitas* autem *in re* est *ejus signatura interior*. Est autem *relatio rationis*, qua acceptione nihil per se non bonum. *Calor febrilis* enim ut sit malum, *Calor per se* non est, omnia enim ad Analogiam suam terminantur. 2. *Bonitas in apparentiâ*, est *emanatio signaturæ illius internæ sese explicantis juxta Analogiam*, quam erga facultates internas obtinet; Cujus census quodcunque gratum, pulchrum, &c. in rebus ipsisprehenditur, enumerari potest. Est autem altæ & penitus reconditæ Analogiæ *Bonitas ista*; servat enim naturam ejus à quo deceditur. Ideò *pulchrum, gratum &c.* in memoria servatum nos afficere sæpè adnotavimus; non ita *siccum, humidum*, neque enim ex eorum speciebus arescimus, vel humectamur. Est autem *realis conformatio ista*; & proindè *conditiones* suas desiderat, quas easdem (modò te in *Analogiâ internâ* versari cogites) cum iis quæ ad *veritatem apparentiæ* desiderantur, observare potes. Neque igitur diversæ dantur in istis regulæ, diverso licet modo explicentur. Hoc interea maximè in eorum explicatione observandū, *Facultates*

tates Internas (saltem) quoad conformationem perfectam medium habere Sensus Externos; aliquando licet ante Externos Sensus, aliquando etiam absque illis, eorum aliqua conformantur. Ideò ad maximam distantiam præsentunt Facultates internæ; quâ ratione eorum aliquas à Sensuum conditionibus vulgaribus emancipari posse, tanquam secundam inter Facultates externas & internas differentiam, adnotare licet. 3. Bonitas conceptus, est prima illa conformitas Bonitatis rei, sive objecti cum Facultatibus nostris Internis juxta apparentiam suam. A priori autem omninò distinguitur & ista ex ratione, & quia conditiones diversas postulat. Ideò suum organum integrum, nullâ pravâ qualitate imbutum, & animi denique applicationem in iis quæ ad mentem spectant (tanquam peculiare) desiderat. In quibus ideò quædam diversa ab iis, quæ ad externarum specierum susceptionem desiderantur, dari oportet. Omninò igitur Bonitas apparentiæ à Bonitate conceptus distinguitur, sive res, sive verba, sive signa objicias. Quo pacto quod bonum est in apparentia, sive quod aptum natum est ut sit bonum, potest esse malum in conceptu, & vice versâ. Hujus ratio diversa igitur per Communes Notitias expendi debet; quod cum sit opus germanum intellectus, Bonitas ista in intellectu tanquam ultima bonitatis signatura habenda est: quam ideò conformitatem conformitatum prædictarum juxta Analogiam internam statuimus; quo pacto ad amussim Veritatis intellectus expenditur. Cætera à prioribus petenda; uti etiam complexi Boni ratio, neque enim heic de Bono, sed de Vero maximè instituitur sermo. Quicquid interea hoc in argumento dictum est, de Analogia rerum ad nos intelligi debet. In nostrâ enim Analogia ad Deum, Notitiæ communes primæ Bonorum rationes & normæ habendæ sunt. Plurimæ igitur circa Bonum Notitiæ communes in nobis describuntur. Ideò de Morali Philosophia summus consensus;

sus; tota enim est *Notitia Communis*; quod in reliquis *scientiis* (nisi fortasse *Mathematicas* excipias) non datur. Indè tantæ rixæ, jurgia; licet etiam sub illis aliquæ *Notitiæ Communes* delitescant. *Bonitatis* interea rationem, tanquam ipsius universi arcanum, & unitatem sacram habe; cujus idcirco altissimam communionem observare potes. In *Notitiis* igitur *Communibus* (quæ magna quidem & tuta via) perfiste, rectâ enim ad *foelicitatem* ducunt. Neque igitur in *peccatis* immorandum, non sunt enim *Notitiæ Communes*: *Te peccare debere* nulla docebit *Religio, Lex, Conscientia*; sed contrâ, *te debere esse bonum, pium, justum, fortem &c* nullo non ad sensu sancitum est. Totum interea illud, quod *Bonũ* à *malo* in nobis distinguit, ipsa est *dos Naturæ*. Neque enim ab *objectis* habemus, ut hoc accipiamus, illud rejiciamus, sed à *nobis ipsis*. Hoc igitur (in *vitis Scholis*) ita nostrum est, ita liberum est, ut terminis rerum claudi nequeat. Apage igitur veteratoriæ Scholæ *rasam tabulam*. *Sensum* enim *Internum* ritè conformatum in testimonium adducimus, quo pacto non opus est, ut *discurrentium* ineptias moremur.

Varias *verborum* acceptiones, quæ ad hoc argumentũ spectant, explicabimus: quæ in triplici Analogiâ constituta observamus: scilicet in Analogiâ inter *Deum & hominem*, inter *hominem & res*, in Analogiâ denique rerum inter se. Consideratur autem omne *Bonum*, vel tanquam *præsens*, vel tanquam *præteritum*, vel tanquam *futurum*: quam tanquam sufficientem *Boni divisionem*, potius quàm ipsa *verba* consuli volumus, (utpotè quæ non tam rebus ipsis, quàm recepta & vulgari Scholarum sententiæ maximâ ex parte accommodantur) ex quibus, quædam ad *Mentem*, quædam ad *Corpus*, quædam denique ad ea quæ istis sunt *exteriora*, relata sunt: quo in ordine *Bonum commune bono particulari*, *Bonum animi bono corporis* (ipsa dictante *Conscientiâ*) præponitur. Ita ut ultimum deposcant locum oblecta-

menta, cuiusmodi sunt post *famem* & *sitim*, non jam quod repleat, sed ipsa *mattyā* et *cupedia* post abjectum animum *honores* sæculi. Ad ipsa *verba* regredimur, ut (quantum fieri potest) nostram in sententiam adducantur: circa *Bonum* autem absolutè dictum versatur *Facultas quæ amat*. Cùm enim in *Beatitudinem æternam* (tanquam ultimum obiectum) feratur omnis *Facultas*, illam ut concitatiùs sectaremur, stimulum accepimus *Amorem*. *Amor* autem omnis est, vel *complacentia*, vel *dilectio*. *Complacentia* est sensus boni sine appetitu unionis; *Dilectio* cū illo. Hujus census habentur *favor* sive *amor inchoatus*, *allubescencia*, *benevolentia*, *prolubium*, *expetitio*, *desiderium* &c. Cùm consideratur in Analogiā nostrā ad *Deum*, vocatur *pietas*, *zelus*, *ardor*, in *cultum* & *venerationem* desinens. In Analogiā nostrā ad *hominem* vocatur *amicitia*, *charitas*, quæ cū ulteriùs in primores fertur, in *honorem* & civilem quandam *observantiam* definit: quemadmodum quando in inferioris conditionis homines demissa est, *indulgentia*, *misericordia*, et *compassio* vocari solet. Horum denique *verba* quædam in Analogiā rerum inter se usurpari possunt, in quibus liberum per me fit iudicium & delectus. Nos quidem turbāt enormia ut plurimum & abscondita vulgi vocabula. *Sensus* deniq; qui circa *Bonum*, vel *præsens*, vel *præteritum*, vel *futurum* versantur, variis insigniuntur nominibus. Qui enim bono jam potiti sunt, vocantur *oblectationes*, *gaudia*, *delectationes*, *voluptates*, *hilaritates*, *exultationes*, *alacritates*, *festivitates*, *jubila*; ex quibus quæ serena, ad *Mentem*; quæ crassiora, ad *Corpus*; quæ mixta, ad totū cōpositum spectant. Quæ interea ad *Mentem*, quæ ad *Corpus*, quæ deniq; ad utrūq; attinent, ex divisionibus nostris petēda sūt. Ad *Sensus*, quos *irascibiles* vocant, properamus, qui suo ut stent ordine, sub prioribus militant. Circa *malum* autem absolutè dictum, versatur *Odiū*. *Odiū* autem quodcunq; est *Aversatio*, vel *Malitia*. *Aversatio* opponitur *complacentiæ*.

centiæ, et est sensus mali sine appetitu vindictæ. *Malitia* opponitur *dilectioni*, et est sensus mali cum illo; sub quibus prodeunt, prout variè ad *Analogias* suas terminantur, *reluctatio*, *ira*, *audacia*, *temeritas*, *impetus*, *detestatio*, *abominatio*, *furor*, *rabies*. Sunt autem *Sensus* isti omninò corporei et brutales, ex humoribus motis oriundi. Heic igitur haut aliter quàm in *Bestiis* occultæ rerum *Antipathiæ* sese explicât: quibus stimulus non rarò ab *Arbitrii libertate* additur; heic denique *leges actionum* et *metæ* imprimis suspiciendæ sunt, (de quibus suprâ) ut quid *tuum*, quid etiam *alienum* exploratum habeas. In quibus observandum est, *nullam obtinere Analogiam directam ad primam causam*, eoque nomine à *Facultatibus nostris Noëticis* satis disparari. Nemo igitur quod *Bonum* per se est, odisse potest: Quatenus tamen falli cōtingit, etiam *bonum* (sub ratione *mali*) odio prosequi non rarò evenit. Heic igitur error in *discursu* castigandus, quo pacto totam *irascibilem* turbam ad *Analogiam* rerum ad nos, vel inter se terminari comperies. Porro *Sensus* qui circa *malum* præsens versantur, vocari solent, *dolor*, *afflictio*, *vexatio*, *tristitia*, *molestia*, uti circa *præteritum*, *luctus*, *mæror*, *gemitus*. Cum verò tanquam *futurum* prospicitur, *Sensus* oriuntur omnium teterrimi. Hujus gradus (inter *timorem* et *desperationem* medii) habentur *anxietas*, *formido*, *metus*, *pavor*, *perculsio*, *consternatio*, *tremor*, *horror*, *trepidatio*, *agonia*, *terror*, *stupor*, *extasis*, *exanimatio*. Sunt autem *Affectus* isti (*Aversatione* excepta: *aversari* enim potest mens nostra, odisse &c. non potest) planè corporei. Probatur ex *Sensu crasso*; proindè à *mente inaffectâ* despici possunt: quæ ita in corpore, prout extra corpus objecta sua speculari potest, immota, inconcita. Iniquè igitur suo in domicilio negant *Libertatem*, quam extra illud tribuunt Scholæ. Inconcussa igitur (inquam) et tanquam officii immunis, nisi velit, totas spectare valet rerum actiones *Mens* nostra. Est igitur hoc ipso

Primo Motori affinis Mens nostra, qui non motus reliqua movet. Non mutat igitur, sed vult mutationem in corpore (id est in mundo suo) per *Notitias suas communes Mens nostra*; quo pacto non patitur, sed agit sua in latitudinis sphaera; cum *Mens* nisi à Deo irato pati nequeat. Sequuntur *Sensus*, qui maxime in compositionem veniunt, & in quibus *Discursus* plurimum eminet. Hujusmodi sunt *Superbia, invidia, livor, suspicio, impudentia, contemptus dignitatis, indignatio, perversa letitia*. Attamen te iterum atq; iterum monemus Lector; Ne verba, sed res ipsas ex methodo nostrâ expendas. In pluribus enim non solummodò cum *Facultate objectum* proponitur; sed & medium ipsam conformationis, ut in *Invidiâ*, quæ objectum scilicet alienum Bonum sub ratione proprii mali suspicit: & *Superbiâ*, quæ elationem animi & ejus excessum consignificat &c. Ista igitur per se expendenda sunt. Hæc autem de *Sensuum corporeorum & crassorum* nomenclaturâ breviter dicta sunt. Valere interea jubemus exscriptores miseros, qui *Facultates nostras noëticas* in inferiori animæ parte, una cum *concupiscibilibus & irascibilibus* posuere; cum tamen & *Sensus*, & *objecta* omnino diversa obtineant. Istæ enim ad *Divina* non eriguntur, illæ non nisi in *Divinis* acquiescunt. Quid opus enim *Intellectu illo agente* post hanc vitam fuerit, nisi *amare, & Beatitudine suâ æterna frui* daretur? Satis habeant igitur *Sympathias & Antipathias* suas istâ in classe reponi; Quorum *sensus, particulares* cum sint & *caduci*, exoletos & senio marcescentes comperient; quo tempore *Facultates Divinas beatas*, sese ad æterna explicare, eaque anticipare, & quasi præcipere (modò *conditiones* adsint) animadvertent. Licet igitur in *Affectus corporeos* sese demandare possit *Mens nostra*, quatenus communi bono prospicit: quia tamen etiam absque *amore*, pruritus, & titillationes ejusmodi in corpore plethorico excitari possunt; ideo *Amorem* inter *Facultates*

tes Noëticas & Divinas; Concupiscentiam verò & Libidinem inter corporeas statuimus; quo pacto particulares admodum & variæ esse solent.

Ad *leges conformationum* accedimus, quo in argumento divisionem nostram solennem præmittimus; quæ quasdam facultates *Deo*, quasdam *mundo* Analogas in nobis statuit. Quæ autem *Deo* sunt Analogæ, *Menti*; quæ *mundo*, *Corpori* vendicamus; quarum conformationes legitimas, *Veritates naturæ* (sensu & homine interno attestante) vocamus. Neque igitur *Naturam*, siue *Providentiam rerum communem* convitiis suis deturpent hominum ingratiissimi, sed *objecta & leges conformationum* investigent, sine quibus neque ipsos *Sensus Externos* juvare comperient. Omnis quippe veritas nostra ex alicujus *Facultatis & objecti conformatione* (intercedentibus *mediis*, siue *conditionibus* suis) suboritur, *Fide* (id est sensu qui ex eorum conformatione debitoritur) ubique adstipulante. *Facultates* autem *Noëticæ & Divinæ* objecta habent duplici in differentiâ constituta, *propria* scilicet & *communia*, qua ratione à corporeis (quæ propriis objectis solummodò gaudere videntur) satis distinguuntur. *Propria* objecta facultatum internarum noeticarum sunt *attributa Divina*; *Communia* objecta sunt *objecta facultatum corporearum*. Corporea enim *principia* permeant, informant & illustrant *Facultates noëticæ Divinæ*. Cum autem tot dari *Facultates*, quot sunt *attributa Divina*, & vice versâ supra demonstratum sit; quædam *Facultates Bonitati Divinæ*, quædam *sapientiæ Divinæ*, quædam *Iustitiæ Divinæ*, quædam *Providentiæ Communi*, siue *Naturæ*, quædam *Providentiæ particulari*, siue *Gratiæ*, &c. respondebunt. De maximè receptâ nomelaturâ hoc in argumêto erit sermo, neq; enim ubiq; *verba rebus* adaptantur. Primò autem de *Amore*, quia prima & quidem extra nos & in nobis *Facultas*. *Amant* enim, quæ non intelligunt (*sympathia* si sit *amor*) vide *palmam*, vide

vitem: vide te ipsum. Primus Affectus internus fuit *Amor*. Facultas autem ista *pulchritudini*, & *Bonitati Divinae* imprimis, & totis denique *attributis* quodammodò respondet. Nihil enim in Deo non amabile, etiam *Iustitia*; universo igitur Deo respondet *Facultas* ista. Quemadmodum tamen in ipso Deo attributa plurima in *unitatem Divinam* compinguntur, ita *Amor* noster omnes sub se *Facultates* complectitur. Proinde rectè conformari nequit, nisi Deū *toto animo*, id est *toto intellectu*, *toto corde*, id est *tota voluntate*, *totis viribus*, id est *totis corporeis facultatibus* rectè cōformatis amaveris. *Probat*ur ex *Sensu Interno* ritè cōformato, seu *verâ Fide*. In Deo enim unicè acquiescit *Facultas* ista, maximè deniq; in nobis ipse est Deus. Ideò quantum amamus Deum, tantum nos amat ille, & uno eodemque affectu sese ad delectationem prodit Deus Opt. Max. Summū igitur Beatitudinis arcanum, *Amor Dei*, qui verus ut sit, id est *suis ex conditionibus conformatus*, nunquā sine *Fide* deprehenditur. Cogita interea hujus facultatis copiā eo fine nobis factam fuisse, ne ingrati ipsā ex creatione efficeremur. Hanc igitur egenis, infirmis, indoctis largitus est, ut haberet quod rursus acciperet Deus. Cōmune objectū *Facultatis* istius est ipse *Amor corporeus*; ideò qui in propriam speciem fertur affectus, nullā illicitā libidine sive cōcupiscentiā pollutus, tanquam humanus, à *Facultate* consulente bonum commune deduci potest. Quod quidem de aliis ejusmodi *Affectibus corporeis* prædicari potest, quorum *Sensus* admodum *varios & dissimiles* in seipso nemo non comperiri potest. Hæc igitur ex *Notitiis Communibus* expedienda sunt. Sequuntur ex nomenclatura vulgari *Facultates* quæ *sperant*, *fidunt*, *confidunt*, *gaudent*, quibus demum ex *discursu* ritè conformato in subsidium venit *Contemplatio*. Ex quibus etiam si quæ *sperant*, *fidunt*, *confidunt*, non nisi gradu distare videantur; Quia tamē *spes* sine *fide*, non autē hæc sine illâ deprehēdi potest, eo usque

que differentiam nata sunt. Conformantur autem rectè si *Amor* rectè conformatur; quemadmodū denū ex istis ritè conformatis verum illud gaudium, ex vero gaudio denique *Beatitudo* contemplatione illā (de quā suprà) insignita insurgit. Harum igitur seriè paucis subtexere placuit, ut in alia fiat transitus. Circa communia objecta Facultatum istarum, quia sunt corporea, non opus est ut prolixior sim: Satis est ex ipso moroso & anxio sensu (modò rectè expēdatur) ista indicari posse. Facultates interea Noëticas ex attributis Divinis & vice versâ, æstima Lector. Nulla enim prætereà datur sine errore Norma. Quæ intereà ad Gratiā, sive Providentiā particularem spectant, suo loco docebimus. Satis modò constat, Facultates, quæ ad Mentem spectant, cum Deo toto (tanquam objecto cognato proprio) conformari debere: probatur, quod solus animus impleat. Quemadmodum igitur symbolum Annulo signatorio insculptum vacuo aliquo & lacunoso intervallo distingui solet, ut lineæ figuram constituentes ab invicem disparentur, quod demū cum fuerit in materiam aptam inductum, peregrinam sine læsione non suscipit impressionem: Ita quidem ex desideriis & votis nostris, quæ vacuitates nostræ sunt, Dei Opt. Max. figura *Ectypa* (quæ in nobis) non solum egregiè discernitur, sed per illa ritè conformata ἀποτυπωμα totum ita determinatur & constat, ut qui diversum superinducere Characterismum attentarit, Imaginem & signaturam illam Divinam (quam solus implet, complet Deus Opt. Max.) adeò deformare, & pro viribus suis destituere aggrediretur, ut *Majestatis Divinæ læsa* reus meritò damnandus esset.

Ad Corporeas Facultates, illas nempe quas cum Brutis communes obtinemus, & quæ mundo respondent, accedimus; quas ex turbido sensu, & crasso (quemadmodum priores illas ex sereno, & Beato) innotescere docuimus. In quibus observandum est, superiores & Noëticas

Noëticas illas facultates ad inferiora delabi; inferiores & corporeas non ita ad superiora adsurgere. Proindè odisse Bonum ritè intellectum non facile est, amare malum ut in promptu sit. Errores interea ut in utrisque dentur, non tam in odium Boni, quàm amorem mali proclives sumus. Cæterùm si debite Conditiones adsint, Bonum odisse impossibile, quod in malo ex eâdem normâ dedolato non contingit. Nemo enim in æternum non amare voluit, cùm vel hoc ipsum, quod in odio sibi perperam complaceat quispiam, ex amore involuto aliquo & infœlici habeat. Nulla igitur objecta communia obtinent Facultates, sive Principia corporea, sed vel singula, vel saltem complicata suis objectis Analogis respondent. Te in Analogiâ internâ occupatum & Facultates corporeas succerni cogita. Primò occurrit Odium, quod in aversionem, & malitiam (quæ dilectioni & complacentiæ opponuntur) distinximus. Proprium objectum facultatis quæ odit, est Malum. Mala autem ex sua optima definitione judicantur ea, Quæ iis quæ bona sunt in primis impedimento esse possunt. Universas Mali definitiones huic nostræ postponimus. Plurima in se habet definitio ista, sed quæ mittenda in præsens duximus. Ad munus Facultatũ corporearũ accedimus, cuius proprium facimus, ut impedimẽta amoveant. Quemadmodum igitur Facultates Noëtice Divinae circa finem, præcipuè ita corporeæ circa media versantur. Hoc interea cape, quod aversari possit, odisse, irasci, timere &c non possit Mens nostra. Cùm igitur Sesus istos turbidos in te excitari advertis, cogita Mentem Notitiis communibus (tanquam ipsâ Naturæ sapientiâ) instructam, ista ut è longinquo spectet, illis tamen consulere, & remedia porrigere posse. Ad Conditiones, ex quibus Facultas ista (quæ multiplex juxta Antipathiarum numerum esse solet) cum objecto suo cognato legitimè conformatur, accedimus. Nempè si malum non auctorem mali odio habeas, si nullum indè percipiatur dam-

damnum, si nimium non sit, & similia, quæ omnia sunt Notitiæ Communes; Probatur ex sensu interno. Eædem (paucis mutatis) sunt leges iræ, & affectuum reliquorum hujus classis, quos suprà enumeravimus. Sequuntur Facultates quæ dolent, cujus egregius datur numerus; ideo nos pluribus simul frangi posse doloribus experientia docet. Ut exteriores & crassi interea ad Medicorum proceres relegentur, ad Internum illum Affectum accedemus, qui à Mente oritur; quo pacto fit, ut quod in nobis prævaricatum est, sentiat. Neque igitur in Mente datur iste sensus, cum sola sit fides, spes, amor &c: sed in Corpore ex impulsu mentis, quatenus partem aliquam Justitiæ Divinæ supplet. Proprium autem objectum Facultatis istius est Peccatum, probatur ex Sensu Interno, & quod frustra alibi impendatur: proinde neque amissos parentes, liberos, divitias revocat. Cum tamen pius ut fuerit, id est rectè conformatus, exindè Deum placari ipsa Conscientia dicat. Ista igitur à Concionatoribus magno Bono nostro excutiuntur. Rectè conformatur, si emendationem vitæ propositam habeas, si spem non excludat, &c. quæ sunt Notitiæ Communes: probatur ex Sensu Interno. Sequitur Facultas quæ timet, quemadmodum autem Odium circa malum jam factum, Ira circa præsens, ita Timor circa futurum aliquod malum versatur. Difficile autem est in Affectu isto vel terminum ponere, vel modum. Quàm importunus sit interea ex eo conjici potest, quòd sæpenumero potius accersat mala, quàm præcaveat. Est igitur, (neq; absque causa) in assiduis hujus vitæ periculis, irregulare quiddam & anomalum Affectus iste, ubique se immiscens; vix enim datur absque timore quies. Nisi igitur in Providentiâ Divinâ toti acquiescamus (quam ideo tanquam optimam conformationis legem proponimus) mirè torquet sensus iste: probatur ex Sèsu Interno. Hisce plurima addi possunt, quæ ex suggestis petenda suademus. Cavere interea potest, timere non potest Mens nostra.

Timores igitur illi indebiti & prophani sunt odia quædam; & ignorantia; nunquam enim satis ut timeatur *Iustitia Divina*, Numen ipsum qui tremendum perhibet, blasphematur. Proinde ex reatu tuo, non ex consiliis Dei æternis mala tua deduci cogita; quâ ratione *Timor Divinus* nunquam satis incutitur. Ut enim reliquos superare possis, sub *Timore illo*, quo à Deo Opt. Max. sive quidem à Mente tuâ percussâ afficeris, etiam invitus succumbas, oportet. Sequuntur *Sensus quidam complicati*, quorum *Facultates conformantes* promiscuè quodammodò circa Bonum & malum versantur; de celebrioribus quibusdâ erit sermo. Istiusmodi enumerantur *verecundia, miseratio, æmulatio* &c; quæ rectè conformantur, si exindè ad *Virtutem* stimuli addantur: probatur ex *Sensu Interno*. Hæc autem breviter de *conformatione facultatum*, quæ ad *Corpoream Naturam* spectant juxta nomenclaturam vulgarem, dicta sunt: in quibus satis fuerit Methodum proposuisse. Istorum perfectio *Scholarum* sit negotium: modò juxta *divisiones nostras* nomina adaptent. Neque enim *vulgatæ loquendi formulæ* in doctrinâ arduâ stari volumus: proinde opus integrum de *Affectibus* edidisse non profitemur. Quorsum enim in iis, de quibus summus datur consensus, prolixiores fuerimus? Nulla unquam tam Barbara extitit Natio, quæ *Virtutem* (illâ ut exciderit) non amplecti voluit. Est igitur *Notitiâ Communis*, & summum *Instinctus Naturalis* opus tota *Moralis Philosophia*, & à Natura potiùs, quàm teterrima vitia à nullis non habita odio, profecta. Desinant igitur *Naturam*, sive *Providentiam illam communem* improbare, à qua nisi habeant omnes homines ut credant, cum vera prædicantur, neque erit undè ulla asseratur *Fides*. Impiè igitur dicitur, *Naturam* sive *Providentiam rerum communem*, & *Gratiam* sive *Providentiam rerum particularem* in Antithesi positas esse, vel inter se pugnare, cum utræque à Deo Opt. Max. proficiantur.

Tota

Tota interea *Attributa Divina* simul operari, & uti in *justitia, misericordiâ*, ita in *naturâ, gratiam*, & vice versâ elucescere cogita Lector. Ista igitur, ut *occulta Dei* judicia temperent, non aliter tamen de *actionibus Divinis* existimandum est. Heic igitur ex parte *Dei Opt. Max.* considerandum venit, cur vires sive *potentiæ* ad *occidendum, fallendum, convitiandum, maledicendum* &c. inditæ fuerint: In hiis igitur & similibus verbis, ante omnia videndum est, annon simul cum istis *Objecta* ponantur. *Blasphemia* enim & *Facultatem & objectum* denotat: ista igitur imprimis discutienda sunt, & convitium à *Deo* separandum est, & videndum an convitari liceat. Cunctas enim *Facultates* indebitè applicari, detorqueri, & loco moveri ex *arbitrii libertate*, (ut taceam externas causas) non semel monuimus. Certissimum interea est *nullam Facultatem* (ubi conditiones adsunt) in *objecto cognato proprio pravam esse vel ineptam*; modò hoc semper in animo habeas, *Naturam sive Providentiam Communem ultra media non ferri*. Neque enim cibum in os, vel stomachum ingessisse, vel absque istis satietatem, sæpè adnotavimus; quod cum ignorent *Naturæ suggillatores*, illam tanquam penitus *depravatam* contumeliis afficiunt. Hoc igitur resumimus, *In objecto cognato proprio nos posse cōvitari, occidere, fallere, &c.* Ex parte enim *Dei Opt. Max.* licet *convitari* peccatores, blasphemos: licet *occidere* quæ nobis alimento esse possunt: ipsum etiam sicarium qui nos adoritur, in propria defensione *occidere* licet, alia si non datur commoda evadendi ratio. *Fallere* tamen nunquam daretur, nisi nobis cum animalibus *vasfris* res foret. Ideò aves, feras, pisces, aliquando etiam fortasse ægrotos & insanos fallere, vel etiam ex parabolâ docere licet, nulla si commodior ad eorum curationem supersit via. *Vasfritiem* nostram interea cuidam sagacitati ad *Naturam corpoream sive beluinam* in nobis spectanti, suprâ adscripsimus: & quia tur-

bat, & quia corporeis objectis solummodò gaudet. Nihil enim in æternis proficere, ipsa conscientia satis docet. Cui enim mortalium ex *versutiâ suâ* vel Deum fallere, vel iter ad Superos parare licuit unquam? Immane igitur quantum subdola omnis *calliditas* à verâ & consummatâ illâ *Sapientiâ* (hominis custode & procuratrice) distat. At dices fortasse nullo pacto *ingratitude* propugnari posse. Verùm enim verò si *Beneficium* malo animo & infidioso conferatur, quidni *ingratus* fueris? Non rependenda, sed condonanda sunt hujusmodi *Beneficia*. Objecta igitur cognata *Facultatum* simplicium, sive complicatarum (quorum egregius datur numerus) disquirite *blasphemi, impii*. Nulla enim in objecto cognato vel *prava*, vel *inutilis* datur *Facultas*, neque ulterius Deum Optimum Maximum diabolicis vestris calumniis impetite. Si interea (luxatis *Facultatibus*) quod malum est consecramini, quod bonum est abdicatis; si vice Dei Optimi Maximi idola colitis; si *Facultates Noëticas Divinas* tanquam *corporeas* turpissimè prostituitis, si homines, imò Deum, tanquam feras vos fallere posse existimatis; si *Fidem* denique *rationi* præponitis, nonne totam excutitis structuræ Divinæ fabricam, donorum quæ largitus est Deus Opt. Max. contemptores miserrimi? *Liberi* denique illius *Arbitrii* (sine quo illiberalia & necessaria essetis mancipia, jumenta) perditissimi violatores? Hæc igitur evolvite, & nihil in foro interno *malum*, nisi *libertatem* illam, sine qua neque boni esse potestis, existimate. Gaudete vos *liberos* esse, cum hoc ipso ad *imaginem Dei* conditi sitis. Quod *liberum* est, Divinum est, infinitum est; proinde neq; fenescere, vel terminis rerum claudi potest. Gaudete vos *liberos* esse; invita enim & coacta si esset in vobis ista *bonitas*, aliquid Deo, nihil vobis ipsis tributum foret. Sed quia nostram fecit *Bonitatem* illam *Immensa illa Bonitas*, impertivit (pro gratiâ suâ infinitâ) undè etiam *præmium* speret

ret miser homo. Proindè gaudete vos *liberos* esse, id est malos esse posse; ut hoc ipso, in bono complacatis. Nihilo segnius totum illud quodcunque benè gestum Deo Opt. Max. acceptum referetis, ut qui Bonitatis istius Auctor & Prima Causa utcunque agnoscendus sit. Novimus plures superesse *Facultates*, quarum nomina neque adduximus, neque quidem adducere possumus: quod & olim Stagyrîtâ questus est. Cum tamen ex *actionum & sensuum differentiis* ista investigari possint, methodus nostra consulenda est; manca enim omninò est *Nomenclatura vulgaris*. Quàm optarem igitur *verba* confingi: dedecorum enim in nobis *anonymos* existere *Sensus*. Cæterùm hoc aliorum sit opus, ut tandem integra prodeat Ars nostra, & in omni dubio, ad *Facultatem ex quâ probant*, recurrendum sit; unicum enim postulatum volumus, *Ex quâ Facultate probas*. Si qui interea ultra *Facultates* se sapere posse existimant, vel *Facultates* ex indebitâ objectorum applicatione deformant, videant annon hoc ipso insaniant; sed de istis vos satis monitos habet iste liber. Ad *Conscientiam* quæ nisi in totis *Facultatibus* rectè conformatis acquiescit, accedimus: sub Facultate autem *consciente*, quæ aciem instruit Affectuum totam & componit, *Sensus Interni* militant; est igitur *Sensuum Internorum Sensus Communis*. Habet autem *objectum*, reliquarum facultatum conformationem; proindè rectè conformatur, si facultates reliquæ rectè conformantur: probatur ex *Sensu Interno*. Sive igitur de Analogiâ rerum ad Deum, five de mutuâ illâ Analogiâ inter hominem & res, five denique de Analogiâ rerum inter se agatur, debita facultatum dispensatio à *Conscientiâ* pendet; in cuius forum idcirco *Notitias Communes* demandari non semel observavimus. Disquisitione sua particulari interea ut gaudeat *Facultas* ista, videlicet, *an ita esse debeat*, in iis tamen quæ sunt supra nos, adeò non proficit, ut *Divinas actiones* minimè pertingat

pertingat ista quæstio : quas impiè exagitari idcirco non
 semel docuimus. A foro internò igitur incipiens, ad mutuam
 illam Analogiam inter *hominem & res* terminatur scru-
 tinium istud. Hinc fit ut in Analogiâ quam erga Deum
 obtines, nihil foelicius occurrat, quàm *justè & sapienter ad-*
ministrari omnia, etiamsi eorum causæ nos lateant. Ideò om-
 nia in Bonum cooperari, statuendum est, utcunque tan-
 dem ab occultis Dei judiciis, temperentur. Quando verò
 ad Analogiam *secundam*, imò & *tertiam* ventum est, lo-
 cum habet ista quæstio, & nihil non sapienter sciscitari po-
 test. Hoc igitur in foro omnis causa nostra dicitur, ut
 quæ unicū supra seipsū agnoscat Dei tribunal: quâ ratione,
 quæ in corporeo systemate peccant, castigari solēt *Faculta-*
tes, spiritus, sive principia Corporea, dum facit *Facultas ista*,
 (modò ritè conformetur) ut in illud quod prævaricatum
 est, animadversum sit : quâ ratione *Justitiæ Divinæ* partes
 subire suprâ docuimus. Magnis interea intervallis in teipso
 distare cogita, *Facultates Divinas noëticas* quæ sententiam
 ferunt, ab iis quæ patiuntur; quod nisi apud te statuas,
 neque *Mentem à Corpore* unquam distingues. Huc usq;
 igitur *Primo Motori*, qui non movens cætera movet,
 finitimam & conterminam esse *Mentem nostram* suprâ
 monuimus. Ne interea ex istis quæ passionem *Menti* adi-
 munt, te nimis exolvi credas; cogita quod in te patitur,
 ejusque unitatem (modò velit Deus) in æternum pati
 posse, imò (quod durius est) *Facultatibus Divinis* sublati
 & in Deum resumptis, nihil manere quod solatio esse pos-
 sit, sed teipsum odio, desperatione, horrore, & cruciatu de-
 nique perpetuo torqueri posse. Tuâ interea interest, ut ex
Facultatibus Divinis, quæ in te existunt corporea (dum
 tempus suppetit) colas, tuo ut potiaris mundo, quo ma-
 jus nihil vel bonitati Divinæ convenientius excogitari po-
 test. Reliqua ex *Notitiis Communibus* petenda sunt; ubi
 enim

enim luculentiora, quàm in *Notitiis Communibus* deprehendi possunt *Providentiæ illius Universalis* testimonia? Quas igitur tanquam *Naturæ* sapientiam, doctrinam *Instinctus Naturalis*, & fidissimam *veritatis Catholicæ* normam habemus; quas etiam non solum tanquam humani, sed ipsius etiam Divini consilii æterni universalis rationem suspicimus, quas denique ad Imaginis Divinæ complementum in nobis, ex sententia communi unice desiderari, sine blasphemia neque cogitari potest. Cum interea ex harmonico mundi systemate is detur rerum ordo, ut *Objecta Facultatibus* & vice versâ respondeant; *Notitias Communes* omni ex objecto, libro, sermone elice, seponere, digere Lector: & huc usque te ultra veritatem, potius quàm citra illam stetisse cogita. De hiis igitur (uti etiam de *Conscientiâ*) alibi instituetur sermo. Ad sensus externos in præsens accedimus.

SENSUS

SENSUS EXTERNI ita denominati, non solum quia eorum organa situm externum poscunt, sed quia ex conformatione extimæ rerum Analogiæ oriuntur; sunt actus conformatum objectorum cum facultatibus illis in omni homine sano & integro existentibus, quæ à sensu aliquo interno immutato ad particulares notitias Analogiæ rerum externæ ediscendas expositæ, tertio loco conditionaliter, & ratione sensûs alicujus interni (tanquam causæ proximæ) & instinctûs naturalis (tanquam causæ ita remotæ, -ut sit nihilominus magis principalis) versantur.

VNO quasi eodemque temporis momento operari videntur, in objecti cujuscunque perceptione, Facultates præter Discursum cunctæ. Diversè tamen cum operentur, satis inter se distinguuntur. Haud facile est interea distinguere, inter illas quæ nã primò (ut aiunt) immutentur, nisi ordinem naturæ secutus, quis primò in omni sensatione inducatur Affectus, sensu subtili expendas; quo modo aliquid in objecti cujuscunque insultu, five conformatione primâ incuti senties, quod neque color, neque sapor, neque numerus, neque distantia, neque motus, neque quies, &c. existat. Hanc ipsam igitur immutationem primam Facultatis alicujus internæ conformationi vendicamus, quæ ita ab Instinctu Naturali, five aliquâ Notitiâ Communi, pro ut ab illa denuò Sensus Externus pëdet. Est igitur ante sensum ipsum obscura quædam præsensio ex mirâ rerum inter se cognatione oriunda, quod quidem Harmonico rerum systemati tribuimus. Tertium igitur locum Sensui Externo vendicamus, cui cum id munus obtigerit, ut externam Analogiam dimetiatur & fignet, universa terminorum extrinsecorum

trinfecorum notitia debetur. Neque igitur ut prodromæ dentur *Facultates aliquæ internæ*, sine *externis* proficiant, vel hæ sine illis; sed reditu ad *Notitias Communes*, *Sensus Internos* & *Discursum* facto, rei notitiam integram absolvent. Nunquam satis interea mirari subit Scholas plures quinque *Sensibus* non statuisse. Ridiculum diximus non dari nisi quinque *Sensus*; tot sunt *Sensuum*, quot sunt *objectorum differentia*, probatur ex ipso *sensu*, quem quia negligunt suis in demonstrationibus auctores passim ineptiunt. Sed dicent non dari *plura sensoria*, ergo neque *plures Sensus*. Negamus argumentum; plurima enim per eundem trajectum intrare, & quidem confertim omni in sensorio ipsa experientia docet. Sed resumimus propositionem; Ergo quia omnes *Externi Sensus* ad *Tactum* reduci possunt, non erit nisi *unus Sensus*. Sed foramina indigebunt septem conjugationibus nervorum per sensoria disseminatis, osse denique spongioso, sive processibus mammillaribus honestata. Estoque insigniores quosdam (si poros adicias) in forum interius dari aditus concedimus: Tunc igitur in limine hærens, totam ex portâ vel fenestris describes domum, de interna fabrica parùm sollicitus? Non negamus equidem, *nihil esse in intellectu*, quod non prius fuerit in *sensu*; sed eâ lege ut *universam differentiarum externarum*, *universam differentiarum internarum Analogiam* huc compelles. Vide quæso in quas angustias nos cogant Scholæ, dum nihil per *sensoria* immitti, nihil in *Intellectu* existere nisi *colorem*, *sonum*, *odorem*, *saporem*, *tangibile*, *magnitudinem*, *figuram*, *numerum*, *distantiâ*, *motum*, & *quietem* (ut taceam denique ista è quatuor qualitatibus eduxisse) contendunt. Itane quæso? Quâ igitur in classe *universam Analogiam internam*, *universa Notitiarum Communium dogmata*, & ut paucis dicam *universam rerum Nomenclaturam* (etiam in vocabulariis

traditam)reponitis? Sed pergunt, & Colorem *per se*, Substantiam sive essentiam rei *per accidens* percipi volunt; quasi eorum perceptioni quæ ex *consensu universali* agnoscuntur, deesset *Facultas conformans*. Sed nos dicimus substantiam *per se*, Colorem *per accidens* deprehendi. *Substantiam* enim, sive *subjectum inharrentiæ* eorum quæ abesse possunt, in rebus dari *Communis est Notitia*, quam turpius negabunt, quam occludent oculos, libertas ut ad utrumque detur. Quid opus est pluribus, tot dari *Sensus*, quot sunt *objectorum differentia*, ipse sensus testis in objectis suis supremus docet? Neque igitur hoc in argumento omnes moramur auctores, qui neque *objecta propria Facultatum*, neque *leges unde conformantur*, neque denique *ullam Veritatis definitionem*, in doctrinis suis præmisere. Tanquam erronei igitur non solum intra seipso, sed quidem extra ferè ubique vagati sunt. Ut interea *Sensus Externos* ab *Internis* distinguamus; *Primò* occurrit, hos circa *Analogiam externam*, illos circa *internam* versari: *Secundò* horum *species* cum intus suscipiuntur, feritatem suam deponere, ideo non urit ignis; ideo lupi & agni species summâ concordia in memoriâ degunt: Non ita *species internæ*; *pulchrum* enim & *turpe*, *gratum* & *ingratum* naturam eorum, à quibus deciduntur, ita retinent, ut nos eodem modo afficiant: *Tertiò* ex ordine, quia *externas species* gratiâ *internarum* datas fuisse satis constat. Quæ autem ad *Externos Sensus* spectant, ex definitione suprâ allatâ petenda sunt. Ne interea à communi loquendi consuetudine nimis abhorreere videamur, universam illam à Scholis receptam Nomenclaturam circa rerum divisionem, puta *colorem*, *sonum*, *odorem*, *saporem*, *tangibile*, *figuram*, *numerus*, &c. inter *externa* recensere binus. Quædam interea *propria*, quædam *communia* vocamus *Objecta*. Ex quibus quæ *communia* à recentioribus vocantur, puta *Magnitudo*, *figura*, *locus*.

cus, situs, distantia, numerus, ordo, continuïtas, & discretio, motus, & quies non ideò communia haberi debent, quia eorum plurima ab una Facultate percipiuntur, (cùm unicuique differentia sua respondeat facultas) sed eâ de causâ communia vocari possunt, quia per plura foramina ingeruntur. Quæcunque igitur aliâ ratione quam gradu distant, suis Facultatibus propriis Analogis gaudent, quod suprà adnotavimus. Ideò magnitudo omnia sensoria, figura solummodò visum & tactum, reliqua plura vel pauciora sensoria juxta Analogia necessitatem trajiciunt. Quædam denique ad figuræ conformationem, quibus numerus opus non habet; quædam ad distantiam quibus motus non indiget, &c. postulatur. Ex quibus satis patet ista inter se distingui, cùm non solùm diversum sensum inducant, sed aliquid diversum ad suam veram conformationem desiderent. Hæc igitur ex rebus ipsis potiùs quàm auctorum ineptiis excutite tenebriones miseri, neque à ratione alieni ad auctoritatem, turpiùs quàm claudi ad grallas, confugite. Quemadmodum igitur quædam Facultates circa sonum, quædam circa colorem, quædam circa odorem, &c. tanquam objecta Facultatum suarum propria ex communi sententia versantur: ita quædam facultas circa magnitudinem, sive crassam, sive tenuem, sive longam, sive latam, sive æqualem, sive inæqualem, &c. Quædam circa figuram, sive rectam, sive curvam, sive asperam, sive lævem, sive obtusam, sive acutam, sive concavam, sive convexam, &c. quædam circa locum, sive supernum, sive infernum, sive dextrum, sive sinistrum, sive anteriorem, sive posteriorem, &c. & ut paucis dicam circa reliquas differentias solennes, earumque cognatos affectiones versatur. Ex quibus aliqua in quæstione quid, aliqua in quæstione quantum & quale respondent, quædam denique Facultas eorum gradus, quædam ordinem instituit; plurima enim non aliter quàm gradu

gradu, vel ordine distingui (quæ tamen diversam nomenclaturam sortiuntur) non semel monuimus. Hæc igitur expendenda sunt; neque enim, ut per idem transmittatur sensorium, eadem *Facultas* circa *colorem*, *figuram*, *pulchrum*, *appetibile* versatur; sed unicuique *differentiæ* sua respondet *Facultas*. Una igitur *Facultas* *colorem*, alia *figuram*, alia denique *pulchrum*, five *proportionatum* expendit, hæc *landat*, illa denique *expetit*: quod ut cætera taceam argumenta, *ipsæ conformationum leges* quas diversas in horum unoquoque comperies, probant. Velocitatem interea actionum in seipso qui demiratur, magnæ illius machinæ gyros, undè origo sua suspiciat, & internam quam in se sentit veritatem agnoscat. Hoc interea observatu dignum est, *Objecta quæ plura pertransseunt foramina, propius ad Facultates Divinas Noëticas accedere; magis denique in seipsis esse necessaria*. Quæ enim ad corpus resilire videntur, uti minus necessaria, ita magis obtusa in seipsis existunt; sed in argumento de *Sensibus Externis* satis ab auctoribus sudatū est. Licet in nullo (præter *Visum*) sensu subtiles esse videantur; quasi vel inepti, vel sordidi, vel nullis conditionibus propriis in *conformatione suâ* essent obnoxii. Quod adeo verum esse constat, ut ad *Odorum differentiæ* nondum excogitentur verba; sed ad *Sapores* seipsum subducatur, oportet, cui sagacitas in *Odoribus* proponitur, & diductis malis inhianti & naribus & palato simul sapiendum est. Sed quidam *cerebro*, quidam *stomacho* gratus datur *Odor*, de cuius naturâ diversâ statim. Pauca interea de *Visu*, (quia hoc etiam in argumento auctores consuli possunt) more nostro subjungemus. Neque enim in iis quibus abundè scaturiunt *Schola*, fontes turbare volumus. Satis fuerit hoc in opere *Veritatis* definitionem, & methodum, artem denique *demonstrationis* proposuisse, in qua nisi omnis *Facultas* (cùm *objectum proprium*, & *vera conformationis media* adsint) eandem

eandem certitudinem ac ipsa *visiva Facultas* ritè conformata obtineat, frustra *Veritati* exantlandæ impendetur tempus. Hæc igitur est sententia nostra.

Ad *Facultatem visivam* accedimus; cujus *Organum* pluribus encomiis celebratum, *solis porta*, *Divinum membrum*, *animi speculum* &c. à Scholis vocatur. Non solum enim internorum motuum indicia, ex *oculis* desumuntur, dum in audacia profiliunt, in reverentia subsidunt, in amore blandiuntur, in odio efferantur, in gaudio hilares subrident, in mœrore depressi languescunt; sed tota etiam corporis sanitas, vel morbosus apparatus ex illis æstimatur. Ideò ut valent *Oculi*, totum valere corpus existimandū est. Soli insuper *Oculi* cœlestia contemplantur, plurimas demum differentias ostendunt, optimè denique memoriæ & reminiscentiæ famulantur, ut qui non solum altiùs insigant simulachra rerum, sed etiam penè deperdita scèlicius per circumstantias cognatas revocent. Est maximè tamen conditionibus exposita *Facultas ista*, ut quæ ultra conditiones in principio libri allatas, *objectum* (non dico *medium*) illuminatum ad *visionem* desideret; Quibus *legibus* nunquam errare datur; aliter licet & fallere posse, & falli in objectis sibi creditis contingat. Istæ autem sunt rationes, quòd omnem *Veritatem* conditionibus suis obnoxiam adnotaverimus. Cui enim bono *Facultas visiva* inserviret, si *lumen*, *medium debitum*, *distantia* &c. deessent? Sunt igitur *Conditiones*, *Veritatum* nostrarum nexus & copulæ; quarum disquisitionem *Veritatum* nostrarum candidatis commendatam volumus. *Leges* enim sive *conditiones conformitatum* intermedias qui habent, & ipsam *objecti cujuscunque conformitatem* (sive *caduca*, sive quidem *æterna* spectes) habituri sunt. Neque deerit, modò ista dentur, *fides*. Ad differentias insigniores *Oculi humani* regredimur; inter quas hominibus solis *oculos variegatos* datos fuisse,

cum in cæteris animantibus vel similes, vel parum certè diffimiles (*equos* ni fortè excipias) conspiciantur, observant *Historiæ Naturalis Scriptores*. Denique *Anatomici* quos peritissimos tulit sæculum istud posterius, belluis mulculum qui *oculos* in terram figit, obtigisse, quo liberatur homo, testantur: & proindè ad cœlestium contemplationem natum esse, rectè affirmant. An verò *aqueæ* an *igneæ* sint naturæ, Scholis disceptandum mittimus. Hoc intereà certum est, lumen in *Oculo* non esse illud quod videtur, sicut etiam neque *calorem* in digito esse illum qui tangitur. Nihil nisi extra seipsum sentit homo; etiam peregrinus est omnis qui irritat dolor, quem superare ex *viribus internis*, vel saltem cum corpore exuere potes. Magnum est interim ista ubique cogitare: neq; enim tu, sed ipse tandem frangetur dolor. Opportunè denique *heic* exagitari potest Quæstio nobilis an *apparentiæ* sive *species rerum* (per quodvis *sensorium* delatæ) ab *objectis* realiter decidantur, an verò sint *defluvia* continua, an verò *eliciantur* & *imprægnentur* spiritus, an verò per *habitudinem* percipiantur, an verò pluribus horum modorum, an verò nullis. Certè à nemine factum satis hâc in re arbitramur; cum interea, (ut cunctos simul in examen ducamus *sensus*) *mediorum* quædam sunt *extra nos*, quædam sunt *partes nostri*, ratio omninò erit diversa. Ignis igitur erit calidus te absente & frigidus; durus lapis etiam te invito; & nisi figuræ rerum ubique servantur, larvata erit conversatio. Quo pacto nimis subtiles existimari possunt recentiores quidam, qui energias rerum universas ad *habitudines* referunt: etiamsi enim *Objecta* non sine *habitudine* percipiantur, qui tamen *sensum* in rebus tollunt, hoc ipsum tollunt undè sibi credi postulant. Si quid tamen ab istiusmodi iciolis prolatum est, quod veritatem sapit, non ad ipsum *sensum*, sed ad *rerum Analogiam*, sive *dispositionem idoneam* referri debet, quam,

quam *Habitudinem* (five quodcunque vis) planè supra capum humanum vocare licet. Cujus rationem adeò miram agnoscimus, ut neque montis magnitudo in pupillam invecta, vel demùm in occipite servata, repagula frangat. Quæstio igitur, *Quomodo res percipiantur*, in naturalibus est difficillima. Quod etiã ex *vi plasticâ* diversas alimentorum naturas in unum compingente satis constat. Neque enim quomodo vel unum alimentum in diversas partes, vel diversa alimenta in unam abire possint, capies unquam. Heic igitur intra defectum conditionum ad *Veritates* hujus classis requisitarum sese recipiat Lector, quod novum non esse in Zeteticis nostris fusiùs docebitur. Ad *Visionis medium* accedimus. Hujusmodi autem est aër, aqua, & *diaphanum quodcunque*. In quibus quo simplicius & purius, eò aptius omne *medium* existimandum est; quod cùm adeò diversum existat, ut ad veritatum differentias diversum aliquid in *medio* ubique postuletur, simul doceri non potuisse in principio libri adnotavimus; Ubi etiam *conditiones* reliquæ, quæ ad *visionem* desiderantur, cernere licet. Nos interea illam cognitionem quæ inter *corporeas facultates* & *singularia*, inter *intellectum* & *universalia* statuimus; Neque enim hæc absque illis, vel vice versâ percipiuntur. De *erroribus Visus*, ubi de *Errorum causis* agitur, quem maximè hallucinari eã de causâ observamus, quòd pluribus, quàm *reliqui sensus*, conditionibus sit obnoxius; Quas (facillimas licet) cùm non advertat *Schola*, ignorat illis deficientibus & ipsam deficere *Veritatem*. Omnem *Veritatem* igitur *conditionibus suis* expositam cogita Lector. Quæ si dentur, neque *Facultates*, neque *Objecta* nova defutura esse, etiam in infinitum cogita. Sine *conditionibus* denique neque illas, quibus potiris, juvare posse, sed te obscurum, absurdum, insipientem fore. Hæc autem breviter de *Facultate visiva* dicta sunt; cùm hoc etiam in argumento,

uti

uti etiam circa *Colorum* differentias Authores utilissimè consuli possint.

Sequitur *Facultas audiens*. Objectum *Facultatis audientis* est *Sonus*. *Sonorum* autem differentia recensentur *acutus*, *gravis*, *asper*, *obtus*, &c. Debitum transitionis medium est *Aer*, & (ut quibusdam placet) *Aqua*, quod ex ranarum coaxatione probare conantur. Rectè conformatur, si *conditiones* adsint, quas in principio libri attulimus. Per toramen autem organi *Auditus* plurima ingeruntur, quæ idcirco suas *proprias conformationum leges* postulant, puta, *numerus*, *proportio*, *harmonia*, *objecta intellectus*, *fidei*, &c. Rectè interea dicitur *cæcos* habentes *Auditum*, esse sapientiores, quàm *surdos* habentes *visum*. Est enim *Auditus sensus disciplina*, modò *Fidem* intelligas, non illam quæ ex *narrantis auctoritate* tantum pendet, sed illà quæ ex *debita Facultatum conformatione* oritur; hæc quia in nobis, illa extra nos fundamentum relationis obtinet; quâ ratione *veritatem rei*, à *veritate intellectus* imprimis distinguimus. Cum igitur ex doctrinis *Fidem* sive *adsensum internum* excitari advertis, vide an *objectum* de quo agitur, sub ratione *verisimilis*; *possibilis*, vel quidem ipsius *veri æterni* conformaverit. Eveniet enim ut *discursus* præceptis ista minùs expendens ex toto temeraverit; adeò ut *verisimile*, vel *possibile* pro *Vero*, vel vicibus versis accipiat. Hæc igitur imprimis æstimanda sunt, nisi *Credulitatem* loco veræ *Fidei* adhibere volupe sit. Suam interea fidem *præteritis*, uti etiam *futuris*, non solum concedimus, sed tanquam necessariam flagitamus certè; Eâ lege, ut à *Notitiis Communibus* sive *Veritatibus æternis universalibus* distinguantur, & ab illis ubique suam aucupentur fidem. *Præterita* enim tanquam *verisimilia* quoad nos, *futura* denique tanquam *possibilia* haberi docebunt *Notitiæ Communes*: quas ita veneramur ubique & suspicimus, ut exindè Deus Opt. Max. Pater communis,

munis, maximè agnoscat. Verus igitur ut sit *veritate rei* liber quicunque, *tua* è teipso *veritas* desumenda est. Propositiones interea singulæ per *Zetetica nostra* expendendæ sunt, ut non solùm in *quâ quæstione* prædicatur, sed ex *quâ Facultate* illius veritas probari possit, exploratum habeas; alia ad veritatem cùm non superfit via. *Notitias* interea *Communes*, potiùs quàm turpissima scelera, à *Natura* (scilicet *rationali*) ortum ducere cogita. Mali enim, imò pessimi, ut dentur quàm plurimi, illos ita debere esse, nulla *Communis Notitia* docebit unquam. Neque igitur *Naturam*, sive *Providentiam rerum communem* blasphemias suis impetant hominum ingratiissimi, ut *Gratiam* sive *Providentiam particularem* commendatam habeant, quasi simul stare loco non potuissent attributa *Divina* & in *Deo* darentur contradictoria. Hanc igitur ut superet *Gratia* sive *Providentia particularis* (neque enim in operibus suis, imò nec in seipso terminum invenit *Deus*) malum esse non potest, quod *Dei Opt. Max.* opus quotidianum (undè enim prætereà rerum natura?) visitur. Hæc igitur animo ut infigas tuo, passim & quidem sub titulo *Auditionis* inculcanda duximus, *Lector.* Ad *Organum auditus*, sive *officinam auris* accedimus, in quibus *labyrinthum*, *stapedem*, *incudem*, *malleum*, inspicienda consulimus, de quibus *Anatomes periti*, plurima observatione dignissima proferunt. Summum interea consensum inter *Aures*, *Laryngem* & *Palatum* comperies, propter disseminationem conjugationis nervorum quæ in istas partes diffunditur. *Vox* deindè animatis, *sonus* inanimatis tribuitur; quædam etiam cum imaginatione, quædam sine eâ in homine deprehenditur: quâ ratione *verba* à *tussi*, *screatu* &c. distinguimus. Videtur autem *sonus* quicunque, esse *materiale* quiddam; neque enim vento adverso tam facile quàm illo secundo percipitur. Pulchrè deindè perhibetur, esse ex conatu *aëris* involuti & condensati obstaculo

S

solido:

solido: ipsum enim esse conatum absurdè dicitur. De *erroribus Auditus*, qui plurimi esse solent, & altos incutere terrores, ubi de *errorum causis* tractabitur. Nunquam interea satis mirari subit, *Laryngem* illam in summitate arteriæ trachiæ positam, è cuius cavitate aëre repletâ vocis prima quædam materia desumitur; quæ cum subindè à *linguâ*, modò ad *fauces* allidente, modò flectente, modò premente, modò se dilatante &c articulata fuerit, totum *vocis* mysterium absolvit, cuius summam refractionem observamus. Si enim rectâ percurreret semper, nemo seipsum audiret loquentem, quod plurimis molestum fore, qui sibi in suo dicendi genere complacent, arbitramur.

Sequitur *Facultas odorans*, quæ medio inter *Sensus Externos* reponitur loco. *Odorum* autem differentiæ enumerantur, *crudus*, *suavis*, *foetens*, *putredinosus*, *marcidus*, *virosus*, *teter*, *dilutus*, &c. quibus *saporum* differentiæ, puta *acer*, *acidus*, &c. ipsorum denique *florum*, *herbarum*, *radicum* odores varii, puta *Rosæ*, *Hyssopi*, *Angelicæ* &c. adijci possunt. De quibus hanc accipe veritatem, quæ uno eodemque modo afficiunt facultates nostras, eadem erga nos esse, nova nisi eaque valentior detur signatura. Sed hac de re statim, ubi sagacioris Philosophiæ Methodus proponitur. *Medium* conformationis debitum *Aëra* volunt & *Aquam*, quod exemplo piscium probare aggrediuntur Auctores; respectu nostri tamen unus *Aër* aptum erit *Odorum* vehiculum. Si igitur condiciones adsunt, quas in principio libri attulimus, et debitum istud medium, *Facultas odorans* rectè conformatur cum *Objecto* suo. De *organo* Facultatis istius disceptatur adhuc. Certum est, principium habere in *naribus*; hisce enim obstructis planè nihil odoramur. Cum verò de *instrumento proximo* agitur; non immeritò dubitari potest. Quia tamen septem illæ nervorum conjugationes (quæ à cerebro propagatæ sensoria nostra pertrans-

transeunt) reliquorum sensuum *organa* immediata rectè perhibentur, verisimile omninò est ad ossis illius (quod cribri instar perforatum est) inferiorem partem ob molli-
 tiem suam os spongiosum nuncupati, *Odorum* acrimoniam retundi, præparari, & transmitti ad *processus mammilla-*
res, qui nervi sunt mollissimi, & *Facultatis odorantis* instru-
 menta proxima. Est autem crassæ voluptatis & molestiæ Sensus iste, et proindè *corporeus Sensus*: ideò nihil ferè commune cum *visu* vel *auditu* obtinet. Quâ ratione ineptè, vel non omninò de *numero, figura, motu, quiete, &c.* judicat, *tactu* licet (qui reliquorum *sensuum* basis) etiam & ista percipiantur. Cur verò acutior fuerit *brutorum sensus*, ratio reddi potest, quod cùm illis sensus sit disciplinæ, neces-
 sarium fuit sagacitate summâ, ut victum conquirerent &c. prædita fuisse. Naturam autem in necessariis non deficere non semel monuimus. Nostram intereà in *odorando* hebe-
 tudinem, non tam ad pituitosum cerebri defluxum deferimus, (quod cæteris animantibus rarò contingit) quàm ad illam ipsam Naturæ providentiam quæ nobis cavit, ne excellenter afficeret sensus, ex quo nemo proprium pateretur *odorem*. An verò plures rerum differentias ostendat nobis, quàm brutis *sensus iste*, non abs re disceptatur. Certum est *Odores* in diversâ admodum Analogiâ esse constitutos; ideò qui nobis *gratus* odor, brutis *ingratus* esse solet, et vice ver-
 sâ. Quo pacto, in illis sensus *disciplinæ*, qui in nobis *vo-*
luptatis & molestiæ solummodò esse videtur; in iis tamen quæ ad corpus et alimenta spectant, si non optima, saltem prima indicia ex *odoratu* delumi debent. Duplex interea *odoris* genus adnotavimus; qui *cerebro*, et qui *stomacho* gratus. De posteriore illo *Odoris* genere hoc cape: *Ubi-*
cunq; & in odoratum & gustum gratus inducitur sensus, alimen-
tum est sanum. Equè interea & ab *insipido* ac *inodorabili* ab-
 stinendum, nisi ubi ab experientia juvamus: tam enim ex
 S 2 nullo

nullo odore, vel gustu (neque enim signantur istiusmodi) quàm ex *ingrato* nos monitos habet *Natura*, sive *Providentia rerum communis*. Sensu interea subtili opus est, ut *odorum* differentiaè juxta divisionem modò allatam, expendantur. Neq; igitur tanquam alimenta *sana* Molchus, vel Zibetta porrigenda sunt, quia *cerebro* potius quàm *stomacho* gratus est istorum odor. Crudum interea odorem coctione juvari, & *Pharmacopœæ*, & ipsæ propinæ docent. Normam interea *alimenti sani* hanc accipe, nasutis certè scitu dignissimam: *Maxima igitur inter gustum & odoratum datur affinitas*, ita ut omnia *odorabilia* sint *gustabilia*, & vice versâ ut plurimû, modo *rumines*, & reliquæ *conditiones* adfint, quas in principio libri attulimus. Non diffitemur interea quædam *odore* ingrata, satis tutò intûs sumi posse; sed si attentè rem expendis, & in istis *stomacho* gratum (*cerebro* licet ingratum) subesse *odorem* comperies; quod in *Allio*, &c. satis constat. Hæc igitur sensu subtili expendenda volumus; ut tandem ad *gustum*, cum quo & *odoratu* summæ nobis intercedunt necessitudines, deveniatur. Hunc tamen eo nomine perfectiorem existimamus, quod propius ad *tactum* accedat, quo humanum genus inter cætera animantia pollet. An verò *Odores* sint *materialis*, vel *immaterialis* naturæ, *scholæ* (nescientes tamen quid sit *materia*) exagitant. *Materiales* esse testantur, dissipari à ventis, respirando hominem olfacere, hunc odorem illum expugnare; è contrâ communicari sursum & deorsum, & ad latera, & longissimè percipi quasi in instanti, *imateriales* esse suadent. Ad usum *Facultatis* istius in *re herbariâ* (cui maximè inservit) accedemus. Quemadmodum igitur in *alimentis*, ita in *medicamentis* prima indicia ex *Odore* desumenda sunt. Fallaces enim (quicquid Neoterici dicant) ex *visu* desumuntur *signaturæ*: neque denique *remedia* selectiora ex *signaturâ* externâ produntur, licet in iis quæ moram non patiuntur,

reme-

remedia quædam ipsi *ad spectui* fatis ostendantur, ut in serpentum moribus, &c. Primæ igitur partes *odoratui*, secundæ *gustui* tanquam facultatibus cognatis hoc in examine debentur.

Facultas quæ gustat objectum proprium est *Sapor*; Medium debitum est *Aqua quædam salivæ insipida*; quæ si adsit, & conditiones quas in principio libri attulimus, rectè conformatur *Facultas* ista. *Saporum* autem differentiæ enumerantur, *crudus*, *coctus*, *dulcis*, *amarus*, *acerbus*, *acer*, *acidus*, *salsus*, *adstringens*, sive *austerus*, *pinguis*, & ipse *factus*, sive *insipidus*, qui ex privatione *saporis* percipi videtur. Dantur etiam plurimæ aliæ *Saporum* differentiæ nominibus carentes, quod ex *herbarum*, *radicum* &c. varietate satis liquet. In quibusdam demùm luxuriantur nomina; *ponticus* enim & *stypticus* eodem cum aliquibus superiorum recidere videntur. *Sapores* denique quosdam comperies ex istorum pluribus compositos, *dulce* enim & *amarum*, & *stypticum* quoddam obtinet *Rosa*. De *saporibus* interea sicuti de *odoribus* scitu dignum est (uti nuper diximus) quæ uno eodemque modo afficiunt facultates nostras, eadem erga nos esse, nova nisi, eaque valentior detur signatura. Acutum verò exposcimus sensum qui & *differentias Saporum* exactè calleat, & unicuique *sapori* suam agendi efficaciam seorsim vendicet, ut tandem quantum *amaro*, quantum *acido* &c. in variâ illâ *Saporum* compositione & misturâ deferri possit, perspectum habeat. Ut *Saporum* interea definitiones aliquas ex Scholarum sententiâ aggrediamur: *Crudum saporem* illum vocamus, qui à coctione juvari potest; *Coctum* qui à cruditate incipit; *Dulcis sapor* ille est, qui linguæ oblitus, inæquales ejus partes æquat cum delectatione, ejus fibras leniens & quodammodò blandiens, cujusmodi est *lac*, *saccharum*, & *fructus* quidam maturi. De *sapore* isto observant Medici citissime in *cholera* converti. *Amarum sapor*

rem definiunt eum, qui linguam detergens molestè exasperat cum aliquâ ipsius substantiæ colliquatione. De sapore isto notant, prima *omne amarum esse calidum*, (opio excepto) quod quia ex novis signaturis *factore* scilicet & *gravedine* sese prodat, quod ad contrectationem *lentum* & *spissum* manibus hæreat, quod denique ad *gustum* os adurat, nos satis monitos habet, plurima in compositionem ingredi, & proindè dissimilium esse partium. Circa *opium* igitur plurima inter se conferre oportet, qui ejus vim & agendi efficaciam exploratam habere vult; de cujus metho- do statim. Secundò observant Medici, *amarum saporem minimè putrescere*. Tertiò pro *alimento* ab omnibus animalibus *re- jici*. Ad medicamentorū igitur classem pertinet Sapor iste; de quo observant Medici, *omnia amara in suo genere, quan- tò magis amara, tantò magis esse sana in sua specie, una Aloe exceptâ*; nempè quia ab extremis in unoquoque genere ab- horret Natura. Maximè autem prodest Sapor iste cum stypticitate conjunctus. Ideò *Absynthium* inter amara ma- ximè est sanum, non ita acido-amara, ut fructus immaturi, & Mala Persica. *Acerbus* Sapor quibusdam *ponticus* sive *stypticus* ille est, qui linguam exiccat, constringit, & exaspe- rat, & ab *austero* differt, quod hic ad humidum, ille ad ter- reum vergat. Sapor iste in *sorbis immaturis* & *mespilis* de- prehenditur. De sapore isto observant Medici, esse *frigidū* & *siccum*, proindè ex coctione parum vel nihil juvari. *Acer* (omnium calidissimus) ille est, qui mordicat, rodit, & exu- rit, ut *euphorbium*, *thymelæa*, *pyrethrum*. *Acrium* autem plu- rima recensentur genera, puta *igneum* & *siccum*, ut *calx*: *igneum* & *humidum*, ut *cape*, *allium*; cum igneo humido *siccum*, ut *galanga*, *piper*: quæ magis moderata in *Hyssopo*, *Thymo*, &c. sentiuntur, alia *acria* & *acida*, ut *oleum vitrioli*: alia *acria* & *styptica*, ut *Epithimum*. De sapore acri observant Medici, esse per se *inimicum naturæ*; ex admistione tamen al-
terius

terius saporis, sanum esse posse, maximè cum in humores difficulter resolubiles impingit. Acidus sapor ille statuitur, qui linguam vellicat sine calefactione, qualis ille qui in succo limonum, narantiarum, oxalidis &c. Miscetur cum dulci, ut in malis punicis; cum amaro, ut in malis persicis; cum acri ut in aceto, cuius sapor proprio nomine Acetoso scilicet gaudet. Salsus sapor ille est, qui linguam detergit & abluit, adeò remissè adstringens, ut hoc ipso ab austeris & acerbis maximè distinguatur. Estque vel naturalis, ut in sale fossili; vel ex arte, ut in cineribus. In Herbis etiam quæ ad mare crescunt, deprehendi solet sapor iste, maximè verò in iis quæ ab æstu maris alluuntur. Huic finitimus, nitrosus, vocari solet salsus cum adstrictione quadam. De sapore autem falso observant Medici, maximè esse putredini contrarium. Austerus sapor (quibusdam stypticus) est ille qui linguam vehementer exiccat, exasperat, contrahit & adstringit cum refrigeratione; estq; peculiaris malis cotoneis & pyris agrestibus. Ab acervo autem differt, quòd sit magis aquens, magis adstringat, & exasperet. De sapore isto observant Medici fluxiones repellere, coctione juvari, & alimentum fieri posse, denique ubicunque admiscetur, in melius reliqua cedere. Pinguis sive unctuosus sive oleosus sapor ille est, qui eadem ferè descriptione cum dulci gaudet, nisi quòd hic magis delectet. Hujus generis recensentur Butyrum, medulla, oleum; admiscetur autem cum aqueo, ut in radice altheæ & liliorum. De sapore isto observant Medici, intus sumptum esse citò inflammabilem; esse autem propriè vulnerarium (quia ad tactum potius, quàm gustum signatu) & proindè dolores externos sedare. Insipidus sapor sive fatuus est quædam saporis privatio. Invenitur autem in aquis quibusdam & citrullo, &c. De sapore isto observant Medici, ad frigiditatem deflectere, & proindè omne alimentum ex insipidis esse pituitosum. Plurimi prætereà subsunt saporibus

nibus carentes, quorum notitia ex rebus ipsis figillatim (absque ingluvie, ut debita adhibeatnr mora) desumenda est. Quantum interea in variâ & complicatâ illâ *Saporum* compositione unicuique agenti deferri possit, tuâ imprimis interest ut expendas; quemadmodum etiam an nova aliqua detur signatura: ita enim instructus & rectè de notis & caute de novis decernes. *Quæ enim uno eodemque modo afficiunt facultates nostras, eadem erga nos esse, nova nisi, eaque valentior detur signatura, non semel monuimus.* Ista igitur in rerum naturalium investigatione vera est methodus, partim à *Notitiis Communibus*, partim ab *Experientia* deprompta. Quæ insuper addit tempus, reponenda sunt; infinita enim in *re herbariâ*, & tota denique *odorum, saporum, &c.* classe incomperta delitescere, quæ dies doceat, nemini dubium existimamus. Pulcherrima consecretaria ex istis educi possunt, ad *historiæ Naturalis* scientiam mirè conducentia. Non solùm enim quæ *sana*, sed quæ *pharmaceutica*, quæ *vulneraria* denique docet methodus ista. Ad *separationem* intereà in *mistis* deveniendum est, nisi ubi tota herba ad totum compositum confert; cui ministerio proprium in naturalibus ignem, quemadmodum in scibilibus *rationem* dicavit *Natura*, quam *ultra media non ferri*, sæpiùs inculcavimus. Ubi intereà *malum*, ibi *bonum* observant, qui naturæ historiam callent: qua ratione licèt ea quæ penu suo subterraneo recondidit, abdidiſſe videatur *Natura* sive *Providentia rerum communis*, ex illis tamen per *separationem* remedia potentissima elici posse, posterius istud sæculum expertum est. Quæ deterrima igitur existimantur, ex præparatione & applicatione debitâ fiunt *bona*: extra Analogiam suam autem, & conformationum leges, & optima quæcunque *mala* redduntur. In hiis igitur sagacem & solertem exposcit *Natura* discipulum; ut interea *signaturas* ex quibus sive *alimenta*, sive *medicamenta*

menta explorata habeas præmittamus. In memoriam edonis præsertim revocandum est, *Quodcunque odorem stomacho, & saporem palato gratum obtinet, alimentum esse sanum.* Adeoque ubi istæ conspirant signaturæ, nihil periculi subesse, quam igitur *alimenti sani* normam heic statuimus. Ubi denique *ingratus, teter & nauseabundus* (quem subticent Medici) vel quidem *nullus* nos afficit *odor & sapor, medicamentum* ut esse queat, inter *alimenta* reponi non posse. *Signaturas* interea, quæ in delectu sive *alimentorum, sive medicamentorum* in re herbariâ sint maximè spectabiles, habet Lector. Ad visum occurrunt primò *locus & tempus*; & deindè *magnitudo vel parvitas, numerus, figura.* Ad tactum sese produnt *durities, mollities, levitas, asperitas, acuties, raritas, crassities, tennitas, gravitas, lentor, friabilitas, &c.* Ex odoratu et gustu, (ultimis et propriis istorum indicibus) cunctæ quæ suprà adduximus differentiæ, putà *crudus, amarus, acer &c.* expendendæ sunt; quibus instructus, et illis denique quæ nuper attulimus conclusionibus, quas ut plurimum à Medicorum proceribus hausisse profitemur, nihil non experiri juvabit. Quòd interea quædam ex auditu percipiantur, ut in semine *cartami* et *cassia*, ex accidenti provenire existimandum est. Primò igitur occurrit *locus*, qui an sit *silvestris* et *incultus*, an verò *cultus* et *domesticus* expendi debet. Deindè an *incolam* præ oculis habeas, vel *plantam peregrinam.* Postea an in loco *aprico*, et *Soli* exposito; an verò in *obscurò* et *tenebricoso*; an in *monte, valle, campo; palude,* vel circa *fluvium*, vel circa *fossam* crescat; an demùm in loco *congestitio*, et *fimoso*; an verò *proventu* gaudeat *libero* et *spontaneo*; an etiam terra sit *calida, frigida, humida* vel *sicca*; an verò sit *metallica*; mutationem enim aliquam inducunt ista omnia. Deindè an fuerit ex *prima intentione seminis*, an verò *hermaphroditica*, vel fortasse *degener quiddā.* In quibus

omnibus observandum est, quæ loco libero nascuntur, meliora esse in suo genere, quàm quæ hortis suburbanis putidis nascuntur; calida denique in loco frigidiore esse meliora & vice versâ, sextentæ denuò hujusmodi observationes advertendæ sunt. Sympathia rerum denique & Antipathia (cùm doctior evaseris) expendi debet: Lupini enim vicinia vitæ juvat, Raphani hermodactylos: Epithymum ex Thymo laudant Medici, ex Ocymo improbant. Item regio & temperatura aliquid semper peculiare sibi vendicat; ideò opium Thebaicum, manna Calabriensis &c. optima suo genere existimantur. Deindè ad ipsam plantam propius accedens, ex magnitudine vel parvitate foliorum &c numero, colore, & figurâ indicia desumes; inter quæ, cùm post figuram externam color sit signatura fallacissima, (ubi de vi internâ & operatione agitur) ad certiora indicia deveniendum est. Per tactum igitur proximè tanquam tutissimum experiendi medium, explorandum est, an sit molle, læve, asperum, &c folium, fructus, radix, &c. Aliquid enim peculiare idque signanter ista omnia denotant. Ultimo deniq; ad odorem & saporem (sensus hoc in scrutinio summè Analogos) accedendum est; ut tandem ope conclusionum suprâ allatarum, quas à Medicis ut plurimum hausisse profiteamur, (quod enim nostrum non est isto in libro ubique agnoscimus) in judicium veniatur. Hoc igitur in argumento non solum auctores Botanici, sed & res ipsæ consulendæ sunt; quod certè adeò molestum esse non debet, ut nulla vel utilior, vel jucundior detur in naturalibus scientia. Flores denique & folia colligi docent Pharmacopœi, antequàm desinant; fructus ubi maturuerint; semina cùm siccarî incipiunt; succos herbarum & foliorum, germinantibus adhuc cauliculis; lachrymas vere novo; stipites & caules, ubi perfectæ fuerint. De radicibus deniq; diversum quid observant; quædam enim singulis anni constitutionibus, ut Glycyrrhiza:

cyrrhiza: quædam cum flores suos exuunt, ut *Enula Campana*: quædam antequam vis in cæteras partes abeat, ut *Polypodium*, *Iris*: omnia denique cælo sereno colligenda esse. De duratione istorum porro observant, quæ tenuium sunt partium, vel quæ humiditate luxuriantur, minùs durare; quæ crassa et solida meliùs, quæ amara optimè; proindè videndum an signaturas *odoris* & *saporis* validè retinuerint, an verò exoleverint. Quædam enim *vetustate* fiunt meliora ob acrimoniam expiratam, ut *Euphorbium*; quædam *mediâ etate*, ut *dulcia*, *salsa*, et *insipida*; quia *dulcia* & *salsa* amarescunt tandem, et *insipida* exanimantur. Hoc interim persuasum habeat Lector, *Naturam* suâ in *Methodo* et *facilem* esse et imprimis *constantem*; nullibi enim à seipsâ recedit. At si ex *nova aliqua signaturâ* te monitum habeat, diversum aliquid subesse cogita, quod experiri juvabit; modò quæ suprà adduximus, in animo ubique habeas. Sed hoc etiam in argumento auctores consulendi sunt, quos accuratos et doctos admodum comperies. *Sapori* interea inter omnes *Sensus*, longe minima obtingit *activitatis sphaera*. Amarorem tamen *Absynthii* è longinquo percipi objiciunt; Quibus responderi potest, *odorem absynthii crassum* ab humiditate oris resolutum, in linguam decidere et deindè gustari; sed in istis liberum per me sit iudicium. Porro facillimè in morbis *Aqua salivalis* (quam *mediû gustus* statuimus) corrûpi et infici potest; ideò febricitantibus nihil non *amarum*: cuius ratio reddi potest ex eâ ipsâ quam nuper adduximus conclusione, *dulcia scilicet & salsa ex quibus alimenta nostra, facillimè in amarorem verti*. *Purum* igitur nisi adsit *mediû*, et reliquæ quas in principio libri adduximus *conditiones*, neq; gustare dabitur. Nunquam satis interea mirari subit quasdam Scholas *calidû & frigidû*, quasdam *humidû & siccum*, odorum principia statuisse, in re omninò impossibili et contraria et absurda prædicantes.

Sed nos suum solenne et particulare principium et odori & sapor vendicamus. *Calidum* enim & *frigidum*, *humidum* & *siccum* confundas usque licet, nihil prætereà quàm illas ipsissimas qualitates secundùm *magis* & *minus* elicies. Utcunque igitur in elementorum gremio involuta delitefcant, *odorum*, *saporum*, *colorum* principia; neque à *calido*, neque à *frigido*, neque ab *humido*, neque à *sicco*, ortum ducunt. Atq; ita ad *Tactum*, quo inter cætera animantia homo polle-re creditur, accedimus.

Objectum facultatis illius, ex cuius conformatione *Tactus* oritur, à Scholis varium statuitur. Ut enim *calidum*, *frigidum*, *humidum* & *siccum* qualitates famosas taceam; *grave* et *leve*, *lentum* et *friabile*, &c. objecta *tactus* (quatenus *Tactus*) etiam dum mordicè tenent Scholæ: quo pacto demiramur quidem & *colorem*, & *saporem*, & *odorem*, et ipsum tandem *sonum* exclusisse. Nos enim et tangunt ista, et sub latitudine *Facultatis illius* quæ *sentit* sive *tangit*, cadūt. Heic igitur non à *sensoriis*, sed à rerum *differentiis Sensuum* (qui unica demonstrationum media) numerū æstimamus. Quo pacto *objectum* omne inter duo opposita situm, aliquod principium *individuationis* obtinebit, respondens *Facultati* suæ *Analogæ* in quæstione *quid est*, prout ejus gradus in quæstione *quale quantum*. Ut interim *definitiones Objectorum* quæ *tactui* vendicant, ex Scholarum sententiâ aggrediamur: *Durum* id vocant, cui caro nostra cedit, *molle* quod cedit nostræ carni; *lave* quod habet superficiem æqualem, *asperum* quod inæqualem; *acutum* quod unico puncto terebrare potest, *obtusum* quod nullo; *rarum* quod multis meatibus est pervium, *densum* quod perexiguus, vel nullis; *leve* comes raritatis, id est quod sursum ferri est aptum, *grave* densitatis comes quod deorsum; *crassum* quod ægrè lævigatur, seu in tennes partes minuitur, *tenne* quod facile; *lentum* quod vix trahenti cedit, cuius extremus gradus in *glutinosum* desinit, *friabile* quod

quod facillimè in pollinem teritur; *viscidum* id est quod manibus hæret, *liquidum* quod facillimè abstergitur; *consistens* quod intra se coactum est, *lubricum* quod facillimè abscedit. Istæ igitur *differentiæ*, *facultates diversas* obtinent, modò intelligas semper inter ea quæ vulgo contraria, unum quiddam intercedere, cujus extrema non nisi *gradu* distant. Ideò inter *grave* & *leve*, objectum medium est *pondus*, cui respondet in nobis *facultas ponderans*, *gravis* & *levis* gradus in quæstione *quali*, & *quanto* æstimans; atque ita de reliquis *differentiis*, quas utrinque sua circumstipant *opposita*, existimandum est; quod nisi ubique advertas, neque quæ heic docentur, capies unquam. *Organum externum* conformationis, est *Epidermis*, sive *ipsa cutis extremitas*, quæ si temperata sit, & reliquæ conditiones adsint, quas in principio libri attulimus, verus datur sensus. Est autem *nervæ* substantiæ cuticula ista. Circa *Nervos* autem observant Anatomes periti, molliores esse qui *sensationi*, quàm qui *motui* inserviunt; maximè denique eorum extremitates esse sensu præditas. Licèt igitur sensibus reliquis sui certi & determinati actionum delatores dentur, *sensus iste* ubique sese immiscens omnia permeat, qui cum plus voluptatis quàm reliqui sensus percipere videatur, & plus doloris pati æquum fuit. Ex *tactu* enim totius corporis & crassi sensus familitium abiolvi, ipse *tactus* satis docet. Si interea *nervus* esset carnis exors, implacida & dolorosa foret *tactio*, non quod caro sentiat, sed quod sit medium frangens conditionem corruptricem objecti externi. *Cutis* interea eâ de causâ medium obtinet temperamentum inter *calidum* cordis & jecinoris, & *frigidum* cerebri & renum, ut per illam *Facultas* quæ rerum gradus expendit, de contrarietatibus judicaret. Hinc fit etiam quod reliquos *sensus externos* necessariè permeet *Facultas ista* per organa sua, retis seu involucris cujusdam instar, distributa: quam

ideò à *carne* retundi observant docti, ut in *temperiem* veniat : nuda quippe *nervorum* pulsatio ita nos afficeret, ut homo perpetuo sui ipsius sensu torqueretur. Tota interea *actionum* efficacia à *spiritibus*, qui *animales* vocantur, absoluitur, quorum mira virtus vel hoc argumento iuaderi potest; quòd molem capitis sustineant; cuius gravissimum onus in capite plexis comperies. De causis *voluptatis* & *doloris* ubi de *sensibus internis* fuit sermo. Plura interim hac de re postulantes, ad Auctores relegamus, quos satis accuratos videre licet. Divisiones tamen suprà allatæ imprimis consulendæ sunt : ut quantum unicuique agenti (sive externos, sive internos spectes sensus) deferri possit, exploratum habeas. Quæstiones interea nobiles, *An plantæ ex fibris* (quæ nervos æmulantur) *sintiant*, rixarum candidatis relinquimus. Nos quidem in his omnibus intra Analogiam propriam nosmetipsos recipimus, ultra quam nullus mortalium sapit. Satis habemus, si hoc in libro *Notitiæ Communes* sanciantur, & tanquam *Providentiæ Divinæ Universalis* instrumenta proxima habeantur, ut tandem in id redeat omnis disputatio, *Ex qua facultate probas*. Miserè enim nobiscum actum esset, si ad percipiendos *colores*, *sonos*, &c. caducos, momentaneos, &c. subessent media, nulla autem ad *veritates illas internas, æternas, necessarias* sine errore superesset via. Hoc igitur ex *Providentiæ Divinæ Universalis* persuasum habeat Lector, modò rectâ incedat, omnia gradatim explicari. Viam interea si deserat, per anfractus & devia expatians, ad *Notitias Communes* quæ solæ *errores* castigare possint, regrediendum esse. Quæadmodum enim si *conditiones* adsint, *Sensus Externi* certissimi deprehenduntur : *conditionibus* vero deficientibus, & ipsa deficit *veritas* (quorum enim absque lumine *distancia debita, mora, &c. oculus?*) Quemadmodum etiam universis *conditionibus* positis, *libertas* tamen interna superest,

est undè occludere oculos, obturare aures possis : ita certè de *Notitijs Communibus* existimandum est. Nihil enim in foro interiori non potest *Arbitrii libertas*, in hoc ipso tantummodò non libera, ut *Beatitudinem suam eternam* non incedatur per omnia, ineptè licèt, aliquando etiam & frustra.

Atque ita ad *Discursum* illum (inter omnes *Facultates* erroribus maximè obnoxium) accedimus; Circa quem ad vertendum est, sub *Sensibus Internis* quodammodò adumbrari, quæcunque ad *Discursum* spectant. Sed quia *Sensus Interni* ex divisione nostra circa Analogiam internam (*bonum* scilicet & *malum* &c) quemadmodum *Externi* circa Analogiam illam externam propriè versantur, id munus *Discursui* obtigit, ut quæ circa utramque Analogiam sciri possint, in suam infimam latitudinem ope *Notitiarum Communium* deduceret. Quo pacto *Discursui* proprium est, ut per species, sive ab *Externis*, sive ab *Internis Facultatibus* susceptas operetur, lentè & gradatim Analogiam rerum inter se potissimum expendens. Est igitur *Discursus* per se tum *Facultatum* tardissima, tum suo ordine postrema, quantumvis demùm in *Sensus Internos* desinat; Ideoq; ubi reliquæ *Facultates* in testimonium adduci possunt, adeò non proficit, ut maximorum errorum sit causa, quod quia non advertit Schola, passim imponit. Proindè ubi *Notitia Cõmunis* subest, vel deniq; *Interni Sensus* sive *Externi* de rebus enunciant, supervacanea est *Facultas* ista. Omnia tamen ex *Discursu* suo enucleare Scholis solène est; unde turpiùs, quàm si cibum in aures ingererent, peccare solent. Quomodo interea ex prioritate, independentiâ, universalitate, certitudine, necessitate, & modo conformationis, *Facultas* ista ab *Instinctu Naturali* sive *Notitia Comuni* distinguatur, suprâ sub titulo *Instinctus Naturalis* docuimus : Cujus doctrina etiam sancienda est, adeo ut tum circa religiosum *Dei cultum*, tum circa *Philosophiã* omnem, & singulatim circa virtutes *Prudentiã*, *Justitiam*,

stittiam, Fortitudinem, & Temperantiam, necnon circa vitam civilem, ac rem æconomicam, eaq; omnia brevi quæ ad theoriam vel praxin spectant, Axiomata quædam sive Principia statuenda sint, antequam ad vagum Discursum transeat: Cujus definitionem ita aggredimur.

Discursus nostri sunt sensus ex conformitatibus objectorum, vel (ut clariùs loquar) specierum objectorum cum facultatibus illis in omni homine sano & integro existentibus oriundi, quæ (cum objecta particularia intus suscepta fuerint) medio facultatum quarundam Zeteticarum sive Eureticarum, & Notitiarum Communium circa rerum existetias, quidditates, qualitates, quantitates, relationes, locum & tempus, tum etiam circa earum causas, media & fines, & (ut brevi dicam) Naturam sive communem sive propriam, modò per compositionem, modo per divisionem, eo fine præcipuè ut Analogia rerum inter se explorata habeatur, quarto loco & maximè conditionaliter versantur.

Mira licentia Discursus. Cætera animantia, si non necessarias, attamen immediatas & æquales ubiq; produunt actiones. Solus Homo ex quadam discurrente, & (cujus vicem doleas) satis frequenter titubante agitur facultate, dum aliquando propriis, aliquando etiam alienis sese mancipat opinionibus, neque satis liber & ingenuus, (ut plurimum) neque satis servus, dictoq; audiens deprehenditur. Indè tot erroribus complicatas veritates habuit prius, & in præsentiarum habet posterius istud sæculum. Cæspitat enim Discursus palans, & sæpiùs posternitur, & dum subsidiū ex involutis veritatibus vix inter se coherentibus captat, totam ferè placitorū suorum infœlicem & inofficiosā evertit struem. Proinde jure suo natalitio soli Legi Naturæ obstrictus Homo, sub aliâ instituitur, ex aliâ regitur, adeoq; dum hic Naturali, illic Religioso, mox etiā Civili decreto

decreto paret, deindè etiam *arbitrario*, & nonnunquam etiam *iniquo* collum præbet *jugo* (quantumvis elatus prodire, & vultuosus fatis videatur) vix tamen spiritum ducit; sed modò huic, modò illi sese illidens aræ, rejicitur, incertam subindè, nedum infidam premens semitam. Tantùm abest intereà ut constantem ullibi fere seruet tenorem, ut (pessimo consilio) seipsum, immò & totam rerum fabricam ex *Verisimilibus* suis temerare, & quodammodò perdere videatur. Neq; tamen heic sistit *Discursus*, etiam Auctorem suum invadit; maxima igitur ex *discursu* peccata. Neque enim quæ à molis corporeæ propensionibus tam peccata, quàm pondera & inclinationes dixerim, quorum idcirco ex catharticiis suis affatim specifica propinabunt remedia Medicorum Coryphæi. Quod igitur *negat*, *renegat*, *blasphematur*, quod etiam *fingit*, *supponit*, *imponit*, est *Discursus*; neq; ipsum *sensum* compatiens. Hinc fit, ut invito *Sensu interno*, se liberos esse, inficias eant quidam inficeti. Hinc etiam se nihil boni cogitare posse (neque hoc etiam) nonnullus prædicat. Hinc denique (ut paucis dicam) omnium *Notitiarum Cõmunium* seriem, totum *Sensum Internum & Externum* etiam ritè *conformatum* convellere & improbare pro viribus suis audet *Discursus* præceps; Inde tot *contradictiones*, *absurditates*, *deliria*. Sed nos qui cunctarum *Facultatum humanarum* terminos & metas primi (quod scimus) posuimus, nullam *Facultatem* impunè in alienam ditionem irrumperere observamus. Ideò *Instinctus Naturales*, sive *Notitiæ Cõmunes* à seipsis unicè fidem obtinent, & supra *rationem* (id est *discursum*) credi postulant. Idem de *Facultatibus reliquis* existimandum est, quæ imprimis ab *Inferioribus Facultatibus* informari dedignantur. Ideò *Sensu Interno* circa objectum suum potiùs quàm *Sensui Externo*, et *Sensui Externo* denique potiùs quàm *Discursui* credendum. *Discursum* igitur ultimo reponimus loco; illum tamen ex toto labefactare in

animo non est, cùm *Natura* nihil dederit frustra; imò quod magis est, *Discursum* istum tanquam insignem hominis differentia, nobis impertierit. Sua igitur veritas inest *discursui* sed ita tenuis & ferè umbratilis, ut quæ verè solida & ex cōsensu *universali* sancita, ad *Instinctum Naturalem* tanquam postliminio revocentur. Proindè eandem latitudinem *discursui* ad errorem obtigisse, quæ libero arbitrio ad malum, cogita Lector. Non sine summâ cautelâ igitur *Discursu* utendum; præsertim verò in iis, quæ cum *Facultatibus discurrentibus* minimè cognata fuerint, impropriè & summo periculo decernuntur; circa ea tamen quæ rectiorem non patiuntur normam, discurrendum est. Neque enim aliter *Communia illa Principia* in suam infimam latitudinem deduci, vel aptè inter se connecti queunt. Per *Discursum* demum in objectis verborum *verum à falso* separatur, & *Notitiæ illæ Communes* proponuntur, quibus *Facultates harmonice* respondent. Proprium deniq; est *discursus*, ut Analogiam rerum inter se exagitet. In hiis tamen omnibus advertendum, sine ope *Notitiarum Communium* sese mutuò explicantium *Discursum* adeò non proficere, ut planè ineptiat. In quæ igitur *Discursus* jus integrum habet, neque est Analogia externa, vel interna, vel *Communium Notitiarum* series, sed Analogia rerum inter se; quam ope *Notitiarum Communium* componit & conformat. Proindè Analogiam illam quæ inter nos & primam causam, vel inter nos & objecta quæcūq; propriè & per se nō penetrat. Ambulet igitur intra terminos, dubia & verisimilia propria, & sua per me totella crura sibi rursus habeat Peripatus: propriis tamen ex conditionibus rectè conformatur; sed cùm cunctas facultates (debitè cōformatas) prævias postulet, tota ferè est obnoxia & conditionalis *Facultas ista*. Cùm autem *Notitiæ Communes* (in iis quæ sunt *discursus*) cum primis suspiciantur; illas autem adhuc nemo (quod sciam) in ordinem redege-
rit;

rit; donec magnum illud absolvatur opus, satis fuerit monuisse, *Discursum*, *Notitias Communes* ritè in suam infimam latitudinem deducere, si facit ut hæc *Communis Notitia* cum illâ, vel (ut paucis dicam) cum ullâ veritare minimè pugnet: ista igitur *Discursus* summa norma esto, & conditio. Mirè interea ista inter se respondent: In foro autem *Discursus* præsidet (ex Scholarum sententiâ) *Phantasia* (aliquibus eadè cum *Sensu Communi*, cui in subsidium tribuunt *Facultatem componentem, dividentem, cogitantem, æstimantem; &c.* Quidam Auctores tamè ista inter se confundunt; alii plures, vel pauciores juxta libitum statuunt; sed nos ex *sensu Interno & methodo* supra allatâ (quæ quid *Anima*, quid *Corpus*, quid *Objecta* deniq; per se possint, explicat) ista excuti potius quàm ex Auctoribus, quorum sententias hoc in argumento neque titivillitio empsitem, consulimus. De *Facultatibus* autem quæ *componunt & dividunt*, observatu dignissimū est, *Hanc circa rerum Naturam communem, Illam circa particularem versari inter quas intercedit media illa Facultas, quæ objectum secundum statum suum naturalem expendit, principio individuationis in primis Analoga*, quam Scholas non advertisse equidem miramur. Hoc enim in statu arcanum *principii individuationis* adeò à Scholis exagitatū, delitescit; ex quibus *componens & dividens* proprie ad *Discursum*, ista verò (principio individuationis Analoga) ad *Instinctum Naturalem* spectat; reliquis idcirco & ordine *Naturæ, & ratione conditionum* prior. *Componens* autem facultas recte conformatur, si idem à simili distinguitur; *dividens*, si res in suas infimas differentias resolvantur; quas *cogitativa, æstimativa, judicativa, electiva* sequuntur, quarum unaquæque recte conformatur, si prior recte conformatur; Quo modo nisi omnes *Facultates* præcedentes recte conformentur, neque recte conformabitur *electiva*, in quamcunque cedat partem. Quàm *conditionalis* igitur & quidem *ardua* sit *Veritas*

ritas, fatis constat; cuius methodum tamen pulcherrimam ex nostris vides Lector. Qui plura interea de *Facultatibus* suprâ enumeraris desiderat, Scholas consulat: Modò *Phâtafiam* tanquam larvam, potius quàm *Facultatem* ex earum descriptione pessimè adumbrari, advertat. Ne interea *Facultati memorativæ*, quæ cunctis *Facultatibus* inservit, essemus ingrati, pauca (antequam ad Zetetica fiat transitus) more nostro subjungemus. Omnibus famulatur *Memoria*, in cuius foro (tanquam in communi aliquo promptuario) deponuntur *species, notitiæ, conclusiones* à facultatibus exceptæ, cui præest *Reminiscentia*, hæc proma, illa conda rerum. Nihil autem in *Discursu* sine *Memoria* perficitur. Quamvis enim in objecto unus existat terminus, alter (ille scilicet qui conformatur) è *Memoria* desumitur: Ideò si hoc dulce eundem sensum inducat, quem olim illud, eandem obtinebit denominationem. Maximè igitur interest, ut *Memoria* sit constans, integra, stabilis. Quæ interim optimè in *Memoriâ* imprimuntur & servantur, ista sunt, quæ delectant, quæ terrent, quæ magna, quæ nova, quæ sepiùs repetita, quibus applicatio major facta fuerit, quibus circumstantiæ aptæ, quibus cognata & affinia multa. Quæ omnia mysteriorum plena, modò sensum crassum & corporeum à sereno & beato discrimines; quâ ex divisione & quod hæc agat, illa patiatur, *reminiscens* à *memorativa Facultate* distinguitur. Proinde in *Memorativâ Facultate* species consensescere & aboleri posse observamus, quas tamen *Facultas reminiscens* revocare, etiam ex objecto cognato valet; quarum actiones diversas ex *Sensu Interno* æstimare, operæ pretium ducimus. Quâ ratione interea *Memoria est actus conformationis Facultatis memorativæ cum objecto aliquo crasso & corporeo*, morte tolli posse videtur; sunt enim caduca objecta huiusmodi, & interitui obnoxia. Quæ tamen ab ipsâ *Animâ* sive *Mente* imprimuntur notitiæ, in æternum manere videntur,

ut

ut ipsa etiam *Reminiscens Facultas*, quam ex objectis cognatis (tanquam notis rerum assiduis) et *antiquatas* elicientem conformitates, et *fugitivas* reprehendentem observare licet. Quodcunque igitur benè, & rectè (hisce nimirum legibus) in ipso *Memoriæ* foro conformatum, habitudinem adsequi non perituram arbitramur: Sunt enim *Veritates æternæ*. Ut pereant interim *Organa*, quibus læsis, certum est ipsam *Memoriam* lædi, quæ ab ipsâ mente demandantur *Notitiæ*, excitari ut non possint, perdi non posse existimandum est. Et proinde hisce instructam superesse in æternum *Mentem* nostram, dotem insuper è terra in cœlum (modò meminisse juvet) objectorum *crassorum* & *corporeorum* conformationem, reportaturam. Quòd interea aliquorum hac in vita non adeò facilè recordemur, in causâ est, quòd illud in quo ultimo versabatur *Intellectus*, nihil commune habuit cum illo, de quo tum erat quæstio. *Intellectus* autem novas inter se conformans conformitates, aliquid usque in se habet *continui*. Quòd denique *memoria* sit perfectior in iis quæ *vidit*, *audivit*, & *tetigit* homo, quàm in iis quæ *gustavit* & *olfecit*, pulchra è *corporeâ*. *Naturâ* adduci potest ratio, quàm è prioribus eruendam relinquimus. Ista autè breviter de *Facultatibus* quas *Discursui* vèdicamus, dicta sũnto; cujus summa ars (quæ *Logicâ* vocant) eo fine tradita est ut *Notitias illas Cômunes*, contrâ quæ disputare nefas, è verborũ involucris extricet; Quæ nisi sanciantur, neq; de veritate illâ consummatâ constabit unquam. Quemadmodum enim Tyronem, qui ex subitario milite (absq; Tribunis vel Antesignanis suis) exercitum in præliũ educeret, victoriam traditurum potiùs quàm occupaturum existimaverit rei militaris peritus Imperator, ita omninò ex tumultuariis et congestitiis opinionibus (citra *principiorum* delectum) conflatum syntagma potiùs *errores* (aliquando exitiales) creaturum, quàm *veritatem* asserturum, nullus nisi

iniqtus dubitaverit Author. Quanti quanti refert igitur, ut *Notitia Communes* (sine quibus nulla probatio certa vel documentum dari potest) in aciem componantur. Hoc igitur *Facultatum nostrarum Zeteticarum* munus esto, ut earum ope tandem in *Objecta sua Analoga* jus integrum habeat *Discursus*. Neque igitur *Discursum* vel extenuare volumus, vel explodere, nisi ubi ultra cancellos proprios elatus, ipsum *Instinctum Naturalem*, *Sensum Internum*, vel *Externum* aggreditur. Si enim in Analogiâ propriâ satis angustam volunt scientiam nostram *Scholæ*, extra illam sane erit nulla. Sobriè sapiat igitur *Discursus*, atque intra provinciam. Universis interea *Facultatibus* opus habet *Veritas*, præsertim ubi cognitio rei integra proponitur. Quòd tamen *Discursum* paulò acriùs perstrinximus, in causâ est, *Quia nullus nisi à discursu solennis error*; quod ex innumeris illis absurditatibus, quæ substructionibus *Notitiarum Comuniû* innituntur, satis constat. *Veritatē* enim non solum *Veritatis*, sed ipsius etiâ *Erroris* basin esse quodammodo, supra observavimus. Quòd igitur sibi in *erroribus* complaceant, à *Veritate* aliquâ implicitâ & habuit omne, & modo habet infelix sæculum. Hanc igitur (est enim *Notitia Communis*) eruere, & sibi vendicare etiam importunè suadebimus. Ne interim exempla desideres, vide tot errores, Græcos, Barbaros, nostros, nulla sine aliqua *veritate involutâ* labes: etiam in turpissimo errore quædam *Communis Notitia* subest: molestè feres reliqua. Transimus igitur ad *Zetetica* nostra, ex quibus & *Facultatibus propriis* ista erues.

Discursum esse infinitum vulgo creditur, & nullum dari dubiorum terminum, sed falsò. Quemadmodum enim *Sensuum Externorum & Internorum*, ita quoque *Discursus*, si ve *questionum* quas circa res quasunque movere possumus, certus quidam & definitus datur numerus, ultra quas neque dubitari potest. Diversè autem ad Analogiam suam termi-

nantur *Quæstiones* istæ; ideo *Facultas* quæ quærit *an res sit*, non est eadem cum illa quæ quærit *quid res sit*, vel *undè*, &c. neque denique *eadem Facultates* in quæstionibus istis ubique respondent, sed illa quæ dicit rem esse in quæstione *an sit*, ad causam in quæstione *undè*, hærebit &c. Hæc igitur non solum *Facultatum Zeteticarum numerum, ordinem & methodum*, sed earum *Analogiam* ad facultates reliquas, & *leges* denique *conformationis* cum objectis suis (primi fortasse) posuimus. Hæc erit igitur *discurrendi ratio & norma*. Quod enim præterea superest, per unicum verbum sive copulam *est*, (*non est enim ad est reduci potest*) absolvitur. Hanc igitur seriem cognitionis rerum apud te statue. *Primò* (quod ex vocabulariis, vel rebus ipsis comperies) in *Analogiâ tuâ* plurimas dari rerum *differentias*. *Secundò* omnes hæc *differentias novum* inducere *sensum*. *Tertiò* ex omni *novo sensu novam* creare *speciem*. Quibus positis, *specierum Analogiam* quandam inter se observabis, cujus investigationi *Facultates* quædam in nobis dicantur. Quæ, licet illæ ipsæ sint quibus inscianter, & nullo ordine, sive delectu nemo non utitur, eorum tamen *Methodum & concinnam dispositionem* nullibi gentium videre licuit. Harum artem igitur *Zetetica* nostra vocamus, quam tanquam omnis doctrinæ clavem publici juris facimus; neque enim aliter instructi, sive Philosophi, sive Theologi, &c. sive veteres, sive recentes ad rerum cognitionem accessere, vel quidem accedere possunt. Dum tamen nostram *Veritatis* investigandi methodum, scilicet (*Ex qua facultate probas*) nescierunt, & adhuc nesciunt, movere *dubia* ut in promptu fuerit, eorum solutio per *Facultatem suam Analogam* huc usque latuit. *Artem* igitur ex quibus ista omnia enodari possunt, hæc pandimus. Neque igitur *deinceps* imponent *Scholæ*; *eadem* enim si dentur *Facultates*, *eadem* objecta, nisi *conditiones* (vera scilicet *methodus*) defint, cur
hic

hic illo sapientior evaderet? Desinant igitur ad magna illa nomina confugere, ut patrocinium errorum quærant væcordes. Unicum ignorantiae asylum, *Auctoritas*. Tantum abest, ut aliunde quam à te ipso *veritatem tuam* comparare possis; alia ut lege, neque prosapia, neque honor, neque divitiæ tuæ fuerint. *Veritas* quæ in aliorum scriptis invenitur, nisi *tua*, nisi *communis* utique fuerit, *Auctori* permittenda est. Quæ igitur tua non sunt, iusto domino asserere, quo pacto *veritatem rerum*, sive *veritates particulares* à *veritatibus intellectus*, sive *veritatibus æternis* distingues. Sed *Fidem* isto modo labefactari inquies. Minimè gentium; res enim ita esse posse, in quibus nullæ dantur contradictiones, ut *Communis* sit *Notitia*, ita revera fuisse, à *narrantis auctoritate* pendet. Sed de hiis satis superque, nisi usque delirare lubeat. Ad te ipsum igitur regredere, ut ad *Facultates proprias*, universas auctorum sententias reducas, quas utilissime evolvi comperies, quatenus *Notitias Communes* excitant. Restat, ut ex hac methodo nostra *verum* à *falso* in propositione quacunque datâ separe: alia enim ad *veritatem* non superest via. Neque igitur vel difficilis videri debet *Doctrina nostra*, vel molesta, quibus *Veritas* cara est; præsertim cum *Zeteticorum* nostrorum ope indolisissimus quicunque integra volumina conficere possit, & quidem circa objectum quodcunque. Neque obstat, quod aliqua Barbarè sonent, modò per illa ad *Facultates proprias* detur regressus. Quod interim unice monemus, est, ut *prædicamenta vulgaria* abjiciat, cui ista cordi sunt; cum nihil in totis Scholis (ausim dicere) magis corruptum, magis erroneum sit, vel quæ tam amplam depravatæ doctrinæ ansam præbuerit. *Primò* quod universa ut rerum series obtendatur, *angusta* sint; quo pacto *causæ rerum*, *fines*, &c. subticentur. *Secundò* quòd nullam rerum divisionem, quæ vel vera fuit vel apta, præmiserint. *Tertiò* quòd

quod *substantiæ rerum & qualitates* (prout vulgo intelliguntur) figmenta sint & chimææ. Nullibi enim per se ipsas existunt, sed modo quodam relativo tantum. *Quartò* quod *Facultates* respondentes ad *Zetetica* nullibi subjecerint, sed omnia ex *Discursu* quodam putido deducere voluerint, nescientes extra provinciam suam vel *fallere* vel *falli facultatem* quamcunque. Hæ autem sunt imprimis rationes quibus adducti, *prædicamenta illa vulgaria*, in quibus res adeò insanè & temerè reponuntur, ablegavimus. Quorum loco, *Quæstiones omnes* quæ de objecto quocunque moveri possunt (dico *omnes*; nihil enim præterea vel cogitare potes) *omnes* denique *Facultates* quæ in *Quæstionibus* istis appositè respondent, substituimus. Sint igitur humanæ scientiæ termini & metæ, quæ hîc designavimus; quod etiam in teipso experire Lector. Circa *objectum* igitur quodcunque sive *rei*, sive *verbi*, sive *signi*, sive *simplex*, sive *compositum*, sive *propositio vera sit*, sive *falsa*, sive sit *communis*, sive *particularis*, sive *objectum sensus interni*, *externi*, vel *discursus*, & (ut paucis dicam) circa *differentiam* quamcunque, *Quæstiones* quæ moveri possunt (& ultra quas neque dubitari datur) sunt sequentes, quas primò *simplices*, postea etiam *complicatas* exhibebimus. *Simplices* autem (quorum synonyma passim, prout opus fuerit, adnotavimus) sunt primò, *an sit*, secundò, *quid sit*, deinde *quale sit*, porrò *quantum sit*, demùm *ad quid sit*, insuper *quomodò sit*, postea *quando sit*, ulterius *ubi sit*, denuò *undè sit*, ultimò *cujus gratia sit*, ex quorum prædicatis, juxta *Facultates* respondentes, illa *prædicamentorum series* conficienda est. Neque tamen heic sistendum est, sed ad *complicatas illas Quæstiones* (ex quibus cum *Quæstionum*, tum *Facultatum* respondentium, numerus integrè absolvi-
tur) deveniendum est; exempli gratia, *an quid sit*, *an quale sit*, &c. tum *quid quale*, *quid quantum sit*, tandem *quale quid*,
X undè

undè tale, cuius gratia, tale, eo modo sit, atque ita alternatim utique ad tertiam, quartam, & ipsam decimam, conjugationem, quibus utinam nomina adaptarent Scholæ, cum in illis (velint, nolint) universa Facultatum Humanarum latitudo sita sit. Sed quoniam neque Græca, neque Latina extant vocabula, quæ energiam *Quæstionum nostrarum* satis exprimunt, haut illa quidem in linguâ quâvis vulgari reperias; adeò ut priusquam Nomina confingantur, opus sit *Quæstionum nostrarum* vim & efficaciam ex Capitibus sequentibus petere; unde ad decimam usque conjugationem atque ulterius (ubi res postulat) complicantur; modò de Quæstione primâ nempe *An res sit* constet. Certè ad eorû quasdâ propria jamdudum excogitantur nomina, ut in quæstione *quid*, rei quidditas, ad quæstionem *quale*, rei qualitas, ad quæstionem *quantum*, rei quantitas, an verò in quæstione, *an*, rei annitas, in quæstione *ad quid*, rei ad-quidditas, &c. (salvâ Scholarum gratiâ) recipi possint, in medio relinquimus; præsertim ubi ad secundam, tertiam, quartam conjugationem &c. ventum est, & de rei quali quidditate, undè talitate &c. agitur, nos ipsi vocabula magis Latina confingi exoptaremus quidem. Sed hoc aliorum esto negotium, modò complicationum nostrarum rationem ubiq; observent; cum ultra *Quæstiones istas* neq; angari possint; nulla denique præter hanc nostram, unde res omni ex parte exagitari queant, *Methodus* superfit, si partes necessarias scientiæ spectes. Ad illustrationem tamen cognata, similia, diversa, disparata, &c. addi possunt; sed in istis parum & cautè immorandum (similitudo enim erroris est fœcunda) maximè cum ad veritatē rei sufficiant, quæ nuper adduximus. Ubi tamen ad forum interius ventū est, & à veritatibus rerū (quatenus fundamentum relationis extra nos obtinent) ad internas illas veritates, quæ ad Conscientiam spectant, provocatur, suborietur quæstio Conscientiæ particularis, *an ita esse debeat*, de quâ suo loco; à quæstione, *an sit*, incipiemus.

Facultas quæ movet quæstionem, An.

Circa *differentiam* quamcunque datam, inter universas *Quæstiones* quæ primò occurrit, hæc est. Neque enim tutò in reliquarum *quæstionum* profundum solvitur, nisi exploratâ istâ. Ante omnia igitur exagitari debet, *an res sit*, quo pacto *Objectum* quodcunque non solùm à *non ente*, *fiçto*, seu *falso*, sed ab ipso etiam *verisimili* & *possibili* distinguendum est. Sapientissimè igitur à *Quæstione* istâ incipitur, quod utinam adverterent *Scholæ* in innumeris illis propositionibus quas confinxit sive prius, sive posterius istud sæculum; ut tandem in resolutionem, *Ex qua facultate probant*, devenirent. Quæ respondent autem in quæstione ista, sunt *Instinctus Naturalis*, *Sensus Internus*, *Sensus Externus*, & *Discursus*, legibus istis. Primò ut nullibi invertas ordinem, sed ut unicuiq; *Facultati* suam permittas provinciam; neque enim quæ sunt *Instinctus Naturalis*, ex *Sensu Interno*, *Externo*, vel *Discursu*, aut vicibus versis probari possunt. Secundò quando in *Objectum Facultatibus complicatis* agitur, ut advertas ubi *superiores Facultates* in testimonium adduci possunt, non esse opus *inferioribus*, quo pacto *Notitia Communis* cum *Sensu Interno* complicata, etiam invitis *facultatibus* reliquis obtinebit fidem. Idem de *Sensu Interno* in relatione sua ad *Discursum*, existimandû est; modò *Analogiam* ubique serves; extra illam enim nulla sapit facultas. Tertiò ut *Discursui* per se in quæstione istâ vel parum, vel nihil ubique tribuas, nisi quatenus è verborum involucris *Notitias Communes* extricat; quâ ratione *Discursu*, verâ scilicet *Logicâ*, maximè utendum est. Quartò advertendum est ubique res ita esse, ut ex *Facultatibus* istis probare possis, res ita esse non posse, vel potuisse,

nisi summa aliqua detur contradi&io, nullo *Facultatum* indicio constare. Est igitur in Analogiâ suâ veritas *affirmativa* tantum, & quædam asserere, nihil negare, nisi ubi quod dicitur cum notitiâ aliquâ communi ex diametro pugnat, à seipsâ potest. Quibus instructus, *veritatem* à *verisimili* five *præterito*, à *possibili* five *futuro*, & à *falso* denique optimè distingues. Ultimò advertendum est *Facultates* respondentes plurimis de rebus decernere in quæstione ista, circa quæ ulterior non datur progressus, saltem ad adæquatam cognitionem; quod ubique observasse permagni momenti esse arbitramur, cum occurritur illis qui res omninò esse pernegant, quia *quid*, *quale*, *quantum* &c. sit objectum, ultra facultatū Analogiâ situm sit. Variè enim & inæqualiter *Facultates* ad objecta & vice versa terminari observamus; quâ ratione *Facultates* quæ in duabus, tribus, vel pluribus harum quæstionum respondebunt, in reliquis silere possunt. Quod limine doctrinæ nostræ adnotare placuit, ne sese temerè efferri patiatur Lector, & uti se nihil non sciscitari, ita nihil non scire posse cogitet. Exemplo utar, obscuritate aliquando Solem obduci, vel Eccipsin fieri, *Notitia Communis*, & ipse quidem Sensus docet in quæstione *an sit*, & *ad quid sit*. Apprimè igitur respondent heic *Facultates* nostræ: cum verò ad quæstiones reliquas ventum est, puta *quid*, *quale*, *quantum*, *undè*, *cujus gratia* &c. Eccipsis sit, imperfectè in aliquibus, in reliquis non omninò respondent. Utilissimè tamen quæ de re quacunque moveri possunt *Quæstiones*, in promptu adsunt, ut non solum *scientiæ*, sed ipsi etiam *ignorantiæ metæ* ponantur & termini; neque enim ultra *Quæstiones* nostras vel scire, vel quidem nescire datur. Hiis instructus, ad syzygias five *complicationes* venies, quarum primæ sunt *an-an*, *an-quid*, *an-quale*, *an-quantum*, *an-adquid*, *an-quomodo*, *an ubi*, *an-quando*, *an-undè*, *an-cujus gratia*, dentur in objecto proposito. Porro *complicationibus* hiis

Facultates quæ respondent, in sequentibus habebis Lector, quas juxta *quæstiones* complicari ubique advertes. Eadem Methodus denique in *secundâ, tertiâ, quartâ* &c usque ad *decimam complicationem* observanda est, quod ex iis quæ subjiuntur, facile intelliges Lector.

Facultas quæ movet quæstionem Quid.

QUÆSTIONEM summè difficilem ante oculos habere cogita, *Quid res sint*; & Elementum, & planta, & brutum, & homo, multa sunt. Nihil hoc in mundo non congestitium: sese mutuò subintrant res, & nullibi fincerum illud deprehenditur, quod sit ex toto compositionis expers. *Quid igitur res aliqua sit*, nisi plurima respicias, dici nequit. Proinde ultima in resolutione sua esse debet ista *quæstio*, utpote cui reliquæ famulentur; à divisione rerum ordiemur. Est igitur Res omnis vel *naturalis*, vel *artificialis*, vel *mixta*. Divisionem istam in prædicamentis suis subti- cuere Scholæ; inde mira illa rerum sagmata. Hoc igitur ex *Facultatibus* quæ in quæstione undè respondent, explorato, ad *Facultates* quæ in quæstione *quid*, & ad *quid* respondent, deveniendum est: quo modo *duplicem Naturam* in objecto quocunque comperies, *communem & particularem*. Duplex igitur datur objecti *quidditas*; à cōmuni incipiemus, ut tandem in *quidditatem individualement* rei naturam perstringentem deveniamus. Quo in argumento præmittendum est, quæstionem istam in seipsa arduam, in *naturalibus* esse difficillimam, cum *Facultates* nostræ ad Analogiam propriam terminatæ, *quidditates rerum intimas* non penetrent: ideo *quid res naturalis* in seipsa sit, tali in Analogia ad nos ut sit constituta, perfectè sciri non potest. In *artificialibus* tamen aliter fit; quia sunt ex mētē nostræ: proinde

opera *Naturæ* (etiam in nobis edita) ut nos lateant, (nemo enim rationem *generationis*, *nutritionis*, *augmentationis* &c exploravit unquam) quod in *artificialibus* subest, ex iisdem *Facultatibus* artis periti intelligere possunt: ideo sutor credidam. Sed quia etiam cum objecto naturali quæstionem istam quadantenus conformari posse, par sit credere, à *Differentiis* tanquam notis & signaturis *quidditatum* optimis incipiendum consulo. *Differentias* autem vocamus illas quascunque signaturas ex quibus *objecta* ita determinantur & constant, ut per illas à reliquis quibuscunque distinguui possint, sive rationes illas, per quas *hæ res* non sunt *aliæ*. Quâ in *definitione* duo advertenda. *Primò* *Objecta* non cognosci *quidditative*, nisi cognitis *differentiis*. *Secundò* *differentias* non cognosci *quidditative*, nisi cognitis extremis, ut à *principio* modestè quorum extrema nullo indicio constant, *quidditative* cognosci non posse, pro confesso habeatur. In omni igitur *differentiâ*, *Extremitates* (quæcunq; ex parte dentur) expendi debent, ut regressu ad partes integrantes factò rem absolvamus. Quo pacto, sive objectum *Instinctui Naturali*, *Sensui Interno*, *Externo*, vel *Discursui* competat, ea invenire oportet, quæ rem constituunt. Quibus instructus, in unitate *objecti* cuiuscunque (puncto excepto) aliquid super-additum *simplicissimo principio* comperies; cuius Naturam *seorsim* sive per se, vel *confertim* sive *quasi simul* juxta *facultates respondentes* indagare licet: cuius opus istâ lege satis molestum, usus & assidua exercitatio in plurimis jam dudum facile efficit. Proinde in *objecti* cuiuscunque speculatione *duplicem* illam *Naturam* comperies, (de qua suprâ) *communem* & *particularem*. *Communis* autem consideratur, vel in habitudine quam objectum erga seipsum, vel erga alia obtinet, quarum prior rei *quidditatem*, altera *ad-quidditatem* denotat. Quodcunque igitur in omni objecto uno eodemque modo afficit facultates nostras

nostras, ad differentia latitudinem spectat, sed eam quæ in
 objecto cernitur, cujus terminos idcirco undequaque ex-
 plorare oportet. Quodcunque denique in hoc objecto eo-
 dem modo afficit facultates nostras, quo illud olim, ad rei
 ad-quidditatem, quatenus eadem cum illo Analogiâ sita est,
 reduci debet. Heic igitur terminos inter se committit In-
 tellectus noster, & quod uno eodemque modo afficit facul-
 tates nostras, idem quoad nos esse ubique prædicat. Ex
 communibus interea communes, ex propriis propriæ re-
 rum Naturæ indagantur: quo pacto ex communibus rerum
 convenientiæ, ex propriis rerum disconvenientiæ investiga-
 ndæ sunt. Quod paucis (quodcunque detur objectum) tan-
 quam scientiæ arcanum proponimus. Neque enim uspiam
 sine signaturis novis novi effectus produntur, ex quibus
 idcirco rerum quidditates intimæ eruendæ sunt. Hisce po-
 sitis, triplex enunciandi genus insurgit, quidditativum, A-
 nalogicum, & mixtum. Quidditativè enunciari potest quan-
 do constituentes termini objectorum ita disponuntur, ut
 conditionibus datis, & ipsæ dentur objectorum conformi-
 tates. Analogicè enunciatur, quando termini constituen-
 tes (licet ex communi sententia agniti) ob defectum con-
 ditionum ita nos latent, ut nihil nisi ex remotis similitudi-
 nibus conjectare possimus. Neque enim imperfectiones
 nostras in Facultates quæ nihil non percipere possunt (mo-
 dò conditiones adsint,) sed in ipsos Conditionum defectus
 rejicimus. Exemplum apponemus, ne te turbent ista; quo-
 modo prima causa agat, qualis sit mensura æternitatis, nisi ex
 actionibus nostris, tempore nostro, (idque satis ineptè) æsti-
 mare non possumus; quod enim prima causa agat, quod
 quædam detur æternitas, Communes sunt Notitiæ. Mixtè
 enunciatur, quando quædam ex ipsis rerum terminis ritè
 conformatis, quædam ex conjecturâ desumuntur. Quem-
 admodum si de totâ figurâ, lumine &c. astri, cujus ulterior
 pars

pars nos latet, audacter pronunciaremus; aliqui enim termini nos latent; quemadmodum etiam si de *primo motore* scientificè loqueremur, quia quædam de *Motu* satis constant. Est autem omnium latissimum istud enunciandi genus, quia *Discursus* ubique se immiscet, super uniuscujusque veritatis basin errores sexcentos ut plurimum accumulans. Inde tot inconsuta figmenta, deliria, de quibus, ubi de errorum causis. Quemadmodum interea numerum *veritatum* rerum per *differentias*, ita *differentiarum* per *terminos* explicavimus. Ultimò igitur in suos *terminos* *Differentiæ* resolvuntur, quas nisi omni ex parte complectaris, defectiva erit scientia. Sive igitur objectum rei, sive verbi, sive signi, sive simplex, sive complexum detur, totum ex *terminorum* investigatione absolvitur negotium. Quò modo latentes explorandi, difficiles explicandi, dubii distinguendi, quibus veritas cara est, ut tandem etiam in *Facultates respondentes*, & *leges conformationum* deveniatur. Hisce circa *Differentiarum* essentiam & Naturam ita statutis, in omni objecto naturali quasdam *communes*, quasdam *proprias*, vel quandam saltem *propriam* comperies. Inter *communes* autem quædam sunt *magis*, quædam sunt *minùs communes*. Quo in scrutinio (*Facultatum respondentium* medio) à *maximè communibus* (cujusmodi *Ens* fuerit) incipiendum, ut per *minùs communes* transitori in *differentias ultimas* rei *quidditatem* maximè perstringentes, definatur. Heic autem conspersionem *signaturarum* (cuicunque *Facultati* respondeant) ubique advertes, ut ex *maximè communibus genera summa*, ex *minùs communibus genera subalterna* (quorum etsi egregius detur numerus, de hiis tamen in *definitionibus vulgaribus* altum silentium) conficias, donec in aliquam *speciem*, atque ita in *individuum*, & postremo in illud ipsum quod *individuationis principio* maxime est Analogum, deventum sit. Ubi advertisse juvat quod

quod *differentiarum communium* Naturæ super-addit *genus*, (quemadmodum rectè à *Scholis* dicitur) est conspiratio illa occulta principiorum individuationis intensior in genere suo facta, cum plures virtutum radii concurrant, sive res in seipsis, sive earum species in memoria servatas intelligas. In objecto autem quocunque *maximè communes differentias* illas vocamus, quæ cum sint communes *individuo* cum *specie*, & maxime *extra illam speciem* sunt communes. Qua in gradatione *minus communes differentie* illæ erunt, quæ cum sint communes *individuo* cum *specie*, *extra illâ speciem* tamen non sunt adeo communes. Ex quâ methodo (quemadmodum suprà adnotavimus) *genera summa* et *subalterna* conficies, donec in *differentias*, sive *differentiam* rei *quidditatem* maximè perstringentem deveniatur. Hisce ita statutis, *generibus* sive *differentiis communibus* nomina adaptanda sunt, ut ex illis (tanquam promptuariis) *definitiones rerum* desumi possint. Neque onerosum istud videbitur cuiquam, cui veritas in pretio est: neque aliter vel *definitiones rerum* vel *divisiones* corruptæ instaurari possunt: neque aliâ lege demùm, vel *communes rerum Naturæ*, vel *particulares* (ex quibus intima Naturæ rimari licet) deprehendi possunt. Quod enim *novum* in omni objecto subest, ex *nova aliqua differentia* insigniri (sive hominem, sive ipsum brutum, &c. species) non semel monuimus; ita enim voluit (ne nos incautos opprimerent, quæ in hoc theatrum prodeunt) *Providentia Divina Universalis*. Porro *communibus à particularibus* isto modo secretis, videndum quæ *differentie* ita rem constituant & integrent, ut illis sublati, & aliquid ab ipsius rei essentiâ dematur. Quædam enim in objecto quocunque naturali deprehendi posse, quæ non sunt ejus partes prorsus necessariae, nemini in dubio positum esse credimus. *Differentie* igitur quæ rem constituunt & integrant, in quæstione *quid*, quemadmodum illæ quæ

accedunt, vel quidem accidunt, in quæstione *quale* respondent. Quorum omnium scrutinio mirè inserviunt quæstiones, *quæ omnibus, quæ pluribus, quæ aliquibus, quæ semper, quæ aliquando, quæ rarò, quæ solis* denique convenient: Ut tãdè etiam in quæstionum istarum complicationè deveniatur, scilicet *quæ omnibus semper, quæ omnibus aliquãdo, &c.* deinde *quæ pluribus semper, quæ pluribus aliquando,* atque ita pari derivatione, donec objecti Natura, (sive *differentias cõmunes, sive particulares, sive essentielles* denique & *constitutivas, sive accidentales & adventitias* species) explorata habeatur. Cui methodo sive *individua, sive species, sive genera* in examen veniant, sive denique *Instinctui Naturali, sive Sensui Interno, Externo,* vel *Discursui* sint Analoga, ubiq; insistendum. Ex quibus *quæ omnibus, semper, & solis* conveniunt, aliquod genus sive speciem denotant: quemadmodum *quæ solis, individuum.* *Differentias* igitur istius census, *essenciales & constitutivas* vocamus, sive individuum, sive speciem, sive ipsa genera species. Exemplum subijciam in Analogiã externã, *Calor, Figura, Motus* sunt *differentiæ essentielles constitutivæ* viventis; omne enim vivens aliquem calorem, figuram, motum obtinet; ita cùm demùm ad speciem ventum fuerit, hic calor, illa figura, iste motus *differentiæ essentielles constitutivæ* erūt hujus, illius, vel istius *speciei*; adeoq; hic vel iste calor, figura, motus *individuo* propriè competunt. Quo pacto *quæ individuo, quæ speciei, quæ* denique totis rerum generibus congruunt, excutienda sunt per Methodum nostram; ut *quæ magis, quæ minùs* sint communia, ex *Facultatibus respondentibus* consent; quo modo res quæcunque tandem in *suas infimas differentias* ejus quidditatem consignantes, & illam à rebus quibuscunque distinguentes, resolvetur. Ita *lineæ inflexio æqualis à centro est differentia essentialis constitutiva circuli,* & quia exinde ab omni figura distinguitur, & quia ita circulum constituit dif-

ferentia ista, ut si aliquid vel demptum sit, vel super-additum, novum objectum detur. Hæc igitur ad quæstionem *quid*, prout ea quæ sunt *adventitia* ad quæstionem *quale* & *quantum* pertinent. Neque igitur sine extremâ dementiâ quispiam inter accidentia reponat *calorem, motum, figurâ*, sine quibus non omnino fuerit vivens, talis enim *motus, talis calor, talis figura* ut sint accidentia, ipse *motus, calor, figura* non erunt. Proinde ut hic *motus*, ille *calor*, ista *figura* homini, hic *motus* &c equo convenient: neque *homini* neque *equo* accidunt, sine quibus non omnino fuerint. Aliter tamen fit in *ferro*, ut enim *figura* in genere sit differentia essentialis constitutiva ferri; *calor* vel *motus* in ferro sunt accidentia. Neque igitur ex propriâ Naturâ, sed quia aliis subjectis accidere possunt, ista vocantur accidentia; sine *calore* enim, vel *motu* ferrum propriam servat Naturam, sine illis Homo extinguitur: hæc igitur per se sunt manifesta. Quod interea respectu hujus objecti erit *substantia*, respectu illius erit *accidens*, & vice versa, quod (ut cætera mittam argumenta) ipse *sensus*, & *Communes Notitiæ* docent. Faceessant igitur *Prædicamenta illa vulgaria*, à quibus nisi expediamur, de *veritate* desperandum est. Quorum loco hanc nostram totius rerum scrutinii *Methodum* proponimus, breviter licet, & fortasse magis obscure quàm par fuit, quod an soli præstiterimus, videant qui ista capiunt. Hoc interim ad majorem illustrationem adjicere placuit, *Differentias quæ ex Facultatibus respondentibus (in rerum collatione) omnibus semper & solis competere deprehenduntur, summa rerum genera constituere: Proxima quæ pluribus semper & solis: Denuò quæ omnibus & solis, sed non semper: Post, illa quæ pluribus solis, sed non semper: Demùm, quæ aliquibus, aliquantisper & solis, ut postremo etiam in ea, quæ solis conveniunt, deveniatur; sunt enim principia individuationis. Quæ in deductione advertendum est, Differentiam*

tiam quæ omni & soli competit (ut risus in homine) licet non semper adsit, inter accidentia tamen rejici non debere, quia hominis quidditatem integrat. Licet igitur quæ non semper adsunt, & sine quibus res propriam servant Naturam, ad quæstionem quale pertineant (ut suprâ docuimus:) in iis tamen quæ rem aliquam ita signant, ut exinde differentiam aliquam propriam nanciscatur aliter fit, quod supra & quidem isto in loco adnotare placuit. Harum igitur origines & causæ illis imprimis suspiciendæ sunt, quibus intimas rerum quidditates penetrare in animo est; vel saltem si ulterius non detur, aliquid peculiare subesse, quod ex usu & observatione addisci potest, cogitandum. Nunquam enim fallit Natura, vel sine re notam, vel sine notâ rem apponit. Differentiæ interea essentiales et constitutivæ primò designandæ sunt in objectis quibuscunq;, ut tandem etiam quod novum subest, sua peculiari gaudeat animadversione. Hisce igitur quæ objectum constituunt, deinde etiam iis quæ adjiciuntur separatim perspectis, aliquam in omni statu perfectionem dari comperies, sine cujus cognitione, quæ illam exuperant, vel quidem ab illâ deficiunt, æstimare impossibile. Hujus interea ut sit latitudo quædam, absque illius scientiâ tamen, quid sit aliqua perfecta species sive idæa edici nequit. Cùm autem (quod hucusque subticuimus) omnis Differentia ex qua superior aliqua species ab inferiori distinguitur, sit ejus perfectio quædam et complementum, sapientissimè per differentias istas ulterius proceditur. Sunt enim Differentiæ illæ quæ speciei competunt, eorum quæ superstruuntur fundamenta & bases, modò rerum seriem expendas. Aliter tamen fit in individuis, quorum differentiæ quæcunque sunt imperfectionis notæ; à statu enim illo receditur, cujus aliquis saltem datur apex. Quæ ut clariùs constent, quædam de ipsa quidditate Hominis ex Methodo nostra subjicienda duximus; Post communem igitur.

gitur *Naturam* ex universis facultatibus Analogis perspectam (quo in scrutinio, quæ in quæstione *quid*, quæ denique in quæstione *quale* respondeant, imprimis distinguenda sunt) juxta genera summa & subalterna, *Differentiæ* hominis quæ emergunt in Analogia *Instinctus Naturalis*, sunt cunctæ ferè *Notitiæ Communes* (quædam enim *communes* nobiscum bestię obtinent:) in Analogia Facultatum internarum *spes*, *fides*, *amor*, *gaudium*, & *soluta illa in opposita libertas*. (Neq; enim in *brutis* deprehendi posse ista, luculenter suo in loco demonstravimus, quæ idcirco repetat Lector.) In Analogia ad facultates externas, *figura quædam propria* & *symmetria* medio *Notitiarum Communium* rite deductarum explicata, in quâ *manus*, *ad sermonem organa quædam*, *motus*, *calor*, *color* quidam, *glabrities* &c. advertenda sunt. In Analogia ad facultates discurrentes *mira illa discurrendi & ratiocinandi promptitudo & velocitas*, & *ipsa tandem contemplatio*: plurima denique alia, quæ ex Methodo nostra, quæ *omnibus*, quæ *semper*, &c. & Facultatibus Analogis deprehendi possunt. Ex quibus quæ ad Analogiam internam spectant, maximè hominem integrant; ab *externis* enim, nisi quatenus sunt in ordine ad facultates internas, parum juvamus; ideo in *figurâ* linearum proportio, in *motu* numerus, in *calore* &c. temperies consuli possunt. Quo pacto totæ *differentiæ externæ* ad internas in suâ ultimâ resolutione reduci debent; modò *leges conformationum*, & *Facultatem respondentem* ubique advertas. Quæ interea in votis habemus, ex *Differentiis* petenda sunt, illis nimirum quæ *speciei* conveniunt. Nihil enim à Naturâ (in tota illâ rerum serie, quæ ab *Elementis* incipit, & in *Hominem* definit) *speciei superadditum*, quod ad ejus perfectionem non facit, supra docuimus. Inde *dente Aprum*, *cornu taurum* petere rectè dicitur. Aliter tamen de *Differentiis* quæ *Individuo* competunt censendum, quæ *imperfectionem*, et ut pluri-

mum *ominosum* & *funestum* aliquid denotant. Hæc autem de *Methodo* nostrâ in rerum *quidditatibus* investigâdis breviter dicta sunt; à quâ quantum defecit definitio illa vulgata *Hominis*, (*Homo est animal rationale*) paucis expendemus, quam utroque termino infirmabimus. Ut enim *omnis Homo* respectu hujus actionis sit *animal*, respectu istius erit *vegetabile*, respectu illius *Elementum*, quædam enim *communia* cum hiis omnibus obtinet. Neque demum *semper* est *animal*, in utero enim vitam degit *vegetabilem*: Neque *solus*, quodcunque enim sensum habet, æque est *animal*: Neque denique *semper* est *rationale*, *ἀνορίαν* enim cum bestiis communem obtinet; inde *indoles ovina, avina, lupina, canina*; neque *solus*, (ut enim mittam bruta &c.) ipsa Elementa habent rationem propriæ conservationis, ultra quod nihil sapit; rectè igitur diximus totas ferè communes notitias (aliquæ enim in Elementis, plantis, &c. describuntur) maxime vero illas quæ circa Religionem versantur, cunctas facultates denique ad *spem, fidem, amorem, gaudium, libertatem, contemplationem* &c. *Hominis quidditatem* integrare, quia *omnibus semper & solis* conveniunt, modò *conditiones* adsint sine quibus neque *animal* fuerit *Homo*, neque *rationale*; nullam enim *Facultatem* sine *conditionibus intermediis* proficere voluit Deus Opt. Max. ut gratiam suam quotidianam votis & precibus nostris assiduè exorata experiremur. *Facultates* igitur ad *rationem* obtinet *Homo semper*, ipsa ut desit ratio, quod imprimis in verbo *rationale* advertendum est. Quæ acceptione tanquam *angustam* potius quàm *falsam* definitionem istam paulò acrius perstrinximus. Nequid interea hoc in argumento desit, ultima aliqua *Hominis differentia* investiganda est, quæ neq; *superiori*, neq; *inferiori* alicui *Naturæ* convenire possit. Quemadmodum enim *intellectum, amorem, libertatem* cum Deo; ita *ἀνορίαν* sive *irrationem*,

concupiscentiam, necessitatem cum brutis &c. communem obtinemus. Ex cujus scrutinio accuratior, *isolæ & ultimæ* *Hominis* differentię *Religio & fides* insurgunt; dico *vera Religio & fides vera*, illa nimirum quæ ex *probâ conformatione facultatum*, quæ circa Religionem versantur, oritur; ex quibus non solùm *ad suprema* ferimur, sed facimus etiam ut *illa ad nos demittantur*. Sunt enim extremorum vincula, & proinde in *Homine* deposita, qui & ipse inter *superiora, & inferiora* medium quiddam est. Quæ ut apertius constent, dicimus *omni semper & soli* convenire. *Omni*, quia nemo sanus & integer non quoddam colit Numen, five *Deum*, five *Naturam* dicas, nemo denique non quodammodo *confidit semper*: quia hâc ut *Religione, fide* excidamus, suborietur illa, quo pacto ipsa etiam confidit desperatio. *Soli*, quia neq; illius est indiga vel *perfectio Divina*, vel *brutorum imperfectio*. *Perfectio Divina* illâ opus non habet, quia nihil præterea superest quod *perfectioni Divinæ* adjici possit; in *Brutis* denique supervacaneæ fuerint, nullus si hâc vitâ melior maneat status, cujus compotes esse possint. Utcunque certum est, nullam præclaram inter *Bruta* extare Religionis formulam; ut ducas igitur *intellectum, amorem, gaudium, libertatem* nostram &c. *divina* esse attributa; ut denique omnem *brutalem affectum* ad *Naturam corpoream* ableges. *Religio & Fides* superiunt, quæ ad nos ita intime spectant, ut *Hominis differentię ultimæ* meritò habeantur. Ideò non solùm *superiora cum inferioribus*, sed ipsa etiam *præterita cum futuris* componit, connectit & quidem inter se contextit *Religio & Fides* immensa: & nihil non conciliare rectè creditur. A Deo igitur infinito ut sint, cum Deo deniq; ut conformari gaudeant, neque in Deo, neque in brutis deprehendi satis constat. Ex quibus patet Axioma nostrum, *species quascunque ex differentiis à Natura tributis, perfectio-*
nem

nem aliquam adipisci, in homine verum esse: quod non minùs utile in cæteris quibuscunque speciebus comperies. Hâc nostrâ interea Methodo fretus, sui ipsius cognitionem aggrediatur Lector. Nobis enim satis in præsens fuerit ista delibâsse. Caveant interea veritatis studiosi, ne *differentias* nostras *essentiales constitutivas*, (sive in *individuis*, sive *speciebus*, sive ipsis *generibus* deprehendantur) inter *accidentia peritura* numerent, quasi vel adesse, vel abesse potuissent citra subiecti corruptionem. Cujus erroris ut famosum istud *substantiæ* verbum sit causa, quia tamen contra Auctores scribere præsens institutum non patitur, satis habeant Lectores, Methodum hanc ad *quidditates* rerum investigandas in *Veritatis gratiam* à nobis proponi; ex quâ & *Facultatibus propriis* (modò *leges conformationum* ubique advertant) sapientiores evadent, ausim dicere, quàm ex protritè Philosophorum Scholis. Restat ut quæ facultates hac in quæstione respondeant, explicemus. Respondent autem *Instinctus Naturalis*, *Sensus Internus*, *Sensus Externus*, & *Discursus*, & inter hos maximè, quæ maximè extrema rerum pertingunt. Primæ autem complicationes hujus quæstionis sunt, *quid-an sit*, *quid-quid sit*, *quid-quale sit*, *quid-quantum sit*, *quid-ad quid sit*, *quid-quomodo sit*, *quid-ubi sit*, *quid-quando sit*, *quid-undè sit*, *quid-cujus gratia sit*: Inter quas arctiùs necluntur *quid-quale*, *quid-quantum*, *quid-ad quid*; neque enim à quæstione *quid* divelli heic posse videntur.

Facultas quæ movet quæstionem, Quale.

QUÆSTIO ista à priori pendet. Nisi enim *quid res aliqua sit* intelligas, *quale* fuerit, non capies unquam. Mutuò igitur in ordine consistunt; licet interea & ipsas
qua-

qualitatis quædā detur *quidditas*. In complicationibus enim quæstionum nostrarum quæstionem *quid-quale* invenies. Quia tamen omnis differentia quæ in ista quæstione respōdet, ex prænotione alicujus *quidditatis* ortum ducit, quia denique *quidditati* illi ita inhærere vel inesse videtur, ut exindè *intensionem* aliquam suscipiat, vel *remissionem*, subiectum *Tale* denominat. Status igitur uniuscujusque rei per cunctas *facultates Analogas*, & *Methodum* quam in quæstione præcedente instituimus, primò expendendus, ut tandem in quæstionem istam deveniatur. Nulla enim nisi respectu *quidditatis* suboritur *qualitas*, quo modo quæ *excedunt statum naturalem* uniuscujusque rei, vel quidem *ab illà deficiunt*, in quæstione ista reponuntur. Non solum interea *Philosophorum*, sed *Medicorum* maximè interest, ut ista pernoscant, per *dissimilitudinem* enim imprimis morbos venantur: Post igitur *differentias essentielles constitutivas* rerum perspectas, earum *gradus*, *affectiones* &c. explorandæ sunt; quarum disquisitioni inserviunt quæstiones, *quæ omnibus*, *quæ pluribus*, *quæ semper*, *quæ aliquando* &c. quo pacto, quæ post *statum* expensum vel defunt, vel quidem supersunt, quæstioni isti vendicantur. Errant igitur qui *qualitates rerum* absque *quidditatibus* se perspectas habere posse cogitant. Quemadmodum interea termini *quidditatum* per quæstionem *quanto-quid*, ita termini *qualitatum* per quæstionem *quanto-quale* designandi sunt. Quæ omnia ut faciliùs complectaris, in investigatione nostrâ [*Quæ omnibus*, *quæ pluribus*, *quæ semper*, *quæ aliquando* &c. accidunt] istæ imprimis *Qualitatum* signaturæ deprehenduntur. Primò non semper adesse; quâ in deductione, *quæ sæpè*, *quæ rarò*, *quæ aliquando*, *quæ insolitò* contingunt, seorsim contexi & subinde reponi consulimus; ad præcautionem enim errorum maximè inserviunt. Secundò res sine illis propriam servare Naturam: quo pacto *differentiæ constitutivæ*, licet

non semper adsint, à *qualitatibus* distinguuntur. Ideò ut non semper rideat homo, quia tamen risus *omni*, & *soli* competit, inter *differentias essentielles constitutivas* hominis à nobis statuitur. Tertiò, subiectum exindè *intendi*, vel *remitti*, qua ratione à *quantitate* imprimis distinguitur. Quæ omnia faciliùs perficies, si quæstione istâ cum reliquis quæstionibus complicatâ, per illas demùm totam *Accidentis* (de quo agitur) seriem à sua origine deduxeris, & *undè-tale quantum-tale*, *quomodo-tale*, *adquid-tale*, *quando-tale* &c accuratè expendaris. Ne interea horum exemplum aliquod desideres, in memoriam revocandum est *calorem*, *motum*, *figuram* inter *differentias essentielles constitutivas* viventis positas fuisse, & proinde in quæstione *quid* respondere; *calor* igitur *ad sudorem*, *figura capitis obstipi*, *motus solito vel pernicio*, vel *tardior* ad quæstionem *quale*, vel *quanto-quale* pertinent; subiectum enim tale denotant. Pari lege cùm ad *Hominem* ventum fuerit, in fame vel siti *Boulimos*, *Ascites*, in risu *cachinnus* hominem talem nuncupant; absque hiis enim, homo propriam servat Naturam. Neq; igitur dicimus *qualitatem* esse accidens per quod substantia est efficax; quasi si deessent accidentia, omnis substantia sopita & iners delitesceret; sed *qualitates* ad differentias illas quascunque, quæ *ultra* vel *citra* rei cuiuscunque *statum naturalem* deprehenduntur, restringimus. Quo pacto cùm utrinque res obsideant, in contrario gradu positæ dicuntur; *latitudo* quædam interea ut unicuique *statui naturali* permittatur, intra quam satis commodè subsistit potest. (quemadmodum si in homine jecur paulò calidius, cerebrum paulò frigidius justo existeret) quodcunq; tamen temperaturam illam admodum excedit, ut in *febricitante*, vel *citra* illam deprehenditur, ut in *Lethargico*, *differentiæ essentielles constitutivæ febricitantis*, vel *Lethargici* ut sint, hominis *sani & integri* non erunt. *Defectus* igitur & *excessus* isti, ut in quæstionem

stionem *quale* rejiciantur (si statum naturalem hominis attendas) ipse calor sine quo nec homo fuerit, nec vivens, ad quæstionem *quid* attinet, & tanquam effectus determinatus causæ suæ necessariò sub conditionibus propriis agentis recipitur. Quo pacto quod in *homine* substantiale est & quidditativum, in *ferro* adventitium esse & peregrinum, & quod respectu hujus est *accidens*, respectu illius esse *substantiam* suprà adnotavimus. Quæstio autem ista ad ea quæ caduca (ex sententiâ nostrâ) statuuntur, propriè spectat; ut quæ sola *intendi* possint & *remitti*, & quodammodo *corrumpi*; quod in *Facultates Divinas Noëticas* non cadit. Ideò ut *qualis morbus*, *qualis intemperies* rectè affirmetur, non *qualem intellectum*, *qualem fidem*, *qualem amorem*, *libertatem*, &c. sed *quantum* dixerim. Neque enim dilatarì aut ampliari, sed detegi potiùs & explicari *Facultates Divinas Noëticas* æquum est credere. Quæ enim ad *formam internam* attinent, quia subiecto carent in quo inesse possunt (quod accidentium est proprium) ad quæstionem *quanto-quid* reducuntur; neque igitur in *Anima*, sed *ipsa Anima* sunt. Ne interea Lector circa nostra torqueatur, adnotare placuit, quæstionem *in quo* ad quæstionem *Vbi-quale* attinere; Quia ex sententiâ nostrâ qualitates in quidditatibus tanquam in subiecto hærent; in quibus idcirco *totam accidentium latitudinem* satis apertè posuimus. Quàm incongruè igitur à Scholis ad *Accidentium* naturam extenduntur ea, sine quibus neque genera, neque species, neque individua subsistere possunt, ex nostris constat. Quæ autem in quæstione istâ appositè respondent *Facultates*, in genere sunt (in nobis) *Instinctus Naturalis*, & *Sensus Internus corporeus*: (extra nos) *Instinctus Naturalis*, & *Discursus*. Licet enim *qualitates in differentias essentielles constitutivas* tanquam in subiectum cadant, earum scientia & dignotio ad *intellectum* propriè & per se spectat. Primæ complicationes hujus quæstionis sunt, *qua-*

le-an, quale-quid, quale-quale, quale-quantum, quale-adquid, quale-quomodo, quale-nbi, quale-quando, quale-undè, quale-cujus gratia.

Facultas quæ movet quæstionem, Quantum.

SUB quæstione istâ *terminorum investigatio* cadit sive *Quidditates rerum, sive Qualitates, sive Quantitates* ipsas advertas. Cùm interea nisi omni ex parte explorentur *Termini, quanta res aliqua sit*, dici nequeat, quodcunq; post terminos exactè expensos deprehenditur, *Quantitatis* area existimanda est. Quod quidè sive *res, sive verba, sive signa, sive in nobis, sive extra nos spectes*, ubique adnotare juvabit, cùm exinde omnis quæ sit magnitudinem vel *mole*m designare par sit. Licèt interea extra quæstionem istam nihil nisi *Infinitem* illud, cujus nullus est terminus, dari possit, intra illam cunctæ *Facultates* impendi solent; cùm nullo in *Quanto* non concludatur aliquid omni *Facultati Analogum*. Cæterùm quia de iis quæ propriè hoc ex scrutinio decernuntur, agimus, duplicem ex *Scholarum* sententiâ quantitatem deprehendimus, *continuum & discretum*; quarum hæc ad *Magnitudinem*, illa ad *Numerum* vulgò refertur, quæ utique cùm *diversum sensum* inducant, & *diversa conformationis media* postulent, *diversis Facultatibus* propriè & per se competent. Principium autem *continui* est *Punctum*, *discreti Unitas*; præcipuæ affectiones *Quantitatis* continuæ sunt *æquale & inæquale*, *Numeri par & impar*; à *qualitate* autem distinguitur omnis sive *Quantitas, sive Quotitas*. Primò quòd non habeant *contrarium*; & proinde nullum per se motum, sive corruptionem. Secundò quòd neque *intendi* possint, neque *remitti*; neque enim *addere, vel subtrahere*, est *intendere,*

dere, vel remittere. Tertiò quòd *Sensus Internos*, illos nimirum qui circa *bonum & malum*, sive *utile & noxium* versantur, non pertingant. Neque enim *Quantitas*, vel *Quotitas* (per se scilicet absque *figura* vel *proportione* intellige) vel *sensus internos* afficit, vel *bonum* aut *malum* ex *Naturâ suâ* esse videtur. Restat ut quomodo inter se distinguantur *Quantitas & Quotitas*, ex *Methodo nostrâ*, quæ singula juxta *Facultatum Analogiam* exagitat, explicemus. Quod facillimè capies, si per sensoria sola *tactus & visus* facultates illas quæ circa *quantitatem continuam*, per meatum *auditus* illas etiam quæ circa *discretam* versantur, excitari advertas. Ideò mirè cum *proportionatis numeris* conformantur *Facultes*, ad quas per aurium foramina datur ingressus, delectationem ex *symphonia*, vel molestiam ex *Cacophonia* percipientes. Attamen ex *gustu*, vel *odoratu* nihil per se in *utràvis quantitate* deprehendere licet; quod enim ex dentibus affixis Chely dum pulsatur audire (vel obturatis auribus) queas, ex eo provenit, quòd conjugationes nervorum quæ huic ministerio dicantur per gingivas transeuntes munus anticipant suum. Hisce autem circa *Analogiam Facultatum* nostrarum ad utramque *Quantitatem* explicatis, restat ut quomodo se habeant hac in quæstione *Instinctus Naturalis & Discursus*, explicemus. *Instinctus* autem *naturalis* plurima circa *utramque quantitatem* suggerit. Frequentes igitur in *Mathematicis Notitiæ Communes*, quæ *Postulatâ* eâ de causâ vocari solent, quia nihil superius quo provocetur, existat. Cur interea *scientiæ Mathematicæ* omnium certissimæ habeantur, ratio in aperto est; quòd nimirum de principiis hujus scientiæ *puncto* videlicet *& unitate* summus detur consensus, quemadmodum etiam de *notitiis communibus* sive *postulatis*, undè tota *Matheseos* istius series deducitur. Quapropter *Discursus* majori quàm in reliquis *Philosophiis* certitudine, istius

scientiæ normam dedolat. Principia verò formalia *odorum, saporum, colorum* &c. ita in recessu abdita ponuntur, ut nihil certi de eorum Naturâ & statu affirmare possimus: de quibus igitur *Hoc* unicè absque errore dici potest, *Qualitatibus illis solennibus Elementorum non respondere.* Quid enim cum *calido, sicco, humido, vel frigido* commune obtinet *cæruleum*? Iniquè igitur ex jejunis istis principiis universas *differentiarum* classes educere conata est Schola, licèt intra *Elementorum* ambitum quodammodò delitescant. Hæc autem de iis quæ ad quæstionem istam attinent, & *facultates Analogas* deniq; breviter & more nostro dicta sunt. Ad *complicationes* hujus quæstionis accedimus. *Complicationes* primæ sunt, *quantum-an, quantum-quid, quantum-quale, quantum-quantum, quantum-aliquid, quantum quomodo, quantum-ubi, quantum-quando, quantum-undè, quantum-cujus gratia.*

Facultas quæ movet quæstionem, Ad-quid.

SUB quæstione *quid sit*, rerum *quidditates* sive *Naturas individuales & genuinas* explicavimus. Huc igitur earum *Ad-quidditates*, sive *Relationes & Analogiæ* reducuntur. Quemadmodum enim illa *quid res sint per se*, ista, *quid sint ad alia* disquirunt; arctissimè igitur (quod suprâ adnotavimus) connectuntur quæstiones istæ, discuneatæ licet & distinctæ satis ex *Methodo nostra* exponantur. Huic interea quæstioni (tanquam omnium latissimæ) totam rerum *Analogiam* vendicamus: neque enim solum *convenientiæ rerum & conformitates*, sed & *disconvenientiæ & disformitates*, & ipsa tandem *contradictoria, disparata, opposita, & contraria* hujus Quæstionis ope explorantur; in quam idcirco universa *actionum & passionum, sym-*
pa-

pathiarum, & Antipathiarum prædicamenta & series digessimus, cum sine relatione aliqua præcedente nulla vel actio, vel passio dari possit. Hæc igitur *actionum & passionum* summa norma esto, uti quæ ab Analogiâ illâ mutuâ in quâ constituuntur res universæ ita pendent, ut si *conditiones* adsint (sine quibus virtutes rerum quæcunque vel languidæ fuerint, vel nullæ) ipsæ etiam in actum veniant; qua ratione quæstio ista cum quæstionibus *quomodo, ubi, quando &c.* complicatur. Nos interea qui paucis, iisque maximè distinctis quæstionibus, ad memoriæ sublevationem usi sumus, simul cum *relationibus actiones & passionem* in contemplationem adducimus: cum sine relatione illa, (cujus vis maximè in *Principiorum energia* cernitur) omnis materia iners & sopita suis in Elementis delitesceret. Quo pacto *Relationum* seriem primò, postea etiam *actiones & passionem* tanquam earum resultantiam & sobolem quandam in *complicationem quæstionis istius*, cum reliquis quæstionibus deducimus. Quibus ita statutis, *Relationem, sive Adquidditatem istam* ad totam rerum compagem promiscuè extendimus ita, ut *triplex* omninò fuerit *relatio*. Primò, *realis, secundò attributionis, tertio & mixta*, quarum unaquæque denuò *triplicem* sortitur considerationem. Primò in *Analogia rerum ad nos*, secundò in *Analogia rerum inter se*, tertio in *Analogiâ horum omnium ad Deum* sive *Primam illam Causam* rerum seriem & momenta disponentem. Quorum explicationem ut aggrediamur, quædam de terminis sive postremis *differentiarum* notis in memoriam revocanda sunt, quos *triplices* etiam observamus *quidditativos, Analogicos & mixtos*. *Quidditativos terminos* (suprà in quæstione *quid est*) illos vocavimus, per quos hæc res non sunt aliæ, quos ideo inter *differentias essentielles constitutivas* enumeravimus. *Relativi sive Analogici termini*, illi sunt, qui cum *constitutivi* respectu subjecti dici possint, quia
tamen

tamen *Relationem ad extra* obtinent, ad aliud quiddam sub conditionibus suis præfiniuntur. Proinde *termini mixti* fuerint, qui utriusque Naturam ita per se ferunt, ut ex uno termino *quidditativi*, ex altero *Analogici* dici possint. Quia autem terminos inter se componi & committi posse declaravimus, apertè constat varias rerum considerationes, novos & ponere & tollere terminos. De *relativis* hic erit sermo: *Adquidditas* igitur sive *Relatio realis* in Analogiâ rerum ad nos, ea est, quæ terminos suos verè & realiter absque omni attributione in rerum Natura possidens, à *Facultatibus* nostris per *Sensum* atque *Notitias Communes*, (*conditionibus* debitis intercedentibus) percipi valet. Estque vel ad *conformitatem*, vel ad *difformitatem*: Ad *conformitatem*, uti *verum, bonum*; quo pacto conditiones debitas obtigisse existimandum est. Ad *difformitatem*, ut *error, impietas*: in quibus vel totas, vel aliquas saltem quæ ad veram objecti conformitatem desiderantur, *conditiones* defuisse statuendum est. *Adquidditas* sive *Relatio realis* in Analogia rerum inter se, ea est, quæ terminos suos *relativos* verè & realiter absque omni attributione extra nos possidens, à *Facultatibus* nostris per *sensum* aliquem ex *relatione* rerum reciproca oriundum, & ad *Facultates nostras* subinde terminatum (*conditionibus* debitis intercedentibus) percipi valet. Estque vel ad *conformitatem* rerum inter se, vel ad *difformitatem*: Ad *conformitatem* rerum inter se, ut *actiones naturales* & *debitæ Elementorum, mineralium, vegetabilium, animalium*; huc denique *majoritas, minoritas, totum & partes*, (cùm inter se proportionatæ fuerint) reduci possunt: Ad *difformitatem*, ut *monstra, anomala, disproportiones*. *Adquidditas* sive *relatio realis* in Analogia rerum ad *Primam Causam*, etiamsi ex termino ad nos desumi possit, quia tamen non solum in nobis, sed extra nos & ubique describuntur *relationis istius termini*, ideo per se spectabilis pro-

proprium sibi adsciscit locum. *Adquidditates* autem sive *relationes reales* quæcunq; ex *Instinctu Naturali* potissimum, mediante *discursu & sensu interno*, percipiuntur. In quæ enim *Discursus* jus integrum habere videtur, ad *relationem attributionis* attinent. *Adquidditas* autem sive *relatio attributionis*, ea est, quæ fundamentum ex utroque termino non propriè vel realiter in rerum Naturâ, sed in modo intelligendi obtinet, ut *dominia quædam, & servitutes, honores Encomia, Cereemoniæ &c.* *Relatio mixta* ea est, quæ cum fundamento alicui reali innitatur, super-additum tamen aliquid ex *attributione* obtinet, estque præcedentium latissima. Cum enim nihil adeò castum & sincerum in doctrinis quibuscunque deprehendi possit, quod non corruptionem & imposturam sive ab ingeniis subtilioribus, sive quidem à crassioribus patiatur aliquam, objectum quodcunque ultra propriam Naturam (fortasse non satis exploratam) aliquid ex *attributione* obtinebit; ideo in educationibus puerorum, legibus, Religionibus (in omni denique Analogia) plurima depravata, iniqua, prophana. Quâ ratione in omni *adquidditate* sive *relatione* Fundamenta relationum in quæstione undè *adquid* quatenus licet) inspicienda sunt. Cum enim *fundamenta* varia esse possint, (in *actionibus* enim & *passionibus* mutuas inesse ad *relationem* vires existimandum est) verum *fundamentum* illud vocamus, quod maximè est actionis principium. Licet interea in *relationibus* nota sit legitima, *Quod simul cum correlatis ponantur & tollantur*; hoc tamen interest, quòd *fundamentum* si maneat integrum, *actionis* reiteratio quædam sive regeneratio dari potest, quod neutiquam fit ex altera parte. Etiam si enim sublato *filio* æque ac sublato *patre*, tollatur *relatio*: fundamentum tamen (scilicet *vis generativa*) manere potest. At sublato parte, tollitur & *relatio & fundamentum paternitatis*. Semper igitur *fundamenta* (quatenus licet) recen-

scenda sunt, & à *proximo* ad *remotum*, & deinde ad *remotissimum* deveniendum est, ut tandem in illo acquiescatur. Veluti si per terminorum multiplicationem *Bonitas illa nostra* (ex Analogia cum objectis secundum *sensus internos legitime conformatos* oriunda) ad *primam* deferatur *causam*, tanquam suum *fundamentum ultimum*, altero termino Analogico subjectivè in nobis manente, sequitur quòd cessante *Bono* in nobis, cessat ex parte nostrâ *Relatio* illa quam ad *Primam causam* obtinet; æquè enim tollitur *Relatio* moriente filio, ac patre. *Bonitas* tamen *primæ causæ* tanquam *Bonitatis nostræ fundamentum*, novam generare *relationem* potest, & nobis tribuere olim, ut *boni* simus. Mira hinc oriuntur *Consektaria*; sed cum *difformitas realis* nostra ex parte dari possit, habemus etiam unde cruciemur in æternum, cum sine resipiscentia vera iisdem semper hæserimus vestigiis. Miserè interea torqueri Auctores observamus, dum *verum & bonum* illud quæ sunt *relationes reales*, à *vero & Bono* illo quæ sunt *relationes attributionis* sive *discursus* distinguere nescientes, subinde in Antilogias miserimas passim impingunt. Est denique scitu dignissimum, *In omni actione naturali illud quod est actionis principium sive fundamentum, conformitatem aliquam* (juxta Analogiam in quâ constituitur) *intentare*. Ideo ignis Assimilationem *aquæ* molitur, & *aqua ignis*, quorum actione mutuâ observabis, à principiis validioribus excludi *heterogenea*, ut *homogeneam* aliquam conforment Naturam: ubi interea *plurima dantur similia*, facilis erit *actio*, & vice versâ. Hæc igitur est *actionum naturalium* (sive *sympathias* rerum spectes, sive *Antipathias*) ratio, nexus, & norma, quæ tota ab *Analogiâ illâ* in qua constituuntur res universæ, ita pendet, ut si *conditiones* (immediatum *Providentiæ Divinæ* opus) adsint, in *actum* verè & realiter deducantur; quod non solum in Analogia rerum *inter se*, sed in nostrâ æquè constat

constat. Quòd enim ex *Sensibus Externis* audiamus, videamus, tangamus &c. ab Analogiâ ista & proportionem rerum inter se ortum ducit; quod *Bonum* denique vel *malum* ex *Sensibus Internis* videtur, iisdem legibus adstringitur, modò in animo habeamus semper, ea omnia quorum causæ nos latent, ab occultis Dei iudiciis temperari, quam tanquam unicam *Notitiam Communem* dubia ejusmodi quæcunque enodantem ubiq; proponimus: cujus usum egregium idcirco in iis omnibus quæ te vexant, comperies Lector. Ultimò ut quanti sit ulus doctrina nostra de *fundamentis relationem* constet, advertes Lector, in *ceremoniis*, *ineptiis*, *erroribus* & *figmentis* quibuscunque aliquas vel aliquam saltem subesse *Notitiam Communem*, unde tota suffulcitur moles, quam vel quas extricare, seponere, et in seriem reliquarum *Notitiarum Communium* digerere, et antehac suasimus et continenter suadebimus, ut habeas primò quod *sias*, deinde quod *credas*, Lector. Affatim enim omni ferè in doctrinâ, maxime verò in *Theologiâ* suppetunt objecta *intellectus* & *fidei*, adeò ut in utriusque exercitationem satis (nedum plus satis) propositum sit. Distinguitur autem *adquidditas* sive *relatio* à *quidditate*, quòd sit *posterior Natura suâ*; quod *terminos* extra se habeat, & sit *ad aliud*; à *qualitate* verò, quòd neque *intendi* possit, neque *remitti*; neque (ubi *realis* fuerit) *corrumpi*; A *quantitate* verò, *affectionibus* ferè totis distat. Facultates denique quæ in ista quæstione respondent, sunt *Instinctus Naturales*, *Sensus Interni*, & *Discursus*; nihil enim adjumenti (nisi quatenus sunt in ordine ad superiores) *Sensus Externi* in quæstione ista suppeditant. Quomodo verò *Instinctus Naturalis*, & *Sensus Internus* circa *relationes reales*, *Discursus* circa *relationes attributionis*, et isti omnes denique circa *mixtas* versentur, suprà docuimus. Ad *Complicationem* igitur hujus quæstionis cum reliquis quæstionibus cœdimus, quam uti longe latissimam, ita maxime necessa-

riam inter quæstiones universas apud te statue Lector. *Complicationes* igitur primæ hujus quæstionis sunt, *ad-quid-an*, *ad-quid-quid*, *ad-quid-quale*, *ad-quid-quantum*, *ad-quid-ad-quid*, *ad-quid-quomodo*, *ad-quid-ubi*, *ad-quid-quando*, *ad-quid-undè*, *ad quid-cujus gratia*.

*Facultas quæ movet quæstionem, Quomodo, Per Quod
vel Quibus Mediis.*

MEDIA, sive *conditiones* quæ ad *actiones* cujuscunq; generis perficiendas desiderantur, exagitat *Facultas ista*. Sunt autem omninò diuersa juxta *objecti, facultatis & Analogiæ* differentiam. Alia igitur exigunt *media* quæ per *meatum visus*; alia quæ per *meatum auditus*; alia quæ per *meatum olfactus*; alia denique quæ per *meatus gustus & tactus* trajiciuntur. Quædam deinde diuersa ad *conformationes sensuum internorum* postulantur, quæ ad *externos* propriè non spectant; quædam denique ad *Discursus conformationem*, quæ ad *Instinctum Naturalem* non attinent, & vice versâ, supra & quidem abunde docuimus. In hoc igitur omne situm est opus, sive Analogiam rerum *ad nos*, sive Analogiam rerum *inter se* respicias, Ut *media investigates quæ si dantur, nihil in se non mutuò agere posse existima* Lector; quo pacto omnis scientiæ arcanum erit *mediorum investigatio*. Proinde *leges & normæ actionum universæ* ex quæstione istâ eruendæ sunt; quibus datis & licita illa à veteribus decantata *Magia* insurgeret. Hæc igitur potissimum in suas classes distinguenda sunt, ut deinde ad *mediorum complicationem* devenias, & subinde in *objectis complexis* (sive *rerum, sive verborum, sive signorum*) an
universa

universa accesserint *media*, expendas : *Media* enim *mediis* complicantur, & quod respectu hujus est *principium*, respectu illius esse *medium*, ubique comperies. Cum igitur alia *media* in *objectis simplicibus*, alia in iis quæ commiscuntur vel quidem complicantur, subesse constet, *Media* quibus *Objecta* sive *simplicia*, sive *composita* cum *Facultatibus* suis Analogis conformantur, ut in promptu sint, *quomodo in seipsis ita se habeant*, nos ferè lateant. Te igitur *incallescere* ut ex igne vicino sentias, *quomodo ignis in seipso sit calidus*, nunquam conjicies : ita de *colore*, *sono*, &c. existimandum est, (nisi *Notitia aliqua Communis* subsit) quia sunt ex *Natura* : Sed in *artificialibus* aliter fit, quia sunt ex *Mente* nostra. *Media* igitur *artis* dignosci possunt, ita denique sunt necessaria, ut sine illis nulla *artis* institui possint præcognita. In *mediorum* igitur *investigatione* & pulcherri-
ma, & difficillima (sive *Artem* intelligas sive *Naturam*) sita esse cogita. Cum tamen *Discursus* per similitudines suas defectus cujuscunq; generis supplere conetur, extra limites elatus in *errorem* proclivis labitur. Pauca enim sunt (eaq; obscura) quæ in *naturalibus* deprehendimus; quippe *pulsus* & *arteriarum micantium motum* & *rationem* in seipso nemo mortalium vel cepit vel capiet unquam. *Causam efficientem* & *formalem* interea, immo & *materialem* quatenus est *caussa*, in *quæstione* undè exponemus. Hoc interea de *mediis* cape, scilicet in *eorum defectum omnem ignorantiam nostram rejici debere*. Neque enim *Facultates* ad *objecta* quæcunque, neque quidem *fidem* ad eorum conformationem deesse posse, existimandum est. Quis enim, *debita si media adsint*, se *objectum quodcunque percepturum* (vel *Divinum* dicas vel *humanum*) inficias ibit? Quod igitur non intelligas *veritatem* quamcunque, vel *fidem* ei non adhibeas, vel ex *mediorum* indigentia, vel ex *obstructione* sive *mediis indebitis* provenit. Mens enim per se, & inter,

minata est, & a ipsa *revera* extenditur. Rectè igitur dicitur senem, si organa eadem quibus in juventute usus est restituerentur, objecta quævis eadem facilitate, quâ olim, percipere posse. Callus membranis oculorum, lordes auribus (vel si quod aliud obstaculum) tollantur, singula munere suo pristino defungentur membra; neque enim senescit Anima. Hæc autem breviter de quæstione *quo-modo*, sive *mediis* rerum dicta sunt. A quæstione istâ autem reliquæ quæstiones totâ ratione ita distinguuntur, ut pluribus non sit opus. Quæ autem *Facultates* respondent, sunt *Instinctus Naturalis & Discursus*, neque enim *Sensus* vel *Externi*, vel *Interni* modum vel leges actionum per se attingunt. In quibus, quæ *consensu universali* firmata (nullo ut rationis indicio constent) ad *Instinctum Naturalem* tanquam postliminio revocamus, reliqua *Discursui* permittentes. *Complicationes* autem primæ hujus quæstionis sunt. *Quomodo-an, quomodo quid, quomodo-quale, quomodo-quantum, quomodo-ad quid, quomodo-quomodo, quomodo-ubi, quomodo-quando, quomodo-undè, quomodo-cujus gratia.*

Facultas quæ movet quæstionem, Ubi.

DE *objectis* quatenus sunt in loco, sive extra locum in *spatio* quærit *Facultas* ista, quæ subinde in *situm* (qui in quæstione *quantum-ubi* respondet) terminata, universas rerum capacitates integrat. Distinguitur autem *situs* à *loco*, quod hic terminos *ambientes*, ille terminos *describentes* objecti denotet. Quod etsi subtile quiddam videatur, ad rem tamen imprimis facit; ita enim huic sua latitudo, illi sua angustia obtingit. Est autem *Locus* omnis quatenus ad objectum refertur, aptissima quædam circumstantia, memoriæ imprimis familiaris. Ideo per *locos* ad reminiscentiam facillimus

facillimus datur transitus. Differentiæ autem *localis motus* enumerantur, *ante, retro, sursum, deorsum, dextrorsum, sinistrorsum, obliquè, &c.* quæ enim propriè ex sententiâ nostrâ ad *situm* spectant, in principio libri inter condiciones ad conformitatem objectorum cum facultatibus postulas, posuimus. Ut *facultates* interea quæ modo quodam universali per maxima distantiarum intervalla sentiunt, & quidem præsentiant, modò meatus non obstruantur, (quia non sunt hujus loci) mittamus; Ad *Facultates* accedimus, quæ hac in quæstione appositè respondent. Sunt autem *Sensus Externi*, & quidam *Interni*. Ex quibus *Externi* circa eorum *locum* quæ sunt extra nos, *Interni* mediante *discursu* circa *facultatum internarum* ordinem, distributionem, & latitudinem versantur; quod accurata illa observatio, quam in doctrinis nostris poscimus, satis indicat. *Complicationes* autem primæ hujus quæstionis recensentur, *ubi-an, ubi quid, ubi-quale, ubi-quânt, ubi-adquid, ubi-quomodo, ubi-ubi, ubi-quando, ubi-undè, ubi-cujus gratia*, quæ quidem, quia nihil absque *loco* neque fingere possumus, ubique occurrunt.

Facultas quæ movet quæstionem Quando.

SUB quæstione istâ quærimus de *objectis*, quatenus mensurantur à *Tempore*, sive *præsente*, sive *præterito*, sive *futuro*; sive extra omne tempus per *æternitatem suam* describantur. Huc igitur spectant momenta *Temporum*. Cùm interea communis ratio *temporis* ex *motu corporum cælestium* ritè desumatur, ad immortalitatis spem non parum juvamus, dum in corporibus illis Divinis eandem constantiam & virtutem nulla ex parte imminutam, quam à præcedentibus accepimus sæculis, observamus. Eadem igitur

igitur herbæ, iidem qui olim fructus, &c. iisdem denique viribus pollent. Neque igitur in nobis quod cœlestis fuerit originis, esse potest morti obnoxium, suas ut abeant singula in partes. Ad *Facultates* quæ respondent hac in quæstione accedimus; quædam autem circa *Tempus præsens*, quædam circa *tempus præteritum*, quædam denique circa *futurum tempus* versantur. Cum enim sint omninò distincta tempora ista, & *diversas* denique *conditiones* ad eorum conformationem postulent, *diversis* idcirco *Facultatibus* respondent. Ab *instanti* incipiemus; quæ autem circa *præsens* vel *instans tempus* versatur, est *Facultas aliqua Analoga particularis*, neque enim è *motu* desumi posse exinde constat, quod posterior sit *motus*, ut qui habeat partes in quibus plurima *instantia* subsunt. Quæ igitur circa *motum* versatur *Facultas*, nimis hæret, ita ut totum effluerit necesse est, ex quo indicatur *instans*. Habet igitur *Facultatem Analogam* distinctam in nobis, quod ipse *sensus* docet. Aliter enim se non jam esse, sed solummodo fuisse unusquisque sentiret; Licet interea *tempus* & *motus* inter se denuò conformari possint, omninò per se distinguuntur: quod ex eo patet, quòd non solum *instans*, sed ipsam etiam *æternitas* illa quam nullus mortalium *Primo Enti* non tribuit, ex *motu* describi nequeat; uti enim non pertingit *æternitatem* *Motus*, ita quidem in illo præterit *Instans*. Alia datur etiam circa *præterita* *Facultas* à priori prorsus distincta, quod *diversæ conditiones*, & *sensus diversus* satis probant. Quæ igitur circa *præterita* versatur *Facultas*, (ut memoriam sive quidem reminiscenciam mittam) *fide* quadam tacitâ respondet, quam tamen ita à *credulitate* distinguimus, ut licet historiam olim conscriptam inter *verisimilia* relegemus, (uti quæ à narrantis auctoritate pendeat) *quædam sacra* tamen in Auctoribus occurrere posse, quibus nemo ferè ad sensum negaverit, pro confesso habemus; quo pacto tanquam *Instin-*
ctus

ctus Naturalis, vel saltem *Gratiæ opus genuinum*, huiusmodi omne agnoscendum est. Sed quia obscuri satis sunt istiusmodi *sensus*, summâ attentione ad eorum distinctionem opus fuerit, quum maxima ex parte qui ad Auctorum lectionem excitantur *sensus*, sint *Notitiæ illæ Communes* quæ nos esse *justos, temperantes, fortes, vindictam Divinam præcavere &c.* monent, quod apertius docebitur, ubi de *verisimili* erit sermo, Nullane autem datur circa *futura* facultas, & tota erit de subsequentibus *conjectura*? Anne improvidus ille qui in præsentibus ita hæret *corporeus sensus*, ut ab illis ægrè divelli patiatur, ita totum occupatione pessimâ habebit hominem, ut nullus *Diviniori Facultati* futurum statum prætentanti pateat exitus, nisi à *morbo, vino, dementiâ, enthusiasmo* referentur, et soli *futura æterna* frustraneo et inani conatu conspectabimur? An verò *futuram vitam* non magis adsequitur homo, quam conclusus in utero istam? Utcunque certissimum est, non temerè inditas fuisse *Facultates* istas, quas suum desertura domicilium ita mirè explicare solet *Anima* nostra, ut tanquam volatūra alas quatiat: si non igitur hæc in vitâ, saltem post illam, sese exerturas *Facultates istas* par est credere, (cùm nefas sit putare frustra à Natura dari) et nos *præterita & futura* consilio sapientissimo perspecta habituros existimandum est. De modo illo universali ex quo *futura sentire*, imò & *præsentire* possumus, suprâ dictum fuit. Ad distributionem facultatum quæ in istâ quæstione respondent, accedimus. *Sensum* autem illum *præcipitem* qui totus ad *præsentia* componitur, inter *corporeos* et ad *Belluinam Naturam* spectantes facultates rejicimus, (sua licet ipsi *menti* circa *præsentia* non desit facultas.) Quæ enim *Facultates* circa *præterita* et *futura* versantur, altius quiddam spirant, et tanquam *Diviniores* habendæ sunt: Est porro in nobis *Facultas æternitati respondens*, quæ medio *Notitiarum Communium* in

unum & *præterita*, & *præsentia*, & *futura* cogit. *Complicationes* autem primæ hujus quæstionis quæ ubiq; se immiscet, (*est enim, fuit, vel erit, est veritatis cujuscunq; copula*) sunt, *quando-an, quando-quid, quando-quale, quando-quantum, quando-ad quid, quando-quomodo, quando-ubi, quando-quando, quando-undè, quando-cujus gratia.*

Facultas quæ movet quæstionem, Undè.

QUÆSTIONE istâ *causas rerum* indagamus, five *formales*, five *efficientes*, five *materiales* fuerint. *Vnde* enim hæc omnia sonat; quo pacto *quæstiones*, à quo, è quo, ex quo, de quo, & propter quod huc reducuntur. Plurimæ igitur heic subsunt quæstiones, quia tamen compendii gratiâ in unam contraximus, ita ut universas de *Causis* quæstiones (*præter quæstionem cujus gratia* five *propter quid*) complectatur quæstio ista. Quo in argumento notandum venit, quæstionem istam quatenus *efficientem* in se continet, à quæstione *quomodo* distingui; quod hæc *efficientem simpliciter*, illa *efficiendi modum* exagitet; quâ ratione imprimis inter se distant. Id quod non advertit Schola, quæ tamen *formalem* ab *efficiente* distinguere conatur, licet ferè ubique eadem in *naturalibus* sint; *causa* enim *formalis* si daretur quæ non ageret, non jam *causæ formalis*, sed *principii* naturam referre dicendum foret. *Causa* autem in universum id denotat, à qua esse rei pendet; quo pacto & quod latius quiddam & magis indeterminatum sit, *Principium* ab illo distinguitur. Quæ igitur sub quæstione ista designantur, jam vides Lector. Si cui tamen in plures secare partes lubeat quæstionem istam, per me nihil vetabit, cum in universis doctrinis *differentiarum investigatio* veritati sternat viam. Inter cunctas autem quæstiones non est

est quæ magis accuratam postulet disquisitionem. Uti enim nihil fit sine *Causa*, ita nihil sine illâ perfectè cognoscitur. Ideò in rerum resolutione ultimâ ad *primam* aliquam *Causam* deveniendum est, quæ si *sensus corporeos* lateat, (cum & *Anima* seipsam quodammodò lateat) haud equidem mirum est. Satis est *Intellectui* patere, & nullo non ex objecto constare posse. Sequitur divisio *Causarum* in *causam* & *concausam*, in *causam per se*, & *causam per accidens*, in *solitariam* & *complexam*, in *communem* & *propriam*, in *magis* & *minus principalem*, in *remotam*, *propinquam*, & *proximam*. In quarum distributione satis superque ab Auctoribus sudatum est; quos consule ea lege, ut cum ad *medias causas* deventum fuerit, illas scilicet quæ inter primam & ultimam intercedunt, id semper in animo habeas, *Ex quâ Facultate probant*, quia præpedita & quidem ardua valde est *catenæ illius causarum investigatio*; denique ubi plures subesse possunt *causæ*, ut cautè pronuncies. Exempli gratia, durus lapis ex calore, ex siccitate, ex frigore, ex sale &c. red di potest; temerè igitur in unam aliquam *causam* impingetur. Vulgus tamen in hac vel illâ hæret; Cum enim *notitia sit communis*, unam omnium esse *Causam*, à *Discursu*, *Notitia ista Communis* in particularia ita deducitur, ut non nisi unam uniuscujusq; objecti ut plurimum statuatur. Sed de hiis libro nostro de errorum Causis (juvante Deo) instituetur sermo. Ubi non solum in omni *falso* veritatem aliquam subesse, demonstrabitur, sed media etiam dabuntur, quibus illam eruere possis. In *mistis* igitur *mistas* ponere *causas* nihil vetat, quoniam à simplicitate formæ illius internæ, quæ ista omnia in se coëgit, minimè adimitur. Cum enim *forma* sive *anima* uniuscujusque *agentis naturalis*, sive *viventis*, id sit quod habet *scientiam suæ speciei*, potens erit sub quibusdam conditionibus signare materiam, & ex vi suâ plasticâ seipsam educere, & ad

Facultates denique nostras explicare. *Materia* interim optimè per *susceptibilitatem suam formarum* describitur, neque enim aliter indigitari posse existimandum est. *Facultates* denique quæ hac in quæstione egregiè respondent, sunt *Instinctus Naturalis & Discursus*. Plurimæ igitur circa *causas Notitiæ Communes*, quas *Discursus* mirè exasciat, deducit, dedolat, nullibi ferè suas non supponens *causas*, nullibi ferè non imponens. Denique *discursus* à *causa* ad *causam* regrediens, nullibi fisteret, nisi *Instinctus* aliquam primam doceret *causam*. Hæc igitur imprimis distinguenda sunt, ut quæ ab *Instinctu Naturali* notitiæ, quæ etiam à *Discursu* ortum ducunt, suo reponantur loco, & nulla *Facultas* ultra suam provinciam sapiat, quo pacto omnis errori præcludetur via. *Complicationes* primæ hujus quæstionis sunt, unde-an, unde-quid, unde-quale, unde-quantum, unde-adquid, unde-quomodo, unde-ubi, unde-quando, unde-unde, unde-cujus gratiâ.

Facultas quæ movet quæstionem, cujus gratia.

QUÆSTIONE ista, cujus synonyma sunt, *quare*, *quapropter*, *cur*, *quamobrem*, vel *propter quid*, *objectorum causam finalem* investigamus. *Causa* autem *finalis* ea dicitur *cujus gratiâ aliquid est*. Cum autem omne *agens naturale* propter *finem* agere, (qualiscunque tandem ille fuerit) *Communis sit Notitia*; *finis* ille (quatenus licet) in rerum scrutinio primò explorandus est. Omnia enim à *fine* quodammodo pendent; ideoque an sit aliquis *finis* per *accidens*, *intermedius* vel *subordinatus* loco *veri finis* substitutus, accuratè disquirendum est. Distribuantur autem *fines*, in *finem per se*, & *finem per accidens*, in magis & minus *principalem*, in *communem* & *propriam*, in *proximum medium*.

medium, & remotum, ulteriorem & ultimum. In quibus observatu dignum est, *Finem per se non tollere finem per accidens; neque magis principalem, minùs principalem; neque ultimum, intermedium; neque proprium, communem, vel vice versa, nisi ubi subordinati fuerint.* Quemadmodum igitur *caussarum*, ita *finium* series quædam datur & ordo. Et uti *caussæ caussis*, ita *fines finibus* terminantur; licet interea præter *finem proximum & ultimum* pauca de rerum *finibus* consent, eaque in *Analogiâ propriâ* (extra illam enim sapere non datur, nisi ultra facultates sapere lubeat) sobriè de rerum *caussa finali* statuendum, nisi *Communis* aliqua subsit *Notitia*. Ideò sive *plantas*, sive *anabilia &c.* spectes, attentè & cautè admodum de *sine* propter quem in hanc lucem prodire, pronunciandum, tali licet in *Analogiâ* erga nos sint constituta. *Ultimum* interea rerum *finem* illum vocamus, *cujus gratiâ intermedii sunt*; qui enim propter *aliud* est, *ultimus* esse non potest. Hunc igitur imprimis suspiciendum volumus. Cùm autem *communis rerum finis* sit *Beatitudo æterna*, ut quæ sit *optimus propriæ conservationis status*, nihil non in *Beatitudinem* illam æternam pro viribus suis contendit, quæ nisi in *Deum* caderet, quidni ulteriùs feramur? Omnia igitur *Deum* (*Beatitudinem* scilicet æternam) quodammodo adoriuntur. Quod ut clariùs constet, *attributum* quo *Deus beatus* statuitur, ex *consensu universali* sancitum, est. Qui enim *providentiam Dei particularem* è medio tollere conati sunt, in eâ stetere sententiâ, ut *Deum* omni molestia liberarent, & *Beatum* agnoscerent. Sub hoc denique nomine ab *infantibus* cognoscitur, imo & appetitur *Deus*; quo pacto, ab *obscuritate* illâ, imo & *distantiâ* in qua latere videbatur, asseritur *Deus*. *Facultates* denique quæ in hac quæstione respondent, sunt *Instinctus Naturalis & Discursus*, illæ ipsæ nimirum quæ in quæstione præcedente versantur, maximè

idem cùm sit & *prima causa* rerum, & *finis ultimus*. *Complicationes* primæ denique hujus quæstionis sunt, *cujus gratia-an*, *cujus gratia-quid*, *cujus gratia-quale*, *cujus gratia-quantum*, *cujus gratia-ad quid*, *cujus gratia-quomodo*, *cujus gratia-ubi*, *cujus gratia-quando*, *cujus gratia-unde*, *cujus gratia-cujus gratia*.

Sequuntur *Conscientiæ* quæstiones, *an ita esse debeat* illud de quo agitur, deinde *quid esse debeat*, &c. donec post examen debitum *foro interiori* factum sit satis. Huc igitur reducenda, quæ ad nostras spectant partes, sive ea quæ in *foro interiori* exagitantur. In *naturalibus* enim sive in iis quæ sunt extra nostram provinciam, nimis est procax & petulca quæstio ista, de quibus fusiùs libro nostro *De Conscientia* erit sermo.

Hiis denique, (ne fucum desideres) addi possent *cognata*, *similia*, *diversa*, *disparata* &c. Sed quia ex superioribus quæstionibus ritè complicatis quæcunque ad veritatem postulatur, erui possunt, cautè istis utendum. Cùm enim *similitudo* non minùs erroris, quàm *differentia* veritatis sit antia, *similitudines* & speciosas illas *equiparationes* (tanquam præstigias, & falsariorum artes) à *Veritatibus* nostris longè ablegamus.

DE USU ZETETICORVM.

Restat ut de *complicationibus*, ac denique de usu nostrorum *Zeteticorum* quædam subjungamus. Circa *complicationes* autem non est quod prolixiores simus, quia unusquisque è prioribus quæstionibus rationes posteriorum usque ad *tertiam*, & *quartam conjugationem*, (quas æquè utiles comperiet) facillimè eruere possit; in quibus *insistendum*, ubi accurata rei notitia proponitur. Hæc igitur

igitur *alternatim* copula, ut tandem de omni *objecto* sive *incomplexo* sive *complexo*, quæcunq; sciri possint explorata habeas. Neque obstat, quòd barbarè sonent *complicationes* istæ, cum neque *verba rebus*, neque *res verbis* ubique respondeant, sed aliquando *supervacanea*, aliquando etiam *nulla* existant. Satis habes, si exinde ad *proprias* regredi *Facultates*, & universas in examen revocare doctrinas possis. Neq; enim ultra quæstiones istas, modò *complicentur* juxta methodum nostram, vel cogitari datur. Neq; aliæ demùm quæ respondeant, subsunt *Facultates*. Neq; aliâ lege demùm *inter se conformantur*. Universæ igitur rerum *conformitates* ex istis desumendæ sunt; qui enim cis quæstiones nostras sistit (in *objecto* quocunque) rem non pertingit, ultra illas autem neq; fingi potest. Quod unicè interea agendum restat, est, ut *differentiarum enumerationem* & *dispositionem aptam* apud te statuas: ex quibus & *quæstionibus* nostris nihil non perficies. Exempli gratia, cogita *objectum* quodvis sive *simplex* sive *complexum*, *facultates Analogas* adhibe, ut quæras *an sit*, demùm *quid sit*, postea etiam *quæstiones nostras* complica, & nihil præterea superesse comperies. Cum denuò propositioni alicui novum aliquod prædicatum adtexere placuerit iidem gradibus insiste, scilicet quærens *an sit*, *quid sit* &c. quæ deniq; *Facultates* in hiis omnibus respondeant adverte, ut tandem etiam in sententiam venias. Admiratione dignum interea oscitantibus videri potest, universa Authorum dogmata *complicationes quasdam esse differentiarum* (nempe illarum quibus *Facultates* in nobis respondent) per *quæstiones nostras*, & copulam *Est* (*Non Est* enim ad *Est* reduci potest) neque ulteriùs ferri posse; Quod qui expertus fuerit, (etiam si operosum alicubi esse possit) nos integram doctrinæ Methodum tradidisse comperiet. Dùm igitur *Authores* evolvimus, in id incumbendum est, ut *propositiones*

nes singulas juxta quæstiones in qua prædicantur, expendamus, ut denuò facultates respondentes (sive in classe Instinctus Naturalis, Sensus Interni, Sensus Externi, sive Discursus reponantur) & conditiones denique conformitatum, exploratas habeamus. Authores interea vices objectorum supplere cogita, dum Notitias Communes excitant, quod ipse sensus (si expendis) docet. Eousq; igitur juvat Authorum lectio, maximè verò eorum qui circa causas rerum & fines versantur; undè enim res sint, & cujus gratia disquirere, ita nobis à Natura insitum, ut in quæstionibus istis Instinctus Naturalis (quemadmodum suprà docuimus) imprimis respondeat. Neque igitur ut Philosophias mittam, religio, vel lex juxta à Sacerdote vel Magistratu jubetur, sed à Conscientia; neque magis ille, quàm ipsa sibi ipsi imperat. Prævaricatores interea utriusque ut dentur, hoc ipsum à Conscientia non habent, licet Facultas consciens (veluti omnis præterea Facultas) hoc decreto alligetur, ut oppilari ad tempus absque objecto suo debito, denique silere possit. Universæ igitur veritates ab objectorum perceptione debitâ pendent. Quæ enim obstruitur Facultas, objectum suum non pertingit, quo modo opiniones fallas præconceptas totum veritatis systema pessundare, principio libri docuimus. Quando igitur aliquem erroris redarguis, tota forsan opinio cõvellenda non est: aliqua enim in omni ferè errore subest veritas. Hæc igitur primò extricanda, & eousque vos convenire asserendum est. Postea per quæstiones nostras & facultates proprias, quomodo error irreplevit, demonstrandum est. Quo pacto & pertinaciam illam, quæ in iis qui mordicùs suas tumentur opiniones inveniri solet, declinabis, & ad veritates reliquas sternes viam. Quando igitur ex objectis (sive rerum, sive verborum, sive signorum) Facultates excitantur, magnum in veritate progressum facies, si diversitatem sensuum sive affectuum in teipso expendens

pendens, quod novum est, ubiq; novâ notâ in memoriâ signas. Omnes enim *Facultatum* operationes ex *Sensu Interno* æstimantur; neque enim aliter *Intellectum* à *Voluntate*, *Amorem* ab *Odio* &c. distinguere vales. *Sensu* autem illo *Interno* si rectè usus fueris, quot sunt rerum *differentiæ quidditative*, tot *Facultates analogas* in te comperies, quemadmodum in principio libri docuimus. Hiisce igitur tua adaptabis nomina, ut tandem & *facultatum* & *objectorum* numerus constet. *Quæstionum* enim, quæ de illis sciscitari possumus, methodum facillimam heic exhibuimus Lector; quorum rationem tamen (prout à nobis exhibetur) haud ita servare necessum fuerit, ut ubique à serie nostra incipiendum sit. In aliquibus enim *objectis* post quæstionem *an*, & *quid*, quæstiones *ubi*, *quando*, *undè* &c. exagitari debent. Porro in plurimis quæstiones nostræ *complexæ* & *complicatæ* ante *simplices*, & *incomplexas* in examen veniunt. Usus denique *Quæstionum* nostrarum est, ut earum ope homo quicunque sive doctus, sive indoctus, sive Græcus, sive Barbarus, ex puris naturalibus & experienciâ doctrinam certissimam conficere possit, secundum *definitiones*, *divisiones*, *conclusiones* quascunq; absque ullius præceptoris adu iniculo, quid *verum*, quid *verisimile*, quid *possibile*, quid *falsum* indubiè ex facultatibus propriis adstruens: primum certitudinis locum *Notitiis Communibus*, medium *Sensibus Internis* & *Externis*, ultimum deniq; *Discursui* tribuens: Aliorum scripta ad normam istorum vel approbans, vel quidem reprobans & damnans. Quæcunque enim ex *Facultatibus* sciri possunt, heic docentur; extra illas autem neque fidus conjecturæ locus. Desinant igitur deinceps imponere Authores, cujuscunque tandem classis fuerint; cum enim circa eadem versemur objecta, cur hic illo peritior evaderet? Sobriè interea sapiendum & potius intra *facultates* quàm extra. Neque igitur calami-

toso juveni à præceptore tetrico miserè distorto probro-
 sum videatur, si subtilitates & ineptias *Scholarum* se mini-
 mè a dièqui occlamitet, ea lege, ut res ita esse non posse mi-
 nimè diffiteatur. Neque enim *Facultates* quæ res ita esse
 probant, res aliter esse non posse probabunt; nisi, id quod
 dicitur cum aliquâ *Notitiâ Communi* ex diametro pugnet.
 Brevi in id redeat omnis *Scholarum* disputatio, ut constet,
 ex qua *Facultate* probant, suas quas asserunt sententias. Quâ
 in re summoperè curandum (uti sæpè monuimus) ne ex *dis-*
cursu probent ea, quæ sunt objecta *Sensuum Externorum &*
Internorum, vel vice versa. Neq; deniq; *Notitiarum Com-*
munium fidem convellant, sed unicuique *Facultati* ita
 suos tribuant cancellos & metas, ut errori præcludatur via.
 Ne quid interea desit, *Methodum quandam studendi* ex
 ipsis vocabulariis exhibemus, in quibus non solum nomi-
 na ad *differentias rerum incomplexas* satis accomodata, sed
 earum etiam *complicationes quasdam* in unum aliquod
 vocabulum contractas deprehendes. Hæc igitur utcunque
 exagita, de verbo unoquoq; quærens primò *an sit*, tum *quid*
sit, quale sit, quantum sit, ad quid sit, &c. deinde *cui facultati*
respondeat; denique *quibus legibus conformetur*; quo pa-
 cto non solum *rerum essentias*, sed *earum relationes* diver-
 sas per universum vocabularium] disseminatas in ordinem
 coges. Quo in scrutinio simul cum *facultatibus* propriis
Auctores qui saniores ex communi sententiâ sunt habiti,
 in subsidium voces. Hæc igitur facillima habeatur *studen-*
di methodus. Neque erit, quod te moretur, si ea quæ de
differentiarum, specierum, & generum investigatione in
 sectione nostra de quæstione *quid* adduximus, probè intel-
 ligas. Tua solummodò interest igitur, ut *Grammaticam*
 discas, cui & *Logicam* adjicere potes, quam (tanquam uti-
 lissimum inventum) tibi commendatam volumus; modò
 nævos & errores illos quos passim hoc in libro perstrinxi-
 mus

mus, animadvertas. *Quin & Prædicamentorum* nomina (modo ex iis quæ suprà adduximus, explicentur) retinere licet. Sub finem *Zeteticorum* nostrorum jam superest, ut *numerum propositionum* quæ de re quacunq; prædicari possunt, (sive *veræ* fuerint, sive *falsæ*) doceamus. Multiplica *primum* verbum per *secundum*, & per *productum* multiplica *tertium*, per cuius productum denique *quartum* multiplicandum est, atq; ita pari lege usque ad calcem libri, synonymis solummodo demptis, in cuius locum *modi, declinationes verborum, &c.* quæ ad Grammaticam spectant, substituantur. Quâ ratione in postremo omnis *compositionis* numerus insurget: quod quidem hoc in loco adnotare placuit, ut & *veri & falsi* terminos dari posse scias, cum aliter inventum sit omnino inutile. Jam autem Lector habes *Zetetica* nostra, in quibus non satis fuerit, quæstiones & nuda verba tenere, nisi quæstionum illarum *explicationes*, immò & *complicationes* juxta methodum nostram animo infigas; quod quidem eò difficilius comperies, quòd voces nostræ in alienum sensum ab Authoribus torqueantur. Hoc igitur imprimis adverte, ut tandem in Anatonem & dissectionem opinionum vulgarium devenias; Propositiones enim dividit, & frustillatim exhibet methodus nostra. Plurima deniq; de *Prædicamentorum vulgarium* angustia, iniquâ distributione, divisione, confusione dici possunt. Quia tamè ex professo contra Authores scribere nostri non est instituti; quia porrò ex eorum collatione cum nostris (quibus utinam satis Latina extarent nomina) ista facillimè deprehendi possunt; ideò manum è tabula. Ne quid interea in doctrinâ nostrâ ingenuus Lector desideret, definitionem aliquam *Veritatis* (scilicet nostræ) ex methodo suprà allatâ aggrediemur.

Quæstiones.	DEFINITIO VERITATIS.	Probationes.
<i>In quæst. an sit.</i>	Veritas est.	Probat. notitia communis.
<i>In quæst. quid.</i>	Conformitas quædam con- ditionalis.	Prob. not. com. & discurs.
<i>In quæst. quale.</i>	Conditiones obtinens, quæ ut semper & necessariò postu- lentur, non tamen semper & necessariò adsunt.	Prob. commu- nis notitia & discursus.
<i>In quæst. quantum & ad quid.</i>	Ad mensuram rerum, modò conditiones adsint, extensi- bilis.	Probat. notitia communis & discursus.
<i>In quæst. ad quid.</i>	Inter objectum quodvis ap- parentiam, conceptum, & intellectum.	Prob. not. com. & sens. Ext. vel Int.
<i>In quæst. quo modo.</i>	Medio conditionum, quæ ad veritatem objecti cujusvis, apparentiæ, conceptus, & intellectus desiderantur.	Probat. notitia communis & discursus.
<i>In quæst. quando.</i>	Quando objecta per conditi- ones istas, cum facultatibus cognatis conformantur.	Probat. sensus Ext. vel Int.
<i>In quæst. ubi.</i>	In ipso debito conformatio- nis puncto sita.	Prob. not. com. & sensus Ext. vel Int.
<i>In quæst. undè.</i>	A causa aliqua primaria Ana- logiam rerum disponente, proveniens. (S)	Probat. notitia communis & Discursus.
<i>In quæst. cujus gratia.</i>	Ad perfectionem hominis pro causa sua finali, facit.	Prob. not. com. & discurs.
	Habet contrarium privativum, ignorantiam, positivum errorem.	

R Estat, ut ex quæstionibus nostris & simplicibus, & usq; ad tertiam aut quartam conjugationem alternatim complicatis expendas, quid sit illa *conformitas*, quænam sint illæ *conditiones*, deinde *quales* sint, & *quantæ* &c. Deniq; *facultates respondentes* adhibendæ sunt, ut tandem etiam in sententiam venias; quo pacto Veritatis systema pulcherrimum suis numeris absolutum insurget. Quàm jejunæ igitur & imperfectæ sint *vulgatæ Scholarum definitiones*, quæ ex genere aliquo subalterno, & *differentiâ* quâdam solummodò constituuntur, quàm procaciter etiam *veritates* suas obtruserunt Auctores, cum nullam *Veritatis* definitionem præmisere, jam vides Lector. Attamen eorum nullus non veritatem puram putam se tradere existimat; imò & sibi uni credi postulat; sed quam rectè ex nostris patet; ex quibus nisi vera illa *Ars apodeïctica* (huc usq; ignota) confecta sit, neq; confici posse contendam. Plurima interea istis adjici possunt: quod *Scholarum* sit opus. Satis enim fuerit hoc in opere *Veritatis* jecisse fundamenta; Quod qui ambigunt, videant Auctorum definitiones; cujusmodi sunt, *Veritas est conformitas cum mente Divina*, *Veritas est forma verorum*, *Veritas est proprietas uniuscujusque rei, quod stabilitum est ei*, &c. frustella definitionum & ramenta, quæ piget referre. Videant (inquam) an vel definierint *Veritatem*, vel ita distinxerint, ut ad molem librorum suorum sustinendam sufficiat.

Fuerunt *Facultates*, *objecta*, & *conditiones* deniq; quibus inter sese conformantur. Methodus jam & ordo concinnus instituendus superest, ut tota series constet. Quia autem prima ultimis nisi per media connec-
 C c 3 queunt,

queunt, Facultatum autem *prima* in omni homine (immo & in universo) sit *Instinctus ille Naturalis*, qui circa *propriam conservationem uniuscujusque individui, speciei, & generis* versatur; objectorum autem *ultimum* sit *Beatitudo illa aeterna*, cuius gratiâ cætera quæcunque bona experuntur, (reliquis *Facultatibus & Objectis* intercedentibus) *Beatitudinis istius conformationem* (quatenus scilicet ex *veritatibus Naturæ, sive Providentiæ Divinæ Universalis* elici potest) unicâ tantum propositione complectemur. *Totis facultatibus intermediis ritè conformatis, ipsa conformatur Beatitudo aeterna.* Quænam sint *Facultates illæ intermediae*, quâ lege denique cum objectis suis, sive propriis, sive communibus in nobis conformentur, abundè dictum est suprà. Jam autem habes Lector *Veritatis* systema pulcherrimum, è sapientia, sive providentia rerum communi desumptum; cuius ad amussim *sententia Divina* explicanda venit, quæ *totam animam*, id est *totam Notitiarum Communium* seriem probè dispositam; *totum cor*, i. e. *totos Sensus Noëticos & Divinos internos*, *totas vires*, id est, *totos Affectus Corporeos* cultui Divino vendicat, quin et *proximum tuum sicut teipsum diligere* jubet. Heic igitur rigidissimo cuivis satis aspera exhibetur doctrina. Neque enim satis fuerit præcoccem quandam *fidem*, sive *credulitatem* obtendisse; neque demùm ex *una quâvis facultate Beatitudinem* ambiisse; totæ conspirent, concurrant oportet. Neq; igitur petulca vel mollis est *Notitiarum Communium* doctrina, sed gravis & seria, talis nimirum ut totum postulaverit hominem. Hujus ad normam demùm intelligendum, quod omnium ore teritur, nempe *Non esse nisi unam veritatem*. Cum enim ex *Facultatibus intermediarum* debitâ conformatione, *prima ultimis* jungantur, in *unicam Veritatem sive conformitatem* fit *reditus*. Ne quid interea isto argumento desideret Lector, operæ pretium duximus hoc in loco paucis
aeternâ

subjungere, cur à veteri Scholâ doctrina illa de *Beatitudine æternâ* verbis disertis omiſſa videatur. Nos quidem re ipsâ, non omitti contendimus. Si enim *summum bonum est*, quod ab omnibus expetitur, eôdê cum *Beatitudine æterna* recidit; nihil enim interest, si explicationem advertas. Quod namq; *æternum* non est, *summum* esse nequit, neq; *eminenter Bonum*, quod non *Beatum* omni ex parte efficit; Idem igitur fuerit *Summū Bonū & Beatitudo æterna*. Miserè interea à definitione sua defecit *Antiquitas*, dū vel in *honore, divitiis, voluptate corporea &c.* (quorum 288 recēsentur opiniones) ex quibus nulla *summa*, quædam neque *Bona*, *Summum illud* posuit *Bonum*. Cur interim *Beatitudinem illam æternam* (quod in hac vita esse nequit) apertè non explicabant veteris Scholæ tenebriones, rationes istæ reddi possunt. 1. Quòd intra hujus vitæ commoda stantes, de futuris parum solliciti, non advertabant se *æternum* aliquid expetisse; neq; enim in promptu fuit, *æternum* esse, quod *summum* cupiebant. 2. Quòd leges, quibus *Facultates cum objectis cognatis propriis conformantur*, (i. e. *veritatem*) sive evertentibus, sive non satis explorantibus, *Spes illa Beatitudinis æternæ* in interno foro interdicta fuit, inter quos tamen vox communis obtinuit, *neminem ante obitum Beatum*. Ut nunquam satis mirari possimus, *felicitatem illam æternam* in requie quâdam à laboribus adeò frigidè ponere voluisse. Magnò igitur bono *Concionatores celeberrimi* audiuntur, dum *vera facultatum objecta* proponentes, cœtum frequentem ad melioris vitæ spem componunt, facultates quæ aliquando silent, expergiscentes. Atq; ita ad *Revelationē* mox accessurus, (ut te aliquo saltem onere in propositâ investigatione sublevem) *Notitias Communes* solenniores circa *Religionem*, sive *Articulos illos*, de quibus inter omnes summè conventum est, præmittendos curavi.

Notitiæ

Notitiæ communes circa Religionem.

DE Revelatione sermonem illicò habituri, quædam tanquam ipsius Revelationis præcognita, exaranda duximus. Neque enim omnis Revelationem ostentans Religio, bona; neque demum quæ ejus auspiciis prodit, vel necessaria quævis vel quidem utilis doctrina. Quædam expungi, excindi possunt, quædam debent. Cui usui *Notitiarum Communium* doctrina adeò inservit, ut citra earum opem nullus còmodè institui possit Revelationis, vel ipsius quidè Religionis delectus. Quæ enim de *implicitâ fide*, non solû orbe nostro, sed etiam inter remotissimas gentes vulgo jaçantur, minùs ad rem faciunt. Hujusmodi autem sunt, *Rationem Humanâ* exauktorandâ, *Fidè* substituendam esse: Penes *Ecclésiâ suâ* (quæ errare non potest) jus Divini cultus extare cujus judicio idcirco in omnibus insistendum: Neminem ita propriis viribus confidere debere, ut sacrosandam *Antistitum* Verbique cœlestis *Praconum* potestatem in examen revocare sustinuerit: Eorum quæ prædicantur (tametsi captum humanum superent) veras adeò subesse causas, ut non tam ventilanda, quàm reponenda fuerint: Deum ista immo et majora posse. Hæc omnia (inquam) & istius farinae Argumenta (pro sæculi & regionis diversitate) tam falsam quàm veram adstruere solent Religionem. Quælibet ex *παλαῖον* isto (ne dicam *πρῶτον*) vernabit semine, quælibet spicabit fides. Quis enim gregi suo immundo non ista suggerat solennis impostor? Quæ non hoc pacto barbara asseratur *ὑπονομία*? Quodnam ullo ævo abrogabitur commentum, præsertim ubi placita sua cœlitùs tradita asseveraverint *Nomothetæ* vasserimi, quibus *falsa veris* admiscere, *vera falsis* diluere in more fuit? Proinde nisi ex *Notitiis Communi-*
bus,

bus veritati sternatur via, et sua unicuiq; articulo tribuatur dignatio, quidni vel ineptissima quævis obtinuerit sententia? Certè utcunq; nugentur, qui ex ambiguis *Lectiis*q; *credulitatis* regulis doctrinas suas stabilire conantur, perinde faciunt ac illi, qui ut oculos viatoris minori molestiâ eruerent, semetiplos duces in stadio (quod conficere oportet) mira benignitate pollicentur. Cæterum aliter se res habet. Neq; enim ex alienâ, sed propriâ uniuscujusq; *fide* rationem factorum suorum exiget supremâ die Judex. Quapropter ex Sapientia Universali præcognita *Religionis* sancienda sunt, ut quicquid deinde ex vero *fidei* dictamine adjectum fuerit, tanquam *superliminare* et *fastigiatum* aliquid substructione istâ fulciatur. Ex quibus patet, haud ita temerè *Religionem* quamlibet recipiendam esse, adeoq; ea primò exquirenda esse, undè suus illi constiterit Honos; quæ omnia *Notitiis Communibus* inniti comperies Lector. Quis enim (obsecro) magnam illam librorum struem tanto verborum apparatu et pompâ exaggeratam evolvens, sæculorum quorundam figmenta et imposturas non rideret, nisi *vitæ sanctitatem* quocunq; modo præ se ferrent? Quis demum personato illi *Ecclesiæ* nomini, tot ritibus, ceremoniis, ineptiis ludenti, tot diversis deniq; mundi plagis, sub vexillis diversis militanti, se totum ad *fidem* usque *implicitam* traderet, nisi *cultus Dei*, *pietas*, *resipiscentia*, *præmium* & *pœna*, (ipsâ conscientia attestante) indicerentur? Quis denique ipsi *Prophætæ* viva voce prædicanti fidem adhiberet, nisi *Supremo Numini* quæcunq; dixerit sive fecerit, acceptum referret. Nimius essem, si singula recenserem. Satis habeamus istorum nihil citra *Communes Notitias* constare posse, quas ad eò magni facimus, ut qui proximè ad earum observantiam accesserit, optimum *librum*, *Religionem*, *Prophetam* dixerim; quarum seriem, quatenus nimirum ad *cursum Theolo-*

gicum spectat, in medium allaturis, fatis fuerit indicasse ab omni homine sano et integro agnitas esse, vel fuisse; nulla enim præterea explicatione indigebunt. Primò igitur doctrina *Notitiarum Communium*, sive *Ecclesia* verè *Catholica* quæ neq; deficit, neq; deficiet unquam, illa demùm in quâ sola *Providentia Divina Universalis* triumphat, agnoscit.

Esse Supremum aliquod Numen.

DE Diis non conventum est, sed de Deo. *Supremum* aliquod in *Deorum* classe, nulla non professa est Religio, nulla non profitebitur. Ideò *Attributum Dei* inter Romanos olim *Opt. Max.* inter Græcos *Ὅτι πᾶν θεός, αὐτοφύωτος*, *παῦτος*, *εἰς ὅσον*, *ἀρχὴ πάντων πάντων τε τελευτῆς*, inter Judæos *יהוה* *Jehovah*, inter Mahumedanos *Allah*, inter Indos Occidentales *Pachacama Viracocha* &c inveniuntur. Porro inter Indos Orientales ejusmodi quædam obtinent nomina. Quod igitur de *Supremo Numine* (quocunque tandem vocabulo insigniatur,) ubique receptum est, *Deum* vocamus, cujus attributa eâdem methodo investigaturi, primo loco *Beatum* esse deprehendimus. 2. *Esse rerum finem*. 3. *Esse rerum causam*, saltem quatenus bonæ sunt; undè sequitur (nempe ex providentia sua.) 4. *Esse rerum medium*, quomodo enim à principio ad finem nisi per media fieret transitus? Neque obstat, è palliatorum grege quosdam aliquam *Providentiam* speciem è medio tollere voluisse. Cùm enim res ex votis suis cedere nisi perrarò adverterent, *Providentiam particularem* elevare pro viribus conati sunt, quasi res non pro arbitrio Divino, sed uniuscujusq; proprio starent; si tamen ita intelligendi sunt hujus classis Auctores, qui de *medio operante Providentia Divina*, potius quàm de ipsâ *Providentia*, (ex sententiâ nostrâ, tergiversantur. Utcunq; de *Providentia universali*, sive rerum *Naturâ* summus datur consensus.

sensus. Sed cùm orari, immò exorari posse Numen illud omnis moneat Religio, & *Providentia particularis* statuenda est, quod (ut cætera mittam argumenta in summis rerum angustiis) sensus auxilii *Divini* passim docet. 5. *Esse æternum*, quod enim in rebus primum, æternum utique esse *Communis Notitia* docet. 6. *Esse Bonum*, quia causam omnis *Boni*, summè bonam esse, *Communis Notitia* docet. 7. *Esse justum*, quia ex providentia sua res summâ æquitate temperari, *Communis Notitia*, ipsa *experientia* demùm & *historiæ* passim testantur; piè enim & justè administrari omnia, etiam si eorum causæ nos lateant, est (uti sæpè monuimus) quæ difficillimas in Theologiâ & Philosophiâ, quæstiones expedit, *Notitia Communis*. 8. *Esse sapientem*, quia sapientiæ suæ specimina non solùm in attributis suprâ allatis, sed in operibus suis quotidianis egregiè elucet. Sequuntur quæ maximè controversa esse observamus, scilicet *Infinitas, Omnipotentia, Libertas*. Sed *Infinitatem* suam probat ipsa loci sive spatii *infinitas*; omnia enim permeare Numen *supremum, Communis* docet *Notitia*. *Omnipotentiam* suam probat *infinitas* sua, quod enim infinitum est, *nihil non posse*, extra controversiam situm est. *Libertatem* suam probat *omnipotentia* sua; quod enim nihil non potest, summè *liberum* esse, nemo sanus vel dubitavit unquam. Hos tamen qui diverso modo sentiunt, aliter aggrediendos censeo; & quia quod in nobis per participationem existit, in Deo eminenter deprehendi, *Communis* sit *Notitia*. Si captum nostrum ita superat, ut termino nullo claudi queat, erit *infinitus* Deus: si omnia abique materia præexistente fecit, erit *omnipotens*; si denique *libertatis* nostræ est Author, summè erit *liber*. Iniquè enim veteres Scholæ se ipsos *liberos*, Deum *compedibus* primæ sphæræ devinctum voluere; quo pacto *Attributa Divina* quemadmodum inter se nectuntur, ita sese mutuò probant. Sed de *Attributis Divinis*, uti etiam

de *Attributorum synonymis* Scholæ consuli possunt, quas appositè hoc in argumento loquentes maximâ ex parte comperimus. Nos quidem istorum *nomenclaturam* variè, et aliquando quidem absurdè componi observamus. Dùm enim attributa *Infiniti & Unius* malè inter se committunt *Ethnici*, *plures* confingunt *Deos*; vel si sub diversis *Apol- linis*, *Martis*, *Cereris* nominibus &c. diversas *Providentia Divina* partes agnitas fuisse cum quibusdam sentias, saltem quæ sub istis contexebantur nominibus fabulas, tanquam insulsißimas semper habitas fuisse, non est quod solus dubites, cùm de illorum fide malâ nullus mortalium (quod sciam) dubitaverit unquam. Attributa deniq; hoc examine reprobata, sunt quæ *novum, corporeum, multifarium, particularem, damnantem ex beneplacito* statuunt: cujusmodi *Numen* omne tanquam imaginationis idolum existimandum est, nullibi enim præterea existit. Ad secundam *Notitiam communem Theologicam* pergimus.

SUPREMUM ISTUD NUMEN DEBERE COLI.

DE Adoratione *Deorum, Divorum, Sanctorum, Angelorum &c.* non conventum est; solam *unius Dei* adoratione, *Communis Notitia*, sive *Consensus Universalis* docet. Inde *Divina illa Religio* (sine cujus aliquâ formulâ, nulla gens, vel quidem barbara extitit) non solùm ob beneficia ex ipsâ *providentia rerum communi* collata, sed ob ea etiam quæ ex *gratia*, sive *providentia rerum particulari* impendebantur, ubique gentium sancita est. Inde (quod suprâ adnotavimus) non solùm orari, sed exorari posse *Numen illud cœleste* ex facultatibus omni homini sano et integro insitis creditum est. Inde denique (quod adhuc majus quiddam spirat) ad eventuum futurorum dignotionem consul-
batur

batur *Numen* à *Vatibus*, quibus solenne fuit nihil serium *Numine inconsulto* aggredi. Hucusque igitur ab *Instinctu Naturali* edoctæ perducebantur gentes, & rectè. Neque enim se operibus suis claudi patitur *Causa rerum sapientissima*, ultra communem, dilectis suis particularem exhibens *Gratiam*; quod cum in seipso unusquisque experiri possit; nonne injustum fuerit eandem *Deo Opt. Maximo* denegare potentiam? Neque igitur se frustra interpellari patietur Deus, quod (ut reliqua mittam argumenta) ipse Divini auxilii sensus passim docet. Licet igitur doctrinam de *Providentia rerum particulari*, sive *Gratia* à veteribus (quatenus ex eorum libris, qui extant, colligi potest) remissius credi observemus: quia tamen cultus ille Divini Numinis ab omni sæculo receptus, doctrinam illam de *Gratiâ* sive *Providentia rerum particulari* necessariò infert, ideò doctrinam *Gratiæ*, sive *Providentiæ rerum particularis* tanquam *Notitiam Communem* proponimus. Huc igitur spectant *orationes, preces, vota, gratiarum actiones, &c.* Isto fine *delubra, Fana, templa, ædes sacræ, &c.* edita sunt. Hac denique de causa *Sacerdoti, Vati, Mystæ, Pontifici* & reliquis hujus census, honor, & nomen; quorum etiam si egregius usus non solum in Divinis, sed etiam in humanis patuit; quia tamen gens aliquando vasa et subdola (lucro mimirum proprio) aliquando etiam et inepta fuit, plurimæ sub *Religionis* nomine, quæ *Religionem* minimè sapiunt, invexit. Quapropter artificio mirò *sacra prophanis, vera falsis, possibilia verisimilibus, cultum Dei legitimum ceremoniis adulterinis & superstitionibus insanis* commiscentes, totam ferè (ausim dicere) corruerunt, constupraverunt, prostituerunt *Religionis* castitatem. Quatenus necessarij utcunque fuerunt *Antistites*, dum contemnebantur, *timor Dei* et *reverentia erga sacra* exuebatur simul. Hiis igitur suis habeatur *Honos*. Nos interea externum illum *Dei*

cultum (sub aliqua *Religionis* specie) ex omni *seculo*, *regione*, *gente* evincimus. Est igitur in se *Communis Notitia*. Neq; obstat quod inter Barbaros neque *moles Templorum*, neque ipsa fortasse *Tesqua* extent; suo more enim oracula scitantes, nihil arduum nisi propitiato Numine moliuntur. Sed in remota quadam regione *nullam Religionis formulam* deprehendi posse, inquit non obscurus *Author*. At à posteriori quodam refellitur, qui linguæ vernaculæ regionis istius imperitiam illi objicit. Utcunq; si inficias eat quispiam, respondendum est, easdem omni homini sano & integro *facultates ad Religionem* superesse, quas in seipso unusquisq; experiri potest, variè licet, & fortasse nullo sub cultu externo, vel ritu explicentur. Hoc igitur assumimus, ut exinde *Religio* tanquam *ultima Hominis differentia* insurgat. Neq; moramur *irreligiosos* quosdam, immò & *Atheos* videri posse; re ipsa enim *Athei* non sunt; sed cum falsa & horrenda attributa à quibuidam Deo affingi deprehenderint, *nullum* potius quàm *tale Numen*, credere maluerunt. Veris honestetur attributis, tantum aberit, ut non credant, quod si nullum hujusmodi daretur, tale exoptaverint *Numen*. Si tamen *irreligiosos* quosdam prorsus, immò & *Atheos* inveniri posse contendas, (quod tamen non credimus) cogita & *insanos* & *irracionales* non paucos deprehendi posse inter illos, qui *rationale* tanquam *ultimam Hominis differentiam* tuentur. Neq; enim aliter inter tot miras circa *Religionem* contradictiones, tot dari potuisse *Martyria*, nulla ferè ut *puerilis Ecclesia* suis non gloriatur *Agonistis*, qui non solum (ejus causâ) austerissimum aliquod vitæ genus professi sunt, sed *ultroneam* etiam iubiêre mortem, nisi quod hominum *pertinacissimi* & *summè irracionales*, *verum* à *verisimili*, à *possibili*, & à *falso* distinguere nequière, statuendum est. Ad *partes cultus Divini* ex consensu universali agnitas transi-

transimus. Ex quibus ea qua ad *Analogiam hominis ad Deum, Analogiam hominis ad res, Analogiam denique rerum inter se* reduci possunt, sub probâ facultatum conformatione describimus, & proinde dicimus—

Virtutem cum pietate conjunctam (quæ sub probâ Facultatum conformatione hoc in Opere describitur) præcipuam partem Cultus Divini habitam esse & semper fuisse.

DE ritibus, ceremoniis, traditionibus sive scriptis, sive non scriptis, Revelationibus &c. minimè conventū est; sed de probâ facultatum conformatione summus datur ubique consensus. Quâ lege, proba illa facultatum conformatio instituenda sit, suprà edisseruimus, quæ idcirco repetat Lector. Ubi, ex Conscientiâ notitiis cōmunibus instructâ *Virtutem cum pietate conjunctam*, ex eâ veram spem, ex v. râ spe fidem, ex verâ fide amorem, ex vero amore gaudium, ex vero gaudio Beatitudinem insurgere docetur. Et in præsens satis habeat nullam Facultatem quæ ad pietatem, puritatem vitæ, sanctitatem, virtutem facere possit, hac in classe non reponi; quarum seriem aliquam (pro ætate uniuscujusq; & mensurâ sapientiæ à Deo collatæ) subtexuri, dicimus ab Infantibus sub ratione Beatitudinis agnosci quodammodo & appeti, sub ratione allubescentis cujusdam gratitudinis in benefactores recoli neque inscients Deum. Ideò nulla indoles gratitudine pulchrior, ingratitude turpior: In adultioribus demum gratiarum actione emergente, & Communibus Notitiis sese gradatim ad objecta explicantibus, cultus Divinus uberior factus in plura transit; dignior tamen gratitudine illà nullus exhibetur cultus; procedente denique ætate, pietas illa & vitæ sanctitas sese in conscientiæ foro expromentes, amorem & fidem ingentem in Deum excitant:

cum

Cum hiisdenique maximâ ex parte non solum *superstitiones & ineptiæ*, sed ipsam etiam *vitia & scelera* pullulant & connascuntur. Quæ uti *Zizania & lolium* ex tritici quodam semine Hermaphroditico oriunda, serius ut germen emitant, citius tamen (ni fortè sarriantur) maturitatem suam assequuntur, quod naturæ eorum, ex quibus corpus conficitur, tribuimus. Ideò posterior re ipsâ ut sit *Natura beluina*, ante *rationalem* tamen *Naturam* in nobis absolviatur; quod mirum non videbitur iis, qui bestias triennio ferè perfectionem suam attingere advertunt; quod an ex transplantatione, an verò diverso modo proveniat, non lubet heic explicare. Ne cui Paradoxum interea videatur, *duram & rigidam illam Virtutem*, quæ sensibus corporeis & (ut ita dicam) genialibus adversatur, ab hominibus tamen omni sæculo & regione ita celebratam esse & fuisse, ut nullibi non veneranda audiat, hanc reddimus rationem. Nempe quod cum *Animæ* è corporeâ mole tandem migraturæ perpetuo obstetricetur opere *Natura*, *Virtutem* istam tanquam modum & causam optimam undè paulatim distineatur, laxetur, & in suum jus afferatur *Mens* nostra, secreto ejusdem *Naturæ* dictamine habuerint. Quod (pluribus quidem suffultum argumentis) nullo luculentiore tamen constat indicio, quàm quòd *Animam* nostram mediis voluptatibus immerfam & quidem volutantem non solum revocet & abducat, sed suis etiam Natalibus ita feliciter restituat sola *Virtus*, ut à fœdo subinde *vitiorum* consortio, & ipso demum mortis timore emancipata, rotundè proprio defungi munere, & *indupla* illam internam, æternam comparare possit.

Vitia

Horrorem scelerum Hominum animis semper insedisse; Adeoque illos non latuisse Vitia & scelera quæcunq; expiari debere ex pœnitentia.

DE Ritibus sive Sacris quæ Sacerdotes ad expianda scelera ex cogitaverint, non convêtum est. Cujusmodi tamen plurima tum prioribus sæculis, tum hodierno die reperias. Apud Romanos *Februa, Lustrationes, Piamina, &c* apud Græcos *καθάρσις, καθάρματα, ἀποκαταρτίσις*, sed præcipuè (ubivis ferè gentium) *Sacrificia, Hostiæ, Victimæ*, etiam *Humanæ*, (callido dicam, an atroci Sacerdotum invento) in hunc finem instituta fuere. Inter Ægyptios & barbaras omnes Nationes quoq; hujusmodi quidam *Ritus* obtinuêre; Quorum plurimos in Lib. nostro De Gentilium Religione, Errorumq; apud eos Causis (nondum edito) adduxi. Binum quoque *Ramadam* ad *Quadragesimæ* nostræ modum apud Mahumedanos habetur. Sed Indi Orientales ante omnes hoc in officio peragendo sese strenuos ostendunt. Quodam enim anni tempore inter illos solenni, ad sylvas sese conferunt, & acuto saxo vel filice usi, sanguinem magnâ copiâ, & ferè usque ad animi deliquium detrahunt, Vociferantes interea *in sanguine illo malorum suorum fomites & causas delituisse, quem idcirco in expiationem peccatorum suorum se profundere testantur; inde cum Deo reconciliari studentes.* Cæterùm Ritibus huiusce missis, quorum quidam prorsus inepti videntur, scelera nostra verâ ex pœnitentiâ elui, & novum cum Deo iniri posse fœdus, Religionum consensus universalis, Bonitatis Divinæ conditio, & ipsa Conscientia imprimis docent. Quo enim interno foro maxime interdiciuntur scelera, eo ipso verâ ex pœnitentiâ emaculari posse, *Sensus Internus* (sub conditionibus suis) docet. An verò aliud & quidem convenientius detur medium, unde

justitia Divina sit factum satis, non est heic in animo exponere; cum nihil hoc in opere præter *veritates in controversas ex Sensu, & consensu universali* petitas, propositum habeamus. Hoc solummodo dicimus, (quicquid in adversâ partem à quibusdam suggeratur,) quòd nisi solâ ex *pœnitentia & fide in Deum* vitia & scelera quæcunq; eliminari possint, & *justitiæ Divinæ* bonitas Divina adeò sit *λύτης*, ut non sit ulterius quòd provocetur, nullum *universale* ita patere vel olim patuisse *Remedium*, ut fuerit quòd confugeret misera ex peccati sensu languentium turba, vel haberet unde gratiam & pacem illam internam conciliaret: Et tandem in id deveniendum sit, ut quosdam (imò longè majorē hominum partem) inscios nedum invitos & creaverit, & damnaverit Deus Opt. Max. quod adeò horrendum & *providentiæ, bonitati*, imò & *Justitiæ Divinæ* incongruum sonat, ut mitiori, immò & æquiori sententiâ dicendum sit, totum humanum genus ex *pœnitentiâ* semper habuisse media, unde Deo acceptum esse potuit; quibus si exciderit, non jam ex *Dei beneplacito*, sed ex *proprio hominū peccato* perditionem uniuscujusq; extitisse, nec per Deum stetisse, quòd minùs salvi fierent. Utcunq; huc recidit omnis concionatorum celeberrimorum circa *salutem eternam doctrina*, cum citra *Pœnitentiam istam*, adeò nullum proficiat remedium, ut ignavū & inutile omninò (vel ex eorum sententiâ) reddatur. Restat, quod tanti momenti (pro *Bonitate Divina*) esse credant, ut in iis quibus nulla commodior data est via, totum salutis mysterium exinde absolvi posse existiment. Sed regerunt quidam, *Naturæ, sive Providentiæ Divinæ universalis* suggillatores, nos non posse semper pro arbitrio nostro *resipere*; ipsi dicimus neq; *sapere* posse. Distinctionem motus *voluntarii & involuntarii* (quod suprà innuimus) nesciunt ista prædicantes, neque advertunt se aliquos motus cohibere, aliquos neque ciere posse: neque recordatur homo

homo quando vult, neque quidem vigilat, aut dormit. Istorum quidem, uti plurimum motuum interiorum, quædam dantur *vicissitudines* & *gradus*; sed affirmare Deum præclusisse media (modò quod in nobis situm est præstiterimus) unde ad illum fiat reditus, adeo blasphemum est, ut non jam *humanam*, sed etiam *Divinam bonitatem* hujus sententiæ assertores è medio tollere conentur. Ab istis igitur resipiscant, & saltem de *occultis Dei judiciis* modestè sentiant & loquantur, cum, si non ex *providentia communi*, saltem ex *gratia*, sive *providentia particulari* etiam *revelata* cadere potuisse media unde placetur Deus, non est quod diffiteantur. Nos interea affatim tributum *gratiæ* existimamus, quod ex illâ perficiantur, per illam accipiantur opera nostra. Hæc autem sunt inprimis unde Deo misericordiam factum satis pro bonitate sua arbitramur. In Analogia enim illâ mutuâ quam ad invicem obtinemus, quando *expilatione*, *peculatu* &c. bona diripiuntur, ultra *resipiscentiam*, *restitutionem* jubet gentium lex illa communis, sive consensus universalis. Si quispiam interea prurienti ingenio præditus, à nobis postulaverit, cur intra nostram stet *arbitrii libertatem* peccata & scelera ista perpetrare posse, optimè quidem respondebimus, ista ab *occultis Dei judiciis* pendere. Si quid tamen ulterius pro *modulo Facultatû* humano generi insitarum petat, Respondendum est *Hominem* esse animal finitum, neque igitur aliquid simpliciter vel *bonum*, vel quidem *malum* facere; horum interea rationes in unaquâque actione ita temperari, ut utriusque quodammodo fiat particeps, denominatio ut sequatur *maior* partem. Qui tamen plura hoc in Argumento desiderat consulat quæ supra pag. 84. attulimus. Atque ita breviter transactis, quæ circa cursum Theologicum in hoc vitæ stadio in primis recipiuntur, *Notitiis Communibus*, ad futurum vitæ statum accedimus, quem unicatantum propositione complectimur, nempe--

Esse præmium, vel pœnam post hanc vitam.

Quidam in Cælo, quidam in *Astris*, quidam in *Elisæis campis*, quidam in *Contemplatione*, præmium æternum polliciti sunt; Quidam in *metempsychosi*, quidam in *inferno*, (aliquibus *ardente*, *Chinensibus fumoso* tantum) sive in *infernis* quibusdam, quidam in *media æris regione*; quidam in *ipsa morte*, quidam demum ad *Tempus*, quidam æternam comminati sunt pœnam. Sed præmium vel pœnam nos manere post hanc vitam transactam, omnis *Religio*, *Lex*, *Philosophia* (& quod magis est) *Conscientia* docet aperte vel implicite. Aperte docet, supra allatis nominibus freta. Implicitè docet, vel animi immortalitatem statuens, vel Deum ultorem scelerum, quæ impunè hac in vita quispiam commiserit. Quo sensu, nulla gens adeo barbara visa est, quæ præmium & pœnam non agnovit, non agnosceret. Est igitur præmium & pœna, *Notitia Communis* in quæstione an, licet in quæstione quid, quale, quantum, quomodo, &c. ut plurimum disceptetur. Neq; obstat, à quibusdam asseri, *Animam unà cum corpore interire*; aut enim hoc ipsum tanquam peccati pœnam asserunt, aut saltem eam animæ partem qua maximè usi sunt, (*sensibus nimirum corporeis*) hoc ipso intelligunt, vel omnino inter insanos rejiciendi sunt, cum ea quæ dicunt, nullo facultatum indicio consent. *Animam enim posse esse immortalem*, si Deus voluerit, adeo est *Notitia Communis*, ut inter gentes remotissimas sexcentis insaniarum generibus æstuentes, *sanctitatem vitæ & fortitudinem beatam* esse, summè conventum sit; ideo dicuntur ossa strenuè morientium colere. Sed nos qui neque *superstitiones*, neque *ceremonias*, neq; ea quæ plures, sed ea quæ omnes sani & integri asserunt investigantes, adeo circa ista non torquemur, ut satis habeamus ineptiarum

figmentorum cumulum immensum rursus, aliquam vel minimam *Notitiam Communem* eruere posse. Quod adeo magni fuerit momenti præstitisse, ut, quod totas exhaurit vel totas respuit doctrinas (nullo utens delectu) vulgus, ex *methodo* istâ, usq; quo *fides* adhiberi possit, addiscat.

Ex quibus patet, Dogmata unde *Supremû Numé agnoscitur*, *cultus ejus jubetur*, *vitæ sanctitas præcipitur*, *pœnitentia scelerû indicitur*, & *præmium vel pœna post hanc vitam denunciatur*, esse à Deo profectas & in nobis descriptas *Notitias Cômunes*. Quæ verò plures Deos confingût, scelera & peccata non vetât, impœnitentiâ invehût, & circa æternum animi statum vacillant, neque *Notitias Communes*, neque quidem *veritates* habendas esse. Non est idcirco omnis *Religio* (si totum sumas contextum) bona; neq; in omni *Religione* salvari posse homines perhibemus. Quomodo enim qui *plus justo* credit, *minus justo* perficit, salvus fuerit? Sed in omni *Religione*, imo & *Conscientia*, sive ex *Natura* sive ex *Gratia* media sufficientia dari unde Deo accepti esse possint, ultrò credimus: modò nova et particularia quocunq; sæculo fuerint, suis Authoribus vendicentur. Neq; enim satis fuerit, vetusta ut sint, si aliquando nova; tam *innovari* enim quàm *antiquari* possunt, quæ supervacanea, vel falsa; necessaria demum in universum esse nequeunt, quæ paucorum captui solummodo subjiciuntur. *Revelationi* inter hæc sua stet veritas, cui hiis nostris adeò nulla derogatur *fides*, ut quæcunque præterea adjecerit, in lucro ponamus. Ipsius *Revelatæ veritatis* denique fundamenta jaciantur, ut tandem in omnibus controversiis in id rediri possit, *Ex quâ facultate probas*. Quo pacto doctrinis vulgaribus adeo non repugnant, quæ heic attulimus, vel novum quiddam innuunt, ut nihil nisi *Notitiarum Communium symbolum*, et maximè receptam sententiam omni *Religione*, sæculo, regione propositum habeamus. Non negamus interea et sa-

cras dari posse *Ceremonias*; immò aliquas in omni *Religione Ceremonias* ad ornatum commodissimè insertas advertimus; harum igitur quidam est usus. Dum tamen ab *Antistitibus* tanquam *Religionis essentielles partes* statuuntur, & *Religioni* & nobis ipsis imponitur. Stent igitur intra cācellos suos. Eâ lege demum adhibeantur, ut semper in animo infigatur, *Religionem castam*, qualia *matronam* decere redimicula, ea scilicet quibus magis augusta, spectabilis & reverenda prodeat; pigmentatas demum & fucatas, artem *ētaieukny* & quæstuariam nimis redolere.

HÆ autem sunt omninò *Notitiæ Cōmunes*, ex quibus *vera Ecclesia Catholica* sive *universalis* constat. Neq; enim illa macerie quacūq; sive lapide exciso & calce vivâ, sive quidem marmore extructa moles, *Ecclesia quæ errare non potest*, nuncupanda est. Immò nec ipsi homines, sive *dicto*, sive *scripto* sua promiscuè & tumultuariè effutientes suffragia, *Ecclesiam verè Catholicam* constituunt; minus adhuc quæ sub aliquo vexillo particulari militans, vel in aliquem gregem compulsâ, angustiis alicujus orbis terrarum partis, vel sæculi concluditur, *Ecclesia verè Catholica* sive *universalis* censenda est; sola *Catholica*, sola *vera* Ecclesia, est *Notitiarum Communium Doctrina*, omne spatium, omnem numerum complens. Hæc sola enim *Providentiam Divinam Universalem*, sive *Naturæ sapientiam* pandit. Hæc sola rationem, unde Pater communis invocatur Deus Opt. Max. exponit; extra hanc denique nulla salus. Quæ igitur *particulari cuicunque Ecclesiæ* attexuntur encomia, huic conveniunt; à qua, quæ maximè recesserit, maximè errori obnoxiam esse suprâ docuimus. Recedit autem, quæcunque à certis *Providentiæ Divinæ Universalis* veritatibus, ad incerta animum pelliciens, nova fidei dogmata cudit. Si cui tamen aliquid ex *Revelatione* constiterit, quod fieri pos-

se five in vigiliis, five in somno agnoscimus, in usum reponat; eâ lege, ut sibi sapiat, nisi publico aliquid permittatur bono. Neq; enim ad humanum genus spectare posse videtur, quod *Facultatum* indicio communi non constat. Piè tamen plurima *credi posse*, nihil autem negari, nisi cum *attributis Divinis* ex diametro pugnat, non semel monuimus. Neq; est igitur, quod nos calumniatur quispiam, qui media *Providentiæ Divinæ Universalis* exquirentes, in propatulum denique afferentes, suo nitori & luci restituimus. Hisce per me accedant ea quæcunq; unde Deus Opt. Max. benè audiat. Nos quidem ea omnia quæ sæculis prioribus de *Bonitate & Misericordia Divina* decantantur, solenni fide, & gratiarum actione accipimus, & non solum fieri potuisse, sed etiam facta fuisse cum maximâ hominum parte credimus. Ex veritatibus tamen *Providentiæ Divinæ Universalis fundamenta fidei* rectè petita esse contendimus; cum nullo præterea pacto, conspirationem *Naturæ* five *Providentiæ illius communis* cum *Gratia*, five *Providentiæ rerum particulari* salvari posse perspexerimus. Haut quidem per hæc stabit quo minùs Ecclesia suo Jure utatur, in iis indicendis quæ ad *externum Dei cultum*, tum ad ipsam etiam *Hierarchiam* spectant, vel in iis enarrandis quæ sæculorum priorum *eventus & gesta* posteris consignent, sed ea præsertim ex quibus *vera Summi Dei attributa* sanciantur. Namque ubi *Veritates nostræ Catholicæ* in adyta animæ receptæ ex *indubiâ fide* illic stabiliuntur, quod reliquum est, ex *Authoritate Ecclesiæ* piè credi potest & debet; modò exclusis vel sublati contradictionibus quibuscunq;, ea solum in hominum animos inducantur, quæ *pacem communem concordiamque* alant, vitæque *sanctimoniam* promoveant. An verò hæc *Media* ad salutem æternam comparandam sufficiant, viderit cui hæc curæ sunt Deus Opt. Ma. Nos quidem *occulta Dei judicia* minimè rimamur. Satis fuerit heic monu-

nuisse Mentem humanam *Notitiis Communibus* instru ctam, eousque (etiam quovis sæculo vel regione) sapere potuisse, ut superstitionibus fabulisque abdicatis, *quinque articulis nostris* solummodo insisteret, nisi infelicius suo in genere hominibus quàm ipsis ovibus ingenium contigisse dicas, quæ in pascua dimissæ, noxiis relictis, salutare tantummodo decerpunt herbas. Verum enim verò an sapientia humana in hoc scrutinium quovis sæculo vel regione descenderit, an quidem (hoc etiam concessio) ii omnes qui sequiores & nugis similiores Religionis partes rejecerint, aut fortasse ex *Authoritate Antistitū suorū* eas sensu mystico explicantiū receperint, *sūmæ beatitatis participes sint*, haut illico dixerim. In hoc potissimū contendimus, ut huc usq; sapere posse & potuisse omnes homines agnoscamus. Quæ tamē an præstiterint, an verò his præstitis necessariò salvetur, adeo non disputamus, ut hujusmodi omnia quæ ab *arcanis Dei consiliis* pendent, è *Sapientiâ & Bonitate Divinâ* consulenda relinquamus. Si impugnas tamen, propugnabimus; Neque enim aliâ lege *Providentiâ Divinâ Universalem* (sumum Dei attributum) asseri posse ex *Communis Rationis Principiis* saltem eviceris. Hisce interea si exciderimus (nam ultra media *Naturam* sive *Providentiâ rerum communē* ferri non semel monuimus) & blasphemias impiis, sceleribus horrendis, & denique impœnitentiâ nosmetipsos sacramento quo tenemur, exolverimus: vel superstitionibus insanis, & figmentis putidis Religionis puritatem conspurcaverimus; adeo iniquè, adeo injustè inculpatur illa *Suprema Bonitas*, ac si in adjiciali cœnâ lautissimo ferculorum apparatu instructâ Crapula, Heluatio, & *dormit* illa ponentis vitio vertenda esset; quod *satius* enim à Deo, quod *nimum* à nobis ipsis fuerit. Quidni igitur juxta *Communis* saltem *Rationis* normam de *rotundâ Dei Religione* (uti alibi diximus) ac de *circulo* existimari possit; ut qui aliquid addiderit vel

vel dempserit, ejus formam vitiaverit, integritatemq; cor-
 ruperit? Sed neq; heic temerè aliquid statuerim. Equidè ni-
 hil hinc demi posse ultro asseveraverim. An vero quædam
 addi *Religioni Rotundæ*, uti *circulo*, commodè possint, non
 ita ambegerim; modò spectabilis *circuli* forma ita conser-
 vetur, ut nullâ ex parte oblitescat. Pulchra quippe *Provi-*
dentia Divinæ Universalis Idea illustrata decorataque,
 non utique larvata aut obscurata prostare debet. Quicquid
 igitur circulari huic figuræ adjectum fuerit, ex schemate
 tum centro tum peripheriæ uniformi & congruo decenter
 & appositè respondeat. Tum ob id præsertim, quod non
 alius verus idemque Optimus Maximusque perhiberi pos-
 sit Deus, quàm qui *Providentia Universalis* utitur, in iis quæ
 ad salutem Animæ necessariò spectant. Sed cum haud
 alia Norma præclara *Providentiæ* illius, quam in *hiis* *solis*
Articulis cuncto humano generi pateat, videndum an ulla
 severa magis castaque Religio, vel unde magis vitæ inte-
 ger probusve evadat homo, excogitari possit, ubi *Articuli* *hi*
Catholici ritè explicentur. Adeo ut si non *hiis* *simplici-*
ter insistendum existimaverint Antistites, quo *Pax Commu-*
nis ita alatur, (circa fidei enim Dogmata tantum lis est) sed
 & ea simul ex *Fide circa præterita* superaddi judicaverint,
 quæ ingentem Dei misericordiam in humanum genus ostē-
 dant (quam quidem sententiam lubens amplector) haud ea
 tamen adjici sinant, unde *Providentia illa Universalis* de-
 stituatur, aut in arctos recessus, locive angustias cogatur:
 sed nec ea introduci patiantur, unde *Rotundæ Religionis* se-
 veritas ex nimis facili spe *Veniæ* factâ, plus justo molliatur
 aut excidat; ne eo citius in peccata supini minusque sibi
 caventes dilabantur homines. Hæc igitur ab Antistitibus
 modestè expendi vellem, atque ita, ut (arcanis quibuscunq;
 consiliis prætermiſſis) in id incumbant, ut in officio suo tum
 erga Deum tum erga proximum peragendo (juxta sanctissi-

mū præceptū eo fine traditum) strenuè laborent populi. Ipse interea, *quid, quale, quantū, quomodo* &c. huiusce addi Aliquid ex *Revelatione* possit, in præsens solummodò disquiram.

De Revelatione.

Est & *veritas quædam revelata*, quam nisi ingrati tacere non possumus; Cujus ratio tamen à priori adeò distat, ut *veritatis nostræ* fundamentum à *Facultatibus* nostris, *veritatis revelatæ* fundamentum è *revelantis* auctoritate desumenda sit. Summā igitur cautelā *ipsis* de *revelationibus* discernendum. Cum enim *Revelationes* falsæ esse possint, ultra facultates *ipsis* in *Revelationibus* sapere, vix tutū arbitramur. Istæ tamen *conditiones* si adsint, fidem *revelationi* adhibere consulimus. 1. Ut *Oratio, votorum nuncupatio, fides, & cunctæ* demum quæ *providentiā* sive *universalem*, sive *particularem* provocant facultates, præmittantur. 2. Ut *tibi ipsi* patefiat, quod enim tanquam *revelatū* ab aliis accipitur, non jam *revelatio*, sed *traditio*, sive *historia* habenda est; cum autē *historia*, sive *traditionis veritas* à *narrante* pendeat, fundamentū relationis extra nos possidet, & proinde tota respectu nostri est *verisimilis*. 3. Conditio est, ut *Bonū aliquod suadeatur*; ita enim *Revelationes* sanæ à *tentationibus* inanis & impiis distinguuntur. 4. Conditio est, ut *afflatum Divini Numinis* sentias, ita enim internæ *Facultatū* circa veritatem operationes, à *Revelationibus* externis distinguuntur. Quādo igitur quod datur, humanū superat captum, & *conditiones* suprā enumeratæ adsunt, & in opere perficiendo deniq; *Divinum* persentis *auxilium, propitiū Numē* venerare. Verum enim verò vehiculum quō ad nos ferri possit *revelatio* istius modi quæcunq; adeò non præfinire certum est, ut quæ supra *Naturam* aliquibus concludere legibus, ultra nostrā situm sit provinciam. Sive igitur in *somno*, sive *vigiliis*, sive *Ecstasi*, sive *sermone*, sive *lectione* &c. compareat, istæ si adsint *conditio-*
nes,

nes, Revelatio Divina habenda est. Magnoperè interea cavendum ne imponatur, quod *atrabilariis, superstitiosis, & causas rerum ignorantibus* ubique contingit; quo de argumento, ubi de *errorum causis* (juvante Deo) fusiùs tractabitur. Quatenus ad media tamen spectat, communis quidem fert sententia, ministerio spirituum quorundam *Revelationes* ut plurimum fieri, quos tanquam *existentias* quasdam naturâ suâ *invisibiles, impalpabiles, à corporea mole liberas, dote agilitatis præditas, sive Angelorum, sive Daemonum, sive Intelligentiarum, sive Geniorum &c.* nominibus insigniantur, omne agnovit sæculum. Cùm tamen indolem illis adeò ancipitem tribuerit, ut quidam *boni*, quidam etiam prorsus *noxii* existimentur, de hiis ipsis non sine ratione ambigi potest. Præcedentes tamen si adsint *conditiones*, non est quod te sollicitum habeas, cùm aliundè, quàm à Deo proficisci nequeat hujus modi explicatio quæcunq;. Verumenimverò si *Revelationibus* nostris haut aliter quam sub conditionibus heic allatis tutum sit fidere, quid tandem de *Revelationibus* quæ Sacerdotibus olim factæ prædicantur existimandum est? Anne potior illis adhibenda est fides? Cæterum pace tantorum virorum præter enumeratas suprâ *conditiones*, hæc etiam in Sacerdote suo non ineptè requirat *Laicus*. 1. Ut extra dubium omne ponatur *Revelationem* Sacerdoti obtigisse. 2. *Revelationem* illam à Deo Summo, sive proprio ore (uti olim dictum) loquenti, sive Angeli boni ministerio utenti profectam fuisse. 3. *Revelationem*, sive *Oraculum*, sive *Verbum* illud fideliter recitatum redditumque à Sacerdote fuisse, aut ubi opus esset scriptum vel exaratum, & ad posteros ex Sacerdotis *antographo* transmissum, adeo ut si aliquid sequentibus sæculis auctum, imminutum, immutatum esset, id omne ex *Antographi* illius autoritate corrigi, restitui, emendari possit. 4. *Revelationem* illam ad posteros ita intimè spe-

Etare, ut in *articulum Fidei* necessario transeat, tum ob id præsertim, quòd ex testis singularis fide hujusmodi omnia ferè pèdeant. Hæc quidem *Sacerdos* probet, priusquã *Laicus* sese totum ejus *Revelationi* credat. Quod etiã nisi faxit *Sacerdos*, vix aliquid (puto) ex ejus *Revelatione* statuerit prudens *Laicus*, quod non etiam citra illa amplecteretur, scilicet *Emendationem vitæ & similia*, quæ in foro interno describi suprâ monuimus. Hæc autem de *Revelatione* sive nobis ipsis sive aliis factâ in strictiori sua significatione dicta sunt; Quo in Argumêto ut suã *Laicus* personã sustinuerit, nihil tamen inde contra ea dogmata quæ *Ecclesiæ* verè *Catholicæ Authoritas* unanimiter sanxerit, & in Dei Summi gloriã evulgaverit, tutò statuere licebit. Cæterũ latiori suo significatu, quodcunq; ex *gratia Divina* demandatur, *Revelatio* est. Inde votorum damnatis è cælo demissum in rerum angustiis auxilium, *Revelatio* est. Inde *Sensus illi Interni* Numinis operantis circa *fidem, bona opera, resipiscentiam, Revelationes* sunt. Inde *compunctiones* quædam & *precum ejaculationes*, à *revelatione* ortum habent, & in illam deniq; terminantur: & (ut paucis dicam) omnis *novus Sensus Divinus, beatus* (qui in foro interno excitatur) *Revelatio* est. Propriè tamen loquendo *Revelationes* fuerint solummodo, quas supra *providentiam rerum communem* constitutas, *sensus internus* dicat. Ideo nisi *sensus* quidam *supernaturalis* & *divinus* explicetur, intra *Providentiam suam Universalem* stetisse Deum, & *Facultatibus ad fidem, orationem &c.* omni homine sano & integro insitis (de quibus suprâ, respondisse existimandum est. Quæ igitur ex *Providentia universali*, quæ etiam ex *particulari*, quæ demum tanquam ipsissimæ *Revelationes* haberi debent, ex istis pater. Ne interea parum tributum *gratiæ* Doctores qui se totos in illâ esse existimât, hisce nostris animadvertant; iterum & iterum dixisse non gravabimur, quod ex *gratia* perficiantur, per *illam* accipian-
 tur

tur *Opera nostra*. Principia tamen actionum bonarum è *Notitiis Communibus*, sive *sapientiâ Divinâ* nobis impertitâ derivari *Sensu Interno* edocti perhibemus. Quemadmodum igitur nullum mortalium *Conscientiam* suam ex industriâ adeo oppilare posse, ut rationem *boni & mali* in actione quâvis tandem non percipiat, extra controversiam situm arbitramur: ita quidem quando ex ratione istâ non satis expensâ, malo perpetrato, totum hominem commoveri, & horrore quodam percelli *Sensus Internus* dictat; quando demû ab istis ita resipiscit, ut factorû pœniteat, & in munere suo exequêdo sese aliter præbuisse omninò exoptat: quâdo deniq; *precibus, oratione, & votis* ad Deum, quem maximè *Conscientia* docet isto nomine offensum, contendit, & consilium de vita emendatiori init, nihil ultra *gratiæ communis* latitudinem cecidisse existimandum est. Huc usq; igitur *Providentia Divina Universalis* pertingit. Quando tamen *fide* intensiore factâ, Deum insolito more provocamus, & ope sua salutare dein in foro iuterno egregiè & inusitatè sublevare nosmetipsos sentimus, ex *gratia* sive *providetia sua particulari* illustrari animam, & attributo Divino novo sese explicante, nos inconsueto modo affici exploratum habemus. Quod igitur (ut paucis dicam) principia actionum ex *sapientia Naturæ*, sive *Providentiæ rerum Communis* desumpta consummat, & in finem perducit; quod denique actiones istas in *Dei conspectu* gratas & acceptas exhibet, ex *gratia* est: qua lege terminos & metas *Naturæ*, sive *providentiæ rerum communis*, & *gratiæ sive providentiæ rerum particularis* optimè poni arbitramur. Ex quibus patet, quæ strictiori, quæ latiori etiam sua significatu *Revelationes* existimandæ sunt. Quo modo licèt *omnes Fidei articulos* ita propriâ luce conspiciendos exhibeamus, ut nisi à *Revelatione* aliquâ quæ nobis ipsis constiterit, suam auctoritatem accipiant, tanquam aliorum placita in examen perduci possint

sint; quia tamen nullo non utitur medio pro bonitate suâ
 Deus Opt. Max. non tam organum per quod transmittitur
Revelatio, quàm illa *Sensus ratio*, quam suprà adduximus, ex-
 pendendi debet. Quæ igitur de *Religionis magnalibus* expecta-
 verit quispiam, ex huiusce eruenda relinquimus; neque enim
 ὑποτιμώσας loqui profitemur. Lectori satis fuerit interea ea om-
 nia, quæ quovis sæculo, vel regione pie dicta vel facta ad
 miraculum usq; perpetuâ serie perhibentur, summa fide &
 gratiarum actione accipi posse et debere; præsertim ubi
 nullâ insignis datur contradictio. Antequam tamen ad *Ve-*
rissimilia transeamus, paucis expendere lubuit, an quæ in *De-*
calogo continentur præcepta, sint *Notitiæ Communes*, an verò
Veritates revelatæ. A nobis quidem omninò tanquam *Noti-*
tia Communes habentur, cum nulla vel Religio, vel Lex non
 ita jusserit. Quæ enim in imperiis maximè imperat Provi-
 videntiam *Divinam universalem*, in necessariis non deficere, sæ-
 piùs adnotavimus. Variè igitur ut compositæ fuerint, in cõ-
 positionem demum ut plurima venerint, quæ fortasse neq;
pietatem neq; *justitiam* sapiebant, citra istas stetisse sine pi-
 aculo haud existimandum est. Parum interea refert utrùm
 ab *Antistitibus* sacris, an verò à *Nomothetis* suis promulga-
 tæ fuerint istæ leges, cum *legum* observantiam non solum
civili, sed *religioso* etiam cultu sancitam fuisse docuerint
 antiquorum doctissimi; sunt igitur *Notitiæ Communes*. Qua-
 tenus tamen circa earum ἐξήγηση in errorem proclivis fuit
 via, quandam quasi explicationem ex misericordia sui (eam-
 que modo quodam Divino & supra communem) indulgisse
 Deum Opt. Max. credere par est. 1. Supremus igitur ex
Notitia Communi ut Deo Opt. Max. debeatur Honos; Ne
 fortè tamen inferiorem aliquem cultum sanctitate præclaris
 tribuendum esse suspicarentur homines, *se solum coli jubet*.
 2. Quia ejus *simulachrum* aliquod effingere potuerunt,
 quod etiam ad adspectum patens venerationem et reveren-
 tiam

tiam concitaret, *signa* quæcunque & *imagines* interdixit. 3. Quia bonitas illa suprema in nimiam quandam facilitatem & contemptum venire, & subinde traduci omni levi ex re, vel iermone potuit, seipsum in *testimonium vanum* vocari non passus est. 4. Ne vel negotiis vel ærumnis frangeretur homines, vel ex adversâ parte nimis feriareretur (*Feriari enim Deo, est Notitia Communis*) *sex dies labori & curæ, septimum vacationi & cultui Divino* dicavit. 5. Ne parentum seriem tanquam primam aliquam causam suspicerent homines, & proinde cultum aliquem Divinum illis deferrent, qualem ex *honore parentum* sperare liceat benedictionem, docuit. 6. Ne sibi ipsis, vel aliis injicerent manus, nisi propriæ conservationis ratione necessaria adducti homines, *occisionem* vetat. 7. Ne nihil in amore non licitum existimarent homines, *adulteria* inhibet. 8. Ne ex subreptione alieni necessitatibus suis subvenirent homines, *furtum* interdicat. 9. Ne nulla non constaret veritas, *falsum testimonium* prohibet. 10. Ne denique in *alienum jus trahi posse*, quod merito quisque possidet existimarent homines, *sumum cuique* etiam in foro interno vendicat. Hæ igitur ut sint affatim *Notitiæ communes*, quia tamen illis superaddere aliquid in promptu fuit, hoc ipsum *Revelatione* sive *Providentia sua particulari* præcavisse Deum *piè creditur*, cui fidem libentius adhibemus, quod primoribus sæculis, lege *Naturæ* inconcussâ, ut vixerint parentes nostri, quia tamen prævaricatores tandem foro interno audiebant, Deum Op. Max. *Normam istam* dedisse, unde rectius deinceps viverent, æquum sit credere.

De Verisimili.

VNiversa traditio, Historia universa, universum illud demum quod demandatur olim de rebus, five verè

verè, five falsè, five piè, five impiè gestis, respectu nostri est *verisimile*; à *narrantis* enim *authoritate* pendet. Proinde extra propriam *Facultatum Analogiam* fundamentum suum (seu *veritatem rei* in seipsâ seu *veritatem intellectus* spectes) obtinet. Prout *verus* igitur ille vel *falsus* fuerit, qui ista narrat, ita etiam et *fides* quæ illi adhibetur. In hiis tamen dantur quidam *gradus*. Quemadmodum enim ad *veritatem rei* proximè accesserit, qui res testimonio communi exploratas, et quæ fieri consueverunt, annuntiaverit; *Veritatem* demum *intellectus sui* maximè stabiliverit, qui rationem *loci*, *temporis*, et reliquarum *circumstantiarum* (unde existimationem promereantur, quæ credi postulat) adduxerit, ita maximè decoquunt fidem *historiæ*, quæ nulla probabili ratione statuminantur. Quæ tamen haud ita intelligi volumus, quasi *mira quæcunque* et extra communem morem posita, abdicaremus; & *mira quædam* & *prodigiosa* omnis ferè docet *historia*. Hiis igitur sua stet fides; fieri enim potuisse (si Deus voluerit) agnoscendum. Eâ lege tamè, ut si infecta fuerint, nihil minùs intra *veritates æternas* stari (idque commodè) posse tecum reputes. Quædam enim affirmare, nihil nisi *contradictoria* negare doctrinam nostram non semel professi sumus. Utcunque non hæc *veritas tua*, sed *Authoris* fuerit, cui si *conditiones* obtigerunt, unde *Facultates suæ* cum *objectis*, five *propriis* five *communibus* conformari potuerunt, *verum* in relationibus suis prodiisse existimandum est. Quâ ratione quod ille *scire* potuit, te *credere* par est. *Fides* enim omnis (tametsi per plurima sæcula traducatur) in *scientiam* five *cognitionem* *Authoris*, à quo *historiæ fides* manavit, ultimò transferenda est; Adeo ut heic quoque *Scientia Fidem* præcedat & stabiliat. Cùm tamen quod isto pacto creditur, nullo proprio *Facultatum indicio* constet, quod in narrante *verum*, in accipiente erit solummodo *verisimile*. Ex quibus patet, nullam *alienæ veritatis*

tatis esse normam, sed quod *verum* in Authore sonare videtur, re ipsa *falsum*, quemadmodum *absonum quodvis* (contradictiones & *ἀσυνέτα* si tollas) *verum* esse posse; & proinde tanquam extra Analogiam suam constituta, ad te necessariò non spectare. Neque enim *veritates tuæ* fuerint, sed *verisimilia*. Quo pacto ut nullus de rebus gestis detur scriptor, ut nulla de præteritis extent commentaria, *Veritates Æternas* ipsis ex *objectis* & *Notitiis Cõmunibus*, medio *Providentiæ Divinæ Universalis*, elici posse statuendũ est. Sed ita-ne(inquies) *historiarum* fidem convellis, infirmas, quasi *parum* fecisse videantur, qui historiam *Creationis*, *Redemptionis mundi* &c. tradiderunt? Immo *maximè*; sed Deum à quo, per quem, in quo, ad quem omnia, non tanquam *historiam*, sed *notitiarum communium doctrinam* accipio, de modo, tempore &c. penes Auctores ut sit *Fides*. Neq; igitur *historiæ sacræ* hisce nostris concidit *fides*, vel detrahitur, cui cum maximâ hominum parte ad sensum ita lubentissimè præbeo, ut & ista & maiora fecisse Deum, si prædicarentur, omninò crederem. Sed *cognitionem* & *certam scientiam* à *Fide per auditionem* ita distinguo, ut quid *sciri*, quid *credi* possit in omni *Religione* advertam. Stet igitur inter libros *Summus*, ille *Scripturæ Sacræ*, cujus ut varii fuerint Auctores, quos miro nexu inter se composuit sæculum istud posterius, quid tamen non *θεοπνευστος* toto contextu, quid non tanquam *sanctum*, & à Deo profectum opus piè credi possit? Istum igitur *Librum* (cæteris sepositis) summa veneratione accipimus, neque ulli solamen comparamus, vel præsidium firmitus. Dum enim *Notitiis Cõmunibus*, quibus scatet, instauratur *scientia*, uti *miraculis fides*, totus *internus* homo exuscitatur; & in futurũ (qui disertè enũciatur) vitæ statũ componitur. Si quid tamen in sacrum quemvis, vel prophanum librum, ex incuriã, sive quidem curã temporum olim irrepfisse compertum fuerit, unde Deus Opt. Max. malè audiret, & *attributa Di-*

vina ex consensu universali agnita convellerentur, si non emendandum codicem, (quod novum non est) saltem interpretes inculandos, qui à mente Authorum & ipsa demum *Analogia fidei* discedentes, opiniones invexerunt *Notitiis Communibus* repugnantes, quidni arbitremur? Sed de hiis modestè & intra terminos, quia adeo nihil redarguit, ut neque in examen perducere *aliorum scripta* sustineat institutum nostrum. Totâ igitur historiæ mole ita constitutâ, quòd vera *veritate rei* ut fuerit, vera *veritate intellectus* (cujus fundamentum in nobis) esse nequeat, & proinde *verisimile* optimè dictum existimemus, (cùm non sit magis credibile illum olim fuisse falsum, quàm te modo futurum) omnem *historiam* legitimam adeo parum à *veritatis* natura recedere existimandum est, ut quæ *ætiologi* dixerint, summæ impudentiæ fuerit dubitare, veritates istius classis ut in *fide* & fortasse *credulitatem*, Illius in *scientiam* & *intellectum* definant. Heic igitur judicio & delectu opus est. Quemadmodum enim ad stabiliendam *fidem*, sive *legem aliquam novam*, & fortasse *iniquam* miracula quæ consarcinaverit quispiam, imposturam redolere semper nobis visum est: ita quidem quæ bonis artibus sine miraculis sancita *Lex*, sive *Religio*, à nobis semper summo honore habita est. Ipsa interea *divina* non solum ceu factu *possibilia*, sed ceu revera *facta* (maximè verò cùm in bonum aliquem finem edebantur) ubique accepimus. Quorsum enim solus dubitaret quispiam, cùm pluribus celeberrimis *Provinciis*, *saeculis*, *scriptoribus* *Authoritas Historiæ* alicujus sive *sacræ* sive *prophanæ* vallata, stipata, munita sit? Hujus modi scripta igitur, si non tanquam *veritates ipsas*, saltem prout *veritatis Civitate donatas* quidni habere licuerit? Quod tamen sobriè, & intra cancellos intelligendum. Te enim ex axioma isto falli posse continget, si infelici *saeculo*, *regione*, *ingenio* natus sis. *Axiomata* autem parum, vel non omninò *veritatis* dignita-

gnitatem tuentur, quæ indebitè applicata ut fuerint, *falsum* eâdem facilitate adstruent; neque enim concludit & imponit idem Argumentum. Proinde non est, ut rudis & ineruditus sæculi aut regionis consensus te moveat, siue incola fueris, siue inquilinus. Nos quidem istius farinæ plurima neque *vera*, neque *falsa* esse perhibemus, sed suis Auctoribus & sæculis vendicanda relinquimus. Hoc solummodo observamus, miracula quædam centum post annos obitus illius qui ea patrauerit conscripta, ceterum deinde post annos credita ut plurimum fuisse, quæ adeo tanquam *dubiæ fidei* in omne ævum quidni supersint, cum argumenta unde *Auctores* vel *veri* fuerint vel *falsi*, nos æquè ac posteros lateant? Ne interea fructum illum eximium, qui ex historiarum lectione capi potest, omisisse videamur; præmittendum est, *Historiam vicem objectorum supplere*; & proinde *Providentiæ Divinæ universalis & particularis* specimina egregia exhibere. Cum igitur aliquid *sapienter, fortiter, pie, juste, temperanter* gestum legeris, *Facultates Analogas*, siue *Notitias Communes* in te excitari senties, & res rectè se habere apud te statues. Heic igitur (quemadmodum ubique) quæ *Notitia Communis*, siue *incontroversa veritas* subsit, in te explorabis; *adsensum* enim (ex *Facultate aliquâ conformante oriundum*) in foro interno senties. Quo modo ad teipsum regrediens *Facultates illas* quæ docent te *debere esse sapientem, fortem, pium, justum, temperantem*, in te exciri deprehendes. Cum porro flagitia & scelera patrantur, *reluctationem* quandam & *horrorem* ex iisdem *Notitiis Communibus* (vires suas in nobis exercentibus) provenientes in te urgeri animadverteres. Porro de *liberatione innocentium*, de *assertione veritatis alicujus suppressæ*, de *funesto proditorum exitio*, de *vindictâ perjurii* siue *fidei datæ non exolutæ* etiâ ad posteros transmissâ, et hujusmodi quæ prædicantur, ad sanctionem *attributorum Divinorum* in foro interno descriptorum facere observabis. Et (ut pau-

cis dicam) quodcunq; ad *providentiæ Divinæ* sive *Universalis*, sive *particularis* decreta stabiliēda conducit, ex *historia* et antiquorum monumentis utilissimè erues. Quinimò si quid istâ lege, animo, sive votis non respondere animadvertes, *judicia Dei secreta* hîc subesse apud te statues, et Authorem in causis rerum explicandis, si non tanquam *falsum* omninò, saltem tanquam *mutilum* conjicies. Nullibi enim à seipso recedere Deum Opt. Max. (caussæ rerum ut nos clam sint) *Notitia est Communis*. De usu lectionis *historiarum* in *politicis*, *naturali Philosophia*, &c. aliorum sit sermo; circa quæ uti plurimæ *Notitiæ Communes* subsunt; ita earum disquisitioni adeo inservit *historia*, ut nondum exploratæ indè excitentur, dubiæ confirmentur, constantes reponantur. Magno igitur bono nostro *Historiarum* lectioni impenditur tempus, cum exinde non solum *verum*, sed etiam *Bonum* elici possit.

Attamen non solum circa *priorum sæculorum* gesta hallucinari contingit, sed et nos nobis ipsis circa *objectorum conformationem* imponere ita in more est, ut aliqua tanquam *vera*, quæ vix quidem *verisimilia* fuerint, accipiamus. Cujus generis enumerari possunt ea quæcunque, ad quorum conformationem desiderantur *conditio num aliqua*, quæ circa libri principium attulimus. Quibus sanè ut *latitudo* aliqua detur, intra quam satis commodè stari possit; ubi tamen earum quævis omnino deest, nullam tutò adhiberi *fidem* prorsus statuimus. Quapropter in *classe Notitiarum Communium* *verisimilia* vocamus, quæ necdum satis in seipsis constant, cujus modi fuerit omnis non latis intellecta, expensa, recognita, et cum reliquis ejusdem seriei collata propositio. Ideò tota ferè *Astronomia*, sive *Phænomenorum* ex visu doctrina, *Fides* quæ ex solo auditu pendent, *Philosophia* ex principiis vel incertis vel haud necessariis concinnata, *Medicorum* præsagia ex infidis conjecturis

jecturis, imperfectæ quævis & rudes *Notiones, Opiniones* ex miris *Rhetorum præstigiis* invecæ, *Dogmata* non satis inter se cohærentia, & hujus modi universa demum quæ neque planè *recipi*, neque *rejici* solent, inter *verisimilia* numerantur; Quibus nisi sua certitudo per *Quæstiones* nostras (*Verum à Verisimili à Possibili & Falso* distinguentes) asseratur, nosmetipsos scrupulis intus angī sentiemus. Quatenus tamen istis *sua* (obscura licet aliquando & sublustis) vendicari potest *fides*, meliorem *historiâ* sortiuntur conditionem, quam neque *approbare*, neque quidem *reprobare* ob defectum circumstantiarum ad veritatem exantlandam postulatarum licet. Hæc autem succinctè hoc in loco dicta sunt; quia libro nostro de *Errorum causis* ista fusiùs (Deo juvante) tractare animus est. Haut utilior interea ad errores præcavendos dari potest Lectori Norma, quàm ut in animo semper habeat; *Ex qua facultate provaberit id quod credi postulat Author: Vel quomodo id quod asserit scire potuit.* Plurima enim inter Authores jactata comperiet, quæ haut videat quomodo vel illis constiterint unquam, aut ulli hominum (saltem ex *rectâ communique ratione*) satis constare possint; sed ea præsertim quæ captum humanum ita superant, ut haut ulli nisi ex *Revelatione Divinâ* sibi ipsi immediatè factâ probari (sed & illi soli) queât. Cum igitur omne *Verisimilis* genus (*historiâ exceptâ*) medio conditionum et pensitationis debitæ in *veritatē* evadere, vel saltem tanquam *falsum* dimitti possit; satis quidem liquet quantum *Methodo* nostræ deferendum sit, quæ *propositiones singulas* sub *quæstione propria* expendens, (illorum more qui nil nisi præmansum stomacho commendant) hæc conficit, illa rejicit. Quo pacto, quod secundum *totum & partes suas* ritè intellectum fuerit, hæsitazione nullâ excipi senties; velut alterâ ex parte ubi *conditionum aliqua* aut *aliqua* saltem defuerit, vel *præcepta opinionines* fuerint *falsæ*.

ſæ, averſationē & diffenſū quendā (*organa* ſi conſtēt) incuti animadvertes Lector. Vnde etiā ſequitur, non ſolum illud quod *verum* in ſeipſo fuerit, *dubium & ancipitem* inducere poſſe *ſenſum*, ſed & *verifiſimilia*, immo & ipſa *falfa* tanquam *vera* exhiberi poſſe, donec ad *quæſtiones noſtras*, & calculum *Facultatū* revocentur, ſine quibus de veritate illā perfectā & conſumatā deſperandum eſt. Quemadmodū enim *errores* turpiſſimi ex *veritatis* alicujus admixtæ condimento ſæpe-
numerò non ingratè ſapiunt: Ita quidem *ipſiſſimæ veritates* *errorum* levi tortasſe embāmate delinitæ, ſatis faſtidioſè reſpui ſolent. Qua ratione, etiamſi quæ *vetera* videntur, (exortum ſi ſpectas) fuerunt aliquādo *nova*; ita quæ ex *falarum* opinionum præconceptarum obſtructione *nova* videntur, *antiquiſſimæ*, immò & *æternæ* eſſe poſſunt *veritates*. Cū enim in conſeſſo ſit, *hoc ipſū ab omni ævo verū fuiſſe*, *novum* tibi ut videatur, non jam *novū* ſeu *recens* in ſeipſo exiſtimādū eſt. *Æternas* igitur ex probā *facultatū* conformatione quærite veritates. Hæc noſtra deniq; veri boniq; conſulite, quibus, licet plu ima circa Authores et nomina magna (quaſi ex induſtriā) omiſſa videantur, id tamē faſtui et ſupercilio non tribuatis, ſed modetiæ cuidā, quæ aliorum ſcripta cōvellere non ſuſtinuit.

Antequam tamen Libri argumentum capite proximo proſequamur, ſententiam noſtram circa *Effatum* Philoſophorum verus, nempe, *Enunciationem quamcunque vel veram eſſe vel falſam*, proponendam duximus; Quod vel rejici, vel cum micā falis ſaltem accipi oportere cenſeo. Ut detur enim Objeſtum quodvis *verum in ſeipſo eſſe*; Quis tamen citra Methodum noſtram *arbitrari* illam adhibuerit, ut ſe cunctas ordine debito diſplicuiſſe *Facultates*, & Objeſtum in examen ultimum ex earum miniſterio perduxifſe dixerit? Cum alioquin tamen nihil ſatis certi de Objeſti *Quidditate*, *Qualitate*, &c enunciaverit. Donec igitur accurata de
Objeſto

Obiecto quovis fiat disquisitio, neque vera prorsus, neq; fortasse falsa, sed *Verisimilis*, vel *possibilis* saltem fuerit *Enunciatio* quæcunque. Quo in scrutinio comperiet Lector, latissimum esse *Verisimilium* & *Possibilium* campum, sed *Veritatis* agrum arctissimis finibus concludi; sed neque Falsa nisi angustâ areâ contineri; cum vix falsæ aliæ *Enunciations* perhiberi possint, quàm quæ contradictionem aliquam implicant. Hoc tamen interest, quòd *Enunciations* (quantumvis *dubiæ*) quæ circa communia & æterna suo in genere *Objecta* proferuntur, ex *Verisimilibus* in *Veras* (uti supra diximus) evadere posse; aut (ubi opus est) ceu falsas dimitti, ubi criterium debitum adhibetur. Sed circa præterita quævis, tum particularia *Objecta*, quæ non omnibus, sed aliquibus tantum patuere olim, vel nunc patent *Enunciations*, veras ab iis solis statui posse, qui res illas sive *Objecta* (uti in seipsis extitære vel extant) ex examine debito probè intellexerunt. An tamen examine illo usi sint, haud aliis in comperto est. Adeo ut, quæ ex aliorum auctoritate simpliciter pendent *Enunciations*, plus minùsve *dubiæ* vel *verisimiles* existimandæ sint. Quapropter etiam in *Historiis* legendis advertendum est, quid tanquam *Historicus*, quid tanquam *Orator*, aut *Politicus*, aut *Philosophus*, aut *Theologus*, aut fortasse *Nugator* dixerit. Tametsi enim insigni *Historiographo* circa res gestas fidem (sub conditionibus iuprà allatis) libentè tribuerim: Si tamen *Consectaria* vel *Porismata* ex *præmissis* deducere satagit, non jam illum ceu *Historicū*, sed *Oratorem*, *Politicum*, vel *Philosophum* &c specto; Adeoq; iudicium meum ubiq; interponere fas æquumque esse censeo; quum circa ea quæ ex *Rectâ Ratione* pendent, commune omni homini vel in æternum decernendi competat Jus. Quamvis igitur hypotheticæ & prorsus infirmæ (respectu nostrî) *Basi* innitatur *Antiqua omnis Historia*, (tam enim decipere, quam decipi possunt *Authores*) *Consectaria* tamen inde

inde *vera certaque* elici queunt; sed quæ, ubi fidem fallit *historia*, omninò corruunt. Ut quam incauta igitur, intutaq; sint Eximix alicujus *Fidei fundamenta*, quæ ex Historiis tantum substitui solent, ex hiisce facilè colligat Lector. Atque hæc breviter de *Veteri illo Effato* (quod suprà attulimus) tum etiam de *Enunciationum certitudine* dicta sunt. A *Verisimili* igitur circa præterita, ad *Possibile* circa futura prope-ramus.

De Possibili.

Historiam rerum præteritarum, tum etiam rudes imperfectasq; rerum præsentium Notiones in classe *Verisimilium* (ubi earum veritas nullo *Facultatum* indicio nobis ipsis constiterit) suprà posuimus. Sed in his quoque plurimos *gradus* dari animadvertimus, dum quoddam *Verisimilium* genus ad *Verum*, aliud porro ad *Falsum* quàm proximè accesserit; Quorum omnium examen ex Zeteticis nostris petendum reliquimus. Hanc igitur methodum heic secuti, ea omnia quæ evenire solent, vel quocunque modo accidere possunt, in classem *Possibilium* describimus, ex iisdem Zeteticis utiq; perpendenda. Quo pacto Verisimile (ex acceptione nostrâ) *præterita*, *Possibile futura*, utrumque *dubia & incomperta* quævis denotat. Hoc tamen interest, quòd ex assiduo studio & experienciâ, qui circa rudes notiones scrupuli, tandem eximi queant, sed & Historiæ fides fulciri potest, ubi Testimoniis freti circa res gestas convenierint in eandem narrationem Eximii Authores; adeo ut hæc omnia vel vera evadere, vel saltem aliquam veritatis speciem induere valeant. Attamen quod circa *Possibilia* sive *futura*, haut ita facilè statui potest Theorema; cum *eventuum* prædictiones arduæ sint & difficiles, neque ex Authorum consensu asseri possunt, sed in conjecturâ simplici nituntur

tuntur, nisi ubi res, tanquam à causis suis productæ, à solerte aliquo viro prævideantur, aut propheticus illum spiritus ita raptaverit, ut *Futura* pateant. Prior modus frequens est admodum; Eclipses enim, eaque omnia (brevis) quæ ex sempiterno Causarum nexu jugiter sequuntur, prædixerit facile sapiens rerum indagator. Sed ut *Propheta* sit aliquis, plurima postulantur; *Afflatum* quippe *Divinū* dari heic necesse est, quo imprægnetur mens, & ad futurorū prænotionē idonea reddatur, cujus vim tamen haut alius quàm ipse *Propheta* ceperit, donec eventus illum consignet & comprobet. Ex quibus liquet, longè plura ad astruendas *Prophetiarum*, quam *Historiarum* Veritates desiderari. Neque enim sufficit, ut *futura* lato quodam & indeterminato modo prædicantur, nisi *Locus*, *Tempus*, reliquæque *circumstantiæ* rem signantes adducantur. Quapropter etiam non solum *statura*, *color*, & ipse *vultus* (cum reliquis lineamentis hominem quemcunq; ab omnibus aliis distinguuntibus) graphicè depingi debent; sed & *actiones ejus præcipuæ* de die in diem luculentè enarrandæ sunt, ut sibi fidem pariat *Propheta*. Nam si vagæ tatummodò *conjecturæ* (quæ per incertum temporis lociq; sparsim ita feruntur, ut quovis sæculo vel regione obtineant) *Prophetam* indicaverint, quis non *Propheta* audièrit? Cum nihil fingi queat, non dico possibile, sed etiam *incongruū*, & tantum non impossibile, quod non alicubi & aliquando eveniat, vel accidar. Si intereà veras (obscuras licet) *prophetias* posteris consignatas fuisse olim contenderit quispiam, videat saltem num ad pictoris instar vel formam hominis venturi particularem, aut ad historici instar, actionum diarium (unà cum nominibus eorum qui interfuerint) disertim tradiderit *Propheta*. Nam si utroque modo defecerit, nã ille (*Propheta* ut fuerit) personam *Prophetae* haut satis pro dignitate sustinuerit. Si tamen leviori negotio *Prophetias* fieri posse contenderit quispiam, non

morabor, sed ne sibiipſi imponat, ex animo tantum optaverim.

De *Possibili* nihilominus egregia pulchraque dici possunt. Ex ordinato enim *Naturæ* cursu observare licet, *positis mediis ad finem, & ipsum finem poni*, seu *æterna*, five ea etiam quæ sunt *ad tempus* attendas. Quemadmodum interea *Facultates* circa *præterita, præsentia, & futura* dudum partiti sumus, ita si medio *Facultatū*, quæ in hanc classem adoptantur, naturali quadam propensione in objecta *æterna & infinita* eo nixu feratur mens nostra, ut in illis solis acquiescat, quidni (*interpositis conditionibus*) votorum compos fuerit? Quæ igitur ad excitandam *fidem* (omnino à *credulitate* distincta) ex concionibus et Doctorum scriptis adferuntur, utilissimè accipi observamus, ut quæ sola ita *futura* anticipet, sola demum *ipsa æterna* ita præveniatur, ut illis quodammodo hac in vita fruamur. Neque igitur *fidem circa præterita*, nisi *Communes Notitiæ* viam sternant, huic nostræ commisceas; cum quæ circa futura, vera illa *fides*, hæc altera fortasse (neque enim de *διανοησις*, ut vocantur, libris heic loquor) *credulitas*; illa *facultas Divina noëtica*, hæc non nisi *facilitas & proclivatio quædam ad verisimilium* conformationem existimanda sit. Huc accedunt (consopitæ in aliquibus ut lateant) *facultates ad prædictiones universales, facultates ad prædictiones particulares*, quas medio conditionum suarum, nempe *morborum, & furorum* quorundam excitari non raro animadvertimus. Cum enim præsentibus incubere soleat mens nostra, extra se fuerit necesse est, cui *futura* referatur. Quod tamen haud ita intelligi volumus, quasi qui *humanos sensus amiserit*, (ut olim lepidè dictum) *Divinos protinus attigerit*: sed quod *corpus* immo & *corporea* objecta penitus obstaculo sint, quominus Divinas explicet *Facultates Mens* nostra. Ideo morbo supremo è mole profiliens suâ & quodammodo gestiens, futura prænunciat. Hinc *dupli-*
cem

cem faciem animæ tribuit *priscorum* Auctor non inuenustus;
Unam obtutum in objecta caduca hâc in vitâ figentem;
Alteram in æterna conversam, cujus post hanc vitam usus
 fuerit. Sed quia hæc figuratè & quasi Poeticè dicta, vera ut
 re ipsâ sint, minùs ad rem nostram faciunt. Nos quidem *ca-*
duca & æterna neque iisdem respondere *Facultatibus*, ne-
 que simul percipi contendimus; ut proinde dilabidum heic
 statum in meliorem mutari, & novum quendam habitum
 indui, mirum vitâ probis non sit; cum progressus heic detur
 saltem aliquis, unde in spem melioris vitæ erigimur, quam
 arcanâ quadâ ratione utiq; præsentire, prensarèq; conamur.
 Quapropter etiam tractus quidam tenues & vestigia *sta-*
tus futuri non solum in *Facultatibus* & *Notitiis* circa honorè,
gloriam, & *præclaram illam existimationem* adumbrantur; sed
 in illis etiam, qui nos, *ut tempus suaviter conteramus*, insti-
 gant. Secreto enim stimulo ad *vitam futuram* perducunt,
 & cum voluptate trahunt *Facultates* istæ: quæ (suo ut mu-
 neri desint *Facultates* reliquæ) adeo minimè labascunt, ut
 summâ fiduciâ *meliora* juventute nostrâ, & iis quæ acce-
 pimur delectationibus, superesse doceant. Sed ut propiùs
 rem perstringamus, cum in ordine ad *Beatitudinem æter-*
nam sit *Facultas* quæcunque, *Facultates* universæ circa il-
 lum *statum futurum* versantur, quem solum *adstrare* statue-
 re nefas fuerit. Est igitur *Beatitudo æterna possibilis*.
 Equidem *Embryoni* (denunciare si licuerit) alium utero
 materno mundum, meliorem suâ demum superesse vi-
 tam, vel non crediturum, vel saltem rejecturum, ex solis for-
 tasse cœli inclementiis adductum arbitror. Maturatus ta-
 men ad partum, & velo (ut dicam) sublato, excludebatur,
 nova subinde (etiam invitus) detegens objecta. *Secundanus*
 manet iste objectorum orbis, quem adeò *constrictum*, *bumi-*
lem, *angustum* homini scientiâ prædito omnifariâ, ac ute-
 rum Embryoni non semel adnotavimus. Quidni fortasse

& tertius, & quartus, &c nulla si non in infinito spatia? Istis igitur unâ cum corpore denudatus, & tanquâ spoliis exutus, in Patriam profilies *agilis, integer, Divinus*. Habebis quas tecum adduxisti *Facultates* ad numerum objectorum sese explicantes, quibus *præterita & futura* complectens, agnosces tandem *spem, fidem, amorem*, in Deum (objectum nimirum proprium) collatas, plura quàm *furores, dementia, & morbi* illi (de quibus suprâ) præstare posse. Proinde *universarum consilia* tibi patere, & in *infinito* te nihil non sperare, & adsequi posse fateberis. At parum fidi supremâ se totos excidere die putant, quòd reduces demum haud videant; *mortales* inde argumentantur *Animas Sophistæ*. Sed quomodo in id quod jam seipsâ arctius redierit *Anima*? Ignorant fortasse solutam, jam omnibus quæ heic conspiciuntur, majorem esse *Animam humanam*? mundum demum istum repetere æquè indecorum (ne dicam impossibile) ac recens nato uterum? sublimiorem tandem & illustriorem esse *Animam*, quàm ut in furvum & humile istud antrum remeare vellet? Equidem (si mihi credis) non ad staturæ vulgaris Fastigium, sed ad *Facultatum* extensionem exporrigitur *Anima*. Cum autem ad Solem & ipsa usque sydera feratur *Facultas visiva*, cum demum *Intellectus & Voluntas* circa *infinita & æterna* versetur, nonne ista adhuc spirantes pertingimus, prensamus? nonne ista quodammodò induimur? At frigide fortasse de teipso sentiens, majora quàm ut credere par sit, prædicari existimas; teipsum tandem intra morticinum tuum sistens, extra claustrum illud te produci negas. Sed quænam ista pusillanimitas, quænam spasmus? Nescis fortasse te tandem exuere corpusculum, excutere pulvillum istud, non ex eo egredi? Te interim ita procerum, ita excelsum, ut in ea omnia erigaris quæ probè nosti, siue *cælestia* siue *æterna* tandem fuerint? Stupiditatem extremam dixerim, non sentire te ad omnem mundi plagam expandi,

ad

ad cœli tantummodò, non ad capitis verticē præfiniri, dum cœlestium motum & rationem inis. Qualis pumilio cluis, si intra ulnarum binarum complexionem te totum recipis; Quidni cum *animo* ipsum *corpus* quodammodò destituis, deipondēs? Cæterum majus est, quàm ut *angustis* istis concludi possit *Animal Divinum*. Atqui neq; ipsum *corpus* semper capit mensura sua. Tumet nimirum, & cæcâ quadam ambitione inflatur, quæ *sua* sunt tandemquærit potiùs quàm quæ ad *Mentem* spectant. Quinimò inaudita prorsus narranti inquit, fortasse Lector, te non satis heic assequi vel *Animam*, vel *Corpus*. At ipse, neque ullum mortaliū. Quinam Embryon exploravit seipsum, quinam adultus explorabit unquam? Numinis vi tacitâ regimur, in nostrum jus non satis asserti, donec isto excludamur & *corpore*, & *mundo*. Minùs interea liquet, quid *Corpus*, quam quid *Anima*; neque enim quæ nobis cum *corpore* intercedit necessitudo, affatim constat. Gravatur quippe & impedit, neq; ipsam *Mentis* felicitatem compatiens, dum sese adeo ægrè divelli finit; neque enim mortem recusat vel metuit *Mens* nostra, utpote quæ libertatem suam inde consequatur, sed *Corporea* illa Moles, quæ ex *Mentis* separatione compagem suam dissolvi, & in cæca elementa redire sentit. Ne tamen frustrâ sint quæ heic allata, dicam quod res est, sed ænigmatē. Nempe *corpus*, sive *carnem* istam pudenda *animæ sensitivæ* velare & obnubere; Hominem verò cætera nudum, ad ea omnia ferri, quæ vel capit *Intellectus*, vel ipsa forsā *fides*. Hoc igitur tegmine solo amictus, caput (*Facultates* scilicet *Noëticas*) supra nubes exerens, & omnia latè speculans, intra cœli & terræ pomœria liberè expatiatur Homo, *mortem* (natalitium scilicet diem) magno præstolans animo. Attamen quia heic aliquod interponi solet tempus, non abs re fuerit in animum revocare, qualis olim extitisti. Rem igitur ad umbilicum (quod aiunt) perducens, ita tecum reputare licet:

Mihi Embryoni parētis arvo delitescenti, nihil eorum quæ postea conspexi, vel prætentasse fas. Pupulus autem, immo & æternæ vitæ alumnus factus, circa ea vacillarem, in quæ ultrò exolvi debuisssem? An mercatoris subdoli vafritie æternā (quæ ostentabatur) fœlici tatem mihi quasi præstināti, & tantum non potienti exuetur pactum? An mihi fraudi erit immortalitas & Beatitudo illa æterna, quā jam frui incoeperam? Dicendum potius, melior mihi conditio obtigit, quàm non ita pridem inter fœcum æstuariorum volutanti. Qui istam jamdudum erogavit, potiore erogare potest vitam. Puerperium olim debitum tempus sustinui; jam autem Cœlitibus proximum nomen, nonne iis quæ mihi sanctè promissa immorer? Nonne meam, nonne suam liberabit fidem Deus Optimus Maximus? E mundo, sublunari istâ scilicet & fœcunda matrice egressus, quæ præcepiisti olim, jam stringes? Iter igitur conficienti primò occurreret cœruleum illud, quod Cœli laquearia existimat vulgus, sed imperitè. Est enim aeris portio tenuissima, ex distantia (uti Optices periti norunt) colorem istum æmulans. Quo emenso, sydera comparebunt, non in scintillationem, non in nictationem duntaxat facta, sed in novos orbes. Recludetur demum (ut paucis dicam) etiam ipsum *Infini- tum*. Quæ non autem in *Infinito* distantia, quæ non transcendentiæ? cujus momentum aliquod ex eo æstimabis, quod nullo impleatur, aut depleatur numero: Ideo neq; adjectione augetur, aut subductione minuitur, sed modò abit in suam Naturam, modò redit *Infini- tum*: Ubique tandem sibi constans, ita nullum ambit locum, ut neque ab ullo ambiatur. In quantumvis igitur ut emanent amplitudinem sui compotes post hanc vitam *Anima*, protruderetur potius quàm sistetur *Infini- tum*. Quid opus igitur (si *Infini- tum* respicias) in angustis quibusdam gurgustiolis, præmium vel pœnam animabus hâc vitâ excedentibus describere?

bere? Cineres quidem brevis capit urna, sed *Animam* quam
 solā heic fortasse (pro dignitate saltē) non cōplectimur, neq;
 totus, quē heic vides, dehinc complectetur mundus. Satis ha-
 beant Authores igitur in *Infinito* & prēmii & pænæ latissi-
 mas dari sedes, adeò deniq; accessione aliquā non cumulari
 possē, ut laxetur undique, ut distendatur potius *Infinitem*;
 Brevi, in *Infinito* extare omnia, quæ vel imaginari potes,
 & ad hæc etiam omnia. Solus extra omnia situs, & sui juris
 solus Deus Opt. Max. cuius transcendentia præsidens, uni-
 tatis suæ immensitate *Infinitem* ipsum imbuit, signat, &
 quodammodò coërcet. Quod adeò certum, ut quemadmo-
 dum in *Infinito finita* & universa demum rerum series, ita
 in quolibet *finito* aliquod saltem *Infiniti* specimen depre-
 hendi possit. Ideò res unaquæque in *infinitas* ferè partes
 videtur divisibilis, sed quia in *unitatem* (ultimum scilicet
 Infinitatis Characterismū) tandem resolvi necesse est, utra-
 que simul constare videtur. De augustiore illa signaturā *In-*
finiti, quæ nostrā *arbitrii libertate* consistit, suprà monui-
 mus. Ne prolixis tamen huiusce *Animæ* dimensionibus effe-
 ratur non nemo, adjicere placuit, haud secus extenuari
 & minui, quàm prolatari & ampliari posse *Animas*, adeoq;
 omnia geri pro æquo illo beneplacito Dei Opt. Max. ut
 vel constringi & supprimi, vel rursus educi & in con-
 spectum exhiberi possint, sed excurrimus nimis. *Propria*
 igitur *facultatum objecta* quærite, & *conditiones* deniq; qui-
 bus inter se conformantur. Mirè enim respondere *Sensum*
Internum, & ad *veritates* suas (tanquam ad *numeros Harmo-*
nicos) subsilire comperies; Quibus assuetus, & *præsentia*, &
præterita, & *futura* ita in te discriminabis, ut nihil præ-
 terea morari necessum sit. Errorem denique omnem adeò
 declinabis, ut non solum in evolutione libri cujuscunque,
 sive *sacri*, sive *prophani*, *veritatem* à *revelatione*, à *verisi-*
mili, à *possibili*, & à *falso* ex ipso sensu proprio optimè di-
 stin-

stingnere, sed et *supernaturalis* illius *sensus* (qui immediate ab ipso demandatur Numine) rationem quam supra adduximus, deprehendere possis. Quo pacto non cunctis tantum Prævaricatoribus, sed ipsis etiam Obvaricatoribus (quorum ingens inter Religiosos Ordines passim numerus) tum præcludetur via, tum pervetustarum non secus atq; recentium Hæreseôn toto orbe grassantium elidetur vis.

De Falso.

Falsum simpliciter id est, quod cum neque *Verisimile*, neque *Possibile* propriè perhiberi possit, *Vero* sive *communi*, sive *particulari*, sive *revelato* ita opponitur, ut contradictionem aliquam implicet. Quod ut clariùs intelligatur, in memoriam revocanda sunt, quæ suprâ attulimus. Omnem *veritatem incomplexam* (suprà) in *veritatem rei*, *veritatem apparentiæ*, *veritatem conceptus*, & *veritatem intellectus* eâ de causa dispartiti sumus, quòd omnis *veritas rei*, & *intellectus* sit absoluta, *apparentiæ* verò et *conceptus*, conditionalis. *Veritatem* denique *complexam* ex veritatum particularium conformatione inter se, medio *Notitiarum Communium* oriri observavimus; quam idcirco uti *conditionibus* ita magis *errori* obnoxiam statuimus. Deinde *numerum veritatum ex differentis*, *differentiarum* investigationem *ex terminis* exposuimus. *Leges* denique quibus *facultates* cum *objectis* suis sive *propriis*, sive *communibus* conformantur, adtexuimus. Ultimo *Naturam Revelationis*, *verisimilis*, & *possibilis* adhecimus. Reliquû est ut quid sit *falsû* explicemus, quod paucis absolvi potest, si superiora constant. Quodcunque igitur neque *verum*, (vel *naturale* intellige vel *revelatum*) neque *verisimile*, neque *possibile* est, omninò erit *falsum*; quod non ineptè dicitur, ubi de præmissis conventum est. *Verisimile* interea, ut quæ magnam *falsi* mistu-

sturam obtinere potest (quemadmodum etiam possibile) ubi conditiones defunt, medio quodam inter verum & falsum enumerassemus loco, nisi quod dum in ordine ad entelecheiam suam existunt, imperfectæ veritates, potius quam falsitates, existimandæ sint. Reliquum est, ut naturam Falsi, et ejus denique inharrentiæ subiectum expendamus. Cum autem neque res, neque intellectum falsò se habere supra et quidem abundè docuimus, reliquum est ut illud apparentis & conceptui affigamus; quas defectu conditionum falsas esse satis liquet. Mendaces enim dantur species; quoniam nisi conditiones ad earum legitimam à prototypis suis decisionem postulatae adsint, corrumpuntur. Conceptus demum ita falli potest, ut ex specie falsa, & organo vitiato novum superinducere errorem possit. Quando denique ab incomplexis, ad còplexa ventum est, & ex falsò exhibitis speciebus universalis aliqua Natura compingitur, simplex error fit multiplex. Perperam enim præconceptæ opiniones non solum (tanquam perfidæ & adulteratæ in se ipsis) verum mentiuntur, sed & omni juxtà veritati obstruunt viam: inde errores discursus innumerari. Cum enim hanc vel illam Notitiam Communem detrahare malim dicere quàm deducere, Scholis ita solenne sit, ut faciant maximâ ex parte quòd cum aliquâ aliâ pugnet, aberrare illis adeo minimè insolens, ut nullo ferè in argumento Auditores suis strophis non quodammodo emungant, quod nunquam contingeret, si Notitiæ Còmmunes suo retexerentur ordine, quèadmodum in libro nostro De errorum causis (juvante Deo) fusiùs probabitur: Ubi neque ex aliquibus Notitiis Còmunibus nisi universæ adsint; neque ex universis, nisi in suam compingantur seriem (pulcherrimū veritatis systema) insurgere docebitur. Jam autem patet Falsum solummodo esse quod conditionale. Neque enim vel res falsa, vel intellectus esse potest, uti qui de præmissis semper citra errorem judicet; & proinde depravationem & fal-

sum realiter in *apparentia*, (quatenus ad prototypum suum refertur) quemadmodum etiam in *conceptu* (in Analogia illa quâ ad *intellectum* constituitur) inesse posse; in re verò, & *intellectu* per se non dari. Ideo *Intellectus* medio *Notitiarum Communiû* ad conditiones regrediens, errorem castigare potest, & hanc *defuisse*, illam forsan *redundasse* adnotabit; & quæ deniq; *Notitiis Communibus*, & ipsi *sensui* legitimè conformato adversantur, *summè falsa* comperiet. Ex quo tandem discrimen inter *Error* & *Ignorantiam* insurgit, nempe quod *Error* ad *conceptum* *Ignorantia* ad *intellectu* attineat. Cum enim nisi excitentur, suâ involutæ pace & silentio delitescant *Notitiæ Communes*, in *intellectu ignorantia*, errorè verò nunquam deprehendere licet. Proinde *Error* est *positivum quiddam*, *Ignorantia privativum*; ex quibus liquet, quid sit *Falsum*; quod tamen Auctores unà cum *Veritate* latuit. Neque enim de *vero* aut *falso*, (ubi vel falsarii fuerint vel falsi) rectè sensisse videntur. Quod *Ænigma* aut *Griphus* si cui videri possit, ex nostris solvendum relinquimus; nisi *veritates* hoc in libro descriptas non omninò capiens ignoret, vel non satis capiens erret, vel pro mensura facultatum satis capiens et negans, ultrò *insaniet*. Ex *libertate* enim *arbitrii*, five *ratione Infiniti* in nobis *signatâ*, oculos occludi, aures obturari, et in foro interno demum nihil ferè non suppressi et extinguere posse, non semel monuimus. Talibus igitur, donec resipiant, interdiciantur *Veritates* nostræ.

Sphalmata & Errata (quacunque ex parte accidunt) corrigere licet ingenuo Lectori, modò ultra facultates non sapiat. Omnia tandem Ecclesiæ verè Catholicæ & Orthodoxæ censure subjicimus, Nihil heic interea contra veram Fidem aut Bonos Mores à nobis ultrò scriptum esse testantes.

ERRATA.

Pag.	Lin.	Errata	Corr.
1	11	rebus ut sit,	rebus, ut sit,
13	17	possint	possit
14	7	istiusmodum	istiusmodi
18	19	communibus	communibus
19	18	uon	uno
20	15	scrutinio	scrutinio
21	3	nult	nulla
	19	; ita	, ita
22	24	quarum'acunque	quantulacunque
23	30	(& quod	& squod
24	16	verus	verus
25	24	falsæ	fa'sæ
33	5	tanquam	(tanquam
38	14	adsequuti	adsequuti
40	1	conspurcata	conspurcata
42	19	citam	etiam
44	9	paucissima	paucissima
	19	cauam	causam
59	29	deprehenduntur	deprenderentur
61	9	idea	idea
67	pen.	eiusmodi	eiusmodi
73	26	facultatum	facultatem
74	18	recidi	recedi
	23	discursu exagitant	discursu exagitant
75	21	judicantur	indicantur
78	8	tamen	tamen
79	10	sensu	insere post Ex
81	25	somni	somni
82	21	cere	cere
89	pen.	voluptates	voluptate
95	15	sunt	sint
100	10	pituitoso	pituitoso
113	28	recepta	receptæ
118	31	fidunt	fidunt
120	24	finem, præcipue	finem præcipue,

Pag.	Lin.	Errata.	Corr.
131	30	cognatos	cognatas
137	ult.	in	insere post condensati
142	3	prima	primo
161	17	sive Verisimilis,	inscrantur hæc verba.
		sive possibilis	post vera sit.
164	10	Ecclipsin	Eclipsin
	24	Ecclipsis	Eclipsis
175	2	accuratior, i solæ	accuratiori, solæ
176	7	generibua	generibus
182	14	quantum-aliquid	quantum-adquid
184	3	per	præ
185	pen.	parte	patre
187	10	relationem	relationum
	nl.	ccedimus	accedimus
188	25	insurgeret	insurget
189	8	larent	la'ent
194	12	quia	quas
	26	illo	illa
197	12	anamalia	animalia
	25	fancitum, est	fancitum est
199	30	furit	fuerit
200	1	qua	quibus
216	2	ipsam	ipsa
224	pen.	De	Dei.
225	7	Idea	Idæa
	16	porro	insere post videndum
226	20	Eximium aut ve-	inscrantur, post Bonum
		rum doceatur	aliquid
228	6	illa	illam
229	27	cerum	rerum
230	26	sui	sua
237	16	provaberet	probaverit
	19	videat	videas
243	29	ita	insere post Vi.

De Causis
ERRORUM:

UNA

Cum tractatu de Religione Laici,
Et Appendice ad *SACERDOTES*;
Nec non quibusdam Poematibus.

LONDINI, 1645.

ERRORUM:

UNA

Commissarius de Regimine
Et Appendice ad RATIONES;
Nec non quibusdam Formis

LONDINI, 1645.

Benev. Lectori.

Vem Libro de Veritate dudum promissi circa Errorum causas tractatum, hant diutius supprimendum duxi. Non enim decuit arduæ Veritatis disquisitioni ab ipsa etiam inenante ætate deditum fidem fallere. Prodeat igitur in lucem Libellus exiguæ quidem molis, sed qui ad detegendos, hant secus ac præcavendos errores, patefaciat viam. Turpiter quippe in ipso Veritatis limine impingitur. Obscuriora porrò quædam loca L. de Veritate hæc illustravi, reliqua illustraturus, si consiliis hunc in finem institutis satîs uti liceat. Neq; obstat, quòd quæ proximè tractanda veniunt ad Errorum castigationem, sint huiusce magis idonea. Suo enim ordine singula retexenda sunt. Quin & Authores celeberrimi à me postularunt, ut hoc Opus exantlarem, eoque potius quod ubi in Gallicam Linguam ab eruditissimo viro versum fuerat, difficile in seipso argumentum, difficilior præ verborum philosophicorum inopiâ in utrâque linguâ evaserat. Ipse quidem paucis more nostro rem perstringo. Neque enim omnibus, sed ingenuis liberisq; Philosophiæ cultoribus Lucubrationem hanc nuncupo. Si igitur (etiam invito Genio) hæserint in operibus nostris alicubi Phæaces, id illis condono; ut qui facile vel dissentientes feram. Non me latet quidem verba quædam in diversum à vulgari sensum in L. nostro de Veritate, distrabi. Sed quia pauca hæc, tum à Definitionibus quas subjunximus intellectu facilia, hant magnam sedulo lectori molestiam creabunt. Quapropter si

A

obse-

obsoletum Instinctus naturalis, aut Facultatis insolens, aut Verisimilis anceps videatur vocabulum, in animo habeat Lector, doctrinam nostram haut aliter explicari potuisse, ubi aptiora desuere verba. Denique & exempla quædam quæ argumentum illustrarent, flagitabant passim Viri Eximii, quæ & etiam ubi è re fuit, hæc adduxi; ut agnoscam tamen circa explicationem Capituli L. de Ver. Quod facultas analogica applicetur, pag. 46. plurima desiderari. Sed hoc aliorum (modo juvet) sit Opus. Haut aliter quippe Capituli illius explicationem integram aggredi potui, quam ut omnes ubique ferè orbis terrarum grassantes errores profligarem. Quod paucis tamen fieri nequit; Ut taceam neque per valetudinem, neque per senium ingruens, neque per sæculi iniquitatem, id præstari potuisse. Benè vale tu quidem, Lector, at que hiis quatenus per otium liceat, frui.

De

De Causis Errorum.

Pars prima.

Veritatis causa multiplex: Erroris non nisi quædam: Ignorantiæ autem nulla: Quin cum nil per se innuat Ignorantia, frustra ad comminiscendam ejus causam ingeniosus fueris. Superiora igitur explicanda; Plurima autem ad Veritatem consummatam postulari, Libro nostro de Veritate docuimus, Scilicet Veritatem rei, Veritatem apparentiæ rei, Veritatem conceptus circa apparentiam illam, & Veritatem Intellectus. Veritas autem Rei ejus existentiam veram denotat, eamque à non Re, ficto, & falso, distinguit. Hoc igitur primò in quæstione *An* Investigandum. Nisi enim revera sit, quod sese diffundere queat, neque ulla effluxerit ejus apparentia: Sequitur Veritas apparentiæ in quæstione *Quale & Quanto* quid præcipuè respondens, à priori prorsus disparata. Rei enim quæ vera fuerit, falsa dari potest apparentia, conditiones nisi intercedant debitæ: Sua nihilominus Veritas apparentiæ falsæ inerit. Verè enim ita apparebit, vera tamen ex *veritate rei* non erit, ut falsa igitur Apparentia objectum novum constituat, quod suam utique sortiatur disquisitionem, ab Intellectu solo, citra sensuum ministerium, novissimè ventilandam; Apparentiæ autem veræ ea lex est, ut ubi conditiones convenerint mediæ, Vera objecti species, tanquam forma rei vicaria emanet. Quanam verò sint illæ conditiones, tum Libro nostro de Veritate videre licet, tum mox, ubi, de Erroribus ex eorum defectu vel ineptâ usurpatione

one emergentibus, erit sermo. Sed neque hîc cunctæ insumuntur conditiones ad *veritatem Intellectus* comparandam. Plurima enim ex parte Conceptus circa Apparentiam illam postulatur. Quapropter, circa rem quæ sub conditionibus suis veram exhibet apparentiam, falsus dari potest Conceptus, nisi sensoria suo defungantur munere, Organâque interna sint probè disposita: Unde etiam fit ut sanus & integer aliter atque insanus, & sui malè compos, aliter porrò sapiens animoque attentus, ac improvidus incautusque de rebus itatuat. Quapropter quæ apparentias veras aliquibus annunciant, aliis non ita, utpotè qui illas ex pravo conceptu vitient. Veritas autem Conceptus in quæstione *Adquid* respondet. Ita tamen ut haut ultra facultates externas & prodromas ferri relationem per se animadvertas. Ultima igitur veritatis causa, altius, tum ex ipso intellectu petenda est. Quum enim ea insit Intellectui vis, ut veras apparentias, à falsis, conceptus adæquatè veros demum, à mutilis depravatisque distinguere valeat, illuc tandem rei summa redit: Dum ex notitiis quibusdam communibus menti insitis ingenitisque de rerum apparentiis æquè ac de earum conformatione cum conceptu judicat. Et num Apparentia, rei sive Objecto, Conceptus, apparentiæ demum responderit, omninò decernit. Fundamentum igitur Veritatis apparentiæ ex re ipsâ, sive objecto, fundamentum Veritatis Intellectus, tum ex apparentia, tum ex conceptu ritè conformatis desumendum est; Solus enim errata corrigere potest Intellectus; Ex quibus patet, mediâ inter *Rem, & Intellectum* viâ, omnem erroris dari causam, neque enim vel res falsa esse potest, ubi objecti veri conditionem induit, vel Intellectus, ubi præmissa constiterint. Latere igitur ut possit *res* nisi vera ejus diffundatur *ap-*
paren-

parentia, Inscius demum, sive ignarus ut esse queat Intellectus (Conceptus si sit pravè dispositus supinè sive) ubi tamen veræ conditiones accesserint, & vera utique exhibetur species, nunquam frustratur Intellectus. Cujus idcirco munus est, ut ad conditiones regrediens, errorem ex quacunque parte castiget, & hanc defuisse, illam fortasse redundasse animadvertat; Sed non ad *incomplexas* tantum, & (ut ita dicam) *monogrammas veritates*, ex usu est distinctio nostra, sed ad *complexas* etiam cum primis facit. Ideo ubi propositio aliqua affertur, videndum primò, *An sit*; & ex qua demum facultate probatio adducatur, ut rei veritas ita affirmetur; Deinde in quæstione *Quale Quid*, & *Quanto Quid*, num distincta minimèque ambigua fuerit enunciatio, ut veritas apparentiæ ita constet. Postea, in quæstione *Adquid*, num ex terminis ritè intellectis & concinnè, tum in seipsis, tum in foro interiori dispositis, verus fuerit Conceptus, ut ex hisce probè inter se conformatis, Intellectus Veritas tandem exurgat. Præmissa enim nisi sint falsa, nunquam hallucinatur Intellectus. Porro, ubi plures inter se committuntur propositiones, neque ista tantum advertenda, sed in qua quæstione enunciationes quæque respondeant, ex quibus demum facultatibus Probatio adducitur, putà *notitia communi*, *sensu interno*, *externo*, vel *discursu*, ut tandem in iudicium deveniatur. Sed de istis obiter, donec plenior huius argumenti tractationem aggrediamur. Primas simplicissimâsque errorum causas, in præsens excutiemus, quorum ansa (uti diximus) inter conditiones ad conformitatem Objecti & Intellectus postulatas præbetur, adeo ut vel in Apparentia falsa, vel Conceptu depravato, vel huiusce saltem compositis toti errores vertantur.

Conditio autem prima, (uti Libro nostro de Veritate videre licet) fuit, ut Objectum intra nostram staret Analogiam.

EAm vocamus Analogiam nostram, ad quam (modò Conditiones adsint) sive externus, sive internus sensus noster, aut intellectus saltem ex Discursus ministerio ferri potest. Huc igitur attinent ea omnia quæ ullo tandem modo liquent. Neque igitur terræ meditullium, vel ulterior, vel media, vel ipsa ceterior undequaque pars sive planetarum sive stellarum fixarum, intra Analogiam nostram satis constituuntur, Saltem dum hîc agimus. Sed neque dubitatione vacat, num quæ intra istorum pomæria existunt, nobis innotescant, Quum neque Incolas terræ (quibusdam Gnomos) in miniis, non rarò tamen conspicuos, neque aeris (quos *supervac* vocant) pro libitu percipiamus. Quid quod magnalia plurima non in Cœlis tantum, sed in ipso communi naturæ promptuario abscondi in confesso sit. Hinc igitur solennes iique crebri scatent errores, dum, quæ extra Analogiam nostram, vexant ineptis suis commentationibus Philosophastri, de iis quæ sunt, vel non sunt, intra istorum ambitum, plurima jactitantes; Quum tamen sobriè sapere oporteat, atque ita ut ex terminis cognitionis, rerum termini haud præfiniendi sint. Neque enim, rerum mensura, ex cognitione nostra desumitur, quum quæ hîc necessaria, nobis tantum ostendat Naturâ, reliqua vel sibi, vel nobis, ubi istis piè usi fuerimus, servans. Nihil tamen frequentius inter Authores occurrit, quàm ut omnia adeò ex modulo ferè sensuum suorum æstiment, ut ea quæ insuper infinitis rerum Spatiis extare possunt, sive superbè sive imprudenter rejiciant; quin & ea omnia in usum suum fabricata fuisse gloriantur;

rientur, perindè facientes ac si pediculi humanum caput, aut pulices sinum muliebrem propter se solos condita existimarent, eaque demum ex gradibus saltibusve suis metirentur: Sed aliter se res habet, quum nihil re vera, nisi quod ad Analogiam nostram spectat, reclusum sit, sed in illa quidem deficiat nunquam *Providentia divina universalis*, quod maximè advertendum, ne se plus iusto scire vel quidem nescire cogitet humanum genus.

Conditio secunda, fuit, ut Objectum justam haberet magnitudinem.

EAm vocamus justam magnitudinem, quæ neque ob transcendentiam exuperat, (putà *infinitum, æternum, omne maximum*) neque ob parvitatem latet facultates nostras externas, (putà *minimum quodvis*) quo in genere non solum Acari, vel animalcula quædam in scobe abdita, & à sensibus externis occulta, quæ *Cornelii Dribell* perspicillum nuper detexit, sed & quædam alia, quæ intellectus solus adsequitur recenseri possunt. Plurima enim eorum quæ intra Analogiæ nostræ spatia existunt, suis recessibus tamen invisibilia & impalpabilia abdi nemo negaverit, qui quantitatum ipsarum portiunculas minimas nullo sensu deprehensibiles adverterit, putà odorum vel saporum minimas illas partes, quæ nullo indicio constant: hinc igitur Intellectus scrutinium instaurat, & odorum evanescentium, saporum dilatorum fragmina minutiâsque carpens, subsuisse aliquid quod sensuum suorum acrimoniam effugerit, ritè statuit. Sed neque ipsum *Minimum*, Intellectus per se satis aptè statuere ex partium divisione potest; licet enim *Atomi & puncta mathematica* inter minima recenseantur, ita ta-

men

mea intelligi debent, ut signentur, naturamque objecti induant. Ut detur enim aliquid adeò exile fingi posse, quod Additionis tantum sit capax : eopse tamen suam differentiam nanciscitur, & in numerum *Entium* vel *Suppositorum* saltem ascribitur. Ita enim minimum constituere oportet, ut non-nihil utique fieri. Haud aliter quippe *atomos* vel ipsum *punctum mathematicum* concedere fas est. Qui enim Quantum in Quantum vel in Infinitum secari posse contendunt, & Numerum in numerum semper dividi, eodem argumento evincunt. Aequè enim medietas numeri in æternum, ac lineæ dari potest. Neque evadent, quòd hanc, quantitatem continuam, illam, discretam vocent; quatenus enim in partes dividitur, non jam Quanti sed Quoti ratio initur. Quum autem Quotum omne in partes suas minimas, scilicet Unitates, redigatur, & Quantum utique ex segmentis suis in puncta Unitatibus analoga, abibit. Sapienter enim hic termini ponuntur, ne circa *finita* in *infinitum* torqueretur humanum genus. Quippe ubi contumax fuerit, ipsas etiam unitatis medietates, uti diximus, vel in æternum finxerit nugator. Quod tamen absurdum fuerit. At dices *longitudinem sine latitudine* vel *profunditate* in animum induci oportere, neque ex punctis per se constare lineam; perbellè; modò simul advertas à *puncto* incipere, & in *punctum* tandem desinere lineam tuam; neque enim aliquam, quæ non *puncto* utrinque clauditur, vel imaginari potes. At tanquam *termino*, inquires, non tanquam *puncto* : Sed neque satis solida est ista responsio, si enim ex *termino* partem *puncti* innuis, haud Minimum quid ex *puncto* intellexeris. Quæ ratione etiam fit, ut ubi ad Numeri normam sæpius discutatur, in suas minimas partes resolvatur tandem linea. Constant igitur ex punctis, at non tanquam ex partibus

inquier, Verum enimvero, si nulla nova detur sectio, ex qua non novæ denuò exoriantur partes, quomodo non ex partibus, & ex punctis tandem constiterit? Quid enim in simplicissima linea, quod non ejus pars fuerit, vel reri licet: quod etiam clariùs apparebit, si haut aliter produci posse lineam advertas. Finge enim lineam A. B. quæ puncto B. clauditur, sequitur quòd nisi punctum B. cum principio alterius lineæ enodatè committi possit, lineam A. B. produci non posse; quod nemo tamen *Mathematicorum* negavit. Veruntamen ex punctorum coalitione succrescere propriè & per se lineam negamus, sed rectiùs omninò ex quantitate quadam continuâ æstimari, ita ut non Quantitati sed Quotitati ejus partes & ipsa puncta tandem competant. Ubi verò ex quæstione Quoto-Quantum dividitur linea, in suas partes abit, ex *Quantitate discreta* supputandas. Quomodo enim in *minus*, continenter, & deinde in *minimum* lineam secueris, quum nihil seciùs omne segmentum in totidem semper dividi possit partes, neque aliquid ex quantitate ablatâ, quantitati decesserit: Quapropter etiam haut plura puncta (nedum quanta) quàm unitates statueris, ita ut plures in longiori, pauciores in breviori linea existant partes, *notitiâ communi*, ipsòque *sensu*, ubi ejus examine usus fueris, ubique adstipulante. Est enim, vel Stagyritâ latente, mensura rerum ad caput nostrum accommodatarum *Numerus*, qui in unitatibus suis terminum ubique invenit vel ponit. Neque igitur *Infiniti* vel *Æterni* rationem ex *Numero* colligimus. Ex *medietate* enim illorum ter sumptâ seipsis majora insurgerent, quod nemo tamen dixerit: Ex *Numero* tamen quæ in rem nostram faciunt, appositè capramus. Quapropter ut *æternum* omne implicet tempus, peritè quòd ad Analogiam nostram facit ex Nu-

mero desumimus. Porro ut *infinitum* universa rerum spatia complectatur, & quidem ultra illa feratur, quæ nobis reclusa, ex *loco* metimur, cuius rationes tandem in lineas, easque porro in numeros (ubi in partes secantur) reducimus. Unde etiam liquet, neque ex *unitate*, neque ex *numero* in Arithmeticis, neque ex *puncto*, neque ex *linea* in Geometricis, vel *minimum* dari per se, vel quidem *maximum*; Adeoque utriusque quantitatis terminos non *rebus*, sed neque *Intellectui* nostro convenire, quum ultra modulum suum non feratur hæc in vitam mens humana. Quæ omnia hæc ex thesi luculentiora fient, dum *justam magnitudinem*, & omnino aliquam, inter conditiones ad objecta percipienda requisitas postulat. Errores hinc emergentes sunt, punctum Mathematicum ita exinaniri solere, ut objecti conditionem quodammodo exuat, dum & locum quo existere dicitur indivisibilem utique contendit schola. Infinitum porro & æternum describi, ut terminos illi quodammodo ponant Philosophastri, quum tamen neque additionem ex facultatum calculo, vel subtractionem in se recipiant, adeo ut qui *Quantum* in *Quantum* sempiternè secari posse affirmaverit, etiam hoc ipso causa exciderit. Dum enim in Infinitum transit res, transcenduntur cognitionis media, quibus hac in vita uti datur, objectique conditio simul tollitur, neque obstat quòd res aliter à quibusdam deducatur, quum & Chimæras fingere nihil vetet.

Ad Veritatem Objecti Conditio tertia fuit, ut haberet aliquam differentiam signantem.

Quum enim rerum Chao five Orco (ut quibusdam placet) suo delitescantium nulla dari potest distinctio, ni signantè ostenderentur: ideo *differentias*

rentias quasdam in rebus posuit *Natura*, sive *providentia rerum universalis*, unde (ut in Libro de Veritate retulimus) determinetur materia rudis & indigesta, mutuâque rerum *Analogia* percipiatur: Ubi enim non satis distinguuntur, confusa oritur scientia: Quum autem *differentia* cuiusvis, Individuationis aliquod principium illam utique compingens, & in unitatem suam cogens, obtingat, hoc ipsum peculiari quodam modo signari volumus, atque ita ut facultati alicui externæ vel internæ nobis insitæ respondeat, quæ an verum an falsum, an utile vel noxium sit objectum, vel quidem medio modo se habeat, Naturâ dictante decernit; eâ lege tamen, ut debitum Criterium adhibeatur, maximè in iis quæ vel rarò, vel quasi invitius in conspectum prodeunt; ita enim tum hominis, tum speciei cujuscunque ad Mundum majorem *Analogia* constituitur.

Errores hinc maximi, imò & multa ignorantia causa, dum differentiis communibus, sive iis quarum ratio eadem in pluribus apprehendi potest nondum tribuuntur nomina; ex quibus tamen solis, naturæ arcana rimari licet. Porro ubi signantur res, vix terminos unde nobis innotescant in vocabulariis inveneris; adeò & nulli vel ambigui minimèque perspicui saltem ut plurimum sint. Quin & in medium adferuntur quædam, quæ nullo facultatum indicio constant, ita ut sæpenumero inter doctiores exagitentur, quæ vel imperfectè, vel non omninò liquent, ubi in debitum examen perducuntur.

Ad Veritatem objecti percipiendam Conditio quarta fuit, ut cognatio aliqua inter objectum & facultatem intercederet.

Conditiones ad objecti Veritatem requisitas, minimè confecti sumus. Neque enim satis est ut intra Analogiæ nostræ latitudinem extent objecta (quum ob transcendentiam suam istius modi plurimum exuperent facultates nostras, (utî suprâ probavimus) tum ob parvitatem suam delitescant, in quibus tamen dotes dari posse plurimas, plusquam verisimile fit) nisi cognationes & habitudines quædam intercedant. Hinc ad mellificium api suppetunt organa, homini desunt. Quapropter ultra priores illas conditiones istam quartam adjunximus, quæ necessitudinem aliquam immediatam (sive externos sive internos adhibueris sensus) postulat. Ad hanc etiam classẽ reduci possunt insolentes quædam tum Sympathiæ tum Antipathiæ, quæ ex cognatione quadam particulari hunc diverso planè modo atque illum afficiunt, quod fortassè in ipsis etiam Noeticis facultatibus adnotare licet. Dum ex iis quæ supinè ab aliquibus cernuntur, illi mox futura prænuntiant.

Error hinc emergens est, ut quæ nobis minimè cognata, tanquam vera objecta proponantur, de quibus fusiùs postea, ubi amplior hujus argumenti seges.

Hiisce ita statutis, superest ut primas Errorum Causas, ex non satis perceptis recognitisque objectorum Apparentiis, eruamus.

Ad Veritatem Apparentiæ Conditio prima fuit, ut debito tempore commoretur.

Quanti momenti fit conditio hæc, nemo nisi adhibita morâ satis adverterit, quum ex festinatione nimiâ præcipuam erroris causam provenire auisim dicere. Hinc tot incondita videre est dogmata, quibus facile illuditur sæculum, dum minori molestia obtruditur mendacium ferè quodvis, quàm expenditur veritas. Quid quod ab externis ita nihil satis deliberetur sensibus, ubi mora non adest debita, ut neque ipsi interni suo satis defungantur munere, ni sistantur cognatæ rerum species, & in debitum revocentur examen; Ita ut vix frequentior Infantiæ adinveniat, quàm ex iudicii præcipatione, causa. Fit ita, porrò, ut fidem suam mille modis prostituunt miseri, dum sese totos, aliis credentes, proprias abnegant facultates, perindè facientes ac parafiti, qui ad alienam convolantes mensam, indiscriminatim omnia vorant, quæ domi coli interea debuerunt, negligentes. Neque alia demum affectuum turbidorum dari potest causa, quàm quod nullâ morâ interpositâ, hii effreni libidini, illi furori rabieique sese totos devovent. Brevi, siue internas, siue externas animæ operationes spectes, nihil morâ idoneâ commodius, adeò ut cautè, vel non omninò præbendus sit assensus, donec probè expenso maturatòque negotio, decernere fas sit; *Moram* autem debitam eam vocamus ex qua objectum integrum, secundum totum, partes, relationesque suas denique sistitur, ita ut ubi opus fuerit, *Methodus* in Zeteticis nostris tradita, consulenda sit: Quod moneo, quum inter Authores extent plurima, quæ nimis vexantur, ea nimirum quæ nullo facultatum indicio constant: Adeò ut tam plus

justo,

justo, quàm minus, exagitari possint res, nisi debita, ex alterutrâ parte, adhibeatur mora. Error hinc emanans est, quædam plus justo, alia minus justo exagitari, adeoque illic malè perdi, hic non satis impendi tempus.

Ad Veritatem Apparentiæ Conditio secunda fuit, ut debitum intercederet transitionis medium.

Media Intellectus non multa tantùm, sed omninò diversa sunt: Multa autem esse ex eo patet, quod sensus plurimi tum externi tum interni ritè confirmati, in ordine ad intellectum, & præviæ demum conditiones non paucæ in ordine ad illos sensus postulentur: diversa quin-etiam esse non minùs liquet, quum in Veritatis indagatione quæ huic famulantur facultati media illam destituere possint. Neque igitur quodvis promiscuè insumitur medium, sed quod *facultati* est Analogum, ipsorum porrò mediorum, quæ ex usu sunt, non omnis temerè usurpatur *gradus*. Tam enim medii in seipso debiti exuperans justoque major obruere, ac deficiens frustrari eluderèque potest humanos sensus, pars. Fit ita ut ubi idem in genere ad diversa inservit *medium*, non nisi idonea desumenda sit ejus portio. Neque igitur idem *lumen*, eadem *distantia*, omni æquè objecto competit, sed hoc majori, illud minori irradiatione, hoc majori, illud minori intervallo indiget. Quod in ipsis specillis observare licet. Hic igitur termini explorandi sunt, quos tamen adeò exiles alicubi comperies, tu ad Mathematicum potiùs quam Phisicum (quemadmodum libro de Veritate diximus) attinuerit eorum investigatio. Ubi autem nova datur aliqua differentia, si non diversum aliquod *medium* intercedit, diver-

diversum saltem aliquod in *medio* inveniri potest, unde nova aliqua sese exerit facultas, quæ an ad classem facultatum sub *instinctu naturali* militantium, an vero ad *internos*, vel *externos sensus*, an denique in *discursum* referri debeat ex methodo nostra videre est. Ubi interea nulla insignis datur *differentia*, neque *media* admodum varia aut inter se discrepantia deprehenduntur, neque facultas alia proditur, quàm quæ cum congenere aliqua & Symbolica facultate connecti queat. Adeò ut parum hîc non nunquam immutetur facultas. Ita satis proceram alicubi fraxinum, à non excelsâ (ex longinquo) distingues ulmo, neque aliter prorsus, quàm ex reliquarum facultatum Criterio. Est autem elegans *naturæ* in *mediorum* ordinatione methodus. Quod enim suo in genere illustrius agnoscitur *medium*, nobiliorem utique invehere solet sensum. Ideò lumen, (cœlestis scilicet propaginis) visui inservit; *Aer*, vel sine lumine, auditui; *Aer*, sed vapor admixtus, *odoratui*; Aqua, sed terreâ, aut potius minerali quâdam portione imbuta, *gustui*; Terrenum denique quiddam, sed aliis elementis delibutum, *tañui*, ita tamen ut reliquorum basis existimandus sit. Ideo eorum quæ visuntur proxima ex tactu desumi debent judicia, summa enim heic intercedit *cognatio*. Quapropter errores *visus* ubi indebitum fuit medium, ex *tactui* castigantur, & qui in aqua curvus, tactui rectus deprehenditur scipio. Ita porrò quæ à tactu duplex ex transversorum digitorum contrectatione haberi possit pila, non nisi una visui constabit, ut in orbem heic redeant sensus. Distinguuntur *media* in ea quæ sunt extra nos, & in ea quæ sunt partes nostri. Quæ autem extra nos facile imponere; adeoque *visum* maximè inter sensus falli, proximè *auditum*, minus adhuc quæ *naturæ*

turæ didanti propiora Libro nostro de *Veritate* docuimus. Speciebus legitimis ita constitutis, atque intus susceptis, Intellectus illorum ministerio tanquam mediis utitur, unde etiam universales aliquas notiones compingit, ita ut ex universalibus istis (tanquam *mediis*) *demonstrationes* tandem affabrè concinnet, ex quibus patet, ad veras species comparandas vera media conquiri debere, ad vera universalia veras species, ad veras demonstrationes vera universalia, unde tandem Veritas suis numeris absoluta insurgit. Heic denique advertendum est, ultra media naturam non ferri, sed in iis deficere nunquam quæ in universum sunt necessaria, & ad nostram spectant conservationem; eâ lege tamen, ut ubi bono aliquo potiti fuerimus, tanquam à gratia sive à providentia particulari acceptum habeamus. Errores hinc emergentes non multo negotio ex prioribus eruuntur, scilicet neque media undique ad species dignoscendas, neque species ad universalia ritè conficienda, neque universalia ad demonstrationes satis accurata ut plurimum adhiberi, unde adeò malè coagmentata inculcantur passim dogmata.

Ad Veritatem apparentiæ Conditio tertia fuit, ut debita daretur distantia.

NEque enim satis est suapte natura differre res, nisi ita inter se distent, ut probè distingui queant; neque satis in universum adhiberi facultates, nisi sua unicuique tribuatur agendi efficacia. Quapropter non minus internis quàm externis commoda existimari potest *distantia*. Nisi enim tum objectorum, tum facultatum termini utrinque præfiniantur, fieri nequit quin sese mutuò obterant. Neque igitur aptè species constitui,

tui, vel universalia erui vel demonstrationes confici possunt, ubi non rerum solummodò sed distantiarum termini & spatia haut satis asseruntur; Quin etià nisi intervalla operationum *instinctus naturalis*, à *sensibus internis*, *externis* & *discursu* alternatim distinguantur (quod tamen difficillimum, (nisi accuratissima observatio accedat) comperies) irritus in veritatis indagatione cedit labor. Maxime autem distant objecta, quæ nihil commune aut pauca saltem communia obtinent, adeò ut non magno excogitentur negotio *distantiæ*, ubi luculentè tum facultatum, tum objectorum, sistuntur termini. Quemadmodum alterâ ex parte, haut proum fuerit, cognata & quasi in se recurrentia explicare objecta; Veluti enim ex non satis discretis, confusæ, ita ex nimium disitis languidæ suboriuntur rerum conformationes. Quomodò autem à reliquis distinguatur facultas, quæ circa rerum distantias, Quemadmodum etiam à notis ad ignota profiliat, suo loco monuimus. Errores hinc præciquè emergentes sunt, neque diversos objectorum terminos, neque diversas facultatum operationes suis insigniri spatiis, siue distantis, sed heic plus iusto compaginari, illic, hiare.

Ad Veritatem Apparentiæ Conditio quarta fuit, ut commodum ordinatumque obtineret situm.

Quanti sit momenti mora debita, *medium* debitum, *distantia* debita, ex superioribus liquet; haut inde tamen conciliatur apparentiæ Veritas, nisi *situs* positióque adsit commoda: frustra enim media ad objectorum terminos dignoscendos & ipsa intercedentia tandem indagantur spatia, ubi haut satis concinnè struantur partes, luxatúsque obvertitur ordo. Optimum

autem eum esse situm seu positionem Libro de veritate docuimus, ubi termini obiectorum diversi, diversis inter se facultatum proportionibus respondent. Quum enim non omnis omnem, sed propria propriam solummodo pertingat differentiam facultas, necessum fuit, ita disponi partes, ut quæ *totum* integrant, sua retexerentur serie, ni mutilas obtortasque (ut ita dicam) reponere placuerit rerum notiones. Ita haut satis ex axibus rotas, vel ex rotis machinam novam conijcies, vel ex verborum Syntaxi congrua, propositiones syllogisticas, aut ex illis demum veritatem crues, ni cunctæ appositè compingantur partes; Brevi, nulla sine ordine debita tradi potest methodus, sine qua tamen imperfecta omninò fuerit scientia. Quantumvis igitur ad nudas rerum species percipiendas, haut ita conferat situs, ubi obiecta satis ex consuetudine innotescunt, qui tamen obiectum præpostero continenter viderit situ, næ ille partium inter se conformationes haut calluerit unquam. Errores hinc præcipuè emergentes sunt non satis suo ordine addisci res, aut in memoria servari, aut à facultatibus discurrentibus expromi; ita ut neq; cunctæ ad universalia constituenda species, aut universalia ad demonstrationes debitâ adducantur methodo: Unde tot opinionum monstra passim videre est. Hæc autem breviter de veritate rei & apparentiæ subjungere placuit; Qui enim plura desiderat, *Analogiam, magnitudinem, differentiam & cognationem* ad veritatem rei, tum *Moram, transitionis medium, distantiam & situm* ad apparentiæ conformationem postulata expendat in quæstionibus nostris, ita ut uniuscujusque *quiditas, qualitas, quantitas, relatio, &c.* ex methodo in Zeticis nostris tradita explorata habeatur.

Ad Veritatem Conceptus Conditio, prima fuit, Organi Integritas.

Nisi enim *organa* sint integra, haut ulla sincere datur rerum perceptio. *Organa* autem, eas partes corporis vocamus, quorum ministerio vel ope fretæ, facultates siue externæ, siue internæ suo defunguntur munere. Hæc igitur sigillatim explicanda.

De Visu.

AD visum cum primis postulatur ut *oculi* & adnatæ partes (quæ multiformis & elegantis sunt structuræ) suo affabrè compingantur loco. Hiisce autem formam rotundam obtigisse, observare licet, quò omnimodas species in se reciperent; ex partibusque omnino dissimilibus constructos, quò diversa pro obsectorum facultatûmque multiplicitate obirent munia. Inter præcipuas oculi partes, recensentur *Tunicæ* quædam, & humores quibus adjunguntur *musculi* ad motum idonei, *pinguedo* quædam, *glandes*, *membrana*, *palpebræ*, *tarci*, *cilia* & *supercilia*. De numero *tunicarum* oculo inservientium non conventum est. Quæ enim ab hisce *tunicæ*, ab aliis *membrana* vocantur. Quædam porrò ita in alias recurrunt, ut earum commissuræ ulusque varii haut facile definiantur. Quapropter hi septem *tunicas*, alii pauciores statuere solent: sed ut oculeis ista permittamus Anatomistis, in præsens so-

lummodo adnotavimus, de numero humorum non disceptari; Tres enim solummodo dari in confesso est. De hisce igitur seorsim. Post *adnatam* quæ à *pericranio* ortum ducens majorem oculi partem tegit, primò ad aspectum patet tunica oculi, quæ *cornea* vocatur, pellucida illa quidem, sed crassa ita ut reliquas membranas contineat & firmet. Hujus foramen Rhagoide sive uvea amplius, species propriè indistinctas recipiens, illas deinde per foramen uveæ, ad nervum opticum transmittit: Proximus indè humor aqueus vel albugineus, omnis coloris expers subjacet, sed tenuis substantiæ & quinque ferè guttulis definitus, ita ut in regione Iridis sive pupillæ concludi possit. In uvea deinde *tunica*, quæ proxima succedit, nigror (qualis nullibi in toto corpore) visitur, eo certè fine ut splendorem colligeret, & spiritus ex nimia fortasse luce perstrictos, recrearet. Hæc autem foramen pupillæ cernitur, ejus clathrum, vel fenestra quædam, quæ quum dilatari, vel contrahi queat, ad intensam lucem sese coarctare, ad debilem aperire sese apta nata est. Quum enim non nisi quædam lucis portio ad visionem postuletur, Imperium ista inter se temperandi, musculo medio qui oculo subjacet *natura* dicavit: Ita ut languidioris lucis multum, vehementioris parum in oculum admitteret, universumque genus lucis constaret.

Humor *crystallinus*, aqueo densior proximè sequitur, quem princeps videndi organon, ideo statuunt nonnulli, quòd quum crassi & opaci reliqui sint nervi, solus *crystallinus* humor, diaphano nervo gaudeat ubi *retina* & *crassa tunica* ex nervo optico originem trahens in *Arachneam pellucidam* migrat. Alii *Crystallino* postposito, ipsius *arachneæ* partibus favere videntur, utpote quæ in nervo optico utrinq̃ue terminetur, lumenque optimè in

se recipiat. Nihil enim æquè ab lumine affici ac diaphanum ritè statuunt Philosophi. Alii autem in vitreo humore (quintuplo ferè CrySTALLINO majori) visionis causam potissimam dari contendunt, ut qui nervo optico sit propior: ut ut sit, certissimum est, Tunicas & humores omnes, tum specierum delationi, tum spirituum com meatui inservire; ubi enim species ex tunica vel humore aliquo vitiato, aditu prohibentur, intercipitur aliquid ad visionem postulatum. Quapropter nisi cornea sive extima tunica, & deinde humor CrySTALLINUS (qui medio oculi positus & humore aqueo & vitreo utrinque circumdatus) probè sint disposita, ad modum depravati organi aboletur, vel læditur visus. Unde etiam *refractionem* dari necesse esse contendunt Anatomes opticèque periti. Quum enim quæ ad nervum opticum transeant, varias pro variis in aqueo, CrySTALLINO, & vitreo humore, subeant mutationes, fit ut nisi tunicæ & humores tum in seipsis, tum ad invicem debitâ proportionem constituentur, haut unquam veram objecti speciem indicaverint. Ea autem est proportio, ut tunica cornea sit aere vicino crassior, aqueus humor sit cornea rarior, CrySTALLINUS demum sit aqueo densior, vitreus crystalino dilutior, ut crebrè refractæ ex commensuratione ista, species, tandem stabilirentur, nervoque optico sisterentur. Adeoque quum vitreus ultimum refractionis officium præstet, in illo radios concipi & ad nervum opticum deferri verisimile existimant Authores, qui à vitrei partibus stare videntur; Eoque magis, quod si in Arachneâ daretur, vitreus quasi frustra esset humor, aliquidque refractioni ultimæ deesset. Cæterum hisce omnibus ferè omissis, *Amphiblestroidi* seu *retiformi tunica* primas tribuunt partes Neoterici quidam: Quum enim semicirculari forma in posteriori oculi parte sit si-

tus, adeoque vitreum humorem contineat, in illa five tunica five membrana visionem absolvi contendunt. Quod exemplo isto confirmare conantur, Si enim in Camera tenebricosissima, ubi neque rima hiat, foramen ex dolabra terebraveris, CrySTALLUMque circa medium crassius, circa ambitum tenuius, illic impegeris, & linteolam aliquam five chartam albam ad parietem Crystallo oppositum suspenderis, simulachra hominum juxta transeuntium in linteolo five charta illa, sed everſa prorsus figura, ostendentur. Hic igitur pupillam foramini, CrySTALLINUM humorem Crystallo, retiformem tunicam camerae in qua linteolum five charta alba parieti obtenditur, appositè respondere volunt, sed irritò conatu; Neque enim aliquid parieti albo simile, in imò *retiformis tunicae* cernitur, neque reflectuntur species, sed intus suscipiuntur, neque organa refractionibus crebris idonea, ut in tunicis & humoribus dantur, neque objectorum species everſa figura in oculo exhibentur. Licet enim ubi de foris admissi radii in trajectu foraminis angusti decussatim interfecentur, præposterum partium obverti ordinem necesse sit. Haut aliquid simile tamen hinc deprehenditur, neque sufficit quod mentem humanam tanquam Apellem post tabulam ponè figuras vel simulachra ista delitescentem & desuper speculantem quo inversæ rursus erigerentur ita, constarentque figuræ, comminiscantur, neque enim in effigie remotâ visuntur objecta, sed statu proprio, neque in retiformi tunica, sed eo loci ubi sunt, neque desuper tantummodo, sed undequaque objecta sua speculatur Mens humana. Quapropter etiam complura alia, quæ ex monogrammis lineis conflari nequeunt, simul percipit: Tametsi enim, quæ ab lumine eliciuntur primò, palantes passim evagari deinde species, exemplo

emplo super allato, satis pateat, haut tamen isto modo, unâ cum *situ, loco* & reliquis *circumstantiis* vel internis *relationibus* nobis perferri existimaverit attentus causarum sensationis indagator. Quod igitur pro sententia illorum tuenda afferunt neoterici (exemplo suprâ adducto) contra illos facit: Si enim intramittendo, ut aiunt, solummodo perciperentur objectorum species, everſæ proculdubio cernerentur eorum figuræ. Quapropter tum extramittendo tum intramittendo fieri visionem arbitramur, quum agant æquè ac patiantur spiritus visorii. Quod ex oculorum fascino, speculis ex menstruatarum mulierum aspectu infectis, &c. probant doctiores philosophi. Licet igitur retiformi tunicæ, tum arachneæ & vitreo humori suæ tribuendæ sint partes, ultimum videndi organum in *nervis opticis*, princeps sive primum in *CrySTALLINO* libenter statuerim. Si enim linea per pupillam ad principium nervi optici ducitur, in medio respectu laterum situs est CrySTALLINUS ut imperium utrinque isto modo capefferet, haut tamen respectu totius oculi in centro politus est, sed versus anteriora ut uberior ita fieret visio. Quapropter ex una parte Sphæricus, ex altera depressus & acuminatus est, ut tam indistinctæ ac distinctæ visioni inserviret. Quæ enim lineæ ab objectis derivatæ, ad nervum opticum rectâ feruntur, species indicant; quæ ad latera, non ita, nisi per anfractus quosdam sinuosos, tandem sed imperfectè suscipiantur. Vitrei humoris qui *CrySTALLINUM* proximè sequitur usus est, non ad nutricatum tantum sed ad refractionem, uti suprâ diximus. Nam si opacum aliquod corpus post *CrySTALLINUM*, suffectum fuisset, reflecterentur omninò species, neque ad nervum opticum pertingerent: Sed quia *CrySTALLINO* rarior est vitreus, ideo radios à densiori illo medio versus axem refringit, & minimo puncto tandem

dem unitos nervo optico exhibet. Quemadmodum igitur non sine spirituum visiorum ministerio, ita nec citra refractionem fit visio: Quam etiam in solo aqueo vel albugineo humore dari posse ex Iride quæ nonnullis circa candelam apparet evincere conantur percelebres authores. Si enim revera hæc ulla daretur Iris, adstantibus pateret, quum tamen ii soli qui *suffusionis* morbo in aqueo illo humore existente tentantur se Iridem videre existimant. Ex cataracta enim vel suffusione, perverti, reflecti, vel intercipi posse objecta produnt Anatonies periti, qui etiam hoc in argumento consulendi sunt.

Postrema videndi organa sunt *nervi optici*, qui separati ab exortu suo & aliquatenus progressi, in unum tandem coeunt, unde iterum divaricati proferuntur, ita ut dexter in sinistrum, sinister in dextrum oculum abeat. In quibus etiam totum visus mysterium absolvitur, dum externæ hæc sive coincidunt, sive a Spiritibus visoriis renunciantur species, & advocato Iudicio, recognoscuntur; cui ministerio spiritus animales per cava nervorum optico-*rum* transeuntes *natura* dicavit. Quum enim perforatos ex antica parte, quæ decussatim intersecantur, molles meatuique aptos ex altera nervos opticos videre sit, huc ultra citraque commeant animæ satellites, spiritus. Quantum enim ad visionem conferant ex eo liquet, quod iis deficientibus, turbatis, vel etiam (quod mirum est) exuperantibus, erroris causa datur. Citato enim spirituum agmine, confertim ingruente, ita præcipitatur visus ut haut satis expendere objectum. Quapropter in gyros provoluti aut *vertigine* correpti, objecta ipsa circumagi existimant, dum indistinctis speciebus imprægnati spiritus, sive ex motu, sive ex vaporibus in caput assurgentibus circulan-

culantur, & omnia in orbem rapi videntur. Neque aliâ porro ex causâ nervos acutiore sensu quam sint reliquæ humani corporis partes præditos esse verisimile ducimus, quàm quòd spiritus includant ac commeatum illis præstent. Atque hæc breviter de oculi fabricâ dicta sunt. Plurima enim circa ejus tunicas, membranas, musculos, adnatâsque partes consultò mittimus, & ad argumentum nostrum quod præcipuas hallucinationum causas indagat, devenimus.

*Errores circa
Visum.*

Quum autem objecta tam justò majora, quàm minora exhiberi queant, ubi media non adsint debita, ea primò expendemus, unde majora videri possint; ut interea speculis quibusdam concavis, specillis vulgaribus, aquæ & caliginoso aeri, (unde majora seipsis videri possint) superscedamus, ad fabricam internam accedentes, observamus; Eos quibus pupilla, quam pro partium Symmetria paulo angustior obtigit, omnia magis perspicuè nedum justò majora cernere, sive quòd radii ex oculo micantes angustiori transitu conclusi intensius lumen gignant, (lumen enim innatum in oculo, ut aerem in aure concedunt doctiores Anatomistæ) sive quòd specierum radii, eâdem ex causâ magis uniti, propiora, eoque majora, ostendunt objecta, sive tandem, quod maximè verisimile, utroque modo eveniat. In ipso enim specierum insultu, tum *objecta* tum *facultatem visivam* agere ipse sensus docet. Quapropter ubi objectum aliquod per speciem suam ad oculum corripitur, ejus *locus, situs, magnitudo, &c.* ex facultate aliqua analogâ extra corporis ambitum latâ dignoscitur. E contrario, quibus plus justo amplior est *pupilla*, aut aliquo ex accidenti præter naturam nimis dilatatur, iis *modicior* morbus oritur, unde omnia minora quàm sint apparent; Ita tamen ut eorum quidâ noctu acutiùs cernant,

D

quod

quod in ampla pupilla plures colligantur radii, quod interdiu non ita, dum diffunduntur adeò sive species ob-
 jectorum, sive emissarii radii, ut aliquid objecto depe-
 reat. Quum enim per lineam rectam ferri debuissent
 omnes sive species sive radii, ad latera obliquatur pars
 aliqua, quod ex refractione indebita contingit. Nisi
 enim quædam proportio, tum magnitudinis, tum den-
 sitatis partium, tum lationis, tum reliquarum conditio-
 num, quæ refractioni inserviunt, heic detur, haut sa-
 tis sincera sit visio, ut quàm ardua utrinque, neque aliter
 quàm ex medio desumenda sit visionis ratio, exinde
 constet; Quantum interea ex refractione perficiatur
visio, vel inde urgeri potest, quòd quum nova ex Tu-
 bo optico accedat refractionis idonea causa, sive propi-
 ora sive majora cernantur inde objecta, sed ista clariùs
 oculi fabricam intuentibus liquent, quam adeo accu-
 ratè inspexit magni nominis author, ut ignem in oculo
 ex variis refractionibus accendi posse, haut aliter quam
 ex speculo visorio existimaverit. Quia tamen nullum
 hac ex causa occæcatum fuisse, tradunt (quod sciam) Scri-
 ptores, ideo conjecturam tanquam incertam & dubi-
 orum plenam auctori permittimus. Cæcitatem enim
 quæ ex pelvi ænea ignita, diu oculis apertis objecta,
 sequuta est, non tam nervo optico torrefacto, quàm
 oculi temperiei exquisitæ corruptæ, aut humoris aquei
 (qui insigniter tenuis) absorptioni, tribuerim. Qui
 enim ex spirituum exinanitione, cæcitatem ortam fuisse
 contendunt, haut meo judicio causam explicant, quum
 jugiter renouentur spiritus, ubi reliquæ partes suo non
 desunt muneri; quod etiam ex specillis vulgaribus ur-
 geri potest. Si enim ex spirituum inopia in sensibus
 visus obscuritas sequeretur, parum vel nihil auxilii ex
 remediis externis accederet, quum tamen specilla ju-
 vare,

vare, tum ea præsertim topica, quæ paulatim deterunt levigantque oculi superficiem, compertum fiet. Quum enim in corneâ tunicâ, ex morbo vel senio exiccata & deinde incrassatâ, caligo oritur, hiisce opus est, ut referatur visus, uti etiam ubi albugine ita obducitur pupilla vel ejus pars aliqua, ut cæcitas vel imminuta visio lequatur. Est & quædam in adnatâ oculi membranâ excrescentia ad parvæ alæ, vel (ut aliquibus placet) unguis similitudinem accedens, unde visus aliquando obtenebratur. Porro si aqueus humor ex morbo, senio, aut ignis vel ignitorum aspectu nimio absumitur, corrugatio & constrictio quædam oculi sequitur, flaccescuntque partes, unde etiam isto refractionis medio sublato, vel valdè imminuto, haut vera defertur apparentia; Dum uvea tunica, (exinde etiam) super Crystallinum concidit, reliquæ sive tunicæ sive humores loco cedunt, & tota inclinatur visionis officina. Sin verò ex mucosa aliqua materia, humor aqueus crassus vel impurus fit, nebula quædam pupillæ obtenditur & *ὑπόχυσις* sive suffusio aut cataracta morbus oritur, cæcitatem inducens aut visum saltem depravans. Si enim aut tota pupilla vel ejus pars aliqua tegitur, non jam plura confertim (ut solent) sed singula ex foramine nimis arctato ferè seorsim percipiuntur; At si in ipso pupillæ medio, aliqua hujus mucosæ materiæ fit congeries, quasi terebrata visuntur objecta, aut rei visibilis aliquid in medio deesse videtur. Sin verò suffusio sit inæqualis, ita ut aliqua crassior, aliqua tenuior sit pars, vel vapores (ut in phreneticis et ebriis solet) ad humorem albugineum vel aqueum perferantur, spectra et varia hujusmodi illusionum genera, aut triæ, flocci, festucæ, &c. aut splendores eximii, vel tenebræ oculis obversari videntur. Quum tamen nihil eorum reliquis adstan-

tibus cernatur; Ubi pupilla etiam non medio oculi sita, sed ad alterutrum latus vergit, vel obliquè cernuntur objecta, vel totus una cum pupilla torquendus est oculus, adeò ut non ex musculorum oculi contractione solummodo, sed ista ex causa oriri possit Strabismus. Ex Crystallino humore depravato quoque hallucinationes non leves sequuntur. Si enim debito sit crassior, *νυκτωλωπία* morbus oritur, quo morbo laborantes interdum, (ubi multa aeris illuminatio) satis vident, crepusculo parum, nocte nihil. Ubi exiccatur porrò humor Crystallinus, morbus *γλαύωμα* vel *γλαύωσις* oritur. Quum namque ex siccitate pellucidum amittit colorem Crystallinus, in glaucum vergit, unde omnia quasi per nebulas & fumum repræsentantur. Cujus tamen non ita in proclivi remedium, quum qui ex siccitate morbi difficulter curantur. Ubi situs etiam Crystallini mutatur, depravatur visio. Si enim ad superiores vel inferiores oculi partes vergit, omnia dupla apparent. Quod an ex axe pyramidalis non uno modo ad nervum opticum delato, an quod ex situ Crystallini diviso, dividantur radii visorii, an verò utraque ex causa (quod magis verisimile) hallucinatio ista accidat, inter doctiores ambigitur. Sin verò versus pupillæ centrum Crystallinus vergit, quæ non longè absunt, rectè, quæ distant, haut satis percipiuntur, adeò ut hoc morbo correpti lusciosi, nusciosi vel *μύασις* dicantur. Sin è contra, versus anteriorem pupillæ partem fertur Crystallinus, quæ propiora, minus rectè, quæ paulo remota, satis videntur; quod tum Senibus, tum iis qui studiis incumbunt familiare admodum, quum ex capitis demissione assiduâ, Crystallinus humor unâ cum vitreo sensim ad anteriora labatur, & tum præsertim, ubi aqueus humor quacunque ex causa absumitur vel loco cedit.

cedit. Ex vitrei humoris depravatione quoque hallucinationes accidunt. Quum enim post Crystallinum locum habeat, eaque quantitate sit constitutus, quæ ad specierum refractionem, (respectu magnitudinis et densitatis Crystallini) sit idonea, si quid heic variatur, vel desciscit, haut satis percipiuntur objectorum species; Fit ita, ut ubi ex plaga vel concussione antevertitur Crystallino, vel situm mutat, hallucinationes sequantur. Nam quum rarior sit, natura sua, Crystallino, densior aqueo humore, nisi debita fervetur proportio, aliquem errorem vel illusionem dari necesse est: Sed et totus oculus nonnunquam ex Catarro vehementi, inflammatione, tumore, vel paralyfi, læditur, adeò ut hac quoque ex causa depravetur visus. Quapropter five oculus plus justo promineat, vel recedat, vel musculi oculum moventes aliquà ex causâ convellantur aut dissecentur, error visus sequitur. Sunt et aliæ ex cerebro, vel nervis vulneratis aut distortis, hallucinationum causæ, quas persequi singulatim, tum operosum, tum præter institutum nostrum esset. Satis habemus præcipuas heic attingi hallucinationum causas, quæ ut variæ, ita insolentes adeò, ut ubi acciderint, tum medicis, tum ipsis tonsoribus manifestæ sint. Quapropter non morari debent lectorem aut icrupulum injicere, ne vel Scepticus aut alii fortasse, hujusmodi morbis facile tententur, ut negari tamen non possit ingentibus et variis casibus patere oculos; Solus quippe Deus res secundum earum essentiam propriam videt, homines saltem secundum vicarias species, aut si ulterius aliquid detur, per imaginum istarum (veluti in speculis) Imaginem; Adeò ut tenuibus simulacris minus quiddam, non majus hac in vita cernere detur.

De primario objecto visus dubitatur. Quidam enim

lucem, alii colorem statuunt: *Luci* faventes, illam per se, *colorem* non nisi ratione lucis cerni docent. Ex adversa parte stantes, lucem ipsam haut aliter quàm *colore* imbutam cerni contendunt; sed quia *color* luci ex refractione, variâ oculi positurâ, vel ipsâ distantîâ accidere potest, absque *luce* verò color sit inanis, ideo *lux* primariò, *color*, ratione lucis, visus objectum haberi potest. Colorum autem quidam sunt corporei & crassi, cujusmodi in Gypso albedinem, in carbone fossili nigrorem videre est: Totâ enim substantiâ in-hærent, neque abradi ullo ex ferramento aut deteri possunt. Alii non prorsus corporei, sed tanquam corporeorum exuviæ, vel propagines visuntur: neque enim penitus infiguntur aut in-hærent, sed tum luminis, tum ipsius coloris ope intersunt nitentque; ita tamen ut ubi eorum effectrices amoveantur causæ, langueant illico & evanescant. Ultimò phanatici quidam colores (ut in Iride & prismati) oculis objiciuntur, nullam enim realem existentiam in aliquo subjecto possidentes ex *opaco* & *lumine* non nunquam *reflexo*, non nunquam *refracto* oriuntur. Quemadmodum interea ignis proprium est, heterogeneis secretis, partes homogeneas in unum cogere, ita luminis. Quapropter tum species ab invicem distinguit, tum ab objectis decisas, oculis integras denuo exhibet. Neque obstat quod alia sese unâ ingerant sensilia: Tam enim à facultatibus Analogis, quæ in nobis, quàm in ambiente lumine, inter se disparantur; ita tamen ut facultatibus analogis præcipuum obtingat munus, dum confusas propriis notis sive Characteribus discernunt species, & menti deinde consignant. Quapropter etiam facultates variè à coloribus afficiuntur. Licet enim versutissima res sit color, ita ut sensus eludat, nullòque satis cohibea-

cohibeatur termino, ex iis tamen quosdam gratos, quosdam ingratos dari compertum est. Dum enim ex albi & atrii commixtione variâ producuntur, *Candoris* autem proprium sit ut aciem disgreget, *nigroris* ut hebetet & obtundat, qui inter illos medii maximè visum recreant: Ea lege tamen, ut alii magis, alii minus, in facultates suas analogas agere videantur. Ideo inter ruborem qui perstringit, & virorem qui reficit, *Cyaneus*, *hyacinthinusque* color medio sese modo habeat. Sed ista ex ipsorum sensuum examine dum aspectantur colores, petenda. Satis fuerit in præsens indicasse, ad colores diversos, diversos utique exeri sensus. In quibus omnibus idcirco, aliquid circa medii Quidditatem, Qualitatem, Quantitatem, &c. (prout in *Zeteticis* nostris) quod diversum fuerit, dari comperies lector, adeò ut ad tenuia & exilia ista spectra, varia sese prodant internarum sensationum supellex. Atque hæc de oculo ejusque partibus, tum etiam de visu ejusque objecto primario, & erroribus præcipuis breviter more nostro dicta sunt. Quæ enim de communibus ut vocantur objectis, putà *magnitudine, figura, motu, numero, &c.* hæc adjici possent, post externos sensus (cum bono Deo) explicabimus.

De Auditu.

Post visum, sequitur *Auditus* maximè conditionibus intermediis, unde cum objecto suo conformetur, obnoxius. Hujus adæquatum objectum est sonus. Quod enim simul proferri solet, putà *animi sensus, harmonia*, altioris est rationis. Ideo quod aliquibus *sonus* aliis *Vox* vel *modulatio* est, ut hic *auditus* illic *Intellectus* omnisque pro-

provocetur mentis *affectus*. Medium soni est aer; De aqua quippe dubitari potest: Quod enim ex ranarum coaxatione evincere conantur nonnulli, Urinatores negant, dum adstantium voces ab iis qui aqua teguntur sentiiri posse negant. Sed ut ista experientiae relinquamus. Partes auris (quæ oculis longè simpliciores) sinuosis anfractibus conspicuæ, ideo circumflectuntur, ut illic illisi, ingentes repercuterentur soni, tenues per Mæandros ambagesque illas molliter delabentes, intus susci-perentur, aurisque tympanum levius pertingerent; dis-rumpi enim posse ex nimio fragore constat. Articulan-tur porro magis inde voces. Quibus enim præciduntur aures, soni tanquam fluctuantes excipiuntur. Per mea-tum autem auris (qui osseus, oblongus & tenui cute o-pertus,) obliquo tramite ad tympanum feruntur soni, adeò ut heic quoque ex tortuoso flexu, nova daretur in-gentium sonorum percussio, vel reverberatio, te-nuium acceptio & complexus. Succedit deinde *tym-panum*, *membrana* dura, tenuis, eadèmq; siccissima. Ex sicco enim reboare sonos optimè ipsa docent musica In-strumenta. Huic deinde connectuntur ossicula tria nu-da, quæ nominibus *stapidis*, *incudis* & *mallei* vocan-tur: Inter quæ Malleus ea ferè forma membranæ jungi-tur, qua pediculus herbæ quæ umbilicus Veneris dicitur. Sunt autem uti oculi, ita aures geminæ, ut sonos unde-quaue capefferent, qui haut geminati tamen propter conjugationem nervorum utrinque disseminatam, ad-mittuntur. Dum enim idem præstant officium in ner-vis conclusi spiritus, eundem neque duplicatum renun-tiant sonum. Quod enim multiformiter inter se di-stinguantur *soni* ex facultatibus diversis habent, qua-rum differentias tamen solennes, internus solummodo dictare potest sensus. Quemadmodum interea colores omnes

omnes ex albo & nigro, ita soni ex gravi & acuto variè commisto temperari videntur. Inde etiam Musica. Dum enim diversi querulorum, gementium, admirantium, fiscitantium, dubitantium, anxiorum, sperantium, amantium, gaudentium, &c. ex ipsa rerum natura in nobis eduntur, inter gravem & acutum soni : Ita ubi sonos illos aptè inter se componit Musicus, affectus notis assueti sonis, excitantur, & concinna appositâque pro verborum significatu datur Harmonia, dum modulationi variæ variè respondent affectus interni. Sicut autem oculi fenestris, ita aures portis, ritè assimilantur. Ex oculis enim tanquam procestriis vel podiis (omnia quæ sibi cognata) latè speculatur mens humana. Ex auribus verò tanquam ex portis, advenas præsertim & peregrinos hospitio excipit : ita tamen ut nonnullos secum diversari sinat, alios post brevem moram dimittat vel ableget. Ad eas igitur, quæ per auditus portam appellant, Ianitore opus est, ne parùm reverenter sese habeant alienigenæ, aut aliis fortasse aditum præcludant. Qui enim semel in contubernium admittuntur, haut facilè loco cedunt, aut alios ad conclavia & recessus jamdiu ab istis usurpatos deduci patiuntur. Veluti porrò oculi propriè naturalia, aures solummodo artificialia percipiunt : ita illi longè veritatum fœcundissimi, hi verisimilium. Quia tamen in distantiam insignem haut excurrit visus, præterita prorsus ignorans, ideo spatia ex auditu supplenda, dum ex traditionibus sive scriptis, sive non scriptis, præterita cum præsentibus (quantum fas est) connectens, futura colligit mens nostra. Cæterum, quia hallucinationes plurimæ hac ex parte accidere solent, summâ cautelâ traditionibus ubi convenit, ne nobis ipsis imponamus : De quibus, ubi de erroribus Intellectus, erit sermo. Hallucinationes ex organo auris vitiato sequuntur

E non-

*Errores circa
Auditum.*

nonnullæ. Ut igitur quæ supra allata ex aurium præcisarum causâ accidunt mittamus; hîc solummodo adnotabimus Tympanum auris quovis modo ruptum, aut *Stapidem*, *Incudem* vel *Malleum* ex Catarrho vel icû loco motum, aut nervorum conjugationes auditui inservientes extra situm naturalem latas, *δυσήκοιαν* five gravem auditum, aut surditatem five *κώφωσιν* invehere.

De Odoratu.

AD tertiam aeris regionem, & citeriores indè cœlestium corporum partes, fertur *Visus*, ad extrema tantum spatia finitus; Quæ in secunda aeris regione, impressiones, ex tonitruum fragore colligunt aures, haut ulterius latæ; sed ad primam regionem tantummodo exporrigitur vel sagacissimus *Odoratus*. Ita tamen ut magis è longinquo sua percipiat objecta quàm *gustus* vel *tactus*. Quapropter quasi in medio externorum sensuum locum obtinet. Objectum ejus est *odor*, quorum ut varietas sit ingens, necdum tamen ad differentias insigniores excogitantur nomina. Quæ enim in Scholis usurpantur vocabula, è saporibus mutuata videntur; Serò quidem ad Colorum Nomenclaturam neque adhuc satis pervenere sæcula, sed in saporum differentiis investigandis tardi, in odorum quasi nulli videntur Philosophi. Quum tamen, hâc unicâ ex methodo rerum omnium odoratarum *definitiones*, *divisiones* confici possint. Quæ enim eodem modo afficiunt facultates nostras, eadem erga nos esse sæpe libro de Veritate adnotavimus. De organo *odorationis* haut satis inter nasutissimos conventum est authores; sed propius meâ sententiâ rem attingunt qui spiritibus per *processus mamillares*, five per *nervos* naribus dicatos transeuntibus, munus il-

lud

lud deferunt; Medium non aer tantum, sed aqua aliquibus est. Hallucinationes circa odorationem, organi vitiati causa, fiunt, ubi aliquo ex accidenti constringuntur nimis vel dilatantur nares, aut excreſcentia carnis qualis Polypus inibi viſitur, aut palatum oris ſubſidit, aut ex Ozenâ vel Cancro corroſio vel ulcus ſequitur.

Errores circa
Odoratum.

De Guſtu.

Guſtus, ſenſus ſummè corporeus proximè ſuccedit, cujus nulla extra linguam latitudo. Hujus objectum eſt ſapor, qui plurimis tamen differentiis inſignitur, quarum inveſtigatio ad alimentorum, medicamentorum & ipſorum venenorum dignotionem cum primis neceſſaria. Medium eſt aqua *Salinalis*; Organon, pellicula linguæ obducta, quæ ſpongioſa & mollis, qualis nulla in toto corpore. Hallucinationes in guſtu dantur, ubi ex nimis exſiccatis externis partibus, ſapores haut ſatis per linguæ poros ad fibras nervoſque guſtui inſervientes transferuntur. Hinc inſipida quædam, Cauſone laborantibus, tum ipſis ſenſibus exiſtimantur, quæ aliis ſapiunt. Quum enim ex corrugata lingua conſtringantur meatus, hærent ſapores neque ad ultimum examen perducuntur.

Errores circa
Guſtum.

De Taçtu.

Senſorium Taçtus per totum quaſi corpus diffuſum reliquorum ſenſuum familiam ducit & continet. Quemadmodum igitur ex oculis & auribus ad animum, ex olfactu & guſtu ad corpus noſtrum feruntur ob-

jecta, ita ex Tactu ad quadripartitas hasce domicilii nostri portas datur aditus. Quæ igitur reliquorum sensuum Criterium subire apta nata sunt, *Tactum* primò sollicitare videntur; dum excessus ex utraque parte ita expendit ut quantum à temperie ingenita discesserint exploratum habeatur. Hujus porro sensorii adminiculo facultates diversæ, quæ in nobis statum medium inter *siccum & humidum, durum & molle, viscosum & aridum, grave & leve, crassum & tenue, glabrum & scabrum* explorantes suas perficiunt operationes. Diversas enim huic subesse facultates, sensus qui suboriuntur diversi satis docent. Quorum quæ circa medium, illud quod inter contraria positum, in quæst. *Quid*, quæ ad extrema in quæst. *Quantum & Quanto* quid ex methodo nostra respondent. Tametsi enim quæ contraria vocantur, ad invicem commodè æstimari soleant; quia tamen inter *calidum & frigidum, siccum & humidum, durum & molle, viscosum & aridum, grave & leve, crassum & tenue, glabrum & scabrum*, quidam medius intercedit status, hunc primò tanquam sibi cognatum præterant facultates objectis hiiſce Analogæ; quas etiam diversas esse ideo constat, quòd diversa heic intersunt media, ex quorum interventu, diverso modo afficiuntur facultates, dum heic *epidermis*, heic *nervi*, heic *musculi*, heic *membranae*, &c. prout opus fuerit alternatim officio suo funguntur. Quod autem inter objecta, quæ sub tactu ex communi sententia cadunt, Temperies illa quæ inter *frigidum* et *calidum*, primarium vindicet gradum, in causa est, tum ex communioribus causis percipi, tum affici citiùs inde sensorium, quàm ex reliquis, quæ supra recensuimus, objectis. De principe tactus organo dubitatur, adeò ut seipsum haut satis asserat, sine quo nihil satis asseritur, *tactus*. Aliis enim *caro*, aliis

liis cutis, aliis nervi, aliis spiritus sentire videntur. At carnem per se non sentire liquet, sed quia fibrarum nervosarum est particeps, neque alia porro ex causa cutis ipsa sentit, quam quod nervosae sint substantiae. Denique haut aliter ipsae membranae sentiunt, inter quas tamen nonnullas, quae exquisitissimo sunt praeditae sensu, dari constat. Verum enimvero, si rem altius speculemur, spiritus uti reliquorum sensuum, ita tactus organa praecipua existimari possunt. Illis enim quocunque modo obstructis, interceptis, vel deficientibus tollitur (maximè in inferioribus partibus) sensus sive motus. *Hallucinationes* circa tactum praecipuae, è stupore, paralyssi, Epilepsia, Caro, & Apoplexia ortum habent; ex quibus etiam insigniter depravantur sensoria tactus. Ultimò Tactus cum Visu summam intercedere necessitudinem observamus, dum qui alterutri accidunt, castigat uterque, mutuò emendatque errores. Breviter, uti, libro De veritate diximus, Si compressa, constipata, tumida, convulsa, eversa, erosa, distorta, distenta, disrupta, contusa, scissa, puncta, vel resoluta fuerint facultatum organa, totus ad modum depravati organi vitatur *Conceptus*. Quibus denique accedunt *actiones* (uti à Medicis vocantur) *laesae*. Quantumvis enim organa sint benè disposita, si tamen spiritus animales ex organi vitio haut satis influant, enervantur actiones. Spiritus enim cum calore innato conjuncti temperiem ex debita proportionem perficiunt, adeò ut sive *συμβιβνός* sano, sive Symptoma morbi vel causae; aut Symptoma Symptomatis tandem aegrotò accidat, multis modis frustrari sensationem contingat. Hæc autem paulo prolixius quam pro more nostro de vitiatis organis dicta sunt.

*Errores circa
Tactum.*

Ad Veritatem Conceptus Conditio secunda fuit, ut Organum nullà pravà qualitate esset imbutum.

ORganis sensoriorum externorum, & hallucinationibus quæ ex eorum luxatione, vitiòque consequuntur, ita explicatis, Qualitates jam perpendendæ sunt. Sub *qualitatis* autem nomine ea omnia complectimur, quæ naturali & genuinæ hominis constitutioni tanquam subiecto inhærentiæ, ita accidunt vel accidere possunt, ut siue excedant mediocritatēque illam quæ ad hominis perfectionem postulatur exuperent, siue defint, aut deficiant, siue depraventur tandem, *Subiecti qualitas* indè denominetur. Hic igitur naturalis hominis status in *Quæst*: *Quid* ex methodo in Zeteticis nostris traditâ, primò investigandus est, ut quid deinde accedat vel accidat exploratum habeatur. Multifariam autem peccare qualitates constat; Si enim actiones internæ in homine, quocunque modo, læsæ fuerint, aut adventitiæ ex elementis, alimentis, &c. statum illum corporis corruerint, ipsæ unâ, plus minus, vitiantur *qualitates*. Abolentur autem in malis Exitialibus, diminuntur, ubi debilis actio; depravantur, quotiescunque aliud, quàm par fuit, efficitur. Hiisce modis omnibus igitur frustrari, vel errare sensus contingit. Ut abolitas interea ac diminutas actiones siue qualitates, Medicis quorum interest instaurandas vel resarciendas relinquamus; De depravatis hæc hæc præcipuè sermonem instituemus. Pravas autem qualitates eas omnes vocamus, quæ debitæ objecti, cum facultate sua analogâ conformationi impedimento esse possint; Ubi igitur ex restagnante felle, citrino colore imbuatur oculus (quemadmodum regio morbo laborantibus occidit) quæ aliis

aliis alba, illis citrina vel flava conspiciuntur. Dum enim per aqueum humorem sub corneâ tunicâ contentum, species transeunt, eodem quo humor ille tingi videntur colore. Cui consimile aliquod etiam in illis qui *ὑποπράγματι* morbo laborant, observare licet: Dum enim sanguine ex oculi venis erumpente inficitur humor oculi aqueus, omnia alba rubra apparent. Quin & *splenitide* & *hepatitide*, (ubi plumbeo colore totum inficitur corpus) & Elephantiasi & hydropse & Leucophlegmati correptis (ubi pallet vel livet cutis) objecta haut ita grata lætæque, ac sanis videntur. Quum enim omnis coloris expertum humorem aqueum esse oportuit, quotiescunque sive flavo, sive rubro, sive plumbeo, sive livido, sive inter istos medio, & (ut paucis dicam) extraneo aliquo colore imbuitur, Erroris causa datur, & vitatur conceptus. Ita porro auribus accidit, dum ex sordibus crassis & viscidis obturantur, Calorque innatus in vapores ita resolvitur ut tinnitus varij exoriantur & eludatur auditus. Ita ubi alæ hircum, vel nares, pedes, &c. tetrum odorem spirant, undique vitatur odoratio & oblatum haut satis exhibet objectum. Ita ubi salsa, amara, acida, acerba, &c. è stomacho evomuntur, aut sudor illuc defluit, interceptur gustus, & diversum haut satis delibat saporem. Ita denique ubi nimius calor, nimia frigiditas, humiditas vel siccitas, durties vel molliities, nervos occupant, pervertitur tactus; neque satis objectum debitum pertingit. Sed non exteriorum sensoriorum causa solummodo, sed ex interiorum quorundam organorum qualitatibus depravatis (raro enim luxari contingit) hallucinationum causæ dantur; Ita dum ex immodico Spirituum animalium ad sensoria vel cerebrum confluxu, vel vaporibus attenuatis, aut sicca & calidâ eorum intemperie,

perie, pervigilium oritur, ineptitudo quædam ad munia debita obeunda sequitur, & ipsum nonnunquam delirium. E contra, Ubi ex frigida & humida cerebri intemperie, vel narcoticorum usu, nimis condensantur spiritus, vel vapores caput tentant, hebetudo quædam vel immodicus somnus, & ipsum tandem *ἡμῶν*, vel *ὑπερβολῶν*, vel *ὑπέρ* sequitur. Ita ubi aliqui sensus interni otiantur & cessant, alii incitantur & fervent, *ἐνσάνης* morbus sequitur, & mira dantur deliria; ut aliter tamen eveniat, ubi citra morbum, facultates aliquæ noeticæ recluduntur. Sive enim cœlitus edocta sit, sive ad proprias conciatu notiones Mens humana, exoriuntur facultates quædam, unde etiam vaticinari, nonnunquam futuræque prænuntiare licet. Dum enim speculationibus assueris postpositis, propriam è cœlo originem suspicit anima, ita æternorum fit compos ut latè prospiciens lustret omnia. Sed quia altioris sunt rationis facultates istæ, ad præsens redeunt argumentum, ex Medicorum schola observamus, inter illos quibus aliqui exciuntur sensus, alii sopiuntur, somniambulos numerari. Dnm enim imaginatio & vis motrix expergiscuntur, aliæ non item facultates, imperfectas & mancas videre est actiones, unde etiam absque sensuum externorum satellitio, ad dissitos feruntur locos; Aut si lecto continentur, sese jactant, vel vociferantur, rident, plorant, &c. prout ex varia specierum in somniis insultu, irritati fuerint. Sed & ipsius rationationis organa lædi multis modis posse ex qualitatibus depravatis liquet. Tametsi enim vis ejus primaria ab animâ dimanet & proficiscatur, adeoque à corpore, toto disparetur genere; quatenus tamen instrumentis corporeis & ipsis tandem speciebus in memoriâ asservatis utitur, licet haut proximè et per se, per accidens tamen falli

falli contingit. Quamvis enim ubi species debito re-
texuntur ordine, organaque interna constant, mens no-
stra de præmissis semper citra errorem judicat: Quia ta-
men hac ex parte defectus, ex illa redundantia accidere
possunt, nonnunquam rudes & imperfectæ, nonnun-
quam fallaces & depravatæ dantur ratiocinationes. Fit
indè ut multa ignorantia, non nisi aliqua erroris in In-
tellectu subsit causa; Haut ulla interea sine morbo de-
mentia. Ubi igitur cerebrum, ex naturali constitutione,
sive alio quovis modo refrigeratur nimis, stoliditas &
~~iniquitas~~ sequitur. Dum enim animales Spiritus ex cere-
bri torpore, vel constipatione, transitu intercluduntur,
vel non omnino vel haut satis deferuntur veræ objecto-
rum species, memoriæque consignatur. Hic etiam ali-
as aliis ad sapientiam magis idoneas capitis figuras ob-
servare licet: Caput enim nimis parvum, depressum,
vel cacuminatum, stoliditatis signum est. Dum enim
haut justam cerebri molem, aut saltem extra fitum de-
bitum constitutam continent hujusmodi capita, aliquid
vel Spirituum animalium transmissioni solitæ deest, vel
iniquè saltem disponitur ad eorum commercium ordo;
An vero ex natura capita dentur aliquando nimis mag-
na, (neque enim de *ὁδὸν ἐκπαλιν* loquimur) modò non
inconcinna fuerit figura, dubitari potest, quia ingens
ita spirituum officina instruitur: sed quum in capite
ratiocinationis organa præcipua (iplo sensu inter-
no docente) deprehenduntur, ea jam seorsim ex-
pendenda sunt. In anticâ autem capitis parte *Imagi-*
natio, in posticâ *memoria* viget: Iudicium enim alti-
oris quum sit rationis, ad ipsam mentem notitiis suis
communibus instructam attinet. Multis autem modis
læditur imaginatio; Ut taceam enim quæ ab *apparentiis*
falsis, *conceptu* falso & aliis externis causis eveniunt,

si intemperies in ipso organo existit, si vapores nimii, ut in ebrietate, & aliis morbis, illuc feruntur, si narcotica aliqua propinquantur, si tumultuantur quavis ex causa spiritus, aut ut in Causone inflammantur, si tandem nimius dolor, nimia ira, concupiscentia, metus, exultatio, reliquique brutales affectus illius sedem occupant, vitiatur *imaginatio*; *Memoria* tamen haut ita obnoxia est, licet enim aboleri ex morbo cerebri lædente vel imminui possit, fidè tamen depositas ut plurimum refert species; ex imaginatione autem insigniter depravatâ delirium sequitur, Cujus generis etiam plurima; Quod ex vaporibus inflammatis oritur *phrenitis* vocatur, quæ sine tumore calido, vel φλεγμὸν in cerebro aut ejus membranis, vix unquam invenitur; ex igneorum spirituum insultu, aut cerebro inflammato, *mania* oritur, & gravia produntur Sympomata, quæ sæpe in *Sphacelum* desinunt. Sin vero ex fuliginosis vaporibus è splene orientibus obscurantur vel offuscantur spiritus unâ cum corde, ipsum obsidetur cerebrum, & actiones in utroque læsæ deprehenduntur, ut cor tamen cum primis muniendum sit ubi morbi istius curatio instituitur. Quum autem in hisce omnibus, primas teneant partes vitales spiritus, utpotè quæ animæ sint ministri, (neque enim affines dixerim) oportet ut lucidi, subtiles, puri, mobiles & temperati sint, quò jussa capeffant & exequantur. Quando enim è naturali statu excedunt, & vel ita præservidi ignei que evadunt, ut citati undique feruntur, vel *opaci*, crassi, impuri, segnes, torpidique fiunt, tota intervertitur actionum vitalium *Syndrome*. Contenebrantur autem sive inquinantur, sive tabescunt, multis modis spiritus, sive enim furvis fædisque miscentur vaporibus, aut ex immunda turpique materia creantur, aut præ calo-

ris naturalis inopia subsidunt squalléntque, debitam operam præstare nequeunt. Ubi verò altera ex parte (ut in Maniacis) ignei æstuantésque, torrefactique exeruntur spiritus, tota crepat humana fabrica, & miræ produntur insanix, adeò ut adustis per totum venosum genus diffusis indèque efferatis spiritibus augeantur aliquando maniacorum vires, ipsaque intendatur imaginatio; unde etiam nudos ambulantes, nullumque medio hyeme persentientes frigus videre est. Ex quibus patet non nisi ex defæcatissimo temperatissimoque sanguine idoneos generari spiritus, qui mille modis indè depurati ab anima collustrantur: Quò tamen diu statu monere nequeunt, nisi sanum undique sit corpus. Ubi enim ex obstructionibus aut alio morbo apparatus, Cor, hepar, lien reliquaque deinde (putà cerebrum) plus justò frigent membra, æqualem illam temperiem exuunt, qua præditos esse oportuit. Ex arterioso autem sanguine optimos, limpidissimósque creari spiritus docent medici, ut qui procul à cordis officina procusos, minus elaboratos sincerósque existiment. De nitrosis, sulphureis aliisque mineralibus spiritibus, quæ nobis (ex Chymicorum schola) inesse dicuntur, vix est quod certi aiquid loquar; Dum enim asperæ eorum qualitates, in herbas & animalia, quæ nos alunt, transplantantur, leviolem jam induentes naturam, mitescunt & in nutritum abeunt. Tametsi igitur mineralibus spiritibus consimilia quædam in humano corpore dari possint, post tot tamen præparationes, maturationes, coctiones, digestiones, &c. ita domari subigique tandem, ut in temperiem veniant, rationi consentaneum ducimus; In hujusmodi igitur sive minerales, sive vegetales, sive animales spiritus imperium exercent homines. Quod tamen iis qui a lupis canibusque

F 2

búsque rabidis, siue mordentur, siue lambuntur, non accidit. Dum enim in Salivariâ eorum spumâ delitescens venenum, naturales hominis transversas agit facultates, in toto corpore & ipsa phantasia jam stabulantes atroces ferarum istarum spiritus, diram luem invehunt, quæ vix ullo satis profligatur remedio; Cujus Symptomata, præter omnium aliorum morem sæva horrendaque captum humanum superant; Ex quibus etiam ita infigniter depravatur phantasia, ut dum jam non humani sed bruti rabidique illic diversantur spiritus, Anima propriis destituta ministris, vel feriat, vel in iis quæ destinaverat actionibus, ex servorum suorum siue pervicacia, siue ineptitudine frustratur vel eluditur; Quod neque absolum videri debet, quia famulatio proprio uti, non alienum omne in jus suum pertrahere valet anima humana, præsertim ubi naturalium spirituum pomœria egressi, nullis coerceri possint ferocientes finibus, spiritus. Quum enim sub humano arbitrio redigi nequeant, suo fato utuntur, ni fortior ex divina providentia, quæ calamitosum avertat statum, accedat causa: Hæc autem paulô fusiùs (uti libro de Veritate promissimus) de organis corruptis qualitatibusque vitiatis dicta sunt.

Ad Veritatem conceptus Conditio tertia fuit, ut facultas quæ se sentire sentit hanc vacillet.

Aliud est sentire, aliud persentire: Ita ea sæpe (quæ etiam linguâ vernaculâ proferuntur) audimus, quæ ubi avocatur animus, non satis intelligimus, Ita ea confuso modo videmus, quæ non satis articulatè percipiuntur; & quod magis mirum, ea odoramur, gustamus, tangimus, quorum vero sensu hanc satis imbuimur. Quum enim è munere

munere suo quacunque ex causa deficiat mens, ultra sensuum externorum vestibula haut feruntur objecta. Quemadmodum igitur quæ obversantur objecta, nugantes malèque feriati haut unquam calluerint sensus: Ita ubi munere suo funguntur, nisi animus unà advertatur, tanquam rejectæ, loco cedunt rerum species, nullaque sequitur indè conformitas. Auxilio heïc igitur mutuo opus fuerit; sed tum præsertim ubi attentius agendum est. Dum enim vel absistit animus, aut aliorum objectorum contemplationi totus vacat, vel sensum externum, non ita pridem excubitoris stationariique militis vices præbentem, in castris continet, vel ad tempus saltem exauctorat, Hallucinationis causa datur; Quin & frustra esse solent tum conditiones ex quibus species indicantur, tum ipsum ad conceptum organa, ubi consilium, objectorumque recognitio non adhibetur. Quapropter tum animo adesse oportet, aciemque ejus intendere, tum aliena prohibere, ubi vera objecti notitia præponitur. Quum enim (uti sæpè diximus) omnis veritas sit conformitas, totus in objectum suum converti debet intellectus, ubi illud explorare, dotèsque ejus lustrare operæpretium fuerit: Methodus demum in Zeteticis nostris tradita percurrenda est, ut objecta, tum in seipsis, tum in relationibus suis, causa, fine, &c. constent. Licet enim plura simul distinguere valeat mens humana, suo tamen singula retexens ordine, universalem indè naturam compingit. Hallucinationes ex propositione ista non satis expensa sequuntur ingentes; Dum enim mancæ imperfectæque plurimæ dantur sensationes externæ, dum etiam illæ ab animo aliud agente haut satis advertuntur, mutilæ vel adulteratæ sese ingerunt species: Unde notiones etiam depravatæ oriuntur. Adeò ut unum idèmq; objectum, aliud

in sensu, aliud in conceptu, aliud in ore vel sermone haberi novum non sit, distrahi que undequaque facultates, quorum remedia idcirco ex superioribus petenda.

Ad Veritatem Conceptus Conditio quarta fuit, ut facultas Analoga applicetur.

Non omne sensorium speciei cujusvis susceptioni idoneum est, sed proprium propriæ; frustra enim patulas aures, aut exprorectam manum ad colores, aut exertam linguam, vel oculi aciem, ad sonos distinguendos adhibueris. Ita neque ex odore vel gustu simpliciter durum vel molle, aut ex tactu aromaticum, vel fætidum percipitur. Porro ubi ad forum interius ventum fuerit, haut unquam ex simplici colore virtutes mineralium, herbarum, &c. diversasque earum dotes conjicies, aut ex simplici sono, hominum sensa, vertorumque significationes varias, vel modulationem harmonicam concentumque musicum intellexeris. Hic igitur Analogæ quædam subsunt facultates, quarum ex conformitate debitâ, notitiæ multiplices oriuntur. Quum autem facultates omnes sint tribules, adeoque in aliquam classem vel tribum distribui possint, operæpretium visum est, eas hic describere; Primæ classis sunt eæ, quæ ab objectis suis excitæ ad notiones communes, in ipsâ animâ provocant, quarum quædam Deo, quædam mundo insigniter respondent. Secundæ sunt facultates quædam internæ quæ notionibus istis necessitudine quadam singulari junguntur, unde etiam res bonæ vel malæ sentiuntur. Tertiæ sunt facultates externæ, quæ circa colorem, sonum, odorem, gustum & tactum, communiâque (uti vocantur)

tur) objecta versantur. Quartæ sunt quæ circa ista discurrentes, novissimam rerum latitudinem investigant. Ultra hæc demum facultates, quasdam in homine statuunt ritæ authores, quæ gratiæ sive providentiæ rerû particulari respondent, quæ ut citra Numen in corde operans recondantur & fileant, ab illo tamen excitatæ reliquas expergefacerere solent facultates, sed quia earum conformitates inter sensus internos aptè reponi possint, haut opus est ut quintam hæc excogitemus classem. Hæ igitur sunt classes in quas tributim & centuriatim singulæ referri possint facultates. Quod enim de *revelato & extatico* pervulgari solet sensu, nisi indubiam fidem ab ipso *Revelante Supernaturali* accipiat, eliminandum censeo, quum innumeræ aliter consequi possint hallucinationes & imposturæ. Ut sensum istum, in præsens, igitur missum faciamus, de iis solummodo agemus, quæ in omni homine sano & integro *κωσιως* apprehendi possunt. Primum autem locum facultatibus quæ ad notiones communes provocant ideo tribuimus, quod ab instinctu naturali ortum ducant; Quum enim in homine & in universo primarium locum vendicet instinctus ille, qui circa propriam conservationem versatur; ideo ejus leges non in compositis mistisque corporibus solummodo, sed in ipsis elementis videre est, dum quadam vi internâ instigante unumquodque sese pro facultatibus incitis tueri nititur; Cujus rationem igitur notionibus quibusdam à providentia universali inditis acceptum referimus; Nihil enim prorsus invenitur quod non eousq; sapere videatur. Mira autem est facultatum harum tribulium, ubi debito ordine retexuntur, efficacia: Neque enim promiscuè usurpari posse statim docebimus; Quod sine notionibus communibus interea nihil magni perfici queat, vel ex eo urgeri potest, quod haut satis absque earum
subsi-

subsidio reliquæ juvent facultates, neque ultra brutorum solertiam ferri possint; Quid quod inter varias quæ in nobis extant facultates, aliter quàm ex notationum communium subsidio, à qua incipiendum sit facultate, dignosci nequeat? hisce igitur docentibus, primò *an* res sit, deinde *quid* sit, *qualis*, *quanta*, *ad quid*, &c. investigari solet, de quibus plura suo loco. Sensus deinde quidam interni succedunt, qui à primæ objecti cujusvis apparentiæ insultu, illud vel tanquam gratum amplecti, vel tanquam ingratum & malum, (vel ominosum saltem) averfari solent, nisi ubi medio quædam sese habeant modo. Antequam enim suo ordine explorentur partes (quod munus sensibus externis præcipuè obtingit) sensiculus saltem aliquis internus excitatur, de-procùl, quàm nos afficere nedum ferire soleant nonnullæ, quæ tamen haut satis percipiuntur; unde etiam præsensationes quasdam mirandas in aliquibus observare licet. Tertium locum sensibus externis tribuimus, quod non nisi intra propinquam quandam distantiam suo prorsus defungantur munere, tum quod externas tantum lustrent rerum apparentias, vel species, neq; ulterius per se ferantur. Postremæ accedunt discurrentes facultates, quæ ubi debito displicantur ordine (prout in Zeteticis nostris videre est) tum res in ultimam suam latitudinem deducere, tum dubia quæ circa ista (medio notitiarum communium) vel enodare & solvere posse, vel eliminare saltem queant; hinc etiam certitudo, quæ unicuique facultati obtingit, colligi potest. Quæ enim à notitiis communibus pendet, indubia est, tanquam à sapientiâ universali elicita & constans; quæ ab internis facultatibus, (modò non obstruantur, aut alibi intenduntur) proximum vendicat locum, uti quæ notitiis communibus proximè hæreant. Adeò

ut minoris sint notæ sensus externi, utpote qui conditionibus sint admodum obnoxii, & circa finitimas tantum rerum partes versentur. Ultimò ut subsequantur loco facultates discurrentes, tum quod ex fallacibus speciebus non rarò desumant argumenta, tum quod nullibi fere consistant, nisi ex præcedenti aliqua facultate stabiliantur; Sine earum subsidio tamen, quum angusta fuerit scientia, plurimum illis (ubi probè conformantur)tribuendum est. Ex quibus videre est tum quid singulæ præstent facultates, tum quatenus fides illis adhibenda sit. Quemadmodum interea ex istis probè conformatis & in seriem debitam dispositis & alternatim demum (ubi opus fuerit) complicatis, cunctæ rerum scientiæ hauriuntur; Ita quando distorquentur aut præpostero obvertuntur ordine, aut ineptè usurpantur, aut non satis tandem reconcinnantur, vel nihil satis appositè percipitur, vel errores hallucinationesque saltem restibili quadam fœcunditate oriuntur. Quando-
cunque interea interpolis ille negotiosusque discursus dubitationes eas affert, ut veritates necessarias non rarò dispungat, notitiâsque communes indè convellat & exagitet, Sacrosanctis vim facit principiis: neque enim ullum in examen revocari potest dubium, quod non aliqua asserat, vel exterminet saltem communis notitia, nisi ubi tanquam verisimile vel possibile tantum, (iis decernentibus) statuitur. Ex adverso, ubi, quæ ad objectum simplex excitatur, notitia communis, in proxima eâque maximè Analoga hæserit propositione, ita ut quasi missum fecerit discursum, seque ipsam intra suos totam continuerit limites, haut in novissimam suam latitudinem proferuntur objecta, mutuæque rerum inter se relationes non satis pertinguntur.

Ita, ubi *discursus* sensuum internorum aggreditur, im-

petitque jus, & voluptatem, dolorem, libertatem, &c. ex quæstionibus suis, potius quàm *interno sensu* reputat, Veritatem intervertit, noxamque infert eo graviorem, quod certior pollentiôrque in objecto suo sit *sensus internus*, quam in suo *discursus*. Ex adverso, ubi *sensus internus* vice *discursus* adhibetur, ineptit, & stat pro ratione voluntas.

Ita ubi *discursus externus sensus* probè conformatos adoritur, vix habet unde seipsum asserat, licet ubi inter condiciones quas suprà recensuimus, aliqua defecerit, discurrere & omissam reparare per-opus sit. Ex adverso ubi *externi sensus* vice *discursus* applicati fuerint, *singularia* tantummodo percipiuntur, nullâque datur adeò apta rerum inter se connexio ut aliæ quàm protritæ ignobilèscque veritates prostent. Ita ubi, (mirum dictu) seipsum excruciat & angit *discursus*, concutitur cerebrum, & deliria sequuntur, unde se nihil scire, neque hoc ipsum jactanter prædicat Scepticus. Porro ubi *sensus externi* vice *Notitiarum Communium* vel sine earum adminiculo adhibentur, spectra vel imagines rerum ab oculis, sonorumque differentia ab auribus, odores, sapes & tactilia demum, à reliquis externis facultatibus, tum ipsa deindè communia objecta percipi possunt, sed non nisi obscuro quodam, vel singulari modo, neque aliter quàm ut nihil insuper deprehendi queat. Ex adverso, ubi *notitiæ communes* sine *sensuum externorum* ministerio applicantur, *Causæ* quidem, *Media* & *Fines* rerum in promptu esse possunt; sed omnino externa latebit forma, &c. quæ suprà retulimus; Unde Chimææ etiam fingi plurimæ, ubi ineptus quidam *discursus* simul adhibetur. Ita ubi *sensus externi* vice *sensuum internorum* agunt, veri & falsi ratio in procinctu esse potest, non utique boni & mali. Ex adverso ubi *sensus interni* absque

absque *externis* applicantur, *voluptatis* quidam vel doloris sensus in proclivi esse solet, sed reliqua fere delitescunt. Porro ubi *sensus interni* absque *notitiarum communium* subsidio & fulcimine applicantur, quod *bonum* & *gratum* quidem, vel *malum* & *ingratum* aliquatenus percipi potest; an *verum* tamen vel *apparens* tantum sit *bonum* & *gratum*, vel *malum* & *ingratum* illud, non facile neque sine ope *notitiarum communium* dijudicari potest. Ex quibus igitur posthabitis vel inconsultis errores non leves sequuntur, dum improvidè & præcipitanter objectis suis hæere solent *sensus interni*. Ex adverso ubi *notitiæ communes* vice *sensuum internorum* adhibentur, *causæ* quidem, *media* & *fines* rerum expediri possunt, sed *internus* rerum obstruetur *sensus*, ipsaque Stoicorum *αστορία* sequetur. Porro (quod sæpius accidit) ubi perperam complicantur facultates, quas sub titulis *notitiarum communium*, *sensuum internorum*, *sensuum externorum*, & *discursus* digessimus, & *interni sensus* cum *discursu*, loco *notitiarum communium*, aut *externi sensus*, vel vice versa adhibentur, vel quovis alio modo ab objectis suis, diversâ, ab eâ quæ à nobis proposita fuit, methodo, distrahuntur, nova eaque magis distorta difformisque inde nascetur, errorum propago; Quorum descriptionem tamen ideo omisimus, quod ex prioribus facile erui possit; adeò ut sive duæ sive plures ex his facultatibus quas in classes (uti suprà videre est) retulimus, præpostero ordine usurpantur; eadem tamen errores detegendi ratio militaverit.

Haut explicatu interea facile est quanti errores ex hisce non satis animadversis oriantur. Quum enim antehac nemo, quod sciam, facultates humanas in classes proprias distribuerit, aut earum in objecta potesta-

tem virésque explicaverit, aut justum ad earum conformationem, ordinem methodúmque tradiderit, haut aliter fieri potuit, quàm ut tumultuariâ operâ doctrinas suas posteris consignaverint minoris notæ Authores plurimi; perinde se habentes ac Emperici imperiti, qui ubi in horto publico, quô omnigenæ surgunt herbæ, quæ ad manum sunt collegerint, illas indiscriminatim inde ægrotis exhibent priusquam vel utiles & salutiferas à venenatis sive ab ipsis surdis ignobilibusque herbis secreverint, in classes proprias, vel juxta cognatas aut dispares earum dotes reposuerint, vel secundû leges artis deindè probè paraverint. Ordinē enim & Methodû prius advertere oportuit, quàm ut ad condendas vel affirmandas disciplinas idoneos & habiles semetipsos existimaverint, scriptores; adeò ut in aliâ causam haut còmodè rejici possint frequentes authorum (qui summoperè Classici habentur) ἀντιλογίαι, dum omnibus aliis ferè, nedû sibi ipsis crebrò contradicunt. Quod nunquam evenisset, si methodum Veritatis ex proba facultatum conformatione satis intellexissent. *Verum* enim ubique *vero* congruit, *falso* nec *verum* simpliciter nec *falsum*. At non solummodo ex facultatibus istis tribulibus sive non satis probè cum objectis suis conformatis, sive perperam inter se complicatis, hallucinationes oriuntur, sed ex illis præsertim quæ in classes istas vel tribus convocari nequeunt; Circa quas attamen fidem nostram obsecrant Authores, cujusmodi sunt facultates quædam quæ circa *verisimilia* & *possibilia* propriè versantur. Quum enim ea tantummodo in universum vera habentur, quorum causæ communes, necessariæ, æternæque sint, vel quæ nobis ipsis ex facultate aliquâ attestante singulari quodam modo constiterint, sequetur ut ea omnia quibus istæ haut satis competunt conditiones, inter *verisimilia*, vel *possibilia*,

bilia, (modò non sint omnino falsa) connumerentur: Cujus generis quidem plurima tum inter Scriptores celeberrimos jaçantur, tum ex aliorum autoritate accipi solent, adeò ut ea omnia quæ ob defectum alicujus conditionis postulatae ad veram objectorum conformationem, mutilas imperfectasque exhibent species, tum ea insuper quæ haut aliter quàm ex aliorum traditione sive Scriptâ, sive non Scriptâ creduntur, hac in classe reponantur. Quoniam autem ab eo *Verisimilis* genere, quod ex aliorum autoritate circa præterita, vel *Possibilis* quod circa futura (& ad prophetiam, prædictionemque pertinet) incipiendum propriè sit, haut opus est ut alia verisimilium (in præiens) genera tractemus. Ut satis igitur fuerit hîc indicâsse, quod ubi facultates nostræ quæ circa *vera, communia, necessaria, æternâque* versantur, vice illarum quæ circa *verisimilia* vel *possibilia*, usurpantur, vel vice versa, maximæ inde sequantur hallucinationes: Quod neque absolum videri debet illis qui attentius argumenta nostra speculantur. Quum enim ex vulgari sententia, propositio quævis aut vera aut falsa hucusque habita fuerit, Nos errore isto profligato, *Lib. de Veritate* docuimus propositiones quasdam esse tantummodo *verisimiles*, alias porrò *possibiles*, in æternum, respectu nostri, ita manuras, quum neque profiterint nobis olim, neque in aliquibus prostare possint unquam conditiones, unde vel asseri, satis, vel repudiari queant. Quantumvis igitur istorum varii dentur gradus, adeò ut hoc magis ad *verisimile*, illud ad *absurdum* accedere videatur, quia tamen intra facultatum nostrarum tribulium ambitum propriè non cadunt *verisimilia* vel *possibilia* ista, haut aliam propriè sortientur denominationem, quum neque inter *vera*, neque *falsa* (nisi ubi contradictio aliqua datur) aptè collocari valeant. Ut

concedamus interea quod nobis *verisimile* tantum, *Verum* aliqua regione, vel sæculis illis fuisse, qui facultates ad veritatum conformationem requisitas debite adhibuerint. Ubi tamen conditionum intermediarum veritas, & certitudo, vel quidem falsitas vel defectus, haut ullo satis affirmari potest argumento, Nos nihil heic ultra facultates quasdam ad *fidem* & *assensum*, vel *dubitationem*, aut *dissensum* pronas porrigere possumus. Quum autem (uti supra diximus) ex transpositione facultatum iniqua, foedissimi errores gignantur, nos eorum qui magis noxii existimari possunt adumbrationem hic quamdam dabimus, pleniorum hujus argumenti tractationem suo loco servantes. Nihil quovis sæculo Antistitibus sive sacris, sive prophanis prius fuit, quam ut circa præterita mirandas quasdam populo ostentarent historias, quibus etiam prophetias circa futura non raro adnectere solebant; Unde plurima in *fidei*, nonnulla etiam in *rationis* exercitationem proponebantur. Hic igitur ubi *ratio* pro *fide* sive *sensu* interno, vel *fides* pro *ratione* illa, (quæ ex notitiis communibus & discursu præcipue oritur) usurpata fuit, gravissimi exitialesque nonnunquam sequebantur errores. Quæ ut clarius intelligantur, sciat lector *fidei* acceptionem vulgarem penes illos duplicem esse & fuisse, adeo ut nonnunquam *præteritis*, nonnunquam etiam *futuris* ex illorum sententiâ responderit. Quæ porro circa *præterita fides* dupliciter accipiebatur; Primò vel tanquam *assensus*, qui effectibus à causis suis necessario dependentibus præbetur, quo pacto à rectâ ratione non abludit. Quorum enim causæ sunt æternæ, æterna est Scientia. Secundò vel tanquam *assensus* historiis & narrationibus quibusdam adhibitus, quæ citra Scriptorum auctoritatem, qui nobis ista demandarunt, non sciri

sciri neque credi possent; Adeò ut omnis in illos reciderit Nota, sive verum sive falsum dixerint.

Fidei porrò acceptio vulgaris, circa futura dupliciter intelligi solent. Primò vel (uti suprà diximus) *assensus* ille internus, qui ex causarum effectuumque nexibus mutuis & consequentiis in sublunari hoc, et intercidente mundo oriri posse et debere præviderit sagax naturæ Indagator. Unde etiam *fides*, vel *assensus* circa æternum animæ statum futuramque Vitam, juxta summi Numinis providentiam notionumque communium Sapientiam, ita aptè suadetur, ut hujusmodi plurima rationi rectæ optimè cohæreant et quadrent.

Secundò vel tanquam *assensus* sive *fides* quædam prophetiis, sive prædictionibus nonnullis adhibita; quarum autoritas tamen haut aliunde quàm à traditione aliqua sive scriptâ, sive non scriptâ manavit. Quæ enim tanquam ex revelatione divinâ derivata ostenduntur, nisi divinam utique et indubiâ fidem secum invehant, exagitari posse non semel monuimus. Quum autem vel naturalis rerum à Deo Ordo, vel ipsa potestas, providentiæque divina quæ supra communem rerum Ordinem constituta, vel hominum autoritas cum primis suspiciantur, delectu Iudiciòque uti opus est. Licet enim circa ea, quæ necessariò ex causis suis sequuntur, haut unquam vacillaverit mens humana, circa ea tamen quæ conditionibus plurimis obnoxia sunt, dubitare licet, et modò in hanc, modò in illam propendere partem, prout magis vel minus *verisimile* vel *possibile* objectum, de quo agitur, in seipso fuerit.

Quapropter ubi res, vel facultates aliquo modo tandem intervertuntur, et vel hoc objectum pro illo, vel rationales facultates, pro iis quæ fidem assensumque facile præbent aut vice versa usurpantur, multis modis rescinditur

scinditur *veritas*. Quum enim scire sit per causas scire, temeraria fuerit illa ratio, quæ de objectis sibi ipsi haut satis exploratis, nulloque indicio proprio cognitis, aliquid certi decreverit; tum sublesta ancepsque fuerit illa *fides*, quæ tota ab humanâ authoritate ducitur, adeo ut quæ sive præteritis sive futuris eventibus tribuitur eo nomine *fides*, haut ita firma fuerit ut aliquid indubii inde statui possit. Conditiones enim quum nobis defuerint unde aliorum assereretur *veritas*, hæere necessum est; Quod ne mirum videatur, intrepidè dicimus, tantum abesse ut humana authoritas quidquam contra rationem rectam valeat, ut ipsa etiam authoritatis authoritas ex ratione petenda sit: Quin citra ejus subsidium neque aliquid certi satis circa revelata statui potest. Communes igitur hinc adhiberi debent notitiæ quæ ex usu sunt, ubi de revelatis ipsis agitur. Tametsi enim Deum qui hanc dedit vitam, cum meliorem, tum pejorem dare posses ex revelatione tradatur, veritas tamen hujas propositionis à notitia communi utique stabilitur, veram enim esse ipsa Conscientia dicat; suas igitur ut hæc quoque teneat partes recta ratio; Quam fucata interea doloque sit humana authoritas vix dici potest: ut enim fallere non voluisse detur, quis falli non potuisse asseverabit? præsertim cum hii qui sartam tectamque inde tuentur dignitatem, imponant aliis facile, quod in barbaris imperiis vel religionibus passim videre est, dum subditi illi, quorum interfuit ea omnia exequi, quæ docentur vel jubentur, neque mussitare, nedum aliorum placita in examen revocare audebant; Sed animum despondentes, sive piam, sive impiam, iis quæ publico promulgarentur edicto adhibere solebant fidem. Atque utinam hisce satis terminaretur finibus misera hominum fors, neque ipsa Mania Rabiesque accederet, sed (quod dolen-

dolendum) adeò malè cum humano genere agitur, ut ob fides, vel commenta sua, quæ alterutrinque deriserit sapiens, adeò læviant mutuò digladienturque mortales, ut regiones integras devastare, hominèlque superiorum suorum dictis audientes, cæteraque bonos, neci dare satius ducant, quàm ut non credant, quæ neque ipsi sanè credere possunt. Quarum calamitatum per totum ferè orbem grassantium, haut ullus sperari potest exitus, donec *Verum à verisimili, à possibili vel à falso* in religione quavis distinguatur: ubi hæc enim ex communi ratione (particularis enim ad *hæresim* ducit) & consensu publico disparantur, tum verum illud necessarium & æternum in quo solo elucet providentia divina universalis, constabit, tum reliqua faciliùs vel adjungi vel ferri vel dispungi possunt. Quod in remedium igitur errorum ex præposterâ rationis & fidei usurpatione proponimus. Jam autem patet quod utcunque veræ in seipsis (etiam nobis invitis) sint æternæ communèlq; rerû causæ, & in causis suis effectus, sive Deum immortalem ejusque providentiam universalem, sive statas rerum vices species, quæ tamen citra conditiones intermedias ad Veritatum conformationem postulatas exhiberi solent, vel quæ ab sola autoritate humana pendent, meritò ambigi posse; præsertim cum ardua quovis sæculo fuerit veritatis investigatio, tum in errorem proclivis via, eoque magis, quod an probè sciverint, an vero ab aliis serie bene longâ acceperint Authores, quæ posteritati consignaverant, in incerto sit. Multum enim hîc interest, fides enim ut apud omnes sit, penes illos solos stabit Veritas qui res uti gestæ fuerunt ex aliqua facultate probè conformatâ noverint, adeò ut penes illos, sive veritas, sive falsitas steterit, penes te solummodo Fides; Amnensium porro fides per tot sæcula haut suspitione va-

cat five aliqua ex causa falsi, five falsarii fuerint; Ut fecunda hinc dubitationum seges, unde haut facile sese extricaverit attentus rerum speculator, Ea enim *fidei*, perpetua, per plurimas five manus, five ora traduci potest *fides*, ut dum hinc nonnihil, ille aliquid amplius, (pro variis hominum sensis five affectibus) immutat, illud ut referatur tandem specimen, quod haut suum unquam agnoverit author. Quia tamen inter ista, alia aliis sint magis *verisimilia*, vel *possibilia*, quinam delectus hoc in scrutinio habendus, suo loco, (cum bono Deo) docebimus. Satis fuerit in præsens indicasse rationem ubique præponi debere, sed tum maximè, ubi de *verisimili* vel *possibili* est quæstio. Quando enim facultates nostræ tribules, explicari affatim pro earum latitudine nequeunt, ex vago quodam discursu notitiis communibus inniso, conjectanda est veritas, rationisque pomœria quatenus licet proferenda sunt, adeò ut five de præteritis quæ feræ posteritati ab Autoritate humana consignata fuerint, five de futuris, quæ ex Haruspiciis aut vatis alicujus prædictione evenire possent, sermo fit, rationem ubique præmittendam esse congruum existimari possit; Qui enim rationem fidei cujuscunque reddere nequeunt, haut satis mea sententia sapere videntur. Neque obstat, quod angusta admodum isto pacto sit fides; Haut unquam enim in documentum cedere potest, quod extra rationis confinia & jus ponitur. Supra rationem igitur ut quædam tanquam *probabilia*, neque aliter credi possint; Nihil præter rationem, aut saltem citra illam, sanè credi potest, Quum quod præter rationem, Verum ut reipsa esse possit, (quod tamen dictu difficile) verum tamen respectu nostri haut unquam fuerit, utpote quod nullo facultatum indicio constet. Paulò aliter, circa futurum statum se res habet

bet, licet enim, uti in præteritis contingentibus, haut alia iusta fidei sit causa, quam quæ à rectâ ratione deducitur, quia tamen in sempiternis, *fides* ratione pollentior est, familiam ducit, adeò ut *ratio* fidei inde famulari & subservire cogatur, utpote quæ plurimum sit compos quæ nulla *ratio* pertingit; Futuram enim animæ fælicitatem anticipat prensâtque quodammodo recta firmâque in Deo *fides*, præteritum animæ statum, ut nulla *ratio* *fides*ve assequatur.

Attamen, non solummodo cum ratione illâ rectâ, quæ ex *notitiis communibus* & *discursu* præcipuè oritur, *fides* five circa *præterita* five circa *futura* sese connectit & complicat; sed etiam (*notitiis communibus* & *discursu* fere posthabitis) cum facultatibus five sensibus internis. Quum enim collegæ quodammodo congeneresque sint, *fides* & *sensus interni*, facile sociali junguntur fœdere, eoque magis quod in eundem scopum ut plurimum colliment; unde tamen turpissimi errores scaturiunt, ita ut ex semi, vel sesquifalsæ religionis cultu gloriantur superstitiosi & gratiâ in corde operantem, solamenque internum (etiam abnuente numine) semet ipsos sentire passim prædicent; Cujus remediû ex *notitiis communibus* & *discursu* ritè adhibitis petendum est.

Porro ubi *fides* cum *discursu* solo complicatur, rationationes ineptæ sequuntur & controversiæ miræ excitantur, quas nulla latis diremerit ætas; adeò ut nisi *notitiæ communes* in subsidium advocentur, de interna pace desperandum sit, quum nullo alio Criterio idoneo eximantur, quæ circa fidem istam oriuntur, dubia. Hæ autem sunt præcipuè errorum circa fidem causæ, neque enim cum *sensibus externis* commune aliquod obtinet *fides*, nisi ubi præstigiæ oculis vel auribus obversantur, quibus medicina igitur ex reliquis facultatibus rite

conformatis facienda est, si tamen *fidem* quamcunque, reliquis facultatibus omissis, cum fide, uti umbram cum umbra committi & complicari posse contenderit quispiam, nã illic tanta caligo inducetur, ut vix ulla satis discutiri possit rationis luce. Ultimò sequi debuit facultatum nostrarum tribulium cum *falso* (sub *verisimilis* vel *possibilis* specie forsan adumbrato) complicatio & nexus. Cujus etiã Symptomata eo graviora magisque horrenda existimari possunt, quòd à *veritate* longiùs distet *falsum* quàm *verisimile* vel *possibile* quodvis; quia tamen ex prioribus ista investigari possint, haut opus est ut plura subjungamus. Hæc autem de facultatum Analogarum applicatione debitâ (utpote quæ ad *veritatem* adipiscendam errorésque devitandos maximi sit momenti) dicta sunt.

Supereft ut exemplum subijciamus, unde conditionum nostrarum intermediarum usus & certitudo addiscatur & constet. Detur Polyedron Adamanta prope compitum inopinanter à viatore disjectum fuisse, *Veritas* rei hic fit. 1. Quod *intra nostram steterit Analogiam*; (neque enim inter ea quæ supra vel infra facultatum nostrarum potestatem, recenseri potest *Adamantus*.) 2. Quod *justam demum habuerit magnitudinem*, vix enim adamantis scobem aut minimas partes ab aliis quibusdam distinxeris. 3. Quod *differentiam habuerit signatam*, ita enim à Topasio, Crytallo aliisque pellucidis lapillis disparatur. 4. Quod *alicui facultati fuerit cognatum*, ita enim *visui* & *taçtui*, præ reliquis sensibus exponitur.

Veritas Apparentiæ, fit *species* illa quæ; 1. *Ex debitâ distantia* emanat; neque enim intervallum justo majus esse oportet, vel quidem minus, (quum quod nimis admoventur obstruat visum.) 2. *Ex medio debito* (neque enim

enim noctu, caligine aut ipso crepusculo satis visitur Adamas.) 3. Ex *mora debita* (haut enim ex fundâ jactû satis videris.) 4. Ex *Situ commodo* (neq; enim ex quavis positione, Adamanta à reliquis Diaphanis lapillis dignoveris.

Veritas Conceptus sit, 1. *speciei illius susceptio in Organû integrum* (neque enim disrupto & distorto constabit) *Veritas.*) 2. *Quod nulla pravâ qualitate fuerit imbutum* (neque enim ubi impuri sunt aqueus CrySTALLINUS & vitreus humor, munus suum obeunt visorii spiritus, aut sine temperie debita juvat Tactus, quum ex frigore obtorpeat, nimio calore resolvatur.) 3. *Quod facultas quæ se sentire sentit applicetur*, neque enim ista si vacillaverit, aut alibi intenta fuerit, proficient facultates reliquæ. 4. *Quod facultas Analoga tandem adhibita fuerit*, neque enim sufficit, quod attentus sit animus, nisi debitæ facultates applicentur, quas hic sub visu & tactu reducimus. Haut enim *Olfactus*, *gustus*, vel *auditus*, qualitates adamantis deprehendere queunt. Ex his igitur Canones tum incomplexarum veritatum confici possunt, tum methodus ad simplices errores, vel defectus, investigandos; verus quippe Adamas fuerit, etiam nobis insciis & invitis, ut inde igitur veritas rei stabiliri possit; sed in iis quæ ad speciei emanationem postulantur, siue defectus siue hallucinationis causæ dari possunt. Quapropter ex nimis magna distantia haut percipietur omnino objectum, ex eâ quæ justo paulò major fuerit, percipietur quidem, sed indistinctè, adeò ut illic ignorantia, hic hallucinationis ansa subfit. 2. Ex *Medio indebito* (putà saxo vel cespite) obstructa erit species, ex *Medio impuro* aut opaco (putà caligine aut diaphano colorato interposito) falsa erit & refracta; Adeò ut illic ignorantia, hic hallucinationis ansa subfit. 3. Ex *mora indebita*, putà transcurso ve-

lociffimo, haut satis afficietur Sensorium, adeò ut hic *ignorantia* anfa subfit, non ita *Erroris*. Ex *situ indubito* haut influxerint radii illi qui Adamantis à Topasio aut Cryftallo differentiam confignaverint, adeò ut hic *hallucinationis* præfertim anfa subfit. Ubi demum ad *conceptum* ventum fuerit. 1. Si *Organum non fit integrum*, hærebit aut intercipientur *species*, adeò ut *ignorantia* hic anfa detur. 2. Si *prava qualitate*, (ut ex fellis reftagnatione in Ictericio morbo) imbutum fuerit organum, flavus & tanquam Hyacinthi Ideam referens videbitur Adamas; fin suffufione tinctum (ut in *ποσφάγματι* morbo) tanquam *rubinus* coloratum erit, adeò ut hîc *hallucinationis* præfertim anfa subfit. 3. Si *facultas quæ se sentire sentit* feriat, aut alibi agit, frustra admotum erit sensorium, aut ipsæ ex usu erunt facultates, adeò ut hîc *ignorantia* potiffimum anfa subfit. 4. Si *facultas Analoga minimè adhibita* fuerit, incassum animo præfens fueris, reliquæque accefferint conditiones, quum nulla extra pómœria sua efficax aut utilis fit facultas; adeò ut *ignorantia* hîc potiffimum anfa subfit. Hisce modis omnibus igitur, frustari aut eludi *sensum* contingit, nisi intellectus *communibus suis notitiis instructus*, eas suppetias tulerit, ut *veritate rei apparentiæ & conceptus* inter se conciliatâ, totum cum partibus unâ constet. Quo pacto interea ex *defectibus ignorantiam*, ex *hallucinationibus errores* sequi necessum fit, non obscure ex doctrina nostra liquet; Quod tamen alia lege haut ita explicatu facile; Hiisce præcipuè circa sensuum externorum conformationem cum objecto simplici explanatis, superest ut ea exponamus quæ ex *notitiis communibus* cum *sensibus externis*, & *discursu* complicatis adjici valeant; Ast *notitia communis* cum *discursu* solo, lapidem esse Adamanta illum docebit, quia eodem modo ac lapis afficit

afficit facultates nostras ; cum *sensu interno* connexa, ceu gemmā vel lapidē pretiosū judicabit, tum quod aspectui gratissimos radios vibret *sensusq; internos* afficiat, tū quod omnia alia Diaphana corpora ferè sint tenuia, aut ea saltem quæ ex malleo facilè comminuantur ; Adamas autem ex *differentiis suis essentialibus quidditativis* ex quibus pellucidus unā, tum summè durus, & haut vulgaris notæ prorsus lapis est, tanquam genima eo nomine magni æstimatur, eoque magis quod universus ferè orbis in eam opinionē concedere videatur. Certissima ista adamantis prædicata, ubi stabiliuntur ad Zetetica nostra deveniendum est, & ultra supradicta, quæ in Quæst. *An & quid* statuuntur, ea quæ quæstionibus, *Quale, Quantum, ad quid, quomodo, &c.* ex facultatibus Analogis expendenda sunt, (prout amplius illic videre est) & *gemmæ qualitas, quantitas, relationes, modus, causa, finis, locus & tempus* indaganda sunt. Quia tamen pauca ista ratione addiscere solus possit viator, ex Authorum celeberrimorum scriptis, Adamantis natura, quatenus licet, eruenda est; Ex quibus tamen, ne tibi fucus fiat, summā cautelā utendum est : Huic enim propositioni quæ *vera* fuerit, *adjectivum*, (uti vocant) adjungi potest, quod *dubiam*, aliud porro, quod omninò *falsam* reddiderit sententiam. Quapropter singulatim disparanda sunt verba, atque ita, ut prædicatum quodvis (mediate verbo est) leorsim constet ; Ut primò igitur ex methodo nostra quæras, *An veritas* simplicis cujusvis propositionis, rectè statuatur (quo in scrutinio egregiè opitulatur distinctio nostra, in *veritatem rei, apparentiæ, conceptus, & intellectus* dispartita) adeoque an quod prædicatur intra nostram situm sit analogiam, an ob *magnitudinem* nostrum exuperet captum, vel ob *parvitatem* delitescat, an *differentiam* habeat aliquam signantem, an *alicui* demum facul-

facultati sit cognatum, primò disquirendum est. Deinde in *Veritatis* Apparentiæ explicatione, an *medio debito* usus fuerit author, eamque deinde verborum Syntaxim adhibuerit, ut nihil æquivocum obtruderetur. 2. *An mora debita* usus fuerit, ita ut haut nimis festinaverit, aut scitu necessaria ad probationem omiserit.

3. *An distantiam debitam* servaverit, ita ut termini rerum sive verborum distinguantur aptè; An *situ debito* verba sua ita composuerit, & coagmentaverit, ut ordo in partibus facile deprehendi possit, excutendum est. Cæterùm, in *veritate conceptus*, an *Organa* Authoris fuerint *integra*, an ulla *pravâ qualitate* imbuta, an *animus* vacillaverit, an *facultas Analoga* tandè applicata fuerit, adeò in incerto est, ut anceps hîc omnino sit judiciû. Quapropter etiam ex rebus ipsis quatenus licet potissima aucupanda est *fides*, eâ lege tamè, ut ubi alii per celebres in eandè sententiâ convenerint Authores, id quod statuitur *magis verisimile*; ubi ab eâ discesserint, id *minus probabile* habendum sit. Multa igitur celeberrimis condonanda sunt authoribus, præsertim ubi eodem tenore simplicem aliquam adstruunt propositionem, ut haut nescius tamen sis, *veritatem conceptus* ita in lubrico esse, ut ex supposito *falso*, in multiplicem errorem proclivis sit via. Ultimò advertendum est, an ex propria, an ex aliorum Authoritate suam stabiliverit propositionem quispiam. Plurimum enim interest inter ea quæ scire vel quæ credere saltem potuit Author. Quæ ut clariora in allato supra exemplo fiant, propositio hæc sumatur, *Adamus Indicus* est optimus, quæ proculdubio *vera* est, Nullus enim qui in *Europa*, *Asia*, vel *Africa* invenitur, durior, nitidior aut qui gratiores vibret radios ostendi potest, adeò ut differentias gemmam consignantes, *Indicus* eminentissimo gradu ostendat *Adamus*, *veritatem*

tem hujus si demum petieris respondendum est, ex notitia communi; Ea omnia nempe suo in genere perfectiora haberi debent quæ ex differentiis suis essentialibus constitutivis ita signantur, ut præ reliquis magis luculenter & eximie existant & constent. Circa locum proximum quo invenitur, inter authores disceptatur, alii quippe in metallorum fodinis, alii sub terra quadam nigricante, ita tamen ut supernas infernati præstare credatur, reperiri contendunt. Hic igitur in quæst. Ubi versari Authores cogita. Quapropter etiam in memoriam revocandæ sunt facultates in quæstione ista respondentes juxta methodum in Zeteticis nostris traditam. Quum autem externus sensus hic comprimis ex usu sit, disquirendum est, quatenus licet, an Author ipse Adamantes ex utrovis loco eruerit, an ita erutos fuisse ab aliis solummodo acceperit; hoc quippe interest, ut quæ ab aliorum Autoritate pendent respectu nostri, non nisi verisimilia, uti altera ex parte, quæ ex facultate aliqua tum Authori tum nobis ipsis attestante constiterint, Vera omnino fuerint. Dicunt porro Neoterici Adamanta nucis avellanæ magnitudinem non exuperare, quum tamen securim inde factam fuisse affirmet Poëta vetus. Hic igitur in Quæst. Quantum versari Authores cogita, quo in argumento idcirco Zetetica nostra uti supra consulenda, eaque porro quæ nuper adduximus advertenda sunt, ut quid verum, quid verisimile, isto modo statuatur. Sed non minus circa dotes Adamantis disceptatur. Veteres enim Authores infrabilem esse contendunt, sed Neoterici experientia edocti, etiam pistillo ferreo atteri posse asseverant. Hic igitur ut methodum nostram in animo infigas, Authorem in quæst. Quid ad Quid, quæ relationes objecti exquirat, versari cogita. Quum autem durities inter differentias essentielles

I

quid-

quidditativas Adamantis recensetur, videndum, an in relatione ad malleum (in quæst. ad quid) ita resistat Adamas, ut frangi nequeat, hic igitur facultates hiis in quæstionibus respondentes, primò consulendæ sunt, ut experientia tandem adhibeatur, ubi *veritas* digna exploratu videbitur. Veteres porrò *magnetis* vim attractricem ab *Adamante* adimi scribunt, sed neotericorum experientia hinc posterioribus sæculis reclamatur; Quum enim ex *notitiarum communium* doctrina, *Causa id omne sit, quo posito ponitur effectus, & sublato tollitur*, haut illis compertum est, posito *Adamante*, vim magneticam lapidis illius mirandi tolli, aut eo ablato recipi: Quin etiam docent Neoterici, vim quandam *Adamanti* calefacto inesse ad paleas attrahendas, ut fateantur tamen ex igne vehementiori diutulè objecto, splendorem ejus amitti, quod antiquorum sententiis ita adversatur, ut *Adamanta* nulla arte incallescere posse scripserint, quum revera tamen ignibus cedat & in calcem tandem redigi possit. Veteres insuper scribunt *Adamantis* scobem potu propinatum interficere, quod *falsum* tamen esse Neotericus magni nominis Author testatur, Innoxie enim à quodam sumptum fuisse asseverat. Cujus *Veritas* igitur ab experientia (ubi citra periculum fieri licuerit) desumenda est, Alia tandem circa *Adamanta* utrinque jactantur, quibus immorari haut necesse est, quum haut ita *Adamantis* historiam contexere, ac methodum nostram libro de *veritate* traditam, illustrare propositum sit. Quod etiam haut magni negotii esse videbitur, ubi authorum sententiæ ad simplicissimas propositiones (mediate verbo *est*) reducuntur, & unaquæque seorsim ex facultate sua, aut facultatibus suis Analogis, asseritur. Neque te turbet, quod *negativæ* quædam propositiones in authoribus reperiantur, ad *affirmativas* enim

enim (mediate verbo est) uti suprà reduci possunt, idem enim sonat, *Adamas* non est vilis pretii lapis, & *Adamas* est *gemma* vel *lapis pretiosus*. Ex quibus liquet propositiones istas, *Adamas est lapis*, & lapis ille præsertim *Indicus*. (Genera Adamantis enim sex noscuntur) est *pretiosus*, extra omnis dubii aleam positas esse, reliquas fere controverti, neque aliter satis idoneè, quàm ex experientia sensuum externorum & notitiarum communium ope suffulta, asseri posse, ut hæc igitur tanquam prima veritatum rudimenta habenda sint. Siquid interea circa Adamantis Historiam hec desit, id omne ea methodo in Zeteticis nostris traditâ supplendum est.

De Objectis sensuum externorum quæ Communia vocantur.

Conditionibus jam explicatis, quæ ad veritatum incomplexarum conformationem postulantur, Erroribusque detectis quæ ex earum defectu aut depravatione oriuntur, superest, ut ea quæ à Scholis communia objecta vocantur, expendamus.

Quem in censum, quidam, Motum, quietem, numerum, figuram, & Magnitudinem referunt; Alii supradictis, Distantiam, Locum, Situm, Continuitatem, discretionem, asperitatem, levitatem, eminentiam, & profunditatem, æqualitatem & inæqualitatem addunt. Quibus etiam Diaphanitatem & Opacitatem annectit magni nominis author: Non nemo etiam similitudinem & dissimilitudinem adiecit, quod tamen ab egregio authore reprobatur, qui novam omnino afferens sententiam, similitudinem & dissimilitudinem quamcunque, mediâ quidam viâ, inter communia & propria objecta collocat.

Cæterum, nos aliam prorsus methodum instituentes, ea omnia *communia objecta* vocamus, quorum *species* ex *differentia aliqua quidditativa* emanantes, per plura uno sensoria transeunt, vel transire possunt; veluti *propria*, quæ per unum solum; Neque igitur *Diaphanitas* vel *opacitas* vel (si nobiscum sentis) medium illud quod diaphanitas vel opacitas utrinque tanquam ejus gradus obfident) Commune objectum vocari potest, quia visus sensorium solummodo permeat; Neque *similitudo* vel *dissimilitudo* illa quæ inter concordem statum objecti, de quo quæstio, versatur, (eoque nomine ab eodem & contrario distinguitur) Commune objectum rectè statuitur. Licet enim ejus ratio ex speciebus (omne sensorium afficientibus) exagitari possit; Quia tamen quod *simile* vel *dissimile* haut ita in quæst. *Quid*, ac ad *Quid* respondet (uti quod semper respectu alterius dicatur) haut hac in classe rectè reponitur. Quum ea tantummodo, (uti nuper diximus) *objecta communia* appellari possint, quæ in quæst. *Quid* respondentia, & plura uno sensoria permeantia, propriam speciem incurrunt. Quapropter etiam *æqualitas* & *inequalitas*, (utpotè quæ respectu alterius semper dicantur) hanc in classem haut ita idoneè referri possunt.

Motus.

AT tamen *Motus* in quæst. *Quid* ex differentia sua essentiali signatus, & plura uno sensoria pervadens, *Commune objectum* rectè dicitur. Licet enim ex *visu* solo, uti in *phenomenis* quibusdam, ex *tactu* solo, uti in *pulsibus* quibusdam, ex *auditu* solo, ut in *rotarum* noctu vertentium *stridore*, *Motus* percipiatur: Quia tamen isto modo, tum plura successivè sensoria afficiuntur, tum quia ex *visu*, & *tactu* & ipso *auditu* alternatim complicatis, quædam *Motus* genera
ex

ex iisdem sensoriis simul ferè deprehendi queant; Idcirco, & quia propriam speciem invehit *Motus*, à colore, sono, gustu, odoratu, & tactu planè diversam, *Commune objectum* habendum est. Cujus postrema tamen ratio non sine ope *discursus* ex quæstione *Ubi*, *quando* & *quantum* propriè delimitur. Neque enim aliter *motum solis*, vel etiam *umbrae* ejus æstimare licet, Ut *quies* igitur ex *motus* cessatione omnimodâ, post interjectum aliquod tempus, tandem percipiatur. Plurima enim tacitè moveri, quorum gradus tum juxta *quantitatem*, tum *qualitatem* nos latent, experientia docet. Quum enim *tempus* sit *mensura motus*, tot instantia ex molis hujus rotatæ vertigine citatissimâ, in quâvis actione prætereunt, ut eorum calculus subduci nequeat.

ITa *Numerus* differentia sua quidditativa gaudens & *discursui* in quæst. *Quoto Quantum* respondens aliquando per solam *visus* portam, (ut in astrorum supputatione) aliquando per portas *visus* & *tactus*, (ut in calculis) aliquando per *auditus* portam (ut in harmonicis sonis) præcipuè transiens deprehenditur, reliquis frustra tentatis introitibus.

Numerus.

ITa *Figura* Characterismo five differentiâ sua cusa, & *discursui* in quæst. *Quomodo Quantum* respondens, aliquando per portam *visus* solius veluti in remotioribus) aliquando per portas *visus* & *tactus* (uti in propinquioribus) unâ percipitur.

Figura.

ITa *Magnitudo* differentia sua quidditativa insignita, & *discursui* in quæst. *Quantum* respondens, nonnunquam per portam *visus* infertur, aliquando per portam *tactus*; Quin & per ipsius *auditus* portam in quibusdam

Magnitudo.

dam sonis quodammodo exploratur.

Distantia.

ITa *Distantia* ex differentia sua quidditativa eminens, & *discursui* in quæst. *Quantum Ubi* respondens, nonnunquam per solam portam *visus*, nonnunquam successivæ præsentationis ministerio, per portam *tactus* colligitur, ut nonnihil etiam ex *auditu* conjiciatur.

Locus.

ITa *Locus* differentia sua quidditativa conspicuus, & *discursui* in quæst. *Ubi* respondens, nonnunquam per *visus* portam è longinquo, nonnunquam per *tactus* portam proximè deprehenditur.

Situs.

ITa *Situs* ex differentia sua quidditativa à loco distincta, & *discursui* in quæst. *Quomodo Ubi* respondens, nonnunquam (uti *locus*) per solam *visus* portam, aliquando etiam per *tactum* dignoscitur; Quatenus *Ordo* etiam *verborum* & *sonorum* harmonicorum advertitur, *Situs* per portam *auditus* intrat.

Continuitas.

ITa *Continuitas* magnitudini affinis sed differentia sua quidditativa, (quatenus *Discretioni* non parvitati opponitur) gaudens, & *discursui* in quæst. *Quanto quantum* respondens, aliquando per solam *visus* portam, sed magis appositè per *tactus* portam & nonnunquam etiam per portam *auditus* deprehenditur.

Discretio.

ITa *Discretio* numero affinis sed differentia sua quidditativa (quatenus *continuitati* non magnitudini opponitur) gaudens, & in quæst. *Quoto Quantum* & *Ubi* respondens, nonnunquam per solam *visus* portam aliquando per portam *tactus* & ipsius *auditus*, nec minus idoneè deprehenditur.

Asperitas

Asperitas, Levitas, Eminentia, Profunditas.

ITa *Asperitas* & *Levitas*, *Eminentia* & *Profunditas*, differentiis suis quidditativis gaudentes, *figura* tamen cognatæ & seorsim *sensui* subjectæ, haut, ex aliis portis, quam quæ *figura* patent, sibi aditum comparant. *Communium* autem *objectorum* ea *conditio* est, ut alia aliis citius vel tardius conformentur.

Ita *Magnitudo* ante *figuram*, *Locus* ante *situm*, &c. Ubique deprehenditur. Quum enim id quod *Commune* in universum est, tum secundum formam, tum secundum genus, *Proprio* sit prius, id cum primis *commune* fuerit, quod tum deprocul maximè tum per diversa sensoria sese ingerit, tum quod ex quæstionibus plurimis (prout in *Zeteticis* nostris videre est) exagitatum, magis suo genere constat; Quod igitur in objecti cuiusvis insultu primo percipitur, *Commune* quiddam existimandum est, quum quod proprium (non nisi morâ adhibita) sensibus reliquis, sed præcipuè externis, innotescat; qui ab internis tamen sæpenumero præcipiuntur, dum *boni* vel *mali* *Ominis* indicia quædam recondita, ante objecti appulsum in quibusdam præsentuntur.

Hiscæ autem ex aditibus, omnino ea quæ *Communia* *objecta* à Scholis vocantur, in animæ domicilium immigrant; Quorum unumquodque etiam à *facultate* sua *Analogâ* percipitur, quum & *diversum sensum* inducat, & *diversum* aliquid *circa media* ad ejus *conformationem* postulet. Licet enim eorum ratio suprema, ex supradictis quæstionibus optimè petatur, haut ullum datur tamen *objectum Commune* quod non seorsim in seipso constet. Quapropter *Motus* vel *Quies*, ubi *Numerus*,
figura

figura, Magnitudo, &c. non satis advertitur, & *Numerus* (*Arithmeticus præsertim*) sine *Motu, figura, Magnitudine, &c.* modo quodam abstracto deprehendi solet.

Ita *Figura* sine *Motu, Numero* & exacta terminorum *magnitudinis* disquisitione, & *magnitudo* etiam sine *figura*, deprehendi solet.

Ita *Distantia*, sine *motu, numero, figura, magnitudine, &c.* Et *motus, numerus, figura, magnitudo, &c.* vicissim sine *Distantia* colligi solent.

Ita *Locus* sine reliquis; hæc etiam sine *loco* considerari solent. *Situs* etiam pari modo sese prorsus habet, ut pluribus non sit opus. *Continuitas* sine reliquis, & ipsa etiam *Magnitudine* (quatenus enim *continuum* non *magnum* considerari potest objectum) Illa etiam sine *continuitate* deprehendi possunt. Pari lege, *Discretio* sine reliquis & ipso etiam *Numero* (quatenus enim *discretum* non tanquam *Numeri Pars* considerari potest objectum) Illa etiam sine *discretionem* deprehendi possunt. *Asperitas* porro sine reliquis, & ipsa etiam *figura* (quatenus *asperum* enim, non quatenus *figuratum* sentiri potest objectum) Illa etiam sine *Asperitate* deprehendi possunt; quod utique de *Lævitate* statuendum est. Quod ad *similitudinē* vel *dissimilitudinē* spectat, quia ex aliis & aliis elicitur, ejus ratio haut per se obtinet, adeoque nulli facultati peculiari propriè & per se competit. Neque enim circa *similitudines* vel *dissimilitudines*, sed communes vel particulares rerum existentias, juxta diversam qua erga nos constituuntur habitudinem, facultates nostræ versantur; Ut *similitudinis* igitur & *dissimilitudinis* ratio, mediante vi quadam animæ particulari intus describatur, quæ tamen haut aliter quam sub genere *Verisimilium* aptè reponitur. Eadem enim esse (& non similia

similia tantum) quæ eodem planè modo afficiunt facultates nostras, non semel monuimus. Quantumvis igitur sine reliquis; *similitudinis* vel *dissimilitudinis* ratio quodammodo investigari possit, haut tamen *Commune objectum* ritè statuitur. De *æqualitate* & *inequalitate* secus sentiendum est. Quantumvis enim ad aliud ita dicantur ut inter *Relationes reales* in quæst. Ad *Quid* numerari possint, eaque ex causa haut extra facultatum Veritati inservientium pomœria existant, quia tamen in quæst. *Quid* haut propriè & per se respondent, ea propter inter objecta communia ex definitione nostra supra allatâ, haut apte collocantur. Quatenus vi tamen animæ particulari gaudent, quæ tanquam *Analogia* statui queat, longe superiorem illâ quæ circa *similitudinem* & *dissimilitudinem* versatur, conditionem sortitur, ex illa enim non nisi *Verisimilia*, ex hac etiam *vera* elici possunt; quorum rationes postremæ ex quæst. *Quantum ad Quid*, desumi possunt. Licet igitur *Æqualitas* vel *Inæqualitas* sine reliquis quodammodo sed latis improprie æstimari possit, haut tamen *Commune objectum* fuerit. De *Diaphanitate* & *Opacitate*, quum supra nostram sententiam attulerimus, non est opus ut plura hæc inseramus. Ex quibus liquet, quod quum supradicta *Communia objecta* in quæst. *Quid* propriè & per se respondeant, & diversa porro *media* sive leges conformationum postulent, (quas ex experientia tamen, quam prolixo verborum apparatu, citius addisceret quispiam) *facultatibus* utique *diversis* analogæ esse censendum est. Si enim ab unicâ aliqua facultate perciperentur, haut diversum sensum inducerent, aut diversum aliquid circa Gradum conditionum, aut modum, ad eorum conformationem adhibendarum, postularent. Hæc igitur manifesta sunt.

Ne tamen *contrariis* supra enumeratis, isto modo contrarias *facultates* tribui putaverit quispiam, sciat lector, non *Motui & Quiet*i diversas respondere facultates, sed unam aliquam intercedere quæ statui intermedio est Analoga; Gradus enim quoddam *motus* (nisi post bene longum tempus) fere imperceptibiles dari posse in iis qui quiescere videntur, supra monuimus. In *motu* enim citato dari non dubitaverit ullus. Ita haut diversæ facultates *Continuitati & discretioni*, sed aliqua una *statui* Intermedio respondent. Continua enim plurima videri possunt, quæ tamen quum Contigua solummodo fuerint, revera hiant; ut in occultis parietum rimis, arenæ & calcis commissuris & plurimis aliis, quæ derepente ex situ decidunt, vel desiliunt, observare licet. Ex sensu enim externo, nedum ipso Cornelii Dribbel perspicillo hujusmodi plurima haut satis percipiuntur.

Ita inter *Asperitatem & Levitatem* status quidam medius interponitur, unde eorum gradus æstimantur; *Levia* enim & *Plana*, sensui externo videri possunt, quæ tamen ex *Norma* adhibita, haut ita revera fuerint. Inter *æqualia* tamen & *inæqualia*, vel *similia & dissimilia*, utpote quæ in quæst. Ad *Quid* respondent, haut aliquid medium rite statui potest, quum respectu ad aliud quiddam habito, semper dicantur. Sed quia ad plurima alia in vocabulariis tradita protenditur regula hæc, nos *Veritatis* hujus *Canonem* paucis dabimus. Quæcumque mediâ quâdam viâ, inter duo contraria, sita, in quæst. *Quid* (ex methodo in *Zeticis* exhibita) prædicantur, et inde porro in quæstione, *Quale, Quantum, Ad quid, Quomodo, &c.* respondent, ea omnia alicui novæ facultati sunt Analoga, quod & ipse sensus diversitas docet. Aliter enim atque aliter seipsum affici, ex unaquaque differentia quidditativa solenni (ut ita dicam)

nemo

nemo non sentire potest ; Quæ omnia clariùs liquebunt, ubi ad *internos sensus* ventum fuerit ; Neque enim eodem modo afficiuntur *facultates internæ* ex *Motu naturali & Congruo*, ac *Incongruo & turbido*. (Et ne à vulgari loquendi modo defleam) Ex *quiete naturali*, ac illa quæ præter naturam, vel ex *Numero* proportionato aut harmonico, ac ex *proportione* carente, et incondito, vel ex *Magnitudine* justâ, ac enormi, vel ex *figura* concinna, & pulchra, ac indecora ; vel ex *distantia* objecto propria, ac impropria, vel ex *loco* commodo, ac inopportuno, vel ex *situ* ordinato, ac præpostero, vel ex *Continuitate* seu *discretione* apta, ac inepta, vel ex *Asperitate* seu *Lævitate* debitâ, ac indebita ; Ubi observare licet, tum plures ex facultatibus *internis* quam *externis* elici sensus, tum luculentius conformari. Quæ enim vix ulla satis differentia, *externis* consignantur *sensibus*, *sensus internos* diverso afficiunt modo, & heic plus minus *Pulchra, Grata, Bona, &c.* illic *Turpia, ingrata*, vel *Mala* judicantur. Quarum ad explicationem tametsi idonea prorsus desint Vocabula, satis tamen fuerit, si ad examen *sensuum externorum* perducta, quæ heic attulimus, methodum nostram astruant ; Neque enim hîc ad *Authorum*, sed facultatum ipsarum ritè conformatarum testimonium provocamus. Denique advertendum est, circa ea quæ sunt Naturæ non Artis propriè versari doctrinâ nostrâ. Licet enim *Circulus, Trapezium, Rhombus, &c.* diverso modo afficiunt tum *externas*, tum *internas* facultates ; Adeoq; tum ipsa formâ *externâ*, tum *interna relatione*, diverso sese habeant modo, unde etiam hæc *elegantior*, illa *invenustior* existimari possit : Quia tamen quod *Externum* est sub *figura* in quæst. Quomodo Quantum reduci potest. Sed quod *internum* haut ita explicatu facile, juxta facultatum differenti-

as, haut opus est ut nova hæc confingantur vocabula. Ultimo adnotare placuit, circa hæc omnia notitias quasdam *communes* in foro interno describi: Adeò ut non solum circa differentias nostras *quidditativas* solennes, facultates *externæ & internæ*, sed ipsæ etiam *notitiæ communes* versentur. Neque enim aliâ lege controversiæ quæ ex istorum discussione oriuntur, dirimi possunt. Quæ tamen sint illæ *communes notitiæ*, haut ita in expedito sunt, ut eas faciliè enumeraverit quispiam; Tum ob id præsertim, quod verba inter Philolophos vulgata restituere, & in novum sensum pertrahere sine multiplici admodum definitione & distinctione sit impossibile. Satis igitur fuerit tum in unoquoque homine extare, tum in nobis coli posse *notitias* illas, ubi eadem sub iisdem conditionibus obversantur objecta. Quicquid enim neque ad *externos* neque ad *internos sensus* apte revocari potest, vel quæsitum aliquid est ex *discursu* in *Zeteticis* nostris, vel ex *notitia* aliqua *communi* affirmatum est & statutum, Nisi ubi aliquid vel tanquam *Verisimile* aut *possibile* tantum dimittitur, aut tanquam *falsum* rejicitur & exploditur, de quibus plura (Deo juvante) ubi de *notitiis Communibus* erit sermo. Superest, ut *fallacias* quasdam iis quæ *Communia* objecta vocantur obtingentes explicemus. Licet enim earum *Elenchus* ex superioribus peti possit, quia tamen haut ita vulgaris notæ sunt *fallaciæ* istæ, ut hæc detegerentur, operæpretium duximus.

Motus:

A Motu incipiemus, qui ita accipi solet ut nonnunquam tanquam *loci*, nonnunquam tanquam *quantitatis* mutatio intelligatur. Quapropter hujus ratio

ex quæst. *Ubi & Quando*, Illius ex quæstione *Quale & Quantum* præsertim desumitur; Fit ita, ut *Motus* ad *Locum* ex *visu & tactu* præcipuè (parum enim sine *discursu* alicubi juvat *auditus*. *Motus* in *qualitatē* ubi extra nos) ex signis quibusdam diagnosticis, vel observatione accuratâ, intra nos, tum ex eâdem *methodo*, tum ex *sensu interno* æstimatur. *Motus* autem ad *Locum* genera varia enumerantur. Aliud enim est *Latio* sive recta sive obliqua, sive sursum, sive deorsum tendens; Aliud *Circinatio*, quâ res circa centrum suum moventur; Aliud *Gyratio*, quâ res eodem consistens loco, circa polos vel cardines suos vertitur; Aliud *Volutatio* quæ ex *Gyratione & latione* simul conficitur, uti in globo vel saxo rotundo per declive ruente, videre est. Aliud ex *Gyratione & Circinatione* simul oriens, ut in planetis quibusdam. Aliud ex *Agitatione* ut in conchyliis & Limacibus, quæ ex repetitis quibusdam motibus, sese quaquaversus intra testas suas cient. Aliud ex *trepidatione* dum in se recurrunt spiritus. Aliud ex *Exultatione*, dum extra statum proprium prosiliunt. Aliud ex quodam *spirituum Motu* vicissim eunte & redeunte, ut in *Dubitatione*. Aliud tandem ex horum pluribus compositum, cujusmodi quidam *Incessus*, *Digressus*, *Cursus*, *Saltatio*, *Casus*, *Natatio*, *Reptatio*, *Volatus somniantium*, *delirorum*, *amentium impulsus* haberi possunt. Dupliciter autem *Motus* ad *Locum* considerari solet, scilicet ex *oculi vel objecti mutatione*, Quod ex *objecti motu* desumitur iudicium, certius est; Partes enim successivæ *Motus* ex principio aliquo fixo, satis feliciter æstimantur, quod ex *oculi Motu* haut evenit. Licet enim ad *objecti motum* moveantur *oculi*, vel ipsi jugati *oculorum axes*, ut in præterlabente amne, vel nube circumlatâ; Termini motus tamen isto pacto haut

aliter quàm ex proportionē illa, quæ inter oculi Motum, *amnisque* vel *nubis* lationem intercedit, conjici possunt, quod uti difficillimum, ita multam fallaciæ causam præbet, cum *Motus* gradus non nisi ex comparatione vicini corporis quiescentis satis percipiantur. Neque porro ex *Situs* objecti mutatione perpetua, satis colliguntur gradus, ex quibus *Motus* fit; Alius enim & alius sæpe obvertitur *situs*. Et tametsi idem conspiceretur semper latus, nihil certi statui posset, Quum è longinquo prospectus, vel, fugiat visum *situs*, vel, obscuratur; Manente tamen, ex loco mutato, Indicatione; *Distantia* tamen ad *motum* dijudicandum confert, uti ipsa *figura*; quo propiora enim objecta mota, eo majora, quo remotiora eo minora visuntur; Unde etiam *Velocitas* aut *Tarditas* *Motus* conjici solet. Quædam tandem post interjectum aliquod tempus, mota esse deprehendimus, quorum *motus* nos latet, quum momenta motus eo in recessu sint posita, ut nullo facultatum Criterio colligi possint; Quapropter *Quietis* in arduo positam esse rationem, supra monuimus: Quod etiam exemplo mihi ipsi comperto illustrare placuit. Quum enim in Belgio olim ex adversis Castris, globus ferreus è majori tormento displosus, in terram cadens, & motu desultorio inde sæpius provectus, tandem quiescenti similis prope pedes jacuisset, ea tamen globi interna fuit concussio, ut, ubi illam leviter tantum contrectaveram, tum *Chirotheca* quâ manus tecta fuit, tum ipsa fere cutis abraderetur. Ex vehementi quippe pulveris pyrii impulsu, in contrarias partes minutissimæ quævis globi portiunculæ profilientes, reciprocabantur, externoque motu cessante, interno trepidationis rapidè circumvolutæ, admotam exterebant *Chirochocæ* pellem.

Errores circa *môtum* accidunt plurimi; Ubi enim conditionum nostrarum aliqua deest, & vel *Distantia* datur nimia, vel *Situs* præposterus, vel *medium* indebitum, aut *mora* non satis idonea, aut *Organa* pravè affecta, vel vacillantia sunt, aut facultates quæ minimè Analogæ, applicantur, falli contingit. Ex *Distantia* in proclivi est error, ubi duo objecta, quum unum propinquius, aliud remotius pari velocitate in parallelis lineis moventur, Quod remotius enim ob *distantiam* majorem tardius incitari videbitur, quum segnius isto modo sive spiritus visorii sive vicariæ species suo munere defungantur; quam etiam ob causam fit; ut quod ocyus re ipsa movetur, oculo tardius promoveri existimetur; quod sæpè numero in hominibus vel equis qui stadium aliquod percurrunt observare licet, ut non nihil (ne fallax sit judicium) *distantiæ* concedere oporteat. Quæ adeo dissita tandem esse potest, ut *quiescere* videantur quæ revera tamen *moventur*. Ita *Sol*, *astra* & ipsæ tandem *naves* in alto de procul visæ quasi loco stare videntur, quia partes gradusque motus, ex nimia *distantia*, haut satis percipiuntur; Sed et *quiescere*, nedum *retrogrado motu* moveri existimantur aliquando, quæ tamen revera promoventur. Ita ex duabus ejusdem dimensionis *navibus*, et eadem velocitate (uti quibus paria fuerint vela) moris, si in posteriori, nova panduntur Vela, prior posteriori navi accedere videbitur; Motus prioris enim, (quâ speculatorem vehi supponimus) haut satis percipi potest in seipso, dum posterioris motus interim multiplici ratione colligitur: uti supra monuimus. Ex quibus etiam liquet non minus circa *quietem* quam circa *Motum* erroris causam dari. *Situs* inordinatus quoque erroris causam plurimam præbet: Ita qui pisces quosdam natantes in alto à posticâ tantum parte viderit, haut illos

illos ab invicem satis distinxerit; Plurimi enim pisces haut aliter ferè quam ex capite dignoscuntur. Ita ex limbo rotæ celerrimè vertentis, reciprocum quendam motum obversari oculo contingit, unde ire & redire perpetuò videtur, qui ex absidis parte spectatus non evenit. Ita humi reptans è longinquo spectatus, haut statim à Bruto discernitur; Ex *Medio* quoque indebito falli accidit, vel enim non percipietur satis *mobile*, vel latebunt saltem momenta, unde ejus incitatio vel impulsus æstimari queat. Maximè tamen ex *mora* non satis idonea hallucinationes sequuntur. Ita navigantibus littus moveri, navis stare videtur. Dum enim non satis figitur obtutus, errat. Ita ex interpositarum in infima aeris regione nubium motu, *Luna* nonnunquam ad earum *motum* moveri videtur, cujus erroris tamen causa, cum superiori coincidit: ita ubi, biremem scapham ex adverso venientem præterierit alia, quæ pari celeritate concitatur, duplo ferè ocyus quam revera impelli videbitur. Dum enim occurrentis Scaphæ motus prorsus advertitur, propriæ motus tum ex *animo* alibi intento, tum ob *mora* satis idoneæ defectum haut satis percipitur, & accedere in motum alienum, videtur propriæ scaphæ motus, adeò ut illius *justo* *velocior*, hujus *tardior* censeatur. Ita ocyssimè circumactæ torres, totum per quod feruntur spatium occupare videntur, adeò ut in ignitum circulum abire videantur.

Ita in *missilibus* quibusdam ex *pulvere pyrio* confectis & in altum (ubi accenduntur) projectis, lineas quasdam igneas videre est, quæ tamen haut aliter cohærent, quam quod spatium, per quod feruntur complere videantur. Quod etiam in vestigiis ignium de suprema ætheris regione delabentium, observare licet. Neque enim

enim ejus sunt figuræ vel molis, ut in bene longam lineam produci queant. Ita repetita crebrius rotæ orbita, è sublimi perpendiculariter spectata, rectam lineam æmulari videtur, quod tum ex *situ* indebito, uti supra monuimus, tum ex *morâ* non satis idoneâ, accidit. Ita tandem quod magè mirum, trochi celerrimè ex verbere agitati, quiescere videntur: Dum enim voluminum periodi sensum fugiunt, in proprium redire videntur orbem, adeò ut non minus circa *quietem* quam *motum* heïc quoque erroris causa detur.

Auditus etiam circa *motum* decipitur; Ita an accedant, an recedant, an deflectantur equi, ex auribus solis haut satis conjicies: sed & ipse *tactus* aliquando imponit, Neq; enim horologii *Indicis* motus ex digito superposito capitur. Ex *gustu* nihil per se, ex *odoratu* parum admodum circa motum indagaverit nasutulus.

De Errorum *Motus* in quæst. *Quale* causis, quædam supra monuimus, quarum fusio rem explicationem (modò Deus vitam suppeditet) suo loco dabimus: Satis fuerit in rem præsentem, indicasse ex *qualitate* spirituum mutata & extra propriam temperiem latâ, non *erroris* tantum, sed ipsius *dementiae* causam præberi. Ita Ebrii & vertigine correpti, ea quæ quiescunt moveri existimant, quemodmodò olim in ænopolio temulentis accidisse narratur, qui se navigio vehi, & ex procellâ vel turbine in alto jactari credentes, Scamna, Crateres vasâque vinaria è fenestris projiciebant, ut navigium quo se vehi existimabant, fervarent. Ex *organo vitiato*, aliæ porrò circa *motum* hallucinationes oriuntur, quorum maximè insignes supra (ubi de erroribus Visus sermo fuit) adnotavimus.

Numerus.

Numerus proximè sequitur, inter multitudinem & Paucitatem, medio quodam modo constitutus: Cujus extrema igitur in Maximum & minimum desinunt. Ita tamen ut neutrum sensibus pateat. Quum nihil enim adeò parvum vel magnum cerni possit, cui non aliquid saltem adimi vel adjici queat, sapienter hîc terminos statuit humanum genus, dum pro Minimo Unitatem, pro Maximo Infinitum sive id ultra quod supputari non datur, supponit. Quorum proprium igitur est, ut neque ad Qualitatis modum, majus vel minus suscipiat, adeoque intendi, aut remitti nequeat. Vel ad Quantitatis continuæ modum sit divisibile. Si enim medietas unitatis dari posset, haut jam Minimum quiddam esset, veluti altera ex parte si medietas Infinitatis dari posset, haut jam Maximum foret. Nam ex medietate Infiniti tersumptâ Infinitum majus seipso insurgeret, quod ad impossibilitatem & absurdum ducit. Ubi igitur de Infinito est sermo, haut aliter accipi debet quàm ut Infinitum id sit, ultra quod facultates sub conditionibus agentes ferri non possint; Adeò ut non realiter, sed pro termino comprehensionis nostræ intelligi debeat Infinitum; Heîc tamen facultatis numerantis angustiam suppleant notitiæ communes, dum plurima superesse docent, quæ captum humanum excedunt. Numerus igitur in quæst. Quoto Quantum facultatis numerantis objectum est. Cui differentia etiam suæ tum in Arithmeticis, tum in Harmonicis obtingunt; cum enim ex partibus dissimilibus, putà pari, aut impari, sesquialtera, sesquitertia, &c. tum ad Visum & tactum, tum ad ipsam auditum constet, fieri nequit quin pluribus disparetur modis. Numerus.

In *Numero* autem omni, tum *Identitas* tum *Discretio* aliqua considerari solet, *Identitas* Numeri continenter statuitur, ubi heic Numerus, facultates nostras eodem prorsus modo, ac illæ olim afficit. *Discretio* verò ex eo provenit, quod ab invicem distinguatur, & quasi intervallo distet *Identitas* ista, ita ut in numerato inde esse possit.

Fallaciæ circa *Numerum* non uno tantum modo eveniunt; ita objectum unumquodque toties numerari solet, quot locis cernitur distinctis, cujus exemplum egregium in columnarum situ quodam dedit, Medicorum princeps quod igitur consulendum. Ita in præfactis speculis, & vitris aliquibus, quæ multis planis lateribus celantur: unum ut multa videmus; quas præstigias ex *Situ* & *Medio indebito* provenientes, *Tactus*, nedum ipsa attentior *visio* corrigit. Ita in *Transitu velocissimo*, *Mora* debita desideratur, dum enim non satis distinguuntur, haut rectè satis numerantur objecta. Ita ex *distantia* nimia quæ *contigua* solummodo, dum *continua* videntur, falli circa *Numerum* contingit. Ita ex *medio indebito*, putà nimio humorum oculi madore, & ipsis lachrymis, quod unum tantummodo, geminatum apparere solet. Ita ubi ex *spasmo* vel *paralyfi* distrahuntur oculi, *Strabismus* quidam in aliquibus sequitur, unde cuncta geminata videntur: Neque enim *strabonibus* cunctis, errorem istum evenire, vel ex eorum confessione colligere licet. Quum nihil enim nisi in ipso nervorum opticornum congressu, veram suam apparentiam exhibeat, ita oculos suos torquent, (ut plurimum) *Strabones*, ut tandem recta feratur species, & unum quidam solummodo indicet, quod convulsis & resolutis organis non accidit. Ita ex oculis prava qualitate imbutis,

Circa Numerum
Errores.

accidere possunt *facultati numeranti* Errorum causæ, uti suo loco innuimus; quemadmodum etiam ex animo vacillante, vel alibi intento, quod in iis, qui æris numerationem oscitanter aggrediuntur, satis exploratum esse quotidiana experientia docet. Quæ, ultimo, *ex facultate Analoga non adhibita* dari potest erroris causa, adeo est insolens, ut nemo quidem occlusis oculis, & auribus, vel semoto tactu, calculum subducere se posse existimet, nisi ubi ex memoriâ rerum desumitur ratio.

Circa *Numerum* etiam per *Auditus* portam Hallucinationis causa datur; unus, idemque quippe sonus ex uniformi quadam percussione iteratus sæpè redditur, adeo ut septies ingeminari novum non sit, prout in heptaphono porticu olim liquebat; quod ex apposita in eum finem partium structurâ, evenisse æquum est credere, quum rationem unde conficiatur Echo, præclare doceant Neoterici; Error iste ex *Situ* ad multiplicem sonorum reciprocationem disposito proveniens, mutata statione tandem deprehenditur; uti enim non nisi ex quodam *Situ*, ita neque aliter quam ex quadam *distantia*, fit Echo.

Circa *Numerum* etiam *Tactus* fallitur, ubi enim (uti suo loco docuimus) implicatis vel perplexis digitis tractatur pila, vel globulus, &c. quod *unum* est, *binum* putatur. Quem errorem ex *Situ* digitorum præpostero castigat *visus*, dum re ipsa non duo esse, sed *unum* quiddam, quod bis sentitur, cernit. In mutuum enim subsidium à natura progigni *Tactum* & *Visum* non semel monuimus. Per meatus *Olfactus* & *Gustus* nihil propriè circa *Numerum* statuitur. *Sensus* tamen *internos* quosdam, qui per meatum *Auditus* sollicitantur, circa *Numeros* harmonicos falli contingit; Quorum Er-
rorum

rorum causæ ex arte Musica petendæ, suoque loco explicandæ sunt.

Figura.

Circa *figura* cognitionē mirè torquentur Scriptores; Neque enim ex intuitu solo, facilè capi posse contendunt, nisi minutissimarum ejus partium detur, tum investigatio accuratissima, tum ad invicem collatio. Ideo *rectum & planum* (quæ ejus affectiones, uti vocantur) ex uniformiter difformi partium à visu *distantia* dignosci asseverat *Magni Nominis Author*, sed inscitè. Cui enim non ipsa *figura* citius constat, quam ejus *uniformiter* vel *difformiter* difformis partium à visu *distantia* explorari valeat? Nonne enim *figuratum* aliquid in genere prius cernis quam *Rectitudo & Planities*, vel *Irregularitas*, vel *Curvitas* ejus, vel *Convexitas*, quæ præceps (ex ejusdem authoris sententia) partium extremarum recessus est, vel *Concavitas*, quæ (illi) ex minore partium extremarum elongatione, (quam in re-ctis accidat lineis) deprehendi possit. Idem demum de *Eminentis & profunditatibus*, *Asperitate* vel *Lævitate figura*, vel *acuta*, *obtusa*, *circulari*, *rectilinea*, *polygona* & *solida* ejus forma existimandum est. Hærebit quippe nimis, qui divisibiles in tot divisibilia partes ex sola imaginatione discernere, & inter se conferre, vel commensurare, prius aggressus fuerit, quam ipsam *figuram* agnoverit. Sux igitur *facultati analogæ* in nobis *figura* respondet, quæ an *recta* sit, vel *plana*, vel *irregularis*, & *curva*, vel *convexa* vel *concava*, &c. supra allata in quæst. *Quomodo Quantum* subinde expendit: Quam etiam *sensus internus* stupat, dum hanc plus mi-

nūlve *gratam* vel *ingratam*, &c. esse perhibet.

Figura, autem, per contraria secundum *Esse & non esse* ex primariæ Scholæ sententiâ, dividitur, utpote quæ medio quodam modo inter utrumque se habeat; Fit ita, ut corporeum omne alicujus *figuræ* sit particeps, quod adeò late verum, ut *Odores, sapor*es & ipsos *sonos* sub *figuris* aliquibus nobis deferri sit *verisimile*. Si enim terminis quibuldam clauduntur, quidni *figuræ* (invisibiles licet) etiam illis competant?

Figuris autem proprium esse eadem Schola docet, ut generentur simul & alterentur; Neque enim tanquam qualitates adinvicem misceri constat. Quapropter etiam *figura* non dividitur in *figuras* sibi similes, sed in alias & alias. Quæ autem inter omnes perfectissima, ex cōmuni sententia, existimatur, est *Circulus*. Quatenus enim haut excurrit, sed in seipso cogitur, tum compactior, tum concinnior reliquis est *figura*: Quatenus etiam intra finis suos, qualvis alias *figuras* continere apte potest, præ cæteris laxior capaciōrque est, ideo Cœlis eorūque motui cum primis idoneus censetur. Si enim angularis quovis modo esset Cœli *figura*, heic plus, illic minus justo occuparet spatium, tum haut ita in seipsum recurreret, sed heic citatior, illic tardior volveretur.

Ad perfectionem *Circuli* autem maxime facit, quod nec *Additionem* nec *diminutionem* suscipiat, nec *contrarium* proprie habeat. Quod interea præclarus de Opticis scriptor asseverat, *figuram Circularem* ea nota dignosci semper, quod ejus peripheria, à centro versus, paribus undique distet radiis, *verum* quidem est, ubi desuper ex *distantia* debita spectatur, quia tamen obliquè plerumque cernitur, in *Ellipticam* formam paulatim transit *circulus*, & tandem contrahi videtur.

Figura

Figurae autem siue *Planæ* siue *solidæ*, vel in *rectam* & *curvam*, uti supra, vel in *convexam* & *concaavam*, *eminentem* & *profundam*, *asperam* & *levem*, *acutam* & *obtusam*, variatur, quæ omnes ex *Tactu* & *Visu* sese mutuò auxiliantibus, vel corrigentibus, deprehendi solent, neque enim ex alterutro sensu satis *feliciter* ubique æstimantur; Ubi observandum est, circa *figuras*, quæ soli *Visui* obijciuntur plurimas *hallucinationum* dari causas, nisi *situs* commodus, *distantiâ*que debita ad sunt, Adeò ut conditionibus hiiſce deficientibus mille modis illudi contingat. Quum autem inter planas *figuras*, *Circulus*, *Quadratum*, *Trigonum*; inter solidas *Sphæra*, *Cylindrus*, *Conus*, sint cum primis spectabiles, fallacias quæ circa illustriora illa Schemata obveniunt, detegere operæpretium visum est; præsertim, quum ex istis, reliquarum causæ & modi non magno negotio investigari possint. Quum enim *figurarum* planarum omnium (præter *circulum*) principia notissima sint anguli, utpote quæ ex lineis variis in angulos desinentibus constent, qui, circa lineas & angulos, *fallacias*, & errores communiores adverterit, reliquis facilè medebitur; quos egregios tamen esse vel ex eo liquet, quod ex aliquo *situ* & *distantiâ*, *Quadratum* in *Rhombum*, ex alio in *Rhomboides*, transeat, è converso *Rhomboides* in *Rhombum* ex oculi *situ* & *distantiâ* mutata restituitur, & utraque *figura* in primum exactè *quadrum* redire videtur. Ita unum idemque *Triangulum*, nunc *Orthogonium*, nunc *Oxigonium*, nunc *Ambligonium* apparere, iisdem ex causis, (variatis scilicet *figurarum* angulis) tum demonstrant *Optices* periti, tum communis experientia (ubi observatio accesserit accurata) docet; Quarum *fallaciarum* causæ insignes ubique ferè advertendæ sunt, quod *Parallæ* vel quovis modo inter se *distantes lineæ*, è longin-

*Circa Figuram
Errores.*

longinquo visæ paulatim coire videantur. Secundò, quod *acuti anguli* semper ex *accessu* minuantur, ex *recessu* augeantur, *obtusis* è contra ex *accessu* auctis, ex *recessu* minutis ; Ubi enim nimia interponitur *distantia*, perit *Anguli* plaga, uti olim eleganter dictum. Quapropter turres angulares è longinquo visæ in rotundam formam cedere videntur, unde Architecti, columnas ex diametro suo crassiores quinquagesima parte facien- das docent, quod ab aere circumcidantur & graciliores esse videantur aspicientibus : Aut quod magis *verisimile*, ex crassitie aeris deprocul visi, angulorum acumen com- pleatur.

Circa *formam Circularem* quoque falli contingit, quan- do ex rectâ lineâ ad ejus Centrû ductâ, *peripheria* è lon- ginquo spectatur : Quæ enim cernitur pars, in rectâ lineam utrinq; accedere videtur, tum ea præsertim portio quæ vi- sui propior, tum quod minus curvetur, tum quod ex aeris crassitie eo loci præsertim, paulò obtenebretur. Adeò ut utriq; eadem communis sit causa. Quemadmodum enim *Acutum* in *rotundam Formam*, ita *rotundum* in *rectam li- neam* transire videtur. Aliter tamen evenit, ubi obliquè spectatur deprocul *Circulus*, ut *Ellipsis* enim apparet, quod in curruum rotis observare licet, quæ quanto lon- gius dimoventur, eo magis in *Ellipticam* formam ver- gunt. Cujus *centri* tamen inveniendi modum docent Optices periti, uti è contra quemdam oculi situm dari demonstrant ex quo *Ellipsis* ut *circulus* apparet. Cir- ca *Quadratum* præsertim falli contingit ; ubi è longinquo Anguli ejus remotiores spectantur, tum quod obtusio- res quam revera sunt videntur, tum quod latera e- jus magis congregi existimantur. *Parallelas* enim line- as paulatim coire, angulosque quam revera sint obtusi- ores apparere, ex *distantia* immoderata, supra docui- mus.

mus. Error quoque pro *Situs* ratione accidere potest, & magis in dextram, sinistramve partem protendi potest. Quadrati Angulus, quam ut vera ejus norma constet. Sin vero ex perpendiculari linea, spectatur *Quadratum*, extima ejus linea solummodo apparebit, sed dissitæ magis oblitescunt partes. At si erecto paulum oculo *diametrus* ejus verus ex eadem distantia spectatur, magis remota ejus pars, minor justo videbitur, *Quadratum* tandem obliquè ex aliquo *Situ & Distantia* spectatum, nec *æquilaterum* nec *parallelogrammum* nec ejus oppositos *angulos* æquales videri, docent multifor-
 Schemate optices periti. Quarum omnium *fallaciarum* causæ, uti etiam plurimæ aliæ, quæ circa diversa *figurarum* genera obveniunt, ex iis quæ circa lineas & angulos supra docuimus, petendæ sunt. Si enim ex lineis & angulis conficiuntur, eadem ubique deceptiones investigandi & castigandi erit ratio, ut ea quæ de *triangulari forma*, &c. adjici possunt, ex superioribus petenda sint. Sed circa solidarum *figurarum* apparentiam non minus *falli* contingit, Ideo ubi variæ pro *Distantiæ* varietate cernuntur *sphærae*, (sed semper *hemisphæria* minores) portiones, non uno tantum modo illud-
 datur *oculus*. Quo propius enim semper accesserit quispiam, eò portio *Sphærae* quæ spectatur, minor est, quia posteriores magis oblitescunt partes, sed major apparet, quia ex accessu propiores illæ augeri videntur partes, unde totum facilius æstimatur. Circa *cavas* tamen *Sphæras*, dissimiles observantur *fallaciæ*: Quum enim non quædam tantum ut in *convexis*, sed omnes in *sphæra cavâ* partes sunt aspectabiles, in medio cavæ positus oculus, *hemisphærium* justum sed in citima parte majorem justo portionem, in ulteriori minorem cernet. Adeò ut nisi *cavæ* centrum adinveniatur, (quod tamen

difficile est) proclivis in *Error*em erit lapsus. Circa *sphaericas* autem *superficies* (sive *cava*, sive *convexa* sint) maximè *falli* contingit, ubi è longinquo spectantur; utraque enim ferè ceu plana apparet; Adeò ut, Cœli, Solis & reliquarum planetarum, sive *convexa* sive *conca*va fuerint superficies, non absimilis earum (ex intervallo isto ingenti) daretur forma, quum quovis modo idem ferè obversaretur schema: Quod etiam in *Sphaeris* majoribus fictilibus, ejusdem magnitudinis observare licet. Sive enim *conca*va sive *convexa* fuerint, ex immoderatâ quadam distantia tanquam paullo protuberantes, ex majori adhuc tanquam planæ apparebunt, ubi tamen coruscans affulget lumen, non ita difficile circa utramque erit judicium. In *conca*vâ enim recepto lumine, ad eandem ferè projicitur partem *umbra*, unde *lumen* manavit, adeò ut intra parietes ejus concludi possit, sed in *convexâ* ad adversam recedit partem *umbra*. Quæ omnia clariùs, experièntiâ docente, liquebunt, ut anceps ita non videatur doctrina, quæ *conca*vâ, ut *convexâ*, è longinquo apparere perhibet: Rotundas enim quasdam in montibus *excavatas* Specus eminus prospiciens, illas, ceu extantes vel elatos cernet, adeò ut multæ hujusmodi præstigiæ, sive *conca*va sive *convexa* è longinquo spectantibus eveniant. Circa *Cylindrum* fallaciæ, cum iis quæ circa *sphaeram* ita coincidunt ut ad earum detectionem pluribus non sit opus. Circa *Conum*, tum ea quæ de *Circulo* diximus, tum quædam de *Angulis* (ubi ad *Coni* sectiones devenitur) præclare adverti possunt; Miras enim præstigias hinc oriri, norunt *Gatoptricum* periti, quæ suo loco explicandæ sunt. Nihil enim istis subtilius vel excogitari potest; adeò ut non ad *visum* solummodo sed etiam *Auditum* pertingat *Conicarum* sectionum efficacia & *Virtus*; Ex sectionibus enim

enim *Conicis* quibusdam, ad parietum latera aptè dispositis intendi sonos, clariorelque evadere docet recens Author: *Conum* autem quinque modis dissecari posse docuit Vetus Schola: 1. *Plano* per *verticem*, unde semper producuntur *triangula*. 2. *Sectione* basi *parallelâ*, quæ semper gignit *figuram* basi similem. 3. *Sectione Parabolica*, (uti vocatur) quæ à basi non ad verticem, sed ad per axem *Coni* ad latera protenditur, axem habens suum; *Coni* lateri *Parallelam*. 4. *Sectione Hyperbolica*, quæ cum priori fere coincidens, eo tamen differt, quod neutri laterum trianguli, sit per se *parallela*, sed producta, cum altero illorum, aliquo supra *Coni* verticem puncto conveniat. 5. *Sectione Elliptica*, quæ inter *Parabolicam*, & *circularem*, media est. Hæc autem à basi non æquidistat, neque subcontrariè ponitur, sed utrumque latus trianguli (ubi ex *Sectione* prima dissecatur) infra verticem *Coni* secat; sed de hiis suo loco. Denique advertendum est circa *figuram* non sollicitari *aures*, utpote quæ non omnino circa *figuras* ex seipsis decernant, quod etiam de *Olfactu* & *Gustu* statuendum est, quum nulla prorsus *figurarum* vestigia per earum portas deprehendi queant.

Quantitas sive Magnitudo.

Quantitas omnis ab facultate sua Analoga percipitur; alium quippe sensum quam *color*, & reliqua objecta oculum afficientia, invehit. Sub aliis demum conditionibus conformatur; Deinde non per *Visus* portam solummodo intrat, sed ex *tactu* etiam colligitur, ut non nihil etiam circa *magnitudinem* objectorum suorum, per reliqua sensoria subinferatur. Quomodo in *oculum* transeat, *montis Magnitudo* inter Authores celeberrimos

disceptatur; at si tota in toto, & tota in qualibet parte est objecti cujusvis species, haut *magno* negotio solvetur dubium. Certe haut alia lege sonos ad innumeras ferè aures simul ferri facile dixerit quisquam, sed ex *quantitate* anguli Verticalis, *pyramidis opticae Magnitudinem* percipi contendit illustris Author. At non satis perite, mea sententia. Cui enim intra pupillam ita cernitur *Magnitudo*, ut ab angulo verticali prius incipiendum sit, quam tota ejus area constiterit; haud quidem *verisimile* est, *Magnitudinem* objecti quæ nullo nisi proprio loco cernitur, in oculi centro comparere, & lineis penè innumeris opticis inde commensurari priusquam ulla agnosci possit *quantitas*. Quid quod *Mathematicos* immo & *Dialecticos* à natura esse supponendum sit: Nisi enim quantitatem angulorum & rationem, antequam ipsam quantitatem adverterit, isto modo supputare *avrostauxi* possit, haut ulla dabitur *magnitudinis* notitia. Ecquis demum speciem rigidi saxi deprocul visi festinantem ad oculos magis cogitaverit, quam spiritus ignei sive animalis *facultatis* motum sive actionem, tardiusque hanc quam illam appellere? præsertim, cum eò tandem deveniendum sit, ut à frigida speciei insultu, per *pyramidem* suam *opticam* tanquam Haustum quoddam invec̃to, tot *Geometricas* & *Logicas* conclusiones etiam in instanti perfici necesse habeat istius opinionis author. Quamvis igitur *Quantitatem Magnitudinis* cujusvis, ex dimensionibus istis colligere tandem valeat *Mathematicarum* artium magister, ipsam tamen (etiam in instanti) vel sciolo constare, loco proprio, *Magnitudinem* communis experientia docet. Quæ neque Stagyritam olim latebant, dum per alium à visu sensum comprehendere *Magnitudinem* fatetur. Inter *Maximum* autem (cujus terminum saltem ex nostra sententia infinitum

finitum esse supra statuimus) & *Minimum* five punctum sita est omnis *Magnitudo*, five *Quantitas* continua. Quotitatem five quantitatem discretam isto modo æmulans, quam inter *Multum* & *Paucum* constitui suo loco adnotavimus. Adeò ut huic *Par* & *Impar*, illi *Æquale* & *Inæquale* propriè competant, utrisque demum in hoc convenientibus, ut neque *intensio* vel *remissionem* suscipiant, vel *contrarium* per se habeant. Sunt autem *Magnitudines* aliæ veræ, aliæ tantum Apparentes. *Magnitudines* veræ ex debita *distantia*, *situ*, *medio*, reliquisq; conditionibus, ex methodo nostra allatis percipiuntur *Apparentes* ex earum, aut alicujus saltem conditionis defectu, suo modo ostenduntur, Unde etiã fit, ut inæquales non raro tanquã æquales visantur, & è converso. Circa *quantitatem* demũ habitudines quædam deprehenduntur, ita hæc *major*, illa *minor*, hæc *crassior*, illa *tenuior*, hæc *longior*, illa *latior* spectatur, quas tanquam *quantitatis* five *Magnitudinis* gradus, five affectiones in *Zeteticis* nostris ideo, tum advertere tum investigare licet. Neque igitur *sensu* aliquo *interno* (quemadmodum aliquibus videtur) opus est ut ita percipiantur, satis enim fuerit ut *Magnitudo* ipsa five *Quantitas* ex *facultate* externa aliquã illi *Analogia* juxta *Macrocosmi* & *Microcosmi Analogiam* percipiatur, quum frustra aliam causam comminiscatur vel subtilissimus opticus.

Errores circa *magnitudinem* eveniunt, 1. Ex *Mora* indebita, neque enim satis exploratur *Magnitudo*, ubi tempus deficit.

2. Ex *medio indebito*, ex caligine quippe vel nebuloso aere, majores quam revera sunt, apparent.

3. Ex *Situ* non satis idoneo. Ita (quod semper in animo habere oportet) objectum quodvis obliquè spectatum, minus quam ubi *directè* cernitur, *Visui* apparet,

Circa Magnitudinem Errores.

quum ita quædam oblitescere possint partes.

4. Ex *distantia immoderata*, Ita enim minores quàm revera sunt apparent *Magnitudines*, resque minimæ tandem visui pereunt. Ita *Sol* qui nobis vix pedalis videtur, ejus est magnitudinis, ut Mathematici doceant, terram è *Sole* spectatam, vix puncti rationem obtinere. E contra auctæ magnitudines, oculo appropinquare videntur. Sed propioribus ex causis quoque *fallitur visus*: Ita ubi *organum* non est *integrum*, hallucinationes sequuntur, præsertim ubi albugo medio pupillæ oculi obducitur. Ita enim quasi perforata apparere objecta supra docuimus. 2. Ubi *prava qualitate* imbuitur oculus, aliquando minora justo, aliquando majora, idque ut plurimum, visuntur. Tandem ubi *animus* non *applicatur*, nullum circa *Magnitudinem* objecti ferri potest judicium. Circa *Magnitudinem*, reliquos præter *tactum* sensus falli novum non est, quum non nisi improprie de illâ judicent. Ultimò advertendum manet, *Error*em quemvis circa *magnitudinem* (ubi *visui* offertur) non magno negotio corrigi. Ex *mora* enim debita, *medio* debito, & reliquis conditionibus quas supra attulimus castigantur errores, sed præcipue ex *Tactu* & *Visu* alternatim adhibitis.

Locus.

Loci alia acceptio est, alia *spatii*; *Locus* enim respectu locati proprie dicitur, *spatium* respectu universi. Quapropter ubi de *loco* quæstio est, *Termini* ambientes explorantur, ubi de *spatio*, aliquid amplius idque magis vagum innuitur; Inter *spatii Infinitum* & *puncti Terminum*, autem, medio quodam modo constituitur

stituitur *Locus*; Cui sua igitur facultas Analoga respondet, Novum quippe sensum invehit, sub aliis demum conditionibus quam objecta reliqua, conformatur: Quod & fassus est olim *Stagyrita*, dum *locum* per se notum esse asseverat. *Locus* autem ex *Tactu* & *Visu* commodè percipitur, Parum enim juvant reliqui sensus: At non nisi ex ambobus oculis simul in objectum libratis, *locum* satis percipi contendit magni nominis Author, sed quàm ritè viderint alii: Licet enim quod obliquè spectatur, oculo, plus minus, depereat, uti supra adnotavimus, ubi tamen lineâ rectâ obversatur objectum, neque Coclitem latere potest; quod & experientia docet. *Locus* autem secundùm *Supernum*, *Infernum*, *Dextrum*, *Sinistrum*, *Anterius* vel *posterius* considerari solet; quas *loci* positiones ex sensus cujusdam interni auxilio deprehendi contendit idem Author, reliquos Communium objectorum perceptionis modos, supine prætervectus. Cæterùm nos, qui *sensus internos* circa *Bonum*, *Malum*, *Gratum*, & *Ingratum* proprie versari docuimus, prius allata omnia, *facultatibus* quæ circa *externa* versantur, tribuimus, uti suo loco videre est. *Locus* autem alius est *Verus*, alius *apparens*: Ad verum *locum* designandum oportet, ut conditiones interfint quas principio libri attulimus; ubi enim haut satis idonea datur *mora*, neque *objectum*, neque ejus *Locus* percipi possunt, ita nisi debitum adsit *medium* circa *locum* & ipsum *locatū* simul falli contingit; Pisces enim in Aquâ natantes, propius quam revera sunt, apparent, Sol etiam in nube aliquando ante verum ortus Tempus apparet; ita nisi *situs* detur cōmodus, ambientis *loci* terminos haut facile conjicies. Et ut paucis dicam, nisi *organum* sit integrū, nullâ pravâ qualitate imbutum, & animus tandem applicetur, frustra in *loco* investigando sudaveris. Unde etiam

Circa Locum
Errores.

etiam evenit, ut multi pro vero *loco* apparentes *loci* substituantur, ut in *parallaxi* & *luminibus*, quæ *vitris*, *pluribus planis cælatis*, objiciuntur, &c. videre est. Adeò ut *Errores* inde non leves proveniant, qui omnes tamen ex *Tactu* ubi adhiberi potest, & *methodo* nostra corriguntur. Circa *locum* etiam per portam auditus falli contingit, Ita submissâ quadam & languidâ voce prope aures susurrans, tanquam deprocul loquens nonnunquam existimatur. Circa *locum* postremò fallitur *Tactus*, ubi *oculi* non simul adhibentur, reliqua enim *Criteria* frustra adhibentur, sed nec aliæ facultates vulgo usurpantur, ut *error* non tam illis ac *ignorantia* competat, sed circa *locum errores*, plurimi cum iis quæ circa *Situm* coincidentes proxime investigandi sunt.

Situs.

S*itus* omnis respectu partium est, ubi igitur non sunt partes, neque *situs* erit; A *positione* autem secundum aliquos differt, quod *positio* respectu *loci*, *situs* respectu *locati* proprie dicatur. Totidem modis autem differre secundum *Situs* possunt objecta, quot transponi eorum partes diversæ possunt, quum ex variâ porro partium transpositione, varius etiam detur ordo, sequetur, quod absque aliquo ordine, nullus vel confingi possit *Situs*, adeò ut prædicetur de *habente partes*, secundum *ordinem partium*, quo nomine *facultate* suâ propria gaudet. *Situs*, demum, vel secundum *ordinem partium* in *loco*, vel secundum *ordinem partium inter se*, considerari solet, quo pacto inter *Locum* & *ordinem illum partium* medio quodam modo se habet, utriusque particeps *Situs*; *Situs* autem *habitudines* sive *affectio-*
nes

nes varix deprehenduntur: Alius enim est *rectus*, alius *obliquus*, *aversus*, *inversus*, *pronus*, *supinus*, *obversus*, *congruus*, *incongruus*, &c. quorum gradus diversos in *Statione*, *Sessione*, *Incessu*, *Natatione*, *Saltatione* & *partium dispositione* variâ videre est. Adeò ut non solummodo *corporis naturalis*, sed *sermonis*, *Scripturæ*, & ipsius *universi* considerari soleat *situs*, dum totum completitur rerum *ordinem*, de quo plura Cap. de *situ* supra videre est, tum plura etiam passim deinceps sedulus inveniet Lector.

Circa *Situm* autem, hallucinationes varix dantur: Ita sine *mora* debita transponi contingit, aut non satis disparari objectorum partes, sine *medio* debito obscurantur vel intervertuntur; sine *situ* debito neque ipse *situs* ordo percipitur, quum uti alius alio ad objecta internoscenda magis idoneus, ita alius prorsus ineptus est corporis humani *Situs*. Ob *distantiam* etiam immoderatam plurimis modis decipitur *visus*, sed tum præsertim ubi ex obliquo spectatur *situs*; In plures enim mendaces transeunt formas, objecti partes, quum quæ spectantur ex directo, veram apparentiam prodant, uti supra monuimus; Ita ex immoderata *distantia*, quæ parallelis *sita* sunt lineis, paullatim congregi videntur, adeò ut dextræ partes in sinistram, & sinistræ in dextram accedant. Ita remotiora objecta quædam assurgere oculo videntur, quod in exporrectis vallibus, quæ montibus utrinque sepiuntur, observare licet, dum ab editiore loco spectata, angustiora juxta extremarum partium strigas, tum altiora quam revera sint apparent; quod in Horizonte, Marisque (etiam in Malacia summa) tumore videre est, altius enim quam revera sunt efferri videntur: E contrario, *Planorum* quæ supra *visum* incumbunt, remotiores partes delabi & inclinare videntur,

Circa Situm
Errores.

tur: Cujus rationem eleganter servavit olim *Phidias* de *Alcamene* victoriam reportans, dum excelsioris loci quo *Minervæ* statua erigenda fuit, conditionem animadvertens, partes remotiores nonnihil justo grandiores fecit, quod aliquid oculo è longinquo deperire nosset; Statua interea *Alcamenis* (qui ad Symmetriæ normam cuncta exegit) ludibrio habita, quod contractius constrictiusque quam ut *Dæ* conveniret, ab humili loco spectantibus appareret opificium. Circa *situm* proximè versatur *Tactus*, nonnihil etiam per *Auditus* portam conjicitur, sed *Gustus* & *Tactus* planè hebescent, nisi quatenus à *Tactu* adjuvantur. De organi integritate, nulla prava qualitate imbuta, animique applicatione non est quod plura subjungam, quum inter conditiones ad veritatem requisitas, apud omnes in confesso sint; haut tamen heic subticendum est quanti sit momenti ut *facultas* Analoga applicetur, quum enim *situs* debitus sit principium ordinis, ordoque alius sit naturæ, alius dignitatis, alius proximitatis, alius relationis, &c. nisi apta serie Analogæ adhibeantur *facultates*, cuncta loco turbabuntur, totaque intervertetur *veritas*, de quo argumento plura igitur (*Cap. ut facultas Analoga applicetur*) consulere licet.

Distantia.

D*istantia* sequitur, quam *magnitudinis* speciem quandam præferre contendit percelebris Author; sed aliud est *Magnum*, aliud *Dissitum* insuper *distantia* secundum lineam rectam solummodo, *magnitudo* secundum omnes lineas, *distantia* demum respectu *Loci*, *magnitudo* respectu *quantitatis* propriè dicitur. Est igitur per se nota,

nota, diversumque sensum sub conditionibus propriis inducit, et proinde facultati suæ Analogæ respondet. Neque igitur opus est argumentatione vel *Syllogismo*, uti quibusdam placet, quò *Distantia* constet, per seipsam enim manifesta est. Attamen ubi ad *quantitatem distantia* ventum est, per interjecta corpora, spatia inter *objectum* & *oculum* colligere licet, quæ per rectam lineam semper determinantur; neque enim aliter *maximum* vel *minimum* in *distantia* quavis æstimare licet. *Distantia* autem non uno tantum modo considerari solet; Quædam enim ex *loco* distant maxime, ut animalia ejusdem speciei in quavis mundi plaga; quædam ex propria natura, putà *cardiaca* quædam & *venena* quædam; utroque modo, putà *Elementa ignis* & *aquæ*; quædam neutro, quæ tamen *origine* diversa sunt, putà *mistum* omne in temperiem justam veniens, & quædam alia. *Distantia* autem omnis comparatione *objecti* dicitur, Quæ enim respectu *majoris* *objecti* *distantia* erit justa, *minoris* non erit; adeò ut *distantia* diversa, pro *objecti* diversitate etiam cognatissimæ rerum species opus habeant, ut *facultatibus* nostris debite consignentur; quum aliquid saltem intersit, ex quo partes *objectum* constituentes secundum proportionem ad totum, rite inter noscantur.

Errores qui ex *distantia* indebita oriuntur, non pauci sunt. Quemadmodum enim oculo superpositum *objectum* obstruit *visum*: Ita nimis ab oculo abductum, secundum aliquem saltem gradum perceptionis, oblitescit. Quum autem ex interjectis corporibus (uti supra diximus) *distantias* admetiri optimè possumus, ubi ad idonea spatia, ista desunt corpora, difficile erit circa *distantias* judicium. Porro accidit, ut *distantie* minores quam revera sint, conspiciantur, maxime verò, circa

Circa Distantiam
Errores.

remotiores ejus partes, uti quæ longius absint. Fit ita, ut arborum quæ ordine perpetuo exponuntur, intercapedines remotiores, justo minores appareant, adeo ut tandem coalitæ videantur. Ita ædificiorum a'tè surgentium, superiores ordines resupinari videntur, quum enim ob aeris crebritatem oculi acies hebescit, fallâ renuntiari solet modulorum quantitas. Quapropter etiam *Epistylia*, *Zophoros*, *Coronas*, *Tympana*, *Fastigia* & *Acroteria* inclinanda esse in frontis suæ (cujusvis altitudinis) parte duodecima, docent Architecti, ut in aspectu ad perpendicularum & normam videantur. Quod etiam in picturis editiore loco positis, observare licet, quo propensiores ita aspectantibus fiant, oculique æqualius afficiantur: Quum porrò in objecto quovis figuræ cum primis suspiciantur, illæ autem ex lineis angulisque præcipue consent, multo magis circa angulos quam circa lineas falli contingit, quum ex *distantia* subducantur anguli, & obtusiores tandem longe quam revera sint, sese aspectui prodant; *maximè* verò ubi ex obliquo obtutus fit, haut tamen inde arborum sive columnarum ordine longo dispositarum interstitia semper minora reddi cum Optico celeberrimo existimaverim, sed ob *distantiam* immoderatam; vix enim in rotundis ulla ex obliquitate, angulos invenerit, vel finxerit quispiam; Sed tum *maximè* circa *distantias* errare contingit, ubi nulla omnino intercedunt corpora, ex quibus ad invicem commensurare spatia queamus, Fit ita, ut è longinquo quæ ad ulteriorem partem amnis crescant salices, ab iis quæ in citimo rivo, haut satis distinguantur: Quum enim intercurrentes alveo suo sese condit amnis, tanquam non spectatus pro nihilo habetur. Hæc tamen *Erroris* remedium oculi acie pollentibus præstat; quæ enim ad *viride* magis accedunt salices, propiores

piores existimari possunt, quæ ad *cæruleum* remotiores, quem colorem vel ipse æther ex *distantiâ* æmulatur. Quantum porro ob interjectorum corporum defectum errare isto modo accadat, ex stellarum inter se *distantiâ* observare licet. Quamvis enim immensis spatiis distent, (prout Astronomis peritis constet) quæ plus minúsve tamen, *visus* non allequitur. Ita etiam Navigantibus Sol ex ipso Mari oriens videtur. Sunt & alii circa ob-
jectorum apparentias Errores, qui tamen an ex *distan-
tia nimia* simpliciter, an verò ex *medio indebito* pro-
veniant, ambigi potest. Clarè liquet, Cælum propè
horizontem, mage dissitum videri, quam juxta verti-
cem: Cujus tametsi causa detur ex intercedente terræ
latitudine, adeò insensibilis tamen, cœli comparatione,
est illa terræ portio, ut pro nihilo fere haberi possit, ut
idcirco in defectum interjectorum corporum, illa cœ-
lorum propinquitas apparens, rejici non incommode
possit, quod etiam percelebris Opticus fatetur, dum
internum sensum (qui nobis facultas circa *distantiam*)
omni externo præsidio destitutum non posse de pro-
posita rei *distantia* per se judicare censet. Huic alia ac-
cedit causa quod quæ sub tenebras vel circa crepuscu-
lum videntur objecta, uti etiam quæ per nebulam spe-
ctantur, putà turres montesque, longius quam sereno
cœlo abesse credantur, quod in mediis ineptitudinem
rejecimus, quum ea quæ per tenebras vel caliginem spe-
ctantur, obscurè appareant, adeoque eo modo *faculta-
tem* afficiant, quò illa quæ longius absunt. Neque enim
ex infractione accidit, uti quæ objecta adaugeat, neque
ob interpositorum corporum defectum, quum vicino-
ra isto modo appareant objecta (uti supra demonstra-
tum est.) Aliter tamen fit, ubi ignes noctu conspiciun-
tur, viciniore enim quàm revera sunt existimantur,

tum quod nullum interjicitur corpus, unde *distantiam* admetiri licuerit, tum quia radiorum infractio per aeris crebritatem obveniens, majorem justo ignem ostendit. Quam etiam dari nemo negaverit, qui noctu lucentes è longinquo spectaverit faces, in orbicularem formam projectas, neque enimaliter quam ex infractione, ista ita accidere posse, satis liquet. Neque tandem alia ex causa Sol major sub occasum per medios vapores apparet, vel Luna cum Sole occumbente exorians. Hiñce circa *distantiam* erroribus detectis, superest ut alias causas exponamus; cujusmodi *Mora* indebita haberi potest quum ita nulla colligi possit unquam *distantie* ratio, sicut etiam ubi *situs* non datur idoneus. Alia enim *distantie* objecti in aperto & plano, est ratio, quam in acclivi, & declivi vel profundo. Ex *organo* non integro vel pravâ *qualitate* imbuto etiam falli circa *distantiam* contingit, præsertim ubi spiritus visorii deficiunt, ob eorum enim hebetudinem, remiora quam revera sunt apparent objecta. Tandem nisi animus applicetur, *facultásque* Analoga adhibeatur, frustra erunt reliqua.

Auditû circa *distantiã* aliquid colligere notû est, adeò ut quæ clarè audiuntur, vicinióra esse nemo non conjectare soleat; tametsi isto modo fallaciæ sæpenumero dari ansam observare liceat; Dum heñc surdi, magis, illic magis acuti, ex accidente aliquo, sentiuntur soni. Circa *distantiam* ex *Olfactû* aliquid etiam statuitur, sed nihil ferè ex *Gustû*. Attamen propriè loquendo neque *Auditus* vel *Olfactus* aliquid certi circa *distantiam*, explorare possunt, vel quidem omne aliud objectum commune, sed quatenus cum *tactû* conjunguntur, ex quò *distantie* gradus, segniter tandem, prætentare licet. Qui plura denique de *distantia* desiderat, L. de Veritate

ritate, C. de distantia consulere potest.

Continuitas.

Continuitatem Magnitudinis speciem quandam esse contendunt quidam; Sed non levia in contrariam partem occurrunt argumenta, neque enim parvitati sed discretioni opponitur Continuitas. Magnitudo porro respectu materiæ & molis præcipuè dicitur, Continuitas respectu formæ; A forma enim unitatem sequi, & ab illa deinde Continuitatem, rationi consentaneum est; Si enim à materiâ penderet, eaque deinde ex Atomis fieret, haut videat quispiam, quomodo ex illis quocunque modo hamatis vel uncatis Continuum in rebus dari possit. In formâ externâ igitur præcipuè spectabilem esse objectorum *continuitatem* facile dixerim; Materiæ enim partes, ubi ad examen ultimum perductæ fuerint, ex poris sive rimulis quibusdam ita desternari, ut non penitus coalescant, *Experientia* docet; quum haut aliter dividi possint. Quis enim *Atomum* per medietatem dissectum finxerit? Ubi igitur in homine solvitur *Continuum*, non tam ex materia quam naturali vitalique forma corrupta læsio fit; ut doleant igitur in humano corpore solummodo affines plasticæque spiritus, solito commercio interclusi; Unde etiam satis liquet, non tam *continuas* quàm *contiguas* esse *Materiæ* partes, quum loco cedant & in alias & alias subinde transeant formas, sed quia ista non sine ope notitiarum communium & discursus latis disquiri possunt, nos eas quæ circa externas facultates in præsens advertentes, dicimus *Continuitatem*. (juxta vulgarem sensum acceptam) per se notam esse, diversumque sensum ex *differentia*

rentia sua *quidditativa* inducere, suæque Analogæ facultati in nobis respondere, quæ nullatenus interrupta vel intercisâ objecta, *continua* judicat. Quantumvis igitur strictiore sensu ab aliquibus accipiatur, ita ut quærant, an verè *Continuum* sit *divisibile*, quum ex *Stagyritæ* sententia, *Continuum* propriè id sit quorum est unum, adeoque ad unitatis instar haut in ullas secari possit partes; Nos tamen qui sub *Continui* Vocabulo ea omnia complectimur quæ in conspectum vel tactum sub idem tempus producta eodem modo (ubi debitæ conditiones adfunt) facultates nostras afficiunt, haut ita in illorum sententiam descendere possumus, quin ut *continuitatem* haut aliter quàm ex descriptione nostra satis intelligi posse contendamus: Tametsi enim vera sint plerumque quæ supra adduximus, minus tamen patent quam ut cuiusvis facilè constare possint, antequam alia quædam addiscantur. Plura igitur suo loco (cum bono Deo) afferemus. Haut prætereundum tamen hæc est, arduam pulchramque esse *Continui* investigationem, quum inter materiam & formam ita intercedat, ut in objecto quovis utriusque sit quodammodo particeps; dum ultimum corporum sensibilem, primam formæ externæ notam subit, quod neque veterem Scholam latuit, quæ *Continui* additionem ex forma, divisionem ex materia propriè esse docuit; Modis autem multis *Continuum* dicitur in quibus omnibus ea est dispositio, ut inter duo extrema, aliquo genere illorum existat. Sive igitur de *Continuo* in motu, tempore, magnitudine, &c. quæstio sit, commune illud vinculum inquiri debet, ea lege (si veteri scholæ fides adhibenda est) ut à magnitudine continuum, à continuo motum, & à motu tempus ubique deduci cogitet. Sed ut ista scholis discutienda relinquamus, tribus præcipuè modis consideratur continuum, scilicet,

scilicet, *Natura*, *Arte*, vel *imaginatione*; ut ea interea quæ sunt *Naturæ* in præsens mittamus uti quæ alibi tractanda sunt, ex veteri Schola observamus, *Continua* in Artificialibus, ea dici, quorum ultima sunt unum ex arte; in Mathematicis verò quorum ultima sunt unum ex imaginatione, adeò ut haut ullam realem existentiam in *Natura* possideant Mathematicorum lineæ, sed in *phantasia* sola, quæ Chimæras qualvis ex æquo confingere valet: Verum enimvero, multa inde hallucinationis causa; dum comminiscuntur illi *Lineam* sine *latitudine* vel *profunditate*, quæ divisibiles semper in divisibilia partes habet. Esto; inter illos, sed illos solos, sententia obtineat, ea lege tamen ut nihil inde in materialibus lineis evincere conentur. Quid enim cum vero necessario omnium sensibus obvio *fictum* & *phantasticum*, commune obtinet? sed neque effugient; Ut-cunque enim nugentur imaginosi isti, haut aliter divisibiles erunt in infinitum eorum lineæ, quam sub ratione partium *inequalium*; (æqualia enim infinita esse nequeunt) vel ipso *Stagyrita* suffragante) Quum autem *partes* omnes sive *æquales* sive *inequales* sub ratione *numeri* cadant, ut qui illarum sit mensura, jam aliud supponunt: *Quantitate* enim exutâ, partes lineæ Mathematicæ, non tanquam *quantæ* sed *quotæ* dirimuntur, ita tamen ut in *imparem* tandem numerum resolvi eorum lineam necesse sit; sed à præceptore discedunt, ista docentes; Si enim in *Impar* solum, *Infinitem* prodit, vel producit, lineæ medium, sine *mediæ unitatis* sectione dari nequit; quod absurdum est: Atque ita haut *divisibilis* in unum hoc *divisibile*, nedum in semper *divisibilia* fuerit eorum *linea*. At dividatur tandem quovis modo *linea*, non tam *lineæ* tamen, ac *divisionis* partes ab illis supputari satis liquet; dum in *infinitem* adire

O

sectiones

*Circa Continuum
Errores.*

sectiones suas contendunt, adeoque non ita de *quantitate*, quam nullam agnoscunt, ac de *numero* quaestio sit. Ex quibus liquet, non ultra unitates simplices vel aggregatas proferri posse lineae partes, adeoque haut in infinitum dividi posse, nisi infinitas quoque numero partes actu supponas, quod à nemine haecenus quod sci. am traditum. Restat, ut sola potentia lineam suam *divisibilem* in semper *divisibila* fateantur. At quænam illa potentia, quæ nunquam in actum reduci potest, aut cui bono tandem fingitur? Adde, quod non neminem supponere oporteat, qui in *aeternum & infinitum* secet istam lineam, cujus partes infinitæ, sola imaginatione *divisibiles*, in quavis *lineae* parte æquè ac in tota *linea* concedi postulant. Sed quorsum ista quæ ad impossibile & absurdum ducunt? Quomodo denique *divisibilia* ex *indivisibilibus* punctis constiterint? satis igitur fuerit, ut ex *lineis* istis demonstrationes suas conficiant *Mathematici*, modo ad ea quæ realiter in rerum natura existunt, vel existere possunt, haut traducantur; Qua ratione etiam *minimum* supponere queunt, sed quod non nihil utique sit, cujus etiam plures in longiori, pauciores in brevi *linea* existant partes, solâ *Arithmetica*, non vaga imaginatione mensurandæ. Sed de hiis circa principium libri, Cap. *quod objectum justam habeat magnitudinem*) quædam alia videre licet; satis fuerit *continui* naturam paucis hæc explicasse, ita ut dum integrum existit in quaest. *Quid & quantum* te versari cogites, dum dividatur in quaest. *Quotum*. Errores porro alii ex indebita *Mora*, *Medio*, *Distantia*, reliquisque conditionibus quas supra jam sæpius attulimus, eveniunt. In errores circa *Continuum*, aliquando etiam *tactus* labitur, dum lævigantur admodum, commissa apud inter se fabrorum opera; De *continuo* nihil propriè decernit

nit *Gustus* vel *Odoratus*, aliquid tamen circa continuum percipitur ex *Auditu*, qui in discretis solers admodum videtur.

Discretio.

VTi *Continuum* in quæst. *Quid & Quātum* facultati suæ analogæ proximè respondet, ita *Discretio* in quæst. *Quid* et *Quoto-quantum*. Eadem tamen ferè circa utrumque prædicandi ratio subest. Quod enim non *continuum* suo genere *discretum* est, & vice versa; quapropter etiam diversum *sensum* inducit, suæque *analogæ facultati* in nobis respondet, ubi condiciones debitæ ad sunt. Consideratur autem vel secundum partes simplices, vel aliquo modo commissas vel compaginas; de quibus quum capite superiori ea mentio sit ut quæ de *discretione* aliàs opportuna essent, ex illis satis intelligi possunt, non opus est ut hoc in argumento prolixius simus, eoque magis quod ex Quæst. de *numero* quædam alia peti valeant, quæ discretas partes *numeris* quibusdam ligari posse docent, unde *proportiones* variæ insurgunt; sed quia neque illic pro rei dignitate satis ampla instruitur *tractatio*, ex aliis multis sub *discretione* merentibus, (quæ passim videre est ut quæ divisiones omnes complectatur) ejus naturam indagare licet; Vagum enim quiddā est *discretio*, terminosque rerum varios, ubi satis profertur, indicat. Quatenus tamen *objectum commune* est, in id solummodo restringitur, quod non satis *continuum* est; ut enim divisibile vel discretum sit aliquid, prius *continuum* esse oportet, nisi *numerus* excipias, quem improprie dividi, proprie distinguere dicimus. Juxta aliquos *discretio* secundum *quantitatem* etiam datur, quod ex modo intellectionis suppo-

Circa discretio-
nem errores.

ni potest; appositè tamen loquendo haut divisibiles erunt qualitates, nisi sub ratione quantitatis in quæst. *Quoto-quale*. Errores circa *discretionem*, ex iis quæ circa *numerum* diximus supra peti possunt. Hoc solummodo animadverto quod dividi vel dissecari possint plurima, quorum ut exequamur numerum, haut necesse est, non vice versa.

Asperitas & Lævitas.

DE *asperitate* et *Lævitate* non opus est ut multa subjungamus, quum plurima communia cum *figura* obtineant, de qua supra; quum tamen circa *asperum* & *læve*, diversus sensus inducitur sub intercedentibus conditionibus etiam diversis insurgens, *facultatem* aliquam propriam quæ respondeat dari necesse est, quæ inter sua opposita, medio quodam modo se habens, diversos eorum gradus expendit, & hoc magis ad *asperum*, illud ad *læve* accedere judicat. Dubitari tamen heic potest, num *asperum* & *læve* inter *communia objecta* ritè statui possit. Nisi enim per duo ad minus sensoria eorum species transeant, extra *communium objectorum* classem ponendæ sunt; adeoque quum solus *tactus* propriè de illis secundum aliquorum sententiam decernit, haut opus est ut status ille qui inter *asperum* & *læve* intercedit facultate sua propria gaudeat. Quapropter etiam haut hunc in censum recipi posse contendunt. Verum enimvero etiam per portam *Visus* (notitia communi adstipulante) *asperis* & *lævis* ratio deprehenditur. Quis enim infelicius hoc sæculo, quàm *Neronis* olim, ex solo intuitu, non *asperum nummum* (ex pustulis scilicet) judicaverit? Quis non *demum* inter *exasciatum* & *expositum*

litum, scabrum & glabrum ex obtutu solo decreverit?

Porro *Asperum* multis modis dicitur, est enim asper quidam sonus, porro ex semicirculis suis *aspera Arteria* vocatur, sed quia istius modi quædam figuratè dicta sunt minus ad rem faciunt, satis fuerint indicasse *Asperum* & *Leve* pluribus uno sensibus patere, præsertim ubi de objecti materia constat. Hallucinationes ex conditionum nostrarum intermediarum defectu obvenientes ita in proclivi sunt, ut facilè cuivis methodum nostram inspicienti constent.

Circa Asperitatem & levitatem errores.

Eminentia & Profunditas.

DE *Eminentia* & *Profunditate* proximè dicturis nihil fere occurrit, quod non ita explicatum fuerit in *Cap. præcedenti*, & de *figura* ut norma enarrandorum non multo negotio ex illis peti possit; hoc solummodo interest, quod vix aliquid *asperum* esse possit, quod non utique sit *eminens*, sed non vice versa; sed leve dari posse quod non sit *profundum*, & vice versa, in confesso est. Ex quibus etiam liquet *Eminens* & *profundum* per se nota esse, diversumque sensum inducere, & facultati suæ analogæ in nobis deinde respondere, quæ diversos eorum gradus tum ex *Tactu* tum ex *Visu* æstimat. Non uno autem modo circa *Eminens* & *Profundum* hallucinationes accidunt, sed tum præcipuè ubi *distantia* nimia interponitur uti supra C. de *distantia* monuimus, tum etiam propriè ubi ex coloribus lineisque fucus ita fit, ut non nunquam heic assurgere, illic deprimi eximiè picturæ partes videantur, quas ex visu deceptiones dum tactus explorat, corrigit, æqualisque inde digito subjecta renuntiatur planities. Ex reliquarum conditionum ad objecto-

Circa eminentem & profundum errores.

rum conformationem pertinentium defectu, alias etiam circa *eminentiam & profunditatem* Errorum causas dari, adeò notum est, ut pluribus non sit opus. Hæc autem de *objectis communibus sensuum externorum* dicta sunt.

De *objectis communibus sensuum internorum*, cujusmodi sunt *Bonitas, Pulchritudo, harmonia, &c.* sive de *objectis communibus notitiarum communium*. Quædam namque pluribus artibus liberalibus competunt (tam enim in Mathematicis, ac *Moralibus* locum habet notitia communis, *Quæ conveniunt alicui tertio conveniunt inter se*) uti etiam de *objectis communibus discursus*; quædam enim *facultatibus* nostris in duabus vel tribus quæstionibus (prout in *Zeteticis* videre est) respondentia, in reliquis quæstionibus silent, non est ut hæc aliquid amplius afferamus, quum opportunius alibi tractari possint, ad superiorum igitur explicationem deveniendum est ut totum cum partibus simul constet.

De Analogia inter Facultates & objecta disquisitio, ubi Cap. I. de Veritate, tot sunt facultates quot sunt rerum differentia, exponitur.

NOVUM quibusdam videri potest, diversas *facultates*, *objectis communibus* supra allatis ex methodo nostra respondentes tribui. Hæc aliquid enim, nisi ex quinque eorum *sensibus* æstimari volunt, parum advertentes interea, ex istis propriè, nihil nisi *sonum*, sed incertum & sine mente, &c. *Colorem*, sed sine *figura* vel *proportione partium*, &c. *odorem, saporem, & Tactile* denique, sed sine eorum causis, mediis, finibus, &c. quæ in *Zeteticis* nostris videre est, percipi posse. Neque evadent, quod *externos* istos *sensus* demum complicari posse con-

contendant, quò universalis inde oriatur scientia; si enim quinque tantum dentur sensus, quorum unusquisque nisi quatuor modis complicari potest, sequetur ut haec ultra viginti propositiones eaque jejunas satis proferri valeat scientia humana, cunctæque ita exulent Artes Liberales. Sed ut medicinam istis faciant, alia ex sensu quodam *communi* deprehendi asseverant, qui circa varietatem objectorum versatur. At quinam est ille sensus (communissimus licet) qui omnia complectitur, præsertim quum unius rei non sit nisi unus sensus, vel ipsa Schola suffragante? Anne tot diversa objecta quæ per quinque sensoria tanquam totidem portas in Amphitheatrum aliquod transeunt, uno sentiendi modo quovis percipere valet *sensus aliquis communis*, eaque sub propria uniuscujusque specie *Intellectui* vel *memoriæ* consignare? Anne objecta non solummodo ex ipsâ rerum naturâ discrepantia, sed & contraria, & quæ demum diversas conformationum leges postulant, comprehensione unâ quâvis capere potest? Hoc enim nisi detur frustra erit *communis sensus*. Hocnè in promptuario seu nido condi oportet, donec singulæ excludantur incubante *Intellectu*, vel illo decernente; suo ordine displicentur species; Mihi quidem impossibile videtur, ut ex uno aliquo *communi sensu*, tot diversa objecta percipiantur, præsertim ubi adeo diversæ conformationum leges unicuique *differentiæ* competant, atque hæc *instinctui naturali*, illa *sensibus internis*, vel *externis*, aut *discursui* respondeant. Ut longe æquius igitur fuerit, iis omnibus, quæ *differentiæ* aliquâ signantur, suam utique *facultatem Analogam* tribuere? Cur enim aliquas differentias, easque minoris notæ, putà *colorem*, *sonum*, suis facultatibus donarent, alias non item Philosophi? Equidem, si eorum Antesignanum rite intelligo, huc respicit dum
ait

ait, οὐτε γὰρ ἡ ἐκείνη αἰσθητικὴ δύναμις αὐτὴν ἐξ αὐτῆς συνάμεινε, οὐτε αὖτε ταύτης αἰσθητικὴ δύναμις, quia tamen leges diversas cōformationum nesciebant aut non satis advertiebant scioli, circa numerum & ordinem facultatum hæsitabant plurimum, ad *sensum communem* de quo supra sese recipientes; veruntamen, haut minus, præclari Authores *sensum* illum communem exploserunt. Quorsum enim *externi sensus*, inquit, circa *colorem*, *sonum*, si omnia ex *communi* quodam *sensu* percipi valent? Vel quorsum tandem ipsa *phantasia* ubi isto modo prævertitur; ut supervacaneus igitur ex eorum sententia fuerit *sensus* ille *communis*, & merum figmentum uti à celeberrimo Medico vocatur. Quæ mihi placet omninò sententia, cum communissimus ut sit *sensus*, separatim tamen advertit objecta sua, dum unamquamque *differentiam* singulari quadam percipit vi: Quod à nostra de facultatibus doctrinâ non multum abludit, quum quas Nos animæ separatim & distinctè, sub quibusdam conditionibus, illi *sensui communi* tribuere promiscuè videntur *potentias*. Reliquum est ut explicemus modum ex quo diversa objecta suis cusa differentiis, ab intellectu percipiuntur, & aliquid tandem ultra *colorem*, *sonum*, *odorem*, *saporem* & *Tactile* percipi valeat, neque tot in vocabulariis frustra sint nomina.

Quo in argumento præmittendum est, ex communi sententia inter *Mundum* & *Hominem* intercedere *Analogiam* quandam, quam utique doctissimis commentariis illustrarunt nonnulli, adeo ut hunc majorem, illum minorem mundum appellent. Quâ ex necessitudine etiam fit ut sese mutuò internoſcant animalia quæ in hoc mundi Theatro visuntur, quum inter *totum* & *partes* summa sit cognatio, quæ ubi ex conditionibus quibusdam intercedentibus demum in actum producit, *sensationem* efficit; huiſce enim sublatis aut immutatis, frustra erunt *sensitiva*

fitoria; Quæ verò sint illæ conditiones, jam sæpius docuimus. Quum autem unius rei non sit nisi unus *sensus*, observatu dignum est, quo simplicius suo genere fuerit *objectum*, eo præclariorem dari *objecti sensationem*; Ita meracum magis quam dilutum, aut quovis modo mistum, sapit palato vinum; quod exemplis etiam omnigenis fulciri potest, adeo ut differentias omnes eo luculentius percipi, quo sinceriores fuerint, manifestum sit; Eorum enim quæ ad minimas partes miscentur, insignis nulla datur *sensatio*: Differentiis ita statutis & non solummodo ad numerum verborum in vocabulariis traditorum audis, sed ad multa alia traductis (*sensibilia* quippe plurima carere nominibus, fatebatur vetus schola) explicandum venit quo modo tandem innotescant. Quod ex *facultatibus* aliquarum *respondentium* ministerio fieri contendimus. Ut *facultas* igitur sit *vis* quædam *animæ interna* (neque enim aliud quippiam ex verbo *Facultas* innuo) *diversum sensum ad objectum diversum explicans*, uti L. de veritate retulimus, quod ut alia mittam argumenta, ipse *sensus* docet. Nisi enim *novus* ad differentiam aliquam excitetur *sensus*, neque novam aliquam *facultatem* dari volumus. Cujus operationem igitur in foro interno expendere oportet; sed ægrè ferent nonnulli fortasse *facultates* ad numerum *differentiarum* multiplicari: Sed vel eo progrediendum est, vel in simplici colore, sono, odorabili, gustabili & tactili insistendum; nullus enim inter hosce *sensus*, ultimosque scientiarum terminos interjacet medium aut decumanus limes, unde *facultatibus* numerus commodè æstimari queat. Quum porro angustos nimis, supradictos quinque *sensus* ad scientias omnes stabiliendas in confesso ubique sit, ad differentiarum numerum proferendi sunt *sensuum* & *facultatibus* deinde termini. Ex *objecto* enim & *facultate*

P

mutuò

mutuò agente oriri *sensum*, & alterutro sublato, tolli docet experientia. Nè tamen in immensum ita crescere facultates, & quasi luxuriari videantur, sciat lector in 4. classes distribui *facultates* omnes, uti amplius L. de Veritate videre est. Scilicet, 1. in *instinctus naturales* quos *dictamina naturæ vel notiones communes* vocamus: 2. in *facultates* circa *sensus internos*: 3. *facultates* circa *sensus externos*: 4. & *facultates* circa *discursum*, quorum usus & ordo Lectori explicandus manet; Ubi igitur ad sensoriorum portam aliquam sese sistit, conditionibus debitis intervenientibus, *objectum*, putà homo vel equus à longinquo veniens, dico primo sese explicare notionem aliquam communem quæ *ens signatum* (neque enim color jam cernitur) comparere docet; deinde etiam *magnitudo*, *motus*, *figura*, &c. quæ inter *objecta communia* recensuimus in genere constant. Porro ad *sensus internos* tanquam *gratum* vel *ingratum* quodammodo è longinquo proludit *objectum*. Tertio color, saltem verus, sed non nisi post ista (uti diximus) videtur; ad *verum* enim *colorem* percipiendum *conditionum nostrarum* Symmetria iusta postulatur. Quarto denique circa ista per quæstiones nostras, *discurrere* licet. Quæcunque igitur circa *sensum communem*, *phantasiam*, *æstimativam*, *cogitativam*, &c. comminiscuntur *scholæ*, hoc ex modo neque aliter perfici certum est, ita tamen ut ubi maturior fuerit scientia, post *ens signatum* primò occurrat *Genus* & inde *species* hominis vel equi, postea *differentia* aliqua vel *aliquæ* particulares, *Communia* enim *sensibilia* particularibus notiora esse docet vel ipsa vetus *schola*. Quum autem præter ista *principium aliquod individuationis* in unoquoque *objecto naturali* dari necesse sit, huic etiam in nobis suam facultatem Analogam, sive *vim internam* *objecta* respondentem statuimus. Omne novum enim, *Indi-*
vi-

viduationis Principium novum inducere *sensum*, ipse passim *sensus* (ut sæpius diximus) docet, quod ex *formis* internis sese mutuò internoscantibus, five communicantibus provenire æquum est credere; Utut sit, *Individua* tanquam *Individua* sentiri & intelligi manifestum est. Licet igitur quatenus *entia signata*, quæ Magnitudine aliqua & figura sint prædita convenient in *Eodem* plurima, quiddam tamen *novum* etiam occultè gliscere quod afficiat facultatem aliquam in nobis internam, unde *Individuationis* ratio constet, abunde liquet; quod ex Analogia inter *hominem & mundum*, neque aliunde nasci statuimus; haut aliam enim *rationem* vel *modum*, unde singulare percipiatur excogitaverit quispiam, præsertim in *naturalibus*, ut non ineptè tamen in artificialibus usurpari possit thesis ista; Quod novum enim in artificialibus est, novum inducere sensum ex nova aliqua facultate conformante quid vetat? præsertim quum ex mente Authoris exculpatur illud quod afficit, in qua novam dari posse *ideam* vel *exemplar externæ* vel *internæ* alicui *facultati* respondens, nihil prohibet.

Hæc tamen animadvertendum est, ubi *locus*, vel *tempus*, vel *habitus*, vel *accidens* quiddam externum, solam differentię vel innovationis notam præstat, haut novam idcirco facultatem excitari, sed eandem planè quam olim expertus es, quod ex *memoria* (uti quæ sit verus suo genere *sensus communis*, & ut paucis dicam, promus condu(que rerum) ope *Zeteticorum* nostrorum explorandum est. Faceffant igitur vulgaris ille scholarum *Sensus Communis*, *Phantasia*, *Æstimativa*, *Cogitativa*, *Putativa*, *Putamina*; Ut quæ nullibi existant, neque aliter locum habeant quàm quod *modi* quidam *Intellectus* operantis dici possint, quod etiam ex *organo corrupto* vel

morbis cerebrum tentantibus, probari potest; neque enim solus *Sensus communis*, aut sola *Phantasia*, aut sola *Æstimatoria* aut sola *Cogitativa* (*Intellectu salvo*) læditur, sed quasi ejusdē fati participes vel cōsortes junctim afficiuntur, dum plus minus loco proprio stant omnes simul vel cedunt. Cedunt autem ex organo læso vel *spiritibus turbatis*, utpote qui sint *animæ* latellites, uti suo loco probavimus, (quo pacto etiam *rationatio* læditur & depravatur) vel ex temperie *cerebri læsa* (unde in primis *memoriā* lædi constat) ex quā etiam solā, eversā, neque *phantasmata*, neque *æstimationes*, neq; *cogitationes* sinceræ dari possunt; et quod magis est, *discursus*. E *memoriæ* enim penu promittitur, quod ex *discursu* exagitari solet. Dum igitur species è *memoria* desumptas, speculatur *Intellectus*, *phantasiæ* illorum vicem supplet, dum de illis etiam judicat, *æstimatorius* eorum vel *cogitativus* evadit; Licet igitur (uti dictum est supra) ex *spiritibus* deficientibus, ut in *Lethargicis*, vel exuperantibus, ut in *ebriis*, aut ex *Causone*, accensis lædatur *rationatio*, ubi tamen ad debitam symmetriam reducuntur *spiritus*, restituantur *rationationis* organa & ipsa simul *rationatio*. Quod etiam circa *memoriam* læsam aliqua ex parte, observare licet: temperie enim ejus restituta *memorativa facultas* restituitur, tametsi fateri necessum sit antiquas non raro aboleri, deperdi, vel evanescere rerū species, sed de hiis supra Cap. quod organa sint integra, & Cap. quod nulla prava qualitate sint imbuta, plurima alia videre est, quæ consulat lector.

Ex facultatibus nostris tribulibus supra enumeratis, igitur, primò ingens colligitur rerum supellex, quæ deinde in *memoriæ* promptuario reconduntur, ubi etiam circa illas, non solummodo *opiniones*, *sententiæ*, *conclusiones*; sed ipsæ etiam *dubitationes* quæ non nunquam irrepunt,

irrepunt, extare solent. Ut frustra igitur alias in *cerebro* cellulas quæras, quàm illas, quibus *intellectus* (dum operationes suas exequitur) vel *memorativa facultas* utitur. Postquam igitur suo munere functæ sunt facultates circa externa versantes, ad *intellektionem* devenitur, cuius præcipuam sedem in *Sincipite*, uti *memoriæ* in *occipite*, *Ratiocinationis* demum mediâ quadam via libenter statuerim; ubi enim eliciuntur *species*, de illis cognoscit *intellectus*, illas conservat *memoria*, unde etiam in iudicium, medio *Notionum communium & facultatum discurrentium*, advocari solent, & tum communis tum particularis rerum natura indagatur. Hæc igitur tum *Æstimativa* tum *Cogitativa* scholarum locum habet, & tanquam intellectus operantis *facultates* haberi debent. Quæ interea aliis *phantasia*, nobis est facultas, quæ circa *verisimilia & possibilia* cum primis exercetur; Quemadmodum enim *noetica* sive *intelligens Animæ facultas*, circa *vera*; ita *imaginatio* sive *phantasia*, circa *verisimilia & possibilia* versatur. Post igitur *compositionem* sive *divisionem*, unde etiam abstractio quodam modo de rebus iudicat, *intellectus*, *phantastica* illa vis, locum habet, adeo ut veluti *intellectus* res ita esse, eodem prorsus modo, *phantasia*, res olim fuisse, vel esse in præsens, aut deinceps esse posse, suo modo conjicit vel statuit, etiam ubi *ratio* non intervenit, quæ intensior porro non nunquam facta, & cum cupiditate ingenti juncta, votorum compos fit, adeo ut quasi fascini vicem præbeat, vires quippe *imaginationis* plurima supra *captum humanum* præstitisse, plane liquet, dum in *fidem* & proinde in divinum quid transiit *imaginatio*. Sed aliis argumentis probari potest plures sensus quam decantatos illos quinque extare, *sensibilia* quippe priora esse quam *sensus*, docet *schola*, & *experientia* ipsa; Manferunt etenim ab omni ævo, & in sempiternum sua natura manebunt

nebunt *sensibilia*, sed pereunt *sensus* qui ab illis moventur & instigantur, unde etiam liquet, ad numerum *sensibilium* æstimari debere *sensus*, quæ quum varia & diversa admodum sint, varios & diversos inferunt *sensus* à suis *facultatibus* conformatos. Equidem *sensibilia communia* aliis quam vulgatis sensibus (qui *colore, sono, odore, sapore, tactu* terminantur) discerni docent Philosophi, quos *internos* etiam vocant, sed quia circa *externa* solummodo versantur, haut opus est ut internis ista affigantur sensibus, quum interni solummodo propriè ad *bonum & malum, utile et inutile, gratum et ingratum* excitentur; Ultra quinque igitur isto modo producuntur *sensus*, dum unà cum illis communium objectorum sensus (uti supra adnotavimus) annumerantur. Quibus tandem percelebris ille Author (cujus in Opticis mentionem sæpe fecimus) annectit alios qui inter propria et communia objecta, medium locum habent, quorum munus facit ut de *transparentia et opacitate, umbra et tenebris, similitudine et dissimilitudine, pulchritudine et deformitate* statuatur, adeo ut ex plurimorum Authorum doctrina sensuum tantummodo quinque evertatur numerus & ordo. Verum enimvero quum nimis angusta isto etiam modo, sit externorum *scientia*, vel ad differentiarum numerum protendi debent *sensus*, vel haut alicubi insistendum est, quum *media nulla ratio* intercedit unde supputari possint, quod etiam ut manifestum fiat, haut alia quàm ab ipso sensu desumenda est probatio, ad omnem differentiam novam enim, uti sæpius diximus, novus excitatur sensus; ne tamen in immensum isto pacto excreceret facultatum numerus, in memoriam passim revocet lector tribules esse, & in 4. tribus seu classes describi, quemadmodum etiam, L. de V. docuimus. Plurimæ igitur ut sint, haut in *infinitum* excurrunt, ut interea me
maxime

maximè in admirationem trahat id solum, quod nulla in sensibilibus perceptione, oriatur confusio, ubi attentius sedatoque animo spectantur. Quis enim nescit ex diversis & contrariis compingi, quæ cernimus vel audimus, nulloque proprio ordine per se exhiberi? Quapropter nisi hoc munus intellectui obtigisset, ut sensibilia componeret, & in seriem digereret, nullus non injiceretur animo tumultus. Quæ etiam exemplo aliquo illustrabimus. Detur insula paullò Amnicâ major, ad quam per quinque præcipue portus habeatur aditus, in quam etiam omnigenæ importentur merces, confluâtque ingens advenarum numerus, & ex portibus istis, duo præcipuè prope *Emporium insulæ* jaceant, unde etiam facilis ad principem (qui arce vel turri altâ agens, ea tanquam speculâ utitur) ducat via. In hos demum ii appellant quibus negotium cum principe est, reliqui tres prorsus subditis suis pateant portus, in quos etiam annona, aliæque quæ emolumento illis esse possint, invehantur. Quemadmodum igitur eadem nave vecti, diversi negotiationibus, institutisque suis, veluti diversis navibus vecti, ubi in Emporio convenerint, affines mutuæque necessitudine juncti, vel iisdem saltem negotiis impliciti esse possint, quemadmodum etiam diversis hospitibus (prout unusquisque dignior vel utilior existimetur) excipi à Magistratu queant, quemadmodum denique hii cum principe aut consiliariis ejus vel *aulicis*, & iis qui à *delitiis* sunt, alii cum iis qui in foro stant, aut suburbiis vel agro aut prædiis negotia, officiaque obire possunt, ita plane circa *sensibilia* accidit; adeo ut de hiis sed circa *verum & bonum* præcipuè, anima nostra tanquam princeps ille in Arce degens ejusque *consilarii* (*notitiæ* scilicet *communes*) cognoscant: De aliis, sed circa *gratum* aut *molestum* præcipuè, ut *sensus interni* tanquam aulici statuant, de

de aliis sed circa eorum *colorem, sonum, odorem, saporem & temperiem* solummodo, ut solertes sagacitatem suam prodant *externi sensus*, quos ex similitudine ista in populi censum lubenter ascripserim: De aliis, sed tanquam *suspectis & dubiis*, ut *facultates discurrentes* tanquam exploratores decernant: De aliis denique, sed circa *annonam & cupedias* ut *rei familiaris administri* tractant. Quo pacto etiam accidit, ut hii tanquam alieni, et fortasse hostes, dimitti vel fugari, illi prolixè haberi, & ipsa urbe donari possunt. Sed quia *intellectus* et *appetitus* non solummodo ab *alienis* excitatur, sed et *emissarios* suos habeat *Anima*, quos extra urbem vagari, et remotas invisere regiones permittit, hii quoque ex portubus istis in Altum solventes, plurima quæ sese minime sensibus externis obijciunt, renuntiare solent; Sed opus est ut vela jam contraham, ne in immensum circa ista excurrat oratio; satis fuerit modum heïc ostendi, unde per quinque sensoria, tanquam totidem portus, rerum omnium quæ in hoc *Theatro* extant, commoda dari possit perceptio. Omnis igitur *differentia* nova, novum objectum constituit, novis utique dotibus ornatum, et novum quippiam circa conditionum aliquam aut ejus gradum saltem unde conformatur vendicans ut integrè ita percipiatur. Circa *medium* igitur, aut *distantiam*, aut *tempus* vel *moram* ex qua dignosci potest, aut ipsum *situm* et *ordinem* partium aliquid diversum postulatur, quo consignetur nobis *differentia* quævis; aut si parum omninò ab aliis discrepat postquam omnium sensuum Criterium subiit, tanquam cognatum alicui alii objecto censendum est, uti facultates enim tribules, ita objecta affinia esse constat. Sed non ad externos solummodo sed ad *internos sensus* etiam proludit *differentia* quævis, ideoque magis vel minus *grata* vel *ingrata* est; circa
illam

illam tandem *notitiæ* communes & *discursus* diversum quid statuunt, ut ita omnem notam subeat differentia, ubi omnes rite adhibentur facultates; attamen, non hæc solummodo in *animum* inducenda sunt, quò omnis tum *differentiarum* tum *facultatum respondentium* doctrina constet, sed & sensus illi qui tametsi ab objectis haut excitati fuerint, sponte propriâ moventur, viresque suas in nobis exercent, advertendi sunt. Hujusmodi autem in corporea mole deprehenduntur *fames, sitis, libido*, &c. tametsi enim non adsint, quæ prolecent *sensus* istos, motu tamen proprio cientur, dum exinaniantur nimis *spiritus*, vel turgent *humores*, quibus igitur sua objecta propria in sublunari hoc mundo, suæque conformationum leges respondent. Hujusmodi porro inter facultates noeticas sunt *spes, fides, amor, gaudium*. Ex communi enim, vel particulari D.O.M. providentia (ubi etiam nulla intercedit ex externis objectis causa) ad æterna feruntur & futurum quendam statum, eumque beatiorē præcipiunt; neque enim escâ voluptatum *vulgaris*, aut illecebris carnis ita capiuntur, quin ut sublimiora spirant; sed de hiis suo loco fusiùs: Reliquum est quò argumento præsentis finis imponatur, ut quædam circa differentiarum investigationem moneamus. Differentiæ aliæ communes sunt *generi*, aliæ *speciei*, alia tandem *individuo* tantummodo convenit, quæ ejus etiam *Individuationis principium* haberi potest. Hæ omnes autem in quæst. *Quid* prædicantur, ut hoc tamen intersit, quod communes differentiæ multis ejusdem *generis* vel *speciei* competant, *differentia* particularis uni soli, quæ tandem ut notissima sit, quo modo percipiatur; inter doctiores ambigi solet; *Singulare* ab intellectu non percipi contendunt quidam, iique celeberrimi doctores, quod tamen revera dari nemo inficias ire potest, nisi seipsum abnegaverit

verit, hominemque aliquem quatenus *singulare* & distinctum quiddam intelligi non posse contenderit, sed cum præceptore dicent, *singularia* ab *sensu*, *universalia* ab *intellectu* percipi, at quinam sit ille sensus qui *singulare* percipit, non explicant; objecta enim ab externis sensibus collecta, sunt tantummodo *color*, *sonus*, *odorabile*, *gustabile* & *tactus*, & ipsa tandem *figura*, *magnitudo*, *motus*, reliquaque *objecta communia*, quæ supra explicavimus. Haut isto modo igitur *singulare* cognoscitur, hæc demum *universalia* sunt, adeo ut nisi heic occultus quidam sese ingerat sensus ex *principio individuationis* oriundus, haut ullus excogitari potest modus, unde *singulare* sensui innotescat, cui sententiæ etiam ita insistendū censeo, ut facultatem aliquam internam in unoquoque dari lubens concedam, unde *singularis* ejus *existentia* internoscatur; *Singulare* enim sola percipere valet facultas illa Analoga; quam *internam* tandem ideo statuerim quod neq; *intellectus* solus, neque *sensus* externus, *singularis* alicujus cognitionem sibi ipsi latis vendicare queat; At *singulare* nullo modo nisi indirecto vel reflexo (ita enim aliquibus placet) comprehendi posse perhibent adversarii; Adeo ut ab *sensu* ad *intellectum* & ab illo demum ad *sensum* consignari debeat *objectum*; sed nimis hærent ista docentes: Quis enim non *singulare* primo in omni *objecto naturali* ex formarum communione reciproca proveniente, animadvertit? Si tamen *singulare* omnino percipi diffitentur, quod etiam aliis placuit, videant primò an eorum *universale* aliter quam ex *singularibus* perfici vel *singulare* aliquod absque sua *differentia* illum à reliquis distinguente innotescere possit: Quomodo demum *species* & deinde *genera* sine *singularibus* constituerit *Intellectus*, aut *memoria* postea traderit, vel semetipsum tandem hunc hominem non alium

um esse cognoverit? Quomodo porro circa *singularia* discurrerit *Intellectus*, aut *Syllogismum* confecerit, aut *rebus* ipsis *nomina* imposuerit? Quomodo insuper actum aliquem singularem vellet, aut hunc plus alio diligeret? vel quo pacto inter verum aliquod *singulare & falsum*, vel *bonum & malum* distinxerit? Apagè igitur Capitones istos, quum nihil vetet quin in *sensu* quodam particulari insit *singularis* cuiusvis *cognitio*, quæ eminenter in *Intellectu* proximè fuerit. Ex quibus etiam patet, neque ex *intellectu* primariò, neque ex *sensuum* externorum aliquo *externo*, sed ex facultatis alicujus internæ vi a mutua rerum Analogia proveniente erui *singularium* cognitionem, unde etiam plus minus *gratum* vel *ingratum* censetur *objectum*. Ex nostra sententia igitur, primario in *objecto* quovis, *existentia* ejus quædam, ex principio individuationis manare percipitur; existentiam enim per se percipi constat, licet quid sit existentia illa haut in promptu sit, veluti *primam causam* dari dixerit quispiam, qui tamen quid sit *prima causa* ignoraverit; vel *sapientiam* rem præclaram agnoverit, qui tamen quæ sit *sapientia* illa haut illico statuerit. Demum *differentia* quædam *communis* ab *intellectu* collecta vel agnita, donec in genus deveniatur, & deinde speciem (prout conditiones nostræ intermediæ magis propitiæ, facultatesque respondentes magis excitatæ fuerint) *objecti* naturam constituit; ut deniq; per quæstiones nostras in Zeticis traditas totum ventiletur *objectum*, donec nihil præterea superesse in comperto habeatur. Neque igitur omnis *differentia* in quæst. *an* vel *quid* simpliciter sed quædam in quæst. *Quale Quantum*, &c. respondet, quorum etiam aliquæ magis vel minus *communes* haberi possunt. In quibus omnibus etiam aliquid *sensui* *externo*, *interno* vel *discursui* præ aliis *objectis* analogum magis

comperiet lector, unde tandem clariùs affirmetur *differentia*: Quorum investigationem accuratam ideo proponimus, ut magis luculenter objecta constent. Sincera enim differentia, distincta est cognitio, confusæ aut cum aliis complicatæ, complicata, vel confusa.

Atque hæc de Errorum Causis Pars sit prima. Aliam tenebrosâ hâc longe luculentiorẽ edere animus est, modò per fessam ætatem, & calamitosa tempora liceat.

(* *)

Religio Laici.

Peræ pretium visum est, Coronidis loco, gravissimam Quæstionem subicere. Quid nempe mediis diversarum universo Orbe militantium Ecclesiarum Terroribus, Laicus de Religione optimâ statuerit? Nulla enim non spirare minas, nulla ferè extra Pomœria sua salutem proferri non negare.

Planè liquet, multas pro seculi, & Regionis varietate, in præsens extare, & olim extitisse *Fides*, sive *Religiones*, quarum nullam utique non tanquam coelitus quodammodo traditam asseveraverint Nomothetæ; adeò ut hanc in *Europâ*, illam in *Africâ*, & *Asiâ*, aliam demum in ipsis *Indiis* comperiat Viator; Equidem à Natali solo deducta Argumenta vix ullibi prætulerim, *Asia* enim Philosophos egregios, Apostolos, & Doctores, *Africa* ingenia acutissima, & Theologos summos, *India* Gymnosophistas, Brachmannos, Baniamos, & Bongos: *Europa* tandem suos sibi Proceres, Primorésque venditat. Adeò ut verum Dei cultum, Hierarchiam conspicuam, vitæ austeritatem, & compendium ad Beatitudinem æternam penes Se solos ferè extare contenderint Antistites. Quinam igitur sese extricaverit infælici solo, vel sæculo natus Viator? Præsertim, si ita necessaria & exquisitæ Veritatis perhibeantur singulorum Dogmata, ut damnentur reliqua; Quâ ratione sibi ipsi prospexerit? Si enim in humanis rebus à medio ad extrema deflectere proclive fiet, eò pronior certè circa Religiosum Cultum existimari potest lapsus, quòd tum angusta magis, tum præcipitiis utrinque obsita ad Beatitudinem æternam feratur via; Adeò ut nisi distinctis, perspicuisque Argumentis suam probaverit Causam viator, neque pro-

R

priam

priam propugnare , neque diversam evertere Religionem ullibi licuerit.

Quia tamen utcunque proficiendum, nisi se totum dedere , Præsulibusque suis in Religione quavis subicere integrum existimaverit , videndum quos viæ *Indices* dent. Atque ita *Fidem*, vel *Rationem* ostendent; Quas tamen perplexis adeò involvunt Sermonibus , ut modò hanc eludere , mox illam elidere anxium periculique plenum foret. Dum hii enim eam tradi *Fidem* asseverant, quam vix ulla à Credulitate satis distinxerit nota ; Dum illi etiam *Rationem* præferunt , quam depravatam, languidam , & tantùm non extinctam contendunt Adversarii , quibus vestigiis insistendum ? Quænam calcabitur semita ? Si enim ex *Originali peccato* , (juxta vulgatam inter nostrates sententiam) Facultates Animales prorsus vitiantur, quomodo sola eximetur *Fides* ? Sin verò ex propriâ naturâ , aut saltem ex beneficio Redemptionis in S. Scripturis traditæ , integræ stent, cur non sua *Rationi* vis ? Anne quædam restituuntur, quædam non item Facultates ? Anne ineptè ratiocinari, bellè tamen credere licebit ? Recolligendus igitur est animus, & alterutri suæ tribuendæ partes. Quapropter tum *Ratio*, tum *Fides* , tum *Oratio* ad Deum, sedulæque Veritatis investigatio, tum inconcussa de Bonitate Divinâ fiducia, innoxiaque vita instituenda est. Unde etiam ad supremum Numen sese impendiò recipiat Viator , ejusque ex notissimis Attributis *Fidei* fundamenta jaciens, quem Optimum , & Maximum fatentur omnes, non huic tantùm vitæ , sed æternæ consulentem agnoscat Deum ; Quem etiam tanquam Patrem Communem , & in bonas preces votæque facilem veneretur. Deinde etiam diversas, quatenus licet, Religiones penfitans, quæ Facultatibus internis Analogæ, Doctrinas primo

primo loco eruat ; Postea demum de quibus summè
 conventum est. *Atque ita Summi Dei ex omni Virtute*
Cultum ; Pœnitentiam , ubi istis excidimus , & præmium,
vel pœnam post hanc vitam transactam dari ubique com-
periet. Adeò ut non unius cujusvis Religionis confinio
 arctentur , quæ ubique vigent , semperque vigeant
Veritates. Sunt enim in ipsa mente cœlitus descrip-
 tæ , nullisque Traditionibus sive scriptis , sive non
 scriptis obnoxie. Sunt illæ ipsæ demum ex quibus
 Universum hoc administratur , & in meliorem statum
 componitur ; Hasce igitur tanquam *Catholicas Ecclesiæ*
Veritates, habe. Nihilo segnius ea quæ sunt *Fidei* asse-
 queris. Credi enim posse , & debere quæ Veritatibus
 huiusce non repugnant , (ubi insigne Ecclesiæ testimo-
 nium accesserit) non semel monuimus. Quis enim be-
 neficii sive divini, sive humani Compos evaserit , qui il-
 lam præ diffidentia exuerit ? Quis non fœdi erroris re-
 us, qui quod intra divinæ potentiæ ambitum , multaque
 Authoritate præclarum respuerit ? Sua igitur *Fidei* stet
 Dignitas, ubi satis asseritur, ubi satis distinguitur. Du-
 plici enim sensu accipi *Fidei* vocabulum observare li-
 cet. Nempe circa *Præterita*, & circa *Futura*. Quæ au-
 tem circa *Præterita*, est Adensus firmus adhibitus iis
 quæ narrantur , ita tamen ut ab humana Authoritate
 præcipuè pendeat, & in aliquam relata sit Epochen , &
 propter circumstantias magis, vel minus verisimilis. Est
 porro obnoxia, nullique Facultati per se Analoga, qui-
 busdam demum finibus concluditur , neque ad omnes
 satis pertingit. Quum quæ circa *futura* in Deo Fides,
 à summa Animæ Facultate (Hominem utique à cæteris
 Animalibus distinguente) ortum ducat. Quin & plu-
 ribus Notitiis Communibus stipatur , quum una sola,
 (nempe ita fieri posse) *Fidei* circa *præterita* obtingat :

Est demum, ubi probè conformatur, Fælicitati cognata, Aternis hærens, Cœlitus Sancita; Hujus enim lumine intuemur, lingua alloquimur, Manu preſam Deum, haut ulterius ſuffecti, lati, conditi. *Fidem* demum modo quodam abſtracto legare, & tanquam Oratorem ad Dei Tribunal ſiſtere, (nunquam niſi Benedictione aliqua impetrata reverſuram) licebit. Huic denique ſoli ita ſe redhibet, ut ubi Reverentia, & Amor acceſſerit debitus, etiam ad fruitionem beatificam ſeſe demittat Deus Opt. Max. Quando igitur promiſcuè uſurpatur *Fidei* vocabulum, videndum an circa *præterita*, an circa *futura* ſit Sermo. Eâ enim intercapedine diſtant, ut *Fidem* circa *præterita* dari poſſe, ſine *Fide* circa *futura*, & vice verſa, paſſim videre fiet. Quapropter tum Adſenſum præbemus Hiſtoriis, de futura vita parum ſollicitis, tum Cauſas etiam æternæ in Deum *Fidei*, abſque omni Traditione facilè invenimus. Ne tamen in *dedititiam* illam *Fidem* nimis propenſus ſit Viator, monendus eſt, haut omnia promiſcuè amplectenda, quæ in Hiſtoricis reperiatur. Quum nonnulla interſint paſſim quæ multiplicem diſtinctionem, & recognitionem poſtulent; Tum ea Maxime quæ ita inſolentia, Communique rerum Naturæ repugnantia, ut non niſi præceps circa illa Judicium ferri poſſit; unde non leves etiam in graviffimis Authoribus occurrunt dubitationes. Multùm enim refert, an quæ narrant, ipſi viderint, an ab aliis acceperint, atque ita nexu perpetuo, & in alios (per quædam fortaffe ſæcula) traducto; Rebus enim geſtis, quæ ex Facultatibus probè conformatis noſſe potuerunt percelebres Authores, tutius fidendum, quàm iis quæ ſaltem credere è longinquo potuerunt; Præſertim ubi ſerie bene longa, & fortaffe in ignobiles, vel Spuriſ Authoribus relatâ, quàm plurima pro cuiuſvis arbitrio

bitrio adjici, tolli, immutari possint. Quid quod iis quæ narrantur etiam dubiam nonnunquam præstiterint fidem Authores ipsi, neque aliter forsitan, quàm quod inter plurima *verisimilia* circa eandem rem jactata, istud præ cæteris arriserit. Adeò ut ostentent non rarò, quæ tanquam vera haut comprobent. Sed & hoc quoque advertendum, an ea narraverint, quæ neque ipsi, neque ullus mortalium scire potuerunt; Cujusmodi non pauca in mirandis quibusdam Historiis deprehendas. Porro, an aliquid ex Authoris Officina ita prodierit, ut in documentum edi videatur. Neque enim ad Historicum spectant, nisi quæ citra illum commodè sciri nequeunt. Sed & alia ad *Fidem* difficilia in antiquis Authoribus inveniuntur: ut detur enim quædam ab illis affirmari potuisse, quæ posteris deinceps traderent; Quomodo tamen hoc ab illis distinguemus, quibus si ve falli potuisse, vel fallere voluisse solenne fuit? Dum hii enim insipientiâ, temeritate, superstitione, vel odio, aut amore seducti, facile decipiebantur, illi ex officiosis, in Dominos suos, vel piis (si Superis placet) Mendaciis, siue adulari, siue juvare, siue nugivendos agere conati sunt, tota intervertebatur Veritas: Ita ut undiquaque sese in Casses induerint Lectores. Vix ullos enim inveneris, non ad credulitatem pronos, ubi Cultus Religiosus inde urgetur. Audax quippe facinus, *Fabulam* in utile aliquod Exemplum editam, (non sine Capitis discrimine) subsannare, vel explodere. Sed concedamus tandem ea omnia quæ à Magni Nominis Authoribus produntur (quantumvis mira, prodigiosa, & tantum non *admiranda*,) vera fuisse; haut tamen tuæ Veritates fuerint, sed eorum; quibus ista ex Facultatibus probè conformatis, nosse contigit; Neque igitur ut vera in seipsis sint, (quod solus tamen novit Deus) tibi haut

aliter quàm ex Authoris Fide liquebunt. Et proinde *verisimilia* tantùm fuerint ; quum de objectis extra Facultatum tuarum ambitum sitis , judicare nequeas ; Adeò ut immane quantum inter *Scientiam* , & *Fidem* illam quæ in Adsensum venit , hiet Chasma ; Atque utinam heic tandem satis tuta statio : Minus perniciosi enim inde sequerentur Errores. Sed & unà cum *Traditionibus* suis ; Judicium circa Consecraria quæ inde elici possent , ita obtrudunt nonnunquam Historici , ut neque hiscere fas sit. Quum tamen ubi de præmissis conventum fuerit , haut ille olim rectiùs senserit , quàm in præsens Sapiens rerum Æstimator ; Nihil enim refert in iis quæ ad *rectam Rationem* spectant , an Sempronius olim , an Robertus modo ita se gesserit , vel quis in Foro sit Actor. Ubi consimile adducitur Testimonium , idem intercedit Jus : Scilicet , ut Scenam commutes , fabula constat. Hoc igitur ubique animadvertendum ; ut quid tanquam Historicus , quid tanquam Criticus scripserit Author , in animum inducatur. Licet enim perantiquæ alicujus Historiæ falsitas vix ullo satis redargui possit Testimonio , in Porismata tamen inde deducta , Censoriâ (ut ajunt) virgulâ uti , & Authoris sententiam refellere , vel quidem rejicere licebit ; nisi ubi ita anceps fuerit Argumentum , ut in nullas facile transierit partes viator. Miserè enim actum esset cum humano genere , si utroque modo imponeret Historicus. Quod tamen sæpius factitatum , novit proculdubio qui omnia novit, D. O. M.

Quapropter in *Fidem* circa præterita , & emergentes inde Doctrinas , integrum humano Generi condonari Jus existimet Viator ; Adeò ut sive ex circumstantiis aptis citò crediderit , sive parum idoneis ambegerit , aut ex nullis , vel prorsus ineptis Historiam unà cum Con-

secta-

sectariis suis respuerit, nihil nisi ex recta *Rationis* dictamine factum apud se reputet.

Licet igitur in Historia Romana ad Cannense praelium Populum ab Hannibalis Exercitu Cladem accepisse nullus dubitaverit; Ubi tamen de Causis, Effectibus, Stratagematis, Erroribus, &c. Sermo est, par omni Homini in æternum decernendi competit ratio. Ita Raptum Lucretiæ ocyùs, Bovem tamen loquutum fuisse tardè crediderit Viator.

Ex quibus patet, non ita levis negotii, aut tumultuariæ operæ esse ipsa *verisimilia*, quin, ut ita sint, plurima desiderentur; Haut quippe satis fuerit, Historiam per multa sæcula obtinuisse, nisi Media Cognitionis suprà allata intervenerint: quæ cum obnoxia, ardua, & in recessu posita sint, nullâ posteris sæculis satis consignabuntur notâ; Ut quàm temerè *Canones Veritatis* ex vulgaribus *Traditionibus* struantur, heic videre liceat, quum multis modis falli Viatorem, nullo modo satis erudiri contingat. Neque enim ubi Conditiones intermediæ unde Facultates cum objectis debitè conformentur, omnino desunt, Veritates Synceræ erui possunt.

Sed quia non humanæ solummodo, sed Divinæ etiam, Revelatæque (si credere fas sit) inter exteras Nationes, ipsosque Indos, sive Scriptæ, sive non Scriptæ extant Historiæ, Quid de illis sentiendum? Anne negligenter habendæ? Præsertim, quum nulli Regioni, vel sæculo ita se obliget Deus, ut non sua edat alioversum miracula. Ita igitur fieri posse credat Viator, quæ divinis Attributis non repugnant, & in bonum aliquem finem patrantur; sed ut infecta fuerint, haut minus inde de Omnipotentia, Bonitatèque Divina constare. Porro, unà advertendum, an in *Contextum* irreperint Dogmata, accesserint Interpretes. Neque enim

enim suspitione vacant, quæ ad novum aliquod five Imperium, five Religionem stabiliendum assuuntur miracula, appenduntur Expositiones, & Commentaria.

Libri igitur inter diversas quæ sibi solis Dei vindicarint Verbum Ecclesias, five Cœtus, *Codicem* illorum *Sacrum* (quocunque nomine insigniatur) in Manus sumpserit Viator, videndum, (ut nuper diximus) quid *Rationi rectæ*, probæ scilicet Facultatum Conformationi, quid *Fidei* porro circa præterita existimetur congruum ut de utrâque seorsim statuatur. Atque ita Europæus noster præ cæteris conspicuas tum Antiquitate, tum *Authoritate* eximia S. S. Judæis, & inde Gentibus traditas inveniet. Quibus idcirco in omnibus quæ olim gesta prædicantur (ex *Ecclesiæ Authoritate*) Fidem consummatam adhibere potest. Quantumvis enim de Libris magis & minus Canonicis lis sit, quòd interpolata, vel dispuncta quædam contendunt nonnulli; Quòd *Textus Originalis*, maximè verò *Hebraicus*, multiplicem pariat sensum; Quòd *Authores* varii, quin & alicubi discrepantes; Quòd ab interpretatione Ecclesiæ, ex qua primo Historiæ, Prophetiarumque manavit fides, discedatur; Testimonio tamen Antistitum, Authorumque Celeberrimorum usus, hæc omnia ita conciliari posse credat, ut nihil inibi factum, quod extra potestatem Dei (modò intra voluntatem ejus) existat. Verùm enim vero eâ lege, ut de consequentiis eorum quæ etiam à Mundi primordiis gesta narrantur, cognoscendis, statuendisque commune intercedat jus; Et quum penes *Ecclesiam* Historiæ Fides, penes humanum Genus judicandi restet libertas. Certè mira admodum in S. S. plusquam in reliquis omnibus Historiis traduntur, sed quæ non retundunt Intellectum; sed exercent,

cent, vel acuunt. Sed de hiis viderit *Ecclesia*; Quæ enim (illa tacente) haut rescivissem, citra illius Testimonium, haut credidissem unquam.

Quapropter operæ pretium fuerit penitus disquirere, quid tandem in Sacris Scripturis sincerum, incontroversumque Dei verbum audiat. Neque enim æquali Authoritate præditum quicquid in S. S. continetur, dixerit vel ineptissimus sacerdos; Quum ut Consecratorum, Mulierum, Bestiarum, quin & ipsius Diaboli verba in S. S. tradita, mittantur, haut disertim quidem vel optimorum hominum dicta ubique divinitus inspirata perhiberi possunt. Quum & humano more loquentes ipsos Apostolos, & Prophetas, vel ex ipsorum Confessione deprehendere liceat. Quid igitur in S. Bibliis tanquam ipsissimum Dei Verbum, quid porro ad salutem maximè necessarium disquirendum manet. Quo loco (uti supra monuimus) occurrent primo certè *Veritates nostræ Catholicæ*, quæ tanquam indubia Dei effata, & in Foro interiori descripta, discernendæ, reponendæ fuerint, ut quid deindè superfit, exploratum habeatur. Atque ita præter Historiam Hebræorum miracula plurima inter illos edita, Prophetias, Ritus, Sacramenta, Ceremonias Religiosumque Cultum Gentis illius (præcipuè) non exigua consurgentia mole reperiet. Sed eo fine tradita certè, (si ritè intelligo) ut *Veritates* quas *Catholicas* vocamus, magis inde illustrentur, fignentur, sanciantur. Quæ enim illuc non vergit suis Ambagibus, Mysteriisque soluta Doctrina? Quodnam non huc spectat Mysterium? Quid tandem nisi *Amar, Timorque Dei, Charitas in proximum, Pœnitentia, Spēsque* melioris Vitæ, ex Dei misericordia in humanum Genus iuadetur? Hucusque igitur conventum est. Cæterum unà cum istis, promissiones, Fœderaque quæ-

quædam particularia, Arcanas, Parabolicasque Allusiones, quin & concisas quasdam vel hiantes Intellectusque difficiles sententias urgeri perhibebis. Esto. Sed quæ ubi ab Argumento isto recedunt, vel ex *Authoritate* præmissorum suaviter asserenda, vel suo loco, saltem finienda. Adeò ut nisi ex *Textibus* inter se collatis, clara evadat Expositio, vel ad sobrietatem sapiendum, vel ad disceptationes confugiendum fuerit; Et cum illo qui sensum verborum distrahit, vel locus intelligit, lucta ineunda. At tum, si *Controversiæ* (in iis quæ ad salutem necessaria) locus, quis modus tandem dabitur, vel finis? Præsertim ubi exteræ sese implicabunt *Ecclesiæ*, & de Miraculis suis, Prophetiisque traducibus nostram implorabunt fidem, Magnalia, Mysteriaque sua popularia jactantes. Quin & ita fieri posse ubi in Dei gloriam cesserit, contendentes. Anne hæc amplectenda, illa rejicienda, præsertim ubi non dissimilis valde prætexitur finis? Sin verò gestorum utrinque, fideique postulatur ratio, qui Testes tandem, quis controversiarum constituetur Judex? Anne omnes compeliandi? Sed, proh, quantum inde sulcabitur Pelagus? Nonne quævis lingua ediscenda & totus peragrandus est Orbis? Nonne Scriptores omnes evolvendi, & Cathedra, Scriniumque omne perscrutandum? Nonne sæculum omne lustrandum, Fideisque quævis expendenda? Nonne Expositiones omnes comparandæ, Contradictionesque reconciliandæ? Cui tandem ad ista perficienda, Ingenium, Otium, Divitiæ, Vita suppeterent? Præsertim, quum immensum opus aggredienti, præter animum deficerent omnia? Plurimis interea in Provincia propria, nedum Patria communi incompertis. Quapropter nisi indefesso opere ad ubivis gentium controversia digredi, satius duxerit Viator, ad *Veritates Catholicas* re-

ver-

vertendum, indèque ad Tribunal Divinum fidentèr sistendum fuerit, donec Terrores abjecerit, Gratiàmq; Dei salutare impetraverit. Mitiùs enim nobiscum egit *Deus O. M.* quàm ut frustrari passus sit Animam quæ resipuerit. Nonne dura enim humani generis fors esset, si & scitu difficilis, & transitu lubrica esset ad Beatitudinem via? Satis igitur fuerit, quæ ad salutem æternam necessaria, factu ardua, (sed perpulchra certè, Animisq; illustrioribus digna) non cognitu utique difficilia, vel in recessu posita. Constat nempe ubique *Providentia Divina*. Tu, modò quod in te est, præsta: Coeptis Deus annuet. Neq; te sollicitent valdè *Scholarum Controversiæ*, quas nulla satis diremerit ætas; Sed abundè tibi prospèctum arbitrare, quòd undecunque veneris, quocunque iveris, *Veritates nostras Catholicas* asseri comperies, non ad posteriora tantùm sæcula, sed in æternum revocatas.

At unà cum istis absurda, horrenda, impia passim in exteris Nationibus committi dices; Neque ulla (licet in illibatissima *Ecclesia*) ita tradi, quin plurima insuper postulentur. Concedimus. Verùm eâ lege, ut attentè, & haut ultra facultates sapias. Quæ demùm ex *Ratione recta*, & *Consensu Universali* eruta, ab iis quæ per auditionem distinguas, ut dubia quævis ad Methodum in nostris *Zeteticis*, Capitibùsque sequentibus traditam reducas. Atque ita nisi omni Pecude, & Bruto quocunque (suo in Genere) infœlicius contigerit Ingenium, evades. Si enim quæ virenti pascuo Oves inutilibus noxiisq; dimissis, salubres tantummodò decerpunt herbas, Tu quidem, uberi laxoque Divini Numinis Cultu, haut alia perceperis quàm quæ ex usu fuerint. Quo pacto etiam non privata solummodò, sed publica servabitur Pax, Patèrque Communis

munis invocabitur *D. O. M.* Neque enim alia sapientia instructos, diversis in sæculis Regionibusque agnovit suos *D. O. M.* Neque alia demum pietate (saltem publicâ) servavit; Adeò ut sive Antiquitatem *Ecclesiæ* alicujus ostendenti, sive Novitatem exprobranti, respondendum sit, neque Doctrinam *Veritatum Catholicarum* ullibi novam, vel Ritus ab omni ævo veteres fuisse. Quin ut plura prædicarentur, Auditorem illis solummodo stare potuisse, quæ tutò crederet, quæ sano modo intelligeret.

Verùm enimvero, quid tandem de Idololatriis, execrandisque Ethnicorum Sacrificiis censendum? Nonne unà cum eorum Religioso Cultu, Mysticque abdicanda? Omnino. Dum tamen in Idolis ipsis aliquam sive Bonitatis, sive justitiæ particulam coluere, mitius fortasse insaniebant. Ita in Marte Dei providentiam circa Bellum, in Venere circa Generationem, in Mercurio circa Mercaturam fortasse agnoscebant. Quod enim de Fabulis Deorum suorum ut plurimum invulgatur, ita à quibusdam intellectum comperio, nempe ut morientes *Heroes* Sideribus donarent, Sidera ipsa sub eorum Nominibus recolerent Ethnici; fâ lege tamen certè, ut Superos nedum Medioxumos, parvos, Patellarios, Inferosque Deos in Dei *O. M.* gloriam observaverint. Quid quod Dei Nomen Hominibus præclaris, immo etiam & Imperatoribus pessimis (dum heic agebant) olim tributum? Ita ut haut aliter ipsos Deos aliquândo inter se distinxerint, quàm quod hii vivi, illi mortui. Sed de hiiis penes alios judicium sit. Saltem operæ pretium fuerit investigare, quid sapiens, piusque Dei *O. M.* Cultor, etiam mediis superstitionibus Ethnicorum olim præstare potuit. Equidem, cuius Romano, Deorum luxurianti numero posthabito, ad Deum *O. M.* sese toto corde con-

conferre Barbaricis Ritibus sepositis, Virtutem ex Philosophia, Religione, Legibusque tum ediscere, tum colere, Expiationum solennibus prætermiſſis, ex Conſcientia probè inſtructa, ſcelerumque horrore, Pœnitentiam intus agere, Denique Inferorum ſuorum Fornicibus excuſſis, præmium, vel pœnam poſt hanc vitam tranſactam, pro Dei beneplacito alicubi ſtatuerè, integrum fuit. Neque enim ad ea omnia quæ ſub *Religionis* Nomine exhibita, iſdem Sacramentis aſtringebatur Populus, ſed quædam remiſſius juſſa. Ita ut in Religioſo Cultu, hæc Gregi Populoque, illa Myſtæ Pontificique commodiora exiſtimari poſſint. Cujus cenſus etiam plurima; Nempe ſe ſolos Dei Interpretes conſuli debere; Apud ſe unicos *Religionis* Arcana ſervari; Eorum ope (nec aliter) Numen propitiari poſſe; Niſi illis decernentibus, quibus Hoſtiis, quibus diebus, ad quæ Tempſa ſacra fierent, & unde in eos ſumptus, pecunia erogaretur, haut ſtatui poſſe; Auſpicia, Auguriæque ſine illis ſiniſtra, triſtiæque futura; Apollinis Vatum libros haut explicari poſſe; Hetruſcorum Diſciplinam fruſtratam iri; Conſarreationem, Conjugialia, aliæque Sacra, quin & ludos, ſpectacula, &c. niſi illis inſtaurantibus haut ritè celebrari poſſe. Quibus ex artibus (ut etiam ſtatis, ſolennibusque à Pontificibus indiſtis Ceremoniis) *Religioni* Majestatem, ſibi ipſiſque haut contemnendum comparaverant lucrum. Dum à Virtute tamen ad Ceremonias, Ritumque animum avocare illis in more fuit, ^{denique ſalviores} ſuperſtitiſque potiùs, quàm boni probique evaſerunt homines. Sed & hoc pejus, quòd quum ſola ex pœnitentia novum cum Deo fœdus iniri poſſit ad Februa, Expiationes, Luſtrationesque ſuas, nonnunquam etiam ad Viſtimas, Sacrificiæque opima quæ abligurirent, opus ab iis tradendum; Se *Interceſſores* Deum verſus futuros inde ſpondentibus, neque aliter placari Numen poſſe.

At-

Attamen si *Veritatibus Catholicis* solis steterit Populus, aliquid saltem Religioni deperditum iri contendunt. Fortasse. Sed nihil certè vitæ sanctimonix, aut Virtuti; Quâ tamen ita colitur Deus, ut quæ ad ejus amissum maximè dedolatur, *Religionem* optimam dixerim. Quid quod neq; beatoris à Morte status ex misericordia divina affulgens in Foro interno spes intercludatur iis, qui *Ratione recta* utuntur. Qui namque à parentum semine ad secundam imprudens in utero Materno transiit vitam, ab ista jam tertiâ (tot enim jamdudum agit Viator stationes) in novam, eamque meliorem vitam provehi posse, facillimè colligat. Præsertim, ubi ex hisce quæ mutuò subortæ sunt vitæ vicibus observare licuerit, tum dari in recenti quavis illustrius aliquid, tum regeri ubivis crassum quiddam, & elementare, putà uterum, secundinam, &c. Adeò ut donec gravantes, turbidique omnes dimittantur sive Affectus, sive Humores, & ipsa tandem relegentur Elementa, ulteriorem vitam, posteriores etiam (quæ subinde ex Morte ponat) exuvias superesse statuatur Viator, Animamque humanam haut satis liberari, aut in proprium adduci arbitrium, dum aliquid semper expedendum manet. Tamen si ubi *Amor Fidesque* debita accesserit, Animam à recrementis, sordibûsq; suis purgatam Deo O.M. pro benignitate sua immensa totam sisti, Beatitudinèq; æterna illico donari posse, nullus ambegerit. Qui interea plura hoc in Argumento desiderat, *Cap. de Possibili, L. de Veritate consulat.*

Sed *Antistitibus* saltem, *Sacerdotibus* usq; haut levi detrimento esset. Sed non ita certè, quin tum *Hierarchiæ* sua veneranda authoritas, & stipendium, tum *Sacerdoti*, Sacrificulòque minimo, suum obtigerit munus. Dum enim aperiendi, vel claudendi Tempia; Dum Deprecatores

tores publicos Versus Deum agendi; Dum populum veris sacris initiandi; Dum Conciones è suggestis edendi; Dum peccatorum remissionem ex vera pœnitentia denuntiandi; Dum consolandi ægrotos, & sepeliendi mortuos, oblationesque suas recipiendi penes illos jus esset, suo prorsus eminent singuli loco. Mòdò de hiis solummodo cautum sit, Ne Attributione falsa Deo O. M. affingant; Ne plures Deos statuunt; Ne internum verumque Dei Cultum ad externa nimis revo-cent; Ne salutem æternam in iis quæ multum contro-versa collocent; Ne Peccatorum Remissionem facilem nimis jactent; Ne supplicia quàm quæ Culpa, delictoque paria, idoneaque remetiantur; Ne ultra facultates sapiant. Secus quippe si fecerint, imponent; sed in hiis præsertim quæ circa peccatorum condonationem soli Misericordiæ Divinæ servandam. Neque demum levi negotio, aut in aliis nimis rejecto, nedum conductio opere, aut citra pœnitentiam altè in Animo defixam remissa iri peccata spondeant *Mystra*, quum in Dei Tribunal sese ingerant, Thronumque occupent, inscrutabilia ejus judicia in suam abripiantes jus. Est enim Naturæ sive Providentiæ divinæ si non summum, attamen universale maximè parabileque Sacramentum, *Pœnitentia*. Quo utique ita conciliatur Deus, ut peccatorum condonationem inde polliceatur olim signetque *Mystra*; Cæterum eâ lege, ut ad volutabrum reverrens, denuntietur reus, nulloque ex remedio satis juvari, qui eodem sæpius tenetur Crimine; Adeoque particulares vel cautè adhiberi, vel omnino intermitti forsan debere *Absolutiones*, donec de tota constiterit vitâ. Quo pacto tantum aberit, ut ex *Veritatibus Catholicis* aliquid veræ decedat Religioni, ut severa magis magisque inde suæcrescat, neque tandem vel Fidei testimonia, vel

vel Ritus, Ceremoniarque decentiores (utì sæpe diximus) elewantur; sed omnibus in Deum collatis, tum internus, tum externus stabilitur Cultus.

Ex quibus etiam nisi ad Deum detur aditus, haut satis quidem viderit Viator, quomodo in Mundi Creatione Attributis suis constiterit Deus. Quum enim præter Deum *O. M.* rerum in Chao suo delitescentium Authorem habemus nullum, quorsum nisi bono fine editæ? Scilicet ut in illis, perque illas celebretur, non ut nobis, nedum sibi ipsi fraudi essent. Ut varia igitur adinveniatur *ἰδελοδρῆσκησις*, ut Religionum veluti Animalium detur diversitas, in hiis tamen omnibus sapit Deus. Neque enim falsus est in Operibus suis, sed eodem intuitu priora, posterioraque lustrans sæcula, omnibus prospicit, quæ hodierno die æquè ac quæ ab ipsis Mundi primordiis gesta, eadem destinans providentiâ, eodem gubernans consilio. Omnia scilicet maturat non minus olim Mundi *Redemptor*, quàm in præsens *Creator*, & *Opifex*. Licet igitur Causarum hinc inde agentium seriei subiecerit omnia, quædam tamen ab æterno immota voluit. Ita ut quocunque tandem cardine vertantur Res, haut tamen vel obteri materiam unde earum existentia, vel exui tempus quod earum mensura, vel rejici locum quo earum situs, vel immutari Consilium unde earum Ordo, satis liquet. Frustrâ igitur in Deo novum aliquid requiras. Inter se enim ut reciprocentur omnia, haut aliam tamen induunt vicissitudinem, quàm unde procuretur totum.

Quæ semel igitur in Tabulam istam ingentem inferuntur, in illa insunt, partèsq; ejus necessariæ evadunt. Ex Universi enim materia fabricantur, ex *Summo Authore* existunt, juxta rationem totius in æternum mansuræ, dum eadem quæ illos crexit *Providentia*

tia servat, continet. Hanc igitur quæ aliquando fuere,
 nō omnino erunt. Caligantium enim ut effugiant oculos,
 in seipsis constant, non nequicquam producta; Verū si
 ex eādē *Providentiā* diriguntur omnia, quorsum acu-
 men nostrum inquiet Viator? Neque enim aliter se
 habere potest quod olim ita statutum. Prorsus; At-
 tamen, si in istis quoque *Humane Voluntati* suppetit
 locus, frustra non erit quod inde administratur. Licet
 enim ultra Causas primariō & per se non feratur *Pro-
 videntia Divina*, vel ultra effectus proprios Causæ;
 Quia tamen inter Causas meritō accensetur *Voluntas
 humana*, suam utique sortietur operationem. Optima
 enim, & necessaria quævis ut jussit Deus, quædam
 tamen humano Ingenio permittit, ne otiosum scilicet,
 aut deses esset insigne Opificium. Usque quo tamen
 pertingat *Voluntas*, ex discursu suo exagitare plerumq;
 solent Doctores. Sed irritō conatu. Est quippe ex
 sensu interno æstimanda: Quemadmodum enim non
 idem *Intelligentiæ* gradus, ita fortasse neque *Voluntatis*
 (præsertim ubi obstructa fuerit) omnibus obtingit.
 Ineptē igitur alterutrinque reputantur, quum neque
Voluntas Discursum, aut vice-versa per se adsequatur.
 Hoc certissimum est, in hiis quæ ab Arbitrio suo pen-
 dent *Voluntatem* immediatē decernere, non ita, ubi
 aliorum ratio habetur; Variis enim rerum effectibus
 variæ sistuntur Causæ, quæ ubi coincidunt, hanc pro
 solo beneplacito agit Viator, sed juxta rationem Misti;
 Suam enim agendi efficaciam, aut spheram (ut vocant)
 Activitatis, vendicant prorsus omnia. Quia porro in
 Causis à Deo constitutis ipsa ritē connumerantur *Astra*;
 Intérque illa, quædam fixa, quædam errantia; A fixis,
 eorum quæ semper eodem modo se habent; Ab erran-
 tibus, eorum quæ mutationem subeunt, Rationem præ-

clarè duxeris; Quæ tandem ut juxta propriam naturam operentur, haut tamen inde ita suspenduntur Actiones nostræ, quin *Voluntati* sua restet vis. Ut detur enim omnium quæ heic visuntur *ἐνέργειαι* ab ipsis demandari *Astris*; Quia tamen non diversa solummodo, sed contraria gignunt, ista inter se temperandi penes humanum Genus steterit potestas. Ita si Ignem urendi dote ab *Astris* præditum dicas, & Aquam unde extinguatur, eodem beneficio eruas; Atque ita pari lege in reliquis, nisi ubi plurima in Compositionem veniant, quomodo quod diversum acciderit, novæ accedat Causæ; Cujus tamen eadem, ratio ubi quod contrarium adinvenitur, applicatum ex adverso fuerit.

Ex quibus patet, inter necessaria Contraria utique (secundum gradus quosdam) posuisse Deum O. M. ne astringeretur utpam præponderetve invita *Voluntas Humana*, aut *Gratiæ Divinæ* deesset *Authoritas*. Hinc etiam haut difficile erit (Judicio meo) dubia circa ista emergentia inter se conciliare. Neque enim sine *Providentia Divina* Ordo, vel *Fatum*, neque sine *Fato* Causarum sub Conditionibus suis operantium series; neque sine diversis Causis diversi vel contrarii effectus; neque sine Contrariis demum extiterit nostra in opposita libertas. Quidam igitur in Homine voluntarii, quidam involuntarii, sive naturales. Quidam (iique plurimi) mixti motus. Quædam etiam ex *Providentia particulari*, sive *Gratiæ Divinæ* in Foro Interno Actiones. Quod namque fortuitum videtur, ex eo provenit, quod nec dum explorentur Causæ; Unde etiam quæ occulta gliscit, *Fortunæ* ut plurimum tribuitur. Quæ tamen nihil est aliud, quàm Causæ, vel Causarum aliquot latenti-
um.

um resultantia. Ita ut quod huic contingens, illi necessarium videatur. Desinant igitur *Deo*, vel quidem *Humanae Voluntati* (uti per se agit) Necessitatem, vel occultis rerum *Causis* Contingentiam tribuere *Sophistæ*; Est enim ita liberrimum *Agens Deus O. M.* ut proximum (quod scimus) qui ad ejus *Imaginem* conditus, subsequatur *Homo*, *Fatum*, vel *Ordo* in rebus (uti *leges in Republica*) ut detur medium. Cui tamen haut aliter sese demiserit *Deus O. M.* quàm ut neque tollatur *Systema Naturæ*, sive *Providentiæ Universalis*, vel minuatur *particularis*, sive *Gratia*.

Quia tamen hiisce omnibus ferè neglectis, *Doctores* singuli quacunque veste stolæve amicti, quemcunque *Apicem*, *Cucullumve* induti, nullam nisi ex propria *Fide*, propriisque *Miraculis*, aut nullam saltem sine illis adornari patientur *Religionem*; Si omnem eliminauerint *Doctrinam* quæ non hac intraverit porta, sibi ipsisque solis tandem *claves* servaverint, quantam (*Deus bone!*) invehent *Tyrannidem*? Præsertim, quum *Ecclesiam* suam adeo errare non posse glorientur, ut nullum ferme *Dogma* sine *Anathematis*, ne dicam *Capitis* periculo rejicere, vel quidem mollire licuerit? Quid tandem? Anne alicui *Ecclesiæ* istam *Infalibilitatis* notam arroganti, ita semetipsum mancipaverit *Viator*, ut reliquas omnes ubi suffragiis pares, nedum superiores fuerint repudiaverit? Anne hiisce *Miraculis* steterit quia ita fieri potuerunt, quum & non fieri potuisse eadem pertinaciâ contenderint *Adversarii*? Anne eandem *Fidem* iis quæ audiverint solummodo *Scriptores*, atque iis quæ viderint, adhibuerit? Vel quia *Revelationes* à *Deo* accepisse jactant *Sacerdotes*, sibi *legem* confestim dixisse siverit? In-

super sene totum ita aliquā concluderit Ecclesiā, ut omnes extra illam in æternum damnatos existimaverit, vel particularem ita statuerit, ut *Universalem* exterminaverit *Providentiam*? Vel sub Dei O. M. Nomine coluerit Numen, quod Animas necessario perituras consulto, datæque operâ creaverit, infuderitque? Aut Maximam Mundi partem sempiternis inferorum suppliciis, pro solo beneplacito destinaverit? Istorum denique omnium haut aliam quàm ex eorum *Fide*, sive *Traditionibus* postulaverit rationem? Aut si altius rem ordiantur, factumne satis arbitrabitur, si ex eorum Spiritu dictante, summum (ne dicam unicum) probationis specimen attulerint? Equidem si ex istis, aut istiusmodi Documentis, aliqua constabiliri possit *Religio*, quænam non Orthodoxa aget? Tunc autem ad veram *Religionem* asserendam, haut aliis usus fueris Argumentis, quàm quæ in falsâ imponent? Quicquid igitur occlamentent Doctores Celeberrimi, vel *Rationi* duci obtemperandum, vel in inexplicabilibus oberrandam Labyrinthis. Quin ex paucis iisque perceptu facilibus Doctrinis, Salutis media petenda, si *Universalem* agnoverit *Providentiam* Viator. Tandem quoque ea omnia quæ multum æritèrque controversiâ, ad Theologiæ Polemicæ Candidatos releganda. Ab quibus utique se haut foelicius expediverit, quàm ex *Methodo nostra*; Præsertim quum quæ sub Fidei velamine obvertebantur *Veritates Catholicae* (isto modo) tantopere ostendi, asseri, & Deo Patri Communi vindicari contenderit, ut affirmari inde magis, suisque Natalibus restitui, & melius cum humano Genere actum esse asseveraverit. Ab hisce igitur se incepturum spondeat Viator, ut quid deinde præclarum adjecerint Doctores, in animum indu-

inducat. Atque ita quum *Miraculorum Fides, Ritus, Mysteria*que pro Regionis Sæculique varietate diversæ exigantur; quum acutæ circa *Traditiones*, vel ex illis saltem elicitæ Consecraria insurgunt Altercationes, haut ullam præterea quod humano Generi constiterit *Fidei*, vel *Rationis* quidem Normam in iis quæ ad salutem æternam spectant, dari comperiet. Ad quas etiam ita Analyticè reducuntur cuncta particularium Religionum Magnalia, ut vix ulteriorem alicubi substituerit finem, vel sanissimum omne Theologiæ Dogma, haut aliorum tendat in resolutione sua ultima Sanctissimum quodvis Ecclesiæ Sacramentum. Ex quo etiam fit, ut quum nihil vel severissimæ *Virtuti*, vel rigidissimæ decesserit *Pœnitentiæ*, adeò circa salutem suam æternam ex Dei Misericordia non vacillaverit unquam, Animûmve desponderit Viator, ut neq; auxiliare aliquod ex *Fide* supplementum temerè recoversaverit.

Ex quibus quum abundè constet, quid proba *Facultatum Conformatio* ex Consensu Universali sancita; Quid porro *Fides*, sive *Traditio* quævis Auctoritate Ecclesiæ munita inferre possit, ecquis non clarè cernat, quàm utiliter inter se disparentur? Scilicet ne quæ ubivis gentium promulgantur, accipiat totas vel rejiciat Doctrinas Viator. Sed ut ea quæ sunt *Rationis rectæ*, ab iis quæ ad *Fidem circa præterita* spectant, distinguens, suas alterutri tribuat partes. Ita quæ permista ingratissimè palato sapiunt, per se debita quantitate sumpta Sal, & Saccharum condimenta sunt optima. Licet igitur ex *Fide* quadam etiam *implicita*, ad rectiorem vivendi Normam ita compellatur nonnunquam Grex, ut ex falsa Hypothesi *Veritates sincerissimæ* suadeantur, nihilo rectius credit, nihilo scitius

scitiùs novit Vulgus. Ita ut Viatorem non moveant ista. Sed quum sublimi sit Animo, Interna ab Externis, Certa ab Incertis, Divina ab humanis ex Facultatibus propriis ubique discriminet. Quin & sereno inconcussoque animo reliqua despiciat, mediisque comminationibus per totum Orbem diffusis, intrepidus sui que compos evadat. De mirandis quibusdam priorum sæculorum Historiis adeò securus, ut vera sint necne, haut multum suâ interesse existimaverit; Præsertim quum *Sacerdotalem Ordinem* quantumvis circa *Fides suas* rixosum obstreperumque, pugnasque non inter seipsos solùm, sed Vicinas Nationes ferentem, in istis tamen conspirantem inveniat; Ut Authoritatem suam ubique interponant, & tueantur; Ut nihil quæ docuerint, vel ambigi sinant; Ut ad abstrusos difficilisque locos quos illi explicent, rei summam revocent; Ut licitissima oblectamenta, quæ ipsi non dispensaverint, inhibeant; Ut Cœlos sine eorum ope adiri posse pernegent; Ut Anathemata, suppliciaque æterna secus sentientibus denuntient; Brevi, ut neque hunc Mundum ingredi, neque egredi sine illis satis liceat. Quæ tamen haut ita asperè accipi debent, ut istorum plurima commodè instituta neget Viator, aut debito orbetur Honore *Santissimus Ordo*. Quapropter monendus fuerit, ut piæ exemplarique vitæ *Sacerdotes* passim revereatur; tum ob id præsertim (ut sæpius inculcavimus) quòd Deum O. M. coli demonstrent; Virtutem fanciant; Homines ob vitia increpent, effrenemque Vulgi licentiam coercant; Media salutis æternæ in Foro Interno descripta proponant; Pœnitentiam invehant; Deum Remuneratorem ostendant; Omnia denique in frugem corrigant. Quibus etiam *Fidei Canones* nihil in opposi-

positum decernentes, uti etiam Leges, Ritúsque quæ in salutem Populi vertant, merito accedant. Longè ut ablegentur Simultatum Odiorúmque Causæ, unde in se alternis vicibus ita sævit Humanum Genus. Quum enim de *Principio, Fine & Mediis* (saltem internis) Beatitudinis nostræ conventum sit, haut viderit quorsum de externis quibusdam sive *Ritibus*, sive *Traditionibus* ita litigetur; præsertim ubi inter plurima quæ ex *Ecclesiæ Authoritate* (neque aliter certè) piè asciscuntur, nonnihil piè etiam ambigi posse siverint Antistites. Ea scilicet quæ ex communibus *Rationis* Principiis, neque deduxerint ipsi, aut ullus Mortalium satis intellexerit, vel quæ apertam Contradictionem aliquam implicant. Supra Facultatum Humanarum enim vim, ut multa dari possint, præter aut citra earum Conformationem debitam, vix aliquid tutò statuere licebit. Sed de hiis satis; Quum quid Viatori Laico ubique sit faciendum, solummodo proponamus; Polemicorum Theologorum scrinia adeò non compilari patientes, ut sibi ipsi Magnalia, Arcanàque sua sanctè habeant.

Denique me Animo adeò non optimæ Religioni infenso, aut à vera *Fide* alieno Tractatum hunc edidisse testor; ut utramque statuminare in animo habuerim, dum universum commodè exurgat inde Religiosi Cultus ædificium, tota *Fidei* superstruatur Machina. Sed ideo potissimum,

1. Quòd *Providentiam. Divinam Universalem* summum Dei Attributum (nulla ratione pro dignitate satis asserendam) vindicet. Neque enim particularis aliqua *Religio*, vel *Fides* quantumvis laxa, illam ita tuetur, ut universo Humano Generi (ex Notitiis Communibus, sive Veritatibus nostris Catholicis) consulentem prædicet.

2. Quòd

2. Quòd probam Facultatum Homini infitarum Conformationem, usumque doceat. Nulla enim datur *Veritas Catholica* quæ non in Foro Interno describitur, vel non illuc saltem necessario reduci-
tur.

3. Quòd incontroverta à controversis distinguat. Qui enim ex austeris tetricisque quibusdam *Fidei Articulis*, *Catholicis Veritatibus* admittis, ita afficiebantur plurimi sive sagaciores, sive hebetiores Laicorum animi, ut totam simul interverterent exuerentque Religionem, hiisce saltem *Religionis* partibus (ubique agnitis) deinceps stabunt.

4. Quòd *Concordiæ Communis* substructionem agat. Dum enim huc usque de *Historicæ Fidei* Thesis varia diversarum Ecclesiarum Autoritate fultis munitisque maximè disceptatur, vel mitius exagitari possint quæ minùs ad rem faciunt, vel arbitrio uniuscujusque permitti, modò nulla scandali præbeatur Ansa.

5. Quòd Authoritatem, Majestatemque indubiam Religioni, & Hierarchiæ inde Politeiæque conciliet. Quum enim ab indubiâ ista Doctrina nullus subterfugii patet locus, omnes severo Dei ex Virtute Cultui, Pietati, Vitæque sanctimonix unanimiter studebunt, Odiâque simul cum Controversiis circa Religionem deponentes, in mutuum illud convenient *Fidei Symbolum*, in Religiosam illam recipientur *Necessitudinem*, ut si aliquâ ex parte desciverint, *Magistratui* sive *Spirituali*, sive *Sæculari* Summum Contumaces plectendi Spiritus competat Jus.

6. Quòd adeò non molliat Religionem, ut ejus severitati stimulum addat. Quæ namque sub ejus obtentu crudiores nonnunquam exhibentur Doctrinæ,
adeò

adeò non corrigunt, emendântque mores, ut minus sibi inde caveant Homines, dum subsidiariâ operâ maximè propitiari Numen, peccata condonari, Cœlos recludi confidunt, quæ ad suas interim valent partes, haut satis advertentes.

7. Quòd Sacrarum Literarum Fini ultimo Intentio-
nîque quadret. Nulla enim (utî sæpe monuimus) non
ad *Veritates Catholicas* tandem vergit Salutis Doctrina,
nullum non huc collimat (aut saltem collimare videtur)
Sacramentum, Ritus, Ceremonia.

Reliquum est ut dubia quædam solvamus quæ circa
hæc allata moveri possunt. Ac primò quidem Ob-
jicientibus me parciûs, nedum frigidius vel jejuniûs quàm
par fuit, de *Religione sua particulari* scripsisse, Respon-
deo haut ad institutum meum pertinere, ut de *Religio-
ne aliqua particulari* scribam; tum præsertim de Arti-
culis illis qui multâ contentione vexantur; sed neque
ad *Laicum* necessariò spectare, ut dirimat illas contro-
versias quas nullo satis evolverit ævo. Eoque magis quòd
præter Scriptores Classicos qui venales prostant, do-
ctissimos in omni Regione conveniat viros, qui ut opus
nullum in publicum ediderint, plurima tamen ad Con-
troversiarum solutionem idonea adferre possent. At
dicent forsan *Nostrates* me disertius de *S. Scripturis*
loqui debere. Quibus respondeo, Neminem præcla-
rius de *illis* sentire, ut qui optimas rectè beatèque vi-
vendi vel in æternum Leges in *S. S.* tradi asseverave-
rim, licet ea omnia singulatim persequi non sit hujus
loci. Attamen quia aliæ atque aliæ (præter illam quæ
ex *S. S.* asseritur) extitère olim, & in præsens extant

Religiones, haut illas ita frustra esse censui ut non 5. *Articulos* nostros (scilicet 1. *Esse aliquod Supremum Numen.* 2. *Numen illud coli debere.* 3. *Virtutem cum pietate conjunctam optimam esse rationem Cultus Divini.* 4. *Respicendum esse à peccatis.* 5. *Dari Præmium vel Pœnam post hanc vitam transactam*) tueantur & fulciant; Immò neque graviùs in *Religione* aliquâ peccari quàm quòd inepta impiâque plurima hiisce admisceantur; Adeoque monendos esse cujuscunque *Religiones Cultores* ut *Fidei suæ* *Articulos* seorsim parent & distinguant, ne eos ita temere cum *Catholicis* hiisce *Veritatibus* confundant. Aut si id recusaverint, in animum saltem inducant eas à *Fide* aliquâ sive *Traditione* neutiquam pendere: Sed in *Mente* humanâ à Deo O. M. descriptas, & ubivis gentium etiam ab omni sæculo ceu veras habitas agnitâsque esse & fuisse; Quapropter etiam per se & separatim utriusque *Doctrinæ* (*Communis Rationis* scilicet & *Fidei*) fundamenta jaci debent; Ne ex dissimili materiâ extructum Opus ad ædificiorum perperam coagmentatorum instar labascatur tandem & corruat. Præsertim ubi in sublimem admodum exurgunt molem, aut ad veram certamque Normam haut satis exiguntur. Cæterum an *Articuli* hi *Catholici* ad salutem æternam consequendam per se sufficiant, adeò non disputamus, ut de Arcanis Dei consiliis piè sentire malleamus, quàm certi aliquid circa ea proferre. Sed & ingentia solatia ex *Ecclesiarum Doctrinis* quæ heic minimè adducuntur capi posse contendunt aliqui. Fateor; sed quæ ad institutum nostrum utique non attinent, cum in *Fidei* potissimè exercitationem proponantur; Quin & acriter controvertantur, neq; ullo satis nisi *Revelationum* nobis ipsis immediatè factarum testimonio probari possint; ut taceam haut constare, num ex plurimis quæ hunc in finem à Doctores adjici solent,

solent, magè probus vitæque integer evadat homo. Quod tamen summum *Optimæ Religionis* indicium criteriûmq; dixerim. At causabuntur saltem nullum ex *Veritatibus nostris Catholicis* disertim ostendi sive modum sive medium, unde *peccatorum Remissio* fiat. Sed & hoc quoque ad Argumentum nostrum non spectat; Quia cuncta Dogmata unde arcana Dei consilia patefiant, à *Fide* potiùs quàm à *Communi Ratione* ortum ducunt. Ut hæc igitur è *Fidei* principiis evincenda sint; Quum ex *Communi Ratione* nihil aliud occurrat quàm verè pœnitentibus ex ingenti Dei erga peccatores misericordia remissa iri peccata; Neque ulterius quidpiam solidè nisi ex *Revelatione* (ut suprà) nobis ipsis factâ, (aut saltem *Ecclesiæ Authoritate*) astrui posse. Sed & tum Præmii tum Pœnæ consilia vel causas intimas occultis Dei Judiciis lubenter permittimus, ut qui satis habeamus nosse *Deum pœnas peccatis pares remetiri*; dum Præmia non pro internarum Animæ nostræ Operationum, vel internorum Operum ratione solummodò, sed pro immensâ suâ bonitate & misericordiâ largitur. Demum hoc etiam advertant, num facilis illa *Condonationis peccatorum* ex *Fide* quâvis (quantumvis laxâ) ostentatio, severam illam Virtutem ex quâ Dei consortio digniores reddamur, promoveat. Cum ex spe *Veniæ* promiscuè Gregi (tùm ex fide solâ alicubi) factâ procliviores in peccata ruere homines passim videre sit. Quæ in Civilibus haut secus ac in Divinis Legibus observare licuerit. Si enim quæ de Civium delictis cognoscit Judex; passim invulgârit dira quidem & horrenda ut sint homicidii, furti, adulterii, & falsi testimonii Crimina, se tamen à Benignissimo Principe impetraturum ut (modò pœnitentia simul adhibeatur) à criminibus suis absolvantur, nonne plura ita patrata iri scelera illicò conjecerit Viator? At dicent, in despe-

rationem adigi peccatores posse, ubi *Dei Misericordia* in humanum genus non satis inculcatur. Verum enimvero si pœnas pro delictorum dimenso solummodo irrogare credatur Deus, haut ita in desperationem transversi eorum Doctrinis agentur homines; Quum se plecti potius quàm *Iustitiam Divinam* non expertos fuisse in meliorem partem accipiant, ut qui haut alias pœnas ab illis olim exacturum Numen, (præsertim ubi deinceps Criminum verè pœnituerint) pro misericordiâ suâ piè apud se reputent; Quapropter sobriè atque intra terminos de suppliciis futuris decernant *Antistites*. Nisi ubi datâ operâ vel elatâ (ut aiunt) manu in Deum peccaverint homines, quin & se ita peccaturos vel in æternum (etiam invito Numine) voverint. Huiusmodi enim peccatoribus (si qui fuerint) nullum grave nimis aut atrox supplicium vel ex communi sententiâ denuntiari potest. Ut horum igitur longè diversa ratio habenda sit, atque eorum qui ex humorum motu, pondere vel irritatione labe aliquâ universo humano generi (pro *Belluinâ Naturâ* in illis luxuriante) communi sese commaculaverint. Sed hæc ex *Communis Rationis* principiis tantummodò deducimus. Si quæ insuper occurrant *Dubitationes*, eas ex Scriptis nostris (ubi attentè leguntur) solvendas relinquimus; Nihil hæc interea contra *Fidem* aut *Bonos Mores* à nobis ultrò scriptum esse proferentes. Omnia tandem *Ecclesiæ verè Catholicæ* iudicio submittimus.

Appendix ad Sacerdotes de Religione Laici.

Si tamen cujusvis Religiosa ordinis in quacunque Mundi plagâ obtinentes *Sacerdotes* (universos enim provoco) ea quæ heic attuli improbant, nequ; subinde ceu *Laici* personam non satis pro dignitate sustinentem redarguunt, illi quidem circa hæc *Quæsitâ* sententiam suam ingenuè exponant, ut tandem dirimatur *Quæstio*, annon ex huiusce *Divinæ Universalis Providentiæ* principiis incæptanda stabiliendâque potius sit *Orthodoxa Religio*, quàm ex eis *Fidei* thesibus, quæ à *Revelationibus* quibusdam particularibus in aliquâ orbis regione particulari (ceu olim factis) deductæ, *arcana Dei consilia* ita posteris vel in omne ævum patefacta esse supponunt, cum nihilominus earum præcipuæ partes à *Scholis* passim acriter sævèque controvertantur. Adeò ut quantumvis *Thesum* illarum in Theologicis egregius esset usus, annon fateri tamen necessum sit priorem potiorèmq; *incontroversis*, quàm *controversis* Principiis deberi locum. Neq; *Veritatû Catholicarum* seriè *Revelationibus* suis particularibus intervertere conentur *Sacerdotes*, sed id potius disquirant, an ex *Revelatione* quâvis particulari *Fidei* Dogma aliquod tutò statui possit, quod non etiâ citra illâ facile amplectatur prudens *Laicus*.

I. An alius verus, ac idem Optimus Maximûsq; Deus, aut Pater Communis ab omni humano genere rectè vocari possit quàm qui *Providentiâ Universalî* utens, cunctis hominibus ita consulit, ut unâ cum *appetitione* statûs æterni beatioris, quam illorû animis indidit, *Media* porrò quædam communia, commoda, efficaciâq; ad statum illum consequendum subministret? Annon falsi porrò Dei

cultûs crimine teneretur *Laicus*, alium, quàm qui *Providentiâ Universalis* utitur, colens Deum? Annon læsæ etiam *Majestatis*, *Bonitatisque Divine*, ipsiusque *Atheismi* reus esset, qui *Providentiam* hanc *Universalem* destituerit vel exterminaverit?

II. An *Providentiæ* hujus *Universalis* in iis quæ ad salutem æternam attinent, vestigia alia communia per totum terrarum orbem ab omni sæculo patuere, vel patent, quàm in quinque supradictis Articulis, scilicet, 1. *Esse supremum aliquod Numen.* 2. *Numen illud coli debere.* 3. *Virtutē & Pietatē unā cū fide in Deū, amoreque ejus intimo conjunctā, esse præcipuā partē Cultûs Divini.* 4. *Resipiscendū esse à peccatis.* 5. *Premiū vel Pœnam post hanc vitā dari.*

III. An aliquid quinque illis *Articulis* addi possit, unde magis purus, castûsque exhibeatur Deo cultus, aut magis integer vitæ, probûsve evadat homo, ubi *Articuli* illi ritè explicentur, & in suam ultimā latitudinē perducantur? Annon is optimus porrò *Religionis* finis & usus?

IV. Annon ea quæ ex *Authoritate SS. Codicum* (ut vocantur) quovis sæculo vel regione receptorum huiusce addi solebant, vel solent, sint suâ in *Origine* suspecta, involuta, & controversa, quin & à *Cœtibus* illis, quibus *aliæ* placuere *Fides*, toto genere rejecta, uti quæ nullâ *Demonstratione* necessariâ fulciantur? Tametsi enim indubium sit *Axioma*, *Deum Summum veracissimum* esse, quin neque fallere, neque falli posse, quî tamen mutuò probabunt diversi in diversis mundi partibus sive *Legislatores*, sive *Sacerdotes*, 1. *Deum Summum* proprio ore, vel (juxta aliquos) *Angeli* aut inferioris alicujus *Numinis* ore locutum fuisse. 2. Vel sermonem illum in memoriâ eorum servatum, aliisque subinde fidelitè recitatum fuisse. 3. Vel *Exemplaria* vera sermonis illius posteris consignata fuisse, adeo ut nihil ex *Amanuensium* vitio vel incuriâ

incuriâ sequentibus sæculis superadditum, demptum, vel immutatum esset. 4. Sermonem illum particularem particulari *Legislatori* vel *Sacerdoti* factum, non tantum ad omnes alios *Legislatores* vel *Sacerdotes* necessario spectare, sed & ipsos *Laicos* ita ubique obstringere, ut ad *novas*, & ante id temporis incognitas, *Leges*, vel *nova Fidei Dogmata* acceptanda inde impelli possint; Præsertim ubi à *Rectæ Rationis* principiis desciscere vel decedere eam ob causam cogerentur. Ut hoc tamen (observatu dignum apud *Laicos*) intersit, quod ex eis quæ à *Legislatoribus* cælitus (ut aiebant) edicta promulgabantur, magis æqui concordēsque ut plurimum redderentur populi, sed ex eis quæ à *Sacerdotibus*, vel *Oraculorum interpretibus* sive *Venalibus*, sive *Nugivendis*, magis iniqui sæpius discordēsque.

V. Annon etiam inter Cœtus illos particulares, qui in *Codicis* alicujus *Sacri* verba jurarunt, *Sectæ* complures & *Schismata* suborta sint, dum aliæ & aliæ interpretationes sensûs *Codicis* adducuntur; Quas etiam ita mordicus tuentur quacunq; ex parte *Antistites*, ut greges suos in bella internecina compellere, quàm à sententiis suis discedere satius ducant? Cum tamen eorum *Controversiæ* nullâ ratione dirimi queant, nisi linguas cunctas ediscere, scriptores cunctos celebriores perlegere, doctiores etiam, qui non scripserunt, consulere, totum ævum deniq; in iis discutiendis peragere, cuivis hominum potis esset, aut aliquis saltem *Controversiarum* illarum ex consensu communi *Summus* constitueretur *Judex*. Sed neq; *Prophetias* suas, vel *Miracula* ad controversias diluendas temerè heic interponant *Sacerdotes*. Ut concedatur quippe aliquos (sive *prophetas*, sive *Sibyllas*) spiritu divino afflatos quondam fuisse, disquiri tamen debet, num ita luculentæ tum temporis fuerunt eorum *Prophetiæ*, ut distinctam effigiem personæ alicujus venturæ, simul cum No-

mine

mine & historiâ ejus perpetuâ, sed præsertim *Miracula* (si quæ ederentur) satis præmonstrata fuisse constet. Sed & ubi hæc omnia darentur, an ex *Miraculis* ita editis ea alicui homini vel personæ adhibenda sit fides, ut illum *arcanorum Dei consiliorum* conscius fuisse, aut potestatem conflandi *Novam Religionem* à Deo Summo habuisse, tutò satis statuerit *Laicus*, etiamsi pro numero Articulorum in *Religione Novâ* extantium, *Miracula* nova singillatim in eorum sanctionem passim patrata essent; Cum vaga quædam *Miracula* à Magis & Incantatoribus facta, quin & à præstigiatoribus & Impostoribus populo ostentâ fuisse passim testentur Historiæ; sed ut nullus Novus tamen *Religiosus* indè adornaretur *Cultus*.

VI. Ut detur inter multos, qui extitère, vel extant *Sacros Codices*, unum aliquem (reliquis sepositis) indubiè recipi, controversiâsque omnes tolli posse, anquiri tamen debere, num *Nova* quæ exinde producuntur *Dogmata*, humani generis *Bono* ab *Antistitibus* promiscuè evulgentur; tum ea præsertim quæ vel *Prædestinationes ad salutem*, aut *damnationē aternā* ex mero Dei beneplacito inveniant, vel quæ *Crimina* ex solâ fide elui posse docent, vel ea demum quæ *remissionem* integram ex Clavibus, sive Potestate divinâ Sacerdotibus traditâ spondent, cum quocunque modo sibi minùs indè prospiciunt homines, utpote qui vel *æternum Dei Decretum* tanquam unicam futuri post hanc vitam statûs causam suspiciunt, vel qui salutem suam æternam non magno negotio saltem (citra ullam ferè *Operum* suorum rationem) comparari posse confidunt, vel qui aliorum *subsidiariâ operâ meritò* que usi, quæ ad suas spectant partes destituunt & negligunt, vel qui saltem remissa iri peccata ex *Sacerdotum Absolutione* in animum inducunt; Cum hoc pacto non solùm *Providentiam Divinam Universalem* in quorundam sæculorum &

& regionum angustias conjici, sed & *Virtutis severitati*, ac *Religionis Castitati* quàm plurimùm adimi, quin & *odia rixasque immanes* inter greges feri passim obſervare liceat, tametsi *fidei eorum Dogmata* cautè tectèque (quantum fieri potest) edisserantur. Cum id ingenii hominibus ingenti spe *Misericordiæ* lactatis obtingat, ut suaviùs inde peccent, quin & peccatis illis, in quæ brutali quâdam propensione feruntur, eò magis indulgeant, de *Legum observantiâ* minùs solliciti. Adeoque ut concedatur, *Dogmata Fidei* supradicta vera esse, num ita bona utique sint, ut *Deus Pater Communis* ab omni humano genere eo certius agnoscatur, vel *severa Virtus pietasque* magis inde lanciatur (nisi restrictio summa adhibita sit) meritò exagitari posse.

VII. Annon *meditationibus piis, sermonibus sanctis, & actionibus* denique *probis* in Summi Dei honorem, & Proximi bonum factis totum meliùs insumitur tempus, impenditurque studium (quum justum perpetuùmque humanæ vitæ exercitium in se contineant) quàm in *Controversiis* illis exagitandis, quæ cum à *fide simplici* sive *Traditionibus* per plurima sæcula traductis pendeant, suâ in origine ita sint dubiæ, ut neq; *Controversiarum* illarum causæ principiæque satis adstrui, neque *Conseclaria* inde deducta satis affirmari, vel *nodi scrupulique* inde orti ex communi *Rectæ Rationis* criterio satis solvi eximique queant, adeò ut nisi ex supposito hypotheticòq; prorsus modo *Quæstiones & Responsa*, quæ circa subiectum *Controversiarum* illarum moveri vel adferri solent, in medium adducantur, vel *Controversiæ* ipsæ (quod optandum esset) è Scholis, ipsorùmque hominum animis ejiciantur, de Pace concordiaque humani generis desperandum sit.

Hæc igitur suo ordine retexant, expendantq; Sacerdo-

tes, atq; ea quæ dubia ex *Communis Rationis* Normâ videri possint, ex ejusdem *Rationis* principiis solvant, ut indè ad ea quæ sunt *Fidei* fiat transitus. Cum utrique sua obtingat provincia, sed nec ulla præclara satis *Fidei*, quàm ex *Reclâ Ratione* conciliari queat authoritas. Quantumvis enim supra *Rationem* planè existat *Fides*, haud aliter tamen satis solidè statuminari, stabiliri que posse existiment, quàm ut *intellectus* non solummoò sit in ordine ad *Fidem* illam, sed ut prævia sit *Reclâ Ratio* antequam commodus aliquis dari possit *Fidei* delectus. Cujus tamen partes ita minutatim exequi illis opus est, ut non ideo totum aliquem Librum, sed nec textû ejus, vel versiculum aliquem tanquam authenticum indubiûmq; acceperint *Sacerdotes*, donec singulæ ibidem loci propositiones juxta *prædicata & copulas*, ad debitum *Facultatû* humanarum examen perducantur, ex earûmq; testimonio ceu *veræ* comprobentur, vel ceu *verisimiles*, aut *possibiles* tantû accipiantur, vel ceu *falsæ* tandem prorsus eliminantur. Neq; igitur contra vel quidem præter *Ratione*, ullam tueantur *Fidè* *Mystæ*, sed eam solummoò quæ ex *Reclâ Rationis* principiis ita contextitur, ut *occulta abditæque* licet, *vera genuinæque* tamen, nedum *præcipua perpetuæque* ejus haberi possit pars. Cujusmodi sancta omnis virorum proborum circa futurû *vite statum* *beatior* fides, non ita circa *res præteritas*, & *priorum sæculorû gesta*, vel quæ *captum humanû* prorsus superant, uti quæ hominis intellectui (nisi ex *Revelatione* sibi ipsi immediatè factâ) non satis constet, vel ab *alienâ authoritate* ita pendeant, ut citra *Authorum Egregiorum* testimonia neq; internosci, neq; credi possint: Quapropter etiam *luculentiores Fidei theses* *Articulis nostris Catholicis* (ad auctarii vel *imágenes* modum) addi, adjici, vel alicubi (ubi opus est) assui potius optaverim, quàm indi, inferi, aut intexti,

texi, ne *Verum* à *Verisimili*, à *Possibili*, & à *Falso* incautus haud satis distinguat Laicus. Quod etiam in cujusvis S. *Codicis* explicatione animadversum vellem. Neq; est igitur, ut propter *Quæsitæ* hæc contumeliam mihi affigant Sacerdotes, cum omnes *saniores Fidei articulos* non factos tectōsq; tantum servari debere, sed & in hominum animos sub *conditionibus suis* induci iterum atq; iterum profitear. Quî enim *Articulos* nullam contradictionem implicantes respuerim, ubi *Sacrosancta Ecclesiarum authoritas* eos comprobaverit? Sed neq; objiciant, *Articulos* hosce Catholicos ceu *Media sufficientia* ad salutem æternam comparandam à nobis proponi. Nihil enim de *Mediorum sufficientiâ*, sed neque de *arcani Dei consiliis* (utî antea dixi) prudens statuerim. Immò hoc potius à Sacerdotibus rogatum vellem, ut demonstrent, an aliâ lege *Providentia Divina Universalis* propugnari satis ubique, & salvari, vel citra *Providentiam* illam verus, idemq; Optimus Maximusq; perhiberi possit Deus. Sed & perpendant quoq; annon complurimæ, quæ hisce ex *merâ Fide* adtexi solent, *Doctrinæ*, magis ambiguam & obnoxiam, nedum magis lubricam reddant *Religionem*, adeò ut sive duræ plus justo ex rigidis decretis, sive quidem molles nimis animumque laxantes ex impunitate peccatorum concessâ, fuerint, periculum subsit, ne tota intercidat *Theologica* eorum *Doctrina*, atque simul cum perplexis, adulterinis, vel spuris, ipsæ sinceræ, sanæ, legitimæque exuantur *Religionis* partes; Quum deliri quidam vel temerarii homines, delectu heic non satis utentes, *Deum nullum* aut *Religionem nullam* credendi ansam inde arripiant, quin & id ipsum (vel ipsâ conscientia reluctante) ex ineptis vitiosisque argumentationibus evincere conentur, quod tamen pervicaci & infenso animo, invitoque (ut aiunt) *genio* ab

illis factum; cum quæ scitu necessaria, neminem latere possint. Tametsi enim leviculæ quædam Veritates ex falsitatibus admistis obrui possint, ad lignorum rariorem instar, quæ ut aquis supernatent, ex pondere adjecto tamen in altum deprimuntur, donec ad separationem deveniatur, & gravante sublato pondere, emergant rursus, lucique restituantur, Eccui tamen mentis compoti non patet Veritas illa, quòd sit *Summus aliquis Deus*? Eccui non aliquis saltem etiam in foro interno indicitur *Religiosus ejus cultus*, adeo ut ab *Atheismi* simplicis vel *ἀθεϊσμοῦ* crimine nemo ex inscientiâ quâvis sese satis purgare queat? Quæ obiter monui, ut constet, quanti intersit puras defœcatasque intellectui sistere Doctrinas. Ut potissimum igitur, in id redeat omnis disputatio, num certa satis *Æternæ Religionis* fundamenta aliter quàm ex *Methodo nostrâ* jaci possint, quum, ut reliqua mittantur argumenta, haud unquam (putò) evicerint Sacerdotes, quin ut ab *Articulis hisce Catholicis* rectius tutiusque, quàm à *Revelationibus* vel *Prophetiis* quibuscunque non inchoanda tantum, sed ubique etiam propaganda sit *Orthodoxa Religio*; cum nihil ita obstat, quo minus in quavis orbis plagâ (nulli enim particulari regioni, vel sæculo sese obligat Deus) sua *fidei* stet Dignatio. Haud enim *eram fidem* alicubi præponendam esse autument, ne ad falicis instar, quæ semen emittere dicitur, antequam maturitatem sentiat (& *ἀλυσίμαρος* ideò appellatur) sterilis & frugiperda sit *fides*. Atque ita circa *Quæsitâ* nostra Doctorum sententias candidè exposcimus, cum uti piè credere quædam, ita nonnulla etiam piè ambigere *Laicis* fas æquumque esse censeamus.

Faxit Deus O. M. ut ad ampliandam ejus Gloriam,
 Pacemque Communem stabiliendam cedant
 quæ hęc exaravimus.

Hæred.

Hæred. ac Nepot. suis Præcepta & Consilia E. B. H. de C. & C. I. de K.

SI tibi chara Dei sunt Jussa, & Jussa Parentis,
Si cupis hâc vitâ tum meliore frui,
Sis memor officii; non à te conditus olim,
Propter te solum sed neque natus eras.
Te debes totum; quæ sint tua munera spectâ,
Quò vitæ ratio constet ubique tuæ.

Ex omni virtute Deum venerare Supremum,
Mitia nec desint vota, precesque bonæ.
Spes intensa simul figatur, amorque perennis,
Non alibi tandem gaudia fige tua.
Author cum rerum, Medium sit, Finis & Idem,
Hunc corde, ac animâ, viribus atque cole.

Proximus ut quâvis æquâ ratione juvetur,
Sit, post hunc cultum, proxima cura tibi.
Nec dubites quis sit tibi Proximus, omnis ubique
Qui caret auxilio, Proximus ille tuus.
Inter virtutes sit fælicissima, velle
Humanum simul & posse juvare genus.

Si maculis Animam conspurcant Crimina fœda,
Commisssi pudeat, pœniteatque mali.
Dîa tibi dederit nullum cum gratia signum,
Unde magis constet Spiritus intus agens.
Huc licèt accedant Ritus, Mystéria, Sacra,
Haud aliter labes emaculare queas.

*Non ea sit venia spes suavis facta, repente
In scelus ut quodvis pronior inde ruas,
Ne sceleris merito sic duplex ultio detur,*

“ Haud tollas culpam quæ recidiva foret.

*Namque æterna Bonis ut reddit præmia Numen :
Sic poenam statuit suppliciumque Malis.*

*Hæc ut prima tibi, sic sit certissima prorsus
Religio, quâvis Hæc regione viget.
His de Principiis conventum est tempore quovis,
Efficit Hæc homines denique sola probos.
Hæc tandem Recta Rationis Dogmata tantum
Scire tibi fas est; Cætera sunt Fidei.*

*Vera Fides animæ vis est, quæ sola futura
Prospicit, æternum sollicitatq; statum ;
Principiis utens quin certis tendit in altum,
Quò summum prensat, stringat & inde Deum,
Haud se divelli patiens, dum corpore toto
Exuta, in cælos invehat ipsa Animam.*

*Sed quæ præteritas res tantum respicit, illa--
Nec vis est animæ, sed neque certa quidem,
Author si fallax fuerit, vel falsus in illis,
Quæ consignarit, tradideritve tibi:
Heic si quid verum est, id totum vindicat Author,
Te penes Ad sensus tanta fidesque manet.*

*Nil tamen ipse nega, nisi pugnet cum Ratione,
Et Sensu, secum dissideatque simul.
Si quid displiceat, dicas, res illa probata
Non satis, aut nota est, aut manifesta tibi.
Qui rem possibilem, fieri potuisse, negarit,
Non homini fidit, nec satis ipse Deo.*

Nil credas contra, sed nec præter Rationem,
 Hanc supra quamvis credere plura queas:
 Omnia sic olim credens à Numine facta,
 In finem credas facta fuisse bonum.
 Hæc, occulta licet Rationis & abdita pars sit,
 Vera tamen pars est & genuina, Fides.

Sacra piè credas quovis Miracula sæclo,
 Nam quorsum dubites, quæ dubitare nefas?
 Ne facilem fucum faciant tamen ista, memento,
 Sæpius ex fictis Dogmata vera sequi.
 Impia non igitur simul hinc, vel dura trahantur
 Dogmata, sed sano percipe quæque modo.

Crede parùm supra aptum quod ponitur omnem,
 Pendet ab arcanis consiliis que Dei.
 Olim gesta licet testentur Scripta priorum,
 Hand, quæis consiliis sint ita gesta, patet.
 Credere sic fas sit currentia tramite longo,
 Sed minùs ut credas, quæ tibi certa minùs.

Extorquere fidem si quis velit, indicet ille
 Quæ docet ut credas esse necesse tibi.
 Nam Nova si dubiis è scriptis Dogmata pandit,
 Arctat & iis demum finibus ipse Deum,
 Ut paucis notus, paucis sit & utilis, illi
 Arcta quidem levis aut est adhibenda fides.

Indicet ille Deum sin, cuius Gratia passim
 Funditur, atque piis prostat ubique viris,
 Qui Legesque suas describit cordibus ipsis,
 Effugii nullus quò foret inde locus,
 Communisque Pater sic cunctis providet, illi
 Ampla quidem & constans est adhibenda fides.

*Sic Mandata decem Veteri quæ Codice, juxtâ
 Extant atque Novo Codice bina, cole.
 Quin opus humano generi si pluribus esset,
 Hæc reticere Deum non voluisse puta;
 His insistenti, sed Clemens Numen & Æquum,
 Auxilium passim suppeditare suum.*

*Accipiens porrò quæ sancta Ecclesia tradit,
 Quod satis haud credas, ambige Dogma piè.
 Quin nec pollicitis ita mens inflata tumescat,
 Ut partes linquas, destituâsve tuas.
 Sed neque sic desponde animum terroribus ullis,
 Ut non propitium Numen adesse scias.*

*Ne crucient animum quæ circa Religionem
 Vexantur Lites, sit modo vita proba,
 Firma fidesque tibi, quæ seri conscia Fati,
 Te letum mediis reddat ubique malis.
 Litibus a motis, pateat nisi Janua Cœli,
 Nec tuta ad superos, nec via certa foret.*

*Affectus omnes Tranquillos atque Serenos,
 Queis omni cupias conditione frui,
 Qui sedant animum mulcentque, Doloribus ipsis
 Invitis, spondent & meliora tibi,
 Et qui sponte suâ simul in Divina feruntur,
 Hos menti proprios, perpetuosque scias.*

*Affectus omnes at Crassos, atque Molestos,
 Queis nullâ utaris conditione diu,
 Hærent qui tantum præsentibus, atque perennis
 Qui non sunt gnari, solliciti ve statim,
 Et queis hæc tantum placeant Objecta caduca,
 Hos tu Brutales, occiduosque scias.*

*Sic cum Mens, cum Corpus agit, distinguere bellè
 Possis, dum varius sensus utrumque notat;
 Sic immortales partes, à partibus illis
 Quas mors absunit, dissociare queas,
 Et dum Divinos Sensus in Namine figis,
 Te totum placido conciliare Deo.*

*Sic quos affectus sentis heic inde citatos,
 Et tibi pace vetant interiore frui,
 Dum passim circumvolitant, ac agmine denso
 Corrumpunt fructus Mentis, eosque vorant,
 Hos abigas saltem, præclarâ ac Arbore vitæ
 Haud unquam prorsus nidificare sinas.*

*Incumbens studiis, ea selige quæ tibi rerum
 Consignant causas, judiciumq; ferunt,
 Eventusq; docent; quo possit nulla latere
 Seu Veri ratio, normæve recta Boni.
 „ Cunctorum vivis vitas, & transigis æva,
 „ Si modò nôsse satis, quæ potuère, potes.*

*Si firmum validumque tuum vis reddere Corpus,
 Obtusis gladiis vel tibi lusus erit,
 Asper Equus flexis vel sit moderatus habenis,
 Vel facili salta duc choreasque pede;
 Absit Venatus creber; quid inanius illo,
 Qui duce gestiret currere ubique ferâ?*

*Splendida nec Vestis, nec sordida, pro ratione
 Temporis, atque loci sit varia atque decens.
 Sint Aulea tamen tibi pulchra, & pulchra supellex,
 Sitque agilis, fortis, pulcher & omnis Equus.
 Communem supra sortem dum vectus, ab illo
 Tu motum, vires, accipis atque decus.*

Tu comedas parcè, ne sit tibi corpus obesum,
 Et tumidum ventrem multa saburra premat.
 Parciùs at bibito, cerebro ne fortè madente,
 Sensibus, & motu destituare simul.
 Læditur ingluvie corpus, sed mente carentes
 Ex fœdâ videas Ebrietate viros.

Linguas disce priùs, peregrinas visere terras
 Cum cupias, mutum ne videâre pecus.
 Urbes hinc lustra, quèis Legibus atque reguntur
 Perspice, qui Mores, quæ quoque Sacra vigent.
 Inter se demum licet hæc conferre, sed uti
 Te patrio tantùm more, soloque decet.

Sponte tuâ si Castra petis, semestre teratur
 Tempus, ut hinc Belli munia nôsse queas.
 Area virtutis patet heïc, Homini quoq; quantum
 Præstet Homo videas; cætera, Cura, Labor.
 Ut Patriæ prodis licet artem discere Belli;
 At non ut citiùs crimina quæque patres.

Aulam nôsse satis, Regem eòle Legibus, absit
 Ambitio turpis, præmia nulla pete
 Quæ tibi non dederit Virtus. Sic transige vitam,
 Intentus studiis ut simul esse queas,
 Affinesq; juves: "dubiâ sub forte laborans
 "Angitur, officium negligit atque domi.

Stemmata, divitiis, formâ, tum more pudico
 Emineat Virgo, quæ tibi nupta fiet.
 Hæc cen Gemma quidem, semet præfente, niteret,
 Absente, at laqueo cen cooperta foret.
 Ipsamet at sese nisi sic concludere gestit,
 Technas, atque dolos, infidiasq; struet.

Uxorem si vis castam, sis castior ipse,
 Fura tui servans inviolata tori.
 Hæc si peccarit levius, non ira creetur,
 Sed pudor; est aliquid pœnituisse mali.
 Sin gravius peccet, parcas; mala foemina, ut Anguis,
 Candâ, vel saltem læserit ore fero.

Servi sint pauci, sed nullus inutilis, omnis
 Sit frugi, vigilans, sobrius, atque pius.
 His quò contineant sese Officioq; Domoq; ,
 Præmia pro meritis ampla referre juvet.
 Utilis esse solet Cognatus, Frater, Amicus,
 Omnibus utilior Servus at esse potest.

Muneris ut memores Nati sint, atque Ministri,
 Nec furor hos plectat, laudet amorve nimis.
 Quin simul exemplo præsis; tibi namque jubendi
 Fas est, cum tantùm, quæ facis, illa jubes.
 " Ut Vitium lædat semper, magè Crimina nulla.
 " Sunt probro, quam quæ turpitèr acta domi.

Prudens fortunâ cautus sis atq; secundâ,
 Prospera cum soleant nulla manere diu.
 Sin adversa cadant, audentior erige mentem,
 Maturis supera consiliisq; malum.
 Qui non fortunæ satis heic occurrit utrique,
 Is propria tandem victima Sortis erit.

Nec quacunq; levi causâ, sermone nec ullo
 Tu jures, Nomen prostituasve Dei.
 Quis tibi re dubiâ credat, si nulla probandi
 Non extrita tibi formula certa manet?
 Aut quæ tu Cælos adeas, si vile videtur
 Nomen, quo solo sit tibi facta via?

*Iustitiam quocunque modo reverenter habeto,
 Hæc scopus & Vitæ regula sitque tuæ.
 Quin pœnam, meritò si plecteris, accipe lætus,
 Iustitiæ factum sic satis atque puta.
 Hanc igitur colito. Quid namque Augustius illà,
 Ad quam ceu Normam provocat ipse Deus?*

*Si subitâ forsan tibi mens percellitur irâ,
 Tu linguam, saltem contineasque manus.
 Sit græve quod sentis, quodq; ulciscare libenter,
 Ast illud reputa, quâ ratione queas.
 Sic primus fervor dum transit, & impetus iræ,
 Si non sedatus, tu magè cautus eris.*

*Vt verum reticere queas, ubi res ita poscit,
 Attamen baud ideo dicere falsa potes:
 Sed nec dissimulare licet, cum scire juvaret
 Rem quamvis, nullum cedit & inde malum.
 " Verax si fueris, se totum credit Amicus,
 " Quin tibi se forsan credit & hostis atrox.*

*Sis nisi corde Humilis, tibi vel perpauca placebunt,
 Singula cum Meritis inferiora putes.
 Sed neque sat sese Virtus tua comprobat ulli,
 Vilior hæc prodest si levitate suâ.
 Sic licet hæc Nummus cudatur Principis ore,
 Si justo careat pondere, cassus erit.*

*Quos latè fundos Proavorum cura relinquit,
 Sit Primogenito tradere cura tuo.
 Nam quæcunque aliis tradas hæredia Natis,
 Ex emptis prorsus suppedietis agris.
 Providus at cures, ut Dos satis ampla paretur,
 Filia connubio si qua locanda foret.*

*Quos habeas Reditus, in partes divide ternas,
 Prima tibi sumptus eroget, atque tuis.
 Sumptibus, expensisq; vagis pars altera proſtet,
 Auxilium miſeris ut tamen inde feras.
 Tertia tota tuâ tutò ſeruetur in Arcâ;
 Par aliter ſolitis caſibus eſſe nequis.*

*Sint licet in promptu, Bona vix promiſeris ulla,
 Per varium Sortis vertitur omne Bonum.
 Promiſſi reus eſt, qui ſeſe obſtringit, & unâ
 Voti damnatus redditur inde ſui.
 Sponte bonum præſta, ne qui jam Creditor eſſes,
 Devenias proprii Debitor ipſe Boni.*

*Convivis hilaris, comis, feſtivus adeſto:
 Sed nullum prorſus ſcommate punge fero.
 Sed nec tu vino ſocios pro more laceſſe,
 Ne claudant epulas Jurgia ſæva tuas.
 Hoc unum caveas, ne qui tibi venerat Hoſpes,
 Ad proprios Hoſtis tranſeat inde lares.*

*Aſſentatores, Scurras, Mimos, Paraſitos,
 Et genus omne hominum garrulitate nocens,
 Sed palpatores præſertim pellito Menſâ,
 Laus ipſa infamis ſordet in ore viri.
 Si laudem captas, nec eam tibi deneget Hoſtis,
 Virtuti nomen ſtabit ubique ſuum.*

*Lenas, & Mæchas abigas, damnosaque Scorta,
 Quæ glubunt juvenes, inficiuntq; ſimul.
 Quis prudens ineat ſentinam Corporis illam,
 Multi colluvie quæ vitata viri?
 Offibus aut carni nocet enſis, at ima Medullæ
 Erodit Scorti virus, & atra lues.*

Si facies livet, color aut sit pallidus, ipsæ
 Flaccescantque genæ, sint oculiq; cavi,
 Vel si pro solito satis haud respondeat Alvus,
 Fastidit stomachus, respuit atq; cibos,
 Hæc tu venturi reputa præludia Morbi,
 Et tempestivis esse opus Auxiliis.

Principio Morbi sanguis mittatur Aenti,
 Ventris farturas sed vacuare decet.
 At Stomacho si noxa latet, Vomitoria sume,
 Cardiaco, cordi mox sed & offer opem.
 Omnia consilio Medici tu perface tandem,
 Uti naturæ qui sciat Indiciis.

Jura Sodalitii, legesq; ediscito primùm,
 Pòst tibi quærendus verus Amicus erit.
 Hunc inculpati Mores, & sanctius alma
 Virtutis studium, nota fidesque probent.
 " Quos vitium jungit sociali fœdere, peccant
 " Spissius, admissum congeminantq; malum.

Inter mortales ducatur pessimus ille,
 Quem cruciant claris præmia facta viris.
 Ex escâ capitur qui vis ferè, at Invidus hamum
 Rodens, se rabie conficit inde suâ.
 Hunc neq; reddiderint cælestia regna beatum,
 Supra se superos dum videt, atque Deum.

A te Consilium si fortè requirat Amicus,
 Fac ut res omnis sit patefacta prius.
 Atque ita ne spectes tantum quid fecerit ille;
 Ast unâ quid te consuluisse juret.
 Haud ea nam tutâ cuius suadere licebit,
 Quæ scelus aut doceant, perniciemve ferant.

*Arcanum quodvis si quis tibi pandere vellet,
 Quod citra noxam jure tacere nequis,
 Comitèr id rennas; Nam res est plena pericli,
 Scire ea quæ forsàn sint nocitura tibi.
 Haud ita, quæ celare quidem, nec dicere tutum,
 In proprio condas, excipiàsve sinu.*

*Si res difficiles prorsus dubiasq; capeſſis,
 Sedulus, & constans, & taciturnus eris.
 Sic post consilium sumptum, tu cuncta silentèr
 Perficies, frustra ne tibi cedat opus.
 Pulveris est pyrii vis ingens, clusus at arcto
 Acrior erumpit vividiorq; tubo.*

*Hostem ne spernas, quod Mens inconſcia pravi
 Terrores abigat, dejiciatque metum.
 Nam quis contemnit scopulos, quòd fida carina
 Viſa ſibi, in Syrtes impuleritve ratem?
 Vel quis Cardiacò quamvis munitus, in hostis
 Incurſus ſævos non ſibi tela parat?*

*Intentat litem ſi quiſquam, expendito juſtum
 Heic quid ſit, nullis partibus ipſe favens,
 Atq; ita ſi Litem ſatis haud diſſolvere poſſis,
 Hanc dirimat prudens Arbitèr atque probus.
 Neſcis quid Judex producat, Teſtis, & Hoſtis,
 Si ſit communi Lis agitata foro.*

*Quasvis rixarum Cauſas, Ausàsve caverò,
 Inſenſum videas ſi tibi fortè virum.
 Invitum ſin te certamine provocat Haſtis,
 Probroſam famæ figat ut inde notam,
 Te meminiffe decet, longâ ſerie Genitorum
 Nullum congreſſus extimuiſſe pares.*

*Ignoscas, supplex veniam si postulat Hostis,
 Non illi tantum parcis, at ipse tibi.
 Hoc munus proprium reputa, bona pendere quævis,
 Cum possint alii, sis licet ipse tenax.
 Te penes ast Hosti cum condonare potestas
 Sola sit, id munus vel Deus ipse petit.*

*Hoste cares, ipsoq; cares si forsan Amico,
 Tranquillâ prorsus conditione fruens,
 Ac aurâ leni tandem proventus in altum,
 Vel velis ipsis credis ubique ratem,
 Nec satis advertis cursum, nec dirigis, ullum,
 Tu tamen ignavâ sorte perire potes.*

*Solus cum fueris, à te tamen ipse caveto,
 Alto ne foveas pectore fortè malum.
 Inspector Cordis Deus est, ac intima Mentis
 Lustrans, quæq; suo judicat inde foro.
 Ut sit ubique scelus grave, qui tamen ante Tribunal
 Ipsum peccârit, sons magis, estque reus.*

*Sic bona redde bonis, simul ut majora rependens
 Acceptum referas, exuperesq; bonum.
 Sic mala redde malis, vindex Deus ut simul adsit;
 Se lædit, qui te ledere sponte cupit.
 Acceptum quò te præstes hominique Deoque,
 Non bona tu tantum, sed mala vince bonis.*

*Quæq; die vitium, si quod tibi forte supersit,
 Elue, te cupiens assimilare Deo.
 Nam cum fœdatæ Mentis consortia spernit
 Mens æterna Dei, dum manet ulla lues,
 Ah quis non pellat, cordis vel vellat ab imo,
 Conjugi summo, quæ vetuere, Deo?*

*Ii sint sermones, ea sint tua deniq; facta,
 Quæ sculpi tumulto, digna vel apta putes.
 Sin exercendæ Virtuti occasio defit,
 Faxis, ut saltem sint meditata pia.
 Intus enim Numen citius conveneris ipsum,
 Tramite quàm dubio, quem Schola calcat iners.*

*Atq; ita quam vobis heic vitæ Lampada trado,
 Tradere mox aliis, mox aliisq; licet.
 Atque ita vos servet Summus Deus, atq; gubernet,
 Ut cedant terris prospera quæque diu.
 Atq; ita cum vobis postrema supervenit hora,
 Sosпитet æternùm Vos Deus, atque beet.*

*His præcepta quidem possem connectere multa,
 Ast hæc (optârim) Bibliotheca mea
 Perficiat, summæ quæ cum mihi parta labore,
 Sumptibus immensis, è variisq; locis,
 Præstita sed vobis gratis, jubeoque, rogoque,
 Integra per Vos stet Bibliotheca mea.*

Q. What time did you get up on the morning of the 11th?

The first of these is the fact that the
 government has been unable to raise
 sufficient funds to meet its obligations.
 This has led to a situation where the
 government is unable to pay its debts.
 The second is the fact that the government
 has been unable to raise sufficient funds
 to meet its obligations. This has led to
 a situation where the government is unable
 to pay its debts.

1871

[Faint, illegible handwriting]

De

3

De Vita Humana Philosophica Disquisitio.

PRIMA fuit quondam genitali semine VITA,
 Procurasse suas dotes ubi Plastica Virtus
 Gestit, & vegeto molem perfundere succo,
 Signantēque notas quibus heic distinguitur omni
 Humanum genus à bruto, compingere belle:
 Inque suas classes describere munia quæque:
 Venturique status vestigia ponere certa:
 Infita multiplicis colere & plantaria Vita.
 Ast unā (ut quæ sit sortis præsaga futura)
 Externam cauto formam cohibere recessu,
 Dum conspirantes possint accedere Causæ,
 Et totum intò liceat proludere fætum,
 Gnara sat interea, fabrica hæc cū forte labascet,
 Occiduo semet totam subducere tecto,
 Sub propriisque operis nec posse perire ruina:
 Quin ita cū maneat, simul ut sit tota superstes,
 Corporis & fabricam condendi calleat artem,
 Confestim sese Artificis pro more periti
 Vti materia quavis, tum condere posse
 Mox aliam atque aliam, numeros dum compleat omnes
 Quos ferat heic Fatum, det rerum aut scansilis ordo.

ALTERA materno tandem succrevit in Arvo
 Exiles spumans ubi spiritus induit Artus,
 Exertūque simul miro sensoria textu
 Cudit, & hospitium menti non vile paravit,
 Quæ cæloprognata suas mox inde capebat
 Partes, atque pigro se totam corpore miscens
 Corrigat ignavum pendus, nec inutile fistat.
 Scilicet haud tantas utero committeret arcto

*Plastica vis vires, ubi nullus viribus usus;
 Organa vel sensus furvo concluderet antro
 Quò vel nulla patent objecta, aut fœda paterent;
 Aut sineret mentem squallere in carcere cæco,
 Indiciis nullis ubi se vel proderet unquam,
 Nî citò venturæ fuerit cùm conscia Vitæ
 Intus adornasset quæ nobis Commoda cuncta.*

*TERTIA nunc agitur, quâ Scena recluditur ingens,
 Cernitur & Festum Cæli, Terræq; Theatrum,
 Congener & species, rerum variataque forma,
 Et circumferri, motu proprioq; vagari
 Contigit, & leges æternaque fœdera Mundi
 Visere, & assiduo redeuntia sidera cursu;
 Unde etiam vitæ Causas nexumque tueri
 Fas erat, & summum longè præsciscere Numen,
 Dum varios mirè motus contemperat orbis
 Et Pater, & Dominus, Custos & Conditor idem
 Audit ubiq; Deus; Quid ni modo QUARTA sequatur?
 Sordibus excussis cùm Mens jam purior instat,
 Auctâque doctrinis variis, virtutèq; pollens
 Intendit vires, magis & sublimia spirat,
 Et tacitus cordi stimulus suffigitur imo,
 Ut velit heic quisquam sorti superesse caducæ;
 Expetiturque status felicior ambitiosis
 Ritibus, & sacris, & cultu religioso,
 Et nova succedit melioris conscia Fati
 Spes Superis hærens, toto perfusâque cælo,
 Et sese sancto demittit Numen Amori,
 Et data venturæ non fallax tessera vitæ,
 Cùmque Deo licuit non uno jure pacisci,
 Ut mihi seu seruo reddatur debita merces,
 Filius aut bona adire paterna petam, mihi sponsor
 Sit Fidei Numen; Mox banc sin exuo vitam*

Quæ terris propior, nec dum purgataq; forsan
 Aut asserta fiet; tenue & simul exuo velum
 Aëreum, primo quomens est æta vehi'clo
 Ad superas auras, tum (ne jam pristina poscam
 Gaudia, consuetæ repetens consortia carnis)
 Induit æthereo me totum corpore Virtus
 Plastica, tum major rerum mihi panditur ordo,
 Deliciæ surguntque aliæ quam limine cœli
 Percipiam facilis; tandem proprio quoque jure
 Uti jam cupiam, fato nec subditus ipsi,
 Cœlestique simul vestiri corpore vellem,
 Quo celsas Superum possim conscendere sedes,
 In cœlisque ipsis latè suffragia ferre
 Libera, ceu Divus; voto & simul annuit omni
 Ille Deus, cujus non terris Gratia tantum
 Sed cœlis prostat; quid ni modò QUINTA sequatur,
 Et SEXTA, et quicquid tandem Spes sanctior omnis
 Ac Amor, atque Fides à Numine postulet ipso?
 Scilicet haud frustra nobis Spes inditur illa
 Quæ fines rerumque modos ita transilit omnes,
 Ut petat immensum, crescens ex fomite semper:
 Incassum nec cedit Amor, qui cœptus ab alto
 In Numen redit, & commercia mutua pangens
 Intima perpetuæ conjungit fœdera vitæ:
 Sed nec vana Fides tot prædita viribus, omnes
 Ut penetrans cœlos, se Numine figat in ipso,
 Donec sit Vitæ compos consorsque futuræ:

Ut pereant ex morte ideo, Timor, Ira, Libido,
 Et Sitis, atque Fames, tum sensus crassior omnis
 Quo fruitur juvenis brutorum more ferino,
 Sed quem dimittit, cum Corpore solvitur isto,
 Haud unquam fraudi nobis erit ulla facultas
 Quam peperit coluitque simul maturior Ætas,

*Agnovitque Deus, ceu puræ Mentis Alumnæ,
Et comitem cœlo juxtim velit esse perennem:*

*Quid quod quæq; sequens ita ducat VITA sequentem
Ordine perpetuo citius quàm PRIMA SECUNDAM?
Et Numen votis præstans potiora super sit.*

*De Vita cœlesti, ex iisdem principiis
conjectura.*

Toto lustratus Genio, mihi gratulor ipsi,
Fati securus, dum nec terroribus ullis
Dejicior, tacitos condo vel corde dolores,
Sed letus mediis ærumnis transigo vitam,
Invitiisque malis (quæ terras undique cingunt)
Ardenti virtute viam super Æthera quærens,
Proxima cœlestis præcepi præmia vitæ,
Ultima prætento, di-vino nixus Amore
Quò simul exuperans creperæ ludibria sortis,
Barbara vesani linquo consortia secli,
Auras infernas disflans, spiransque supernas,
Dum sanctis memet totum sic implico flammis
Hiisce, ut suffultus penetrem laquearia Cœli,
Atque novi latè speculer magnalia Mundi,
Et notas animas (proprio jam lumine pulchras)
Invisam, Superùmque choros, Mentésque beatas;
Queis avæam miscere ignes, ac vincula sacra,
Atque vice alternâ transire in gaudia, Cælum
Quæ dederit cunctis, ipsis aut indita nobis,
Vel quæ communi voto sancire licebit:
Ut Deus interea cumulans sua præmia, nostrum
Augeat indè decus, proprioque illustret amore,

Nec Cœli Cœlis desint, æternæve vitæ
 Secula, vel sec'lis nova gaudia, qualia totum
 Ævum nec minuat, vel terminet Infinitum,
 Hiis major desit nec Gratia Numinis Alma,
 Quo miris variata modis hæc gaudia crescant,
 Excipiâtque statum quemvis felicior alter,
 Et quæ nec sperare datur, sint præstita nobis,
 Nec nisi sola capit quæ Mens Divina, supersint;
 Quæ licet ex sese sint perfectissima longe,
 Ex nobis saltem magè condecorata videntur,
 Cùm segnes Animas, Cœlum quas indit ab ortu,
 Exacuat tantum labor, æc industria nostra,
 Ac demum poliat Doctrina. & moribus illis,
 Ut redeant pulchræ, dotem Cœloque reportent;
 Quum simul arbitriis usi mala pellimus illa
 Quæ nec vel pepulit Cœlum, vel pelleret olim,
 Ex nobis ita fit jam Gloria Numinis ingens
 Auctior, in cœlos quoque Gloria nostra redundat,
 Et quæ virtuti sint debita præmia nostræ,
 Vel Numen solito reddunt felicius ipsum.
 Amplior unde simul redhibetur Gratia nobis
 Quam vel cœlitibus, primum quos protulit ævum,
 Cùm status iis cunctis qui sit præclarius, ortu
 Hunc habeant ipso, magna & vi Numinis, illis
 Quæ dedit esse Deos; sed quæ jam Gloria nobis,
 Parta ita sit virtute pia proprioque labore,
 Ut facile heic Numen voto respondeat omni;
 Sic ubi jam sese vellet Mens nostra tueri,
 Quæ per corporeas rimas, ut fulserit olim,
 Nullo se Terris vel lumine cerneret unquam,
 Confestim Numen sic sese ostendit, in illo
 (Ceu speculo) ut liceat jam semet noscere totam,
 Ejus & ad speciem pulchram componere formam,

*Sic ubi Libertas chara est, per amœna locorum
Conspicua innumeris Cœlis discurrere fas est,
Deliciâsque Loci cuiusvis carpere passim,
Atque vices illis rursum præbere recentes,
Aut si præ reliquis locus heic arrideat ullus,
Non diversari tantum, sed ponere sedes :*

*Sin placet ex Cœlo miseris succurrere passim,
Quos terris sors dura premit, vel præmia ferre
Fortibus atque piis, dat nobis Numen ut uti
Non precibus tantùm liceat, sed legibus illis
Provida queis æquè cunctis sua Gratia constat,
Ac ope mox illos, hos vel mercede juvemus.*

*Sin placet Heroes veteres quos intulit Astris
Prisca Fides, fecère Deos præclarâque gesta,
Illic suspicere, & demum reverenter habere,
Cum quos heic alii ex humili virtute parârunt
Ad superos aditus, illi vel fortibus ausis
Evicère olim, mox tum distinguere vultus
Tum jubar heic licet, & radiantes visere frontes.*

*Altior ast Animo si contemplatio fixa est,
Cuncta ad aperta patent nobis jam scrinia Cœli,
Arcanâsque Dei rationes nosse juvabit,
Et quo consilio Mundus sit conditus olim,
Cumque hæc arbitrio, sint illa at subdita Fato
Omnia tum pugnent fere, quâ Deus ordine longo
Efficit ex istis peritura ut machina perstet :*

*Sin magè Cœlesti jam delectamur amore,
Solvimur in flammâs, quæ se lambuntq; fovëntq;
Mutuò, & impliciti sanctis ardoribus, unâ
Surgimus amplexi, vinclo juncti que tenaci
Partibus & toto miscemur ubique vicissim,
Ardorésque novos accendit Numinis Ardor.*

Sin laudare Deum lubeat, nos laudat & ipse

Concinit atq; Chorus Superum, modulamine suavi
Personat & Caelum, prostant & publica nobis
Gaudia, & eduntur passim spectacula læta,
Fitque Theatralis quasi Cæli machina tota.

¶ Hanc Mundi molem sin vis replicaverit ingens
Numinis, atq; novas formas exsculpsit inde
Dotibus ornatas aliis, magis atque capaces;
Nostras mox etiam formas renovare licebit,
Dotibus ut sit mens instructior, atque voluntas
Auctior in tantum, queat ut jam pluribus uti
Arbitriis simul, & mage prompta & spissa subinde
Consummata magis tum Gaudia nostra resurgant.

Hæc si coniecto, mortali Corpore fretus,
Corpus ut exuerim, Quid ni majora recludam?